T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE SİYASAL SİSTEMİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE DEMOKRASİNİN KONSOLİDASYONU

Tuğçe BAYRAM
1130203003

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Nedret ÇAĞLAR

ISPARTA-2017

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	TUĞÇE BAYRAM
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tez Başlığı	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Parti Sistemi ve Demokratik Konsolidasyon
Yeni Tez Başlığı[1] *(Eğer değişmesi önerildi ise)*	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Siyasal Sistemin Kurumsallaşma Süreci ve Demokrasinin Konsolidasyonu

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 31.../3/2017 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ **OY BİRLİĞİ** ☐ **OY ÇOKLUĞU**[2]

ile aşağıdaki kararı almıştır.

☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**[3] kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**[4] kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Yrd. Doç. Dr. Nedret ÇAĞLAR/SDÜ	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Özcan SEZER /BEÜ	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Hakan Mehmet Kiriş	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

[1] Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.
[2] **OY ÇOKLUĞU** ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.
[3] **DÜZELTME** kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında **DÜZELTME** kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.
[4] Tezi **REDDEDİLEN** öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrenci, yeni tez konusu belirler.

T.C
SÜLEYMAN DEMİRELÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE SİYASAL SİSTEMİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE DEMOKRASİNİN KONSOLİDASYONU" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Tuğçe BAYRAM

(BAYRAM, Tuğçe, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Siyasal Sistemin Kurumsallaşma Süreci Ve Demokrasinin Konsolidasyonu*, Yüksek Lisans, Isparta, 2017)

ÖZET

Bu tezin amacı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin siyasal sistemi, idari yapılanması ve kurumlarının tarihsel planda kurumsallaşma sürecini incelemek ve ülkede demokrasinin konsolidasyonunu değerlendirmektedir. Bu amaçla siyasal sistemin kurumlarından olan siyasal partiler, siyasal seçimler, siyasal kültür, siyasal katılım ve insan hakları açılarından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin siyasal gelişmişlik düzeyi ele alınmıştır. Ülkede demokrasi ve gereklerinin idari ve siyasi kurumlarda varlığı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bunun için, tarihsel gelişmeler, KKTC'nin kuruluşunda rol oynayan faktörler, Türkiye, Yunanistan, İngiltere Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, BM ve AB'nin sürece etkileri, yasal düzenlemeler ve KKTC siyasetinin geçmişi ve bugünü incelenmiştir.

Günümüzde demokratikleşme sürecini tamamlamış toplumların aynı zamanda kurumsallaşmış siyasal sistemler olduğu kabul edilir. Bu bağlamda değerlendirilen bir ülkede, anayasanın üstünlüğü ilkesi (bu ilkeyi hayata geçirecek anayasa yargısı gibi kurumlar), hukuk devleti ilkesi, insan hakları ilkesi (bu ilkeyi hayata geçirecek idari ve yargısal kurumlar), seçimle belirlenmiş hükümetler, özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler, ifade özgürlüğü, alternatif bilgilenme kaynaklarına erişim, vatandaşların yönetime dâhil edilmesi gibi demokratik siyasal kurum ve ilkelerin varlığı aranır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanan laik bir cumhuriyet olarak 32 yıldır varlığını sürdürmektedir. Çok partili bir siyasal sisteme, halkoyuyla seçilen bir cumhurbaşkanına, bağımsız Cumhuriyet Meclisi'ne ve meclise karşı sorumlu bir hükümete, bağımsız mahkemelere ve merkezi ve yerel yönetim birimlerine sahiptir. Siyasal ve idari yapılanma açısından çağdaş devletin gereklerini yerine getirmektedir. Siyasal kurumsallaşma ve demokrasinin konsolidasyonu açısından ise istikrarlı bir gelişme göstermekte ve modern toplumlar seviyesine yaklaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Demokratikleşme, Siyasal Kurumsallaşma, Demokratik Konsolidasyon.

(BAYRAM, Tuğçe, *Institutionalization Process Of Political System And Democratic Consolidation At Northern Cyprus Turkısh Republıc*, Master's Thesis, Isparta, 2017)

ABSTRACT

The aim of this thesis is to evaluate the institutionalization process of the political system on the historical basis, administrative structure and institutions of the Turkish Republic of Northern Cyprus and to measure the consolidation of democracy in the country. For this purpose, the level of political development of the Turkish Republic of Northern Cyprus was examined in terms of political parties, political elections, political culture, political participation, which are the institutions of the political system, and human rights. The existence of democracy and its necessities in administrative and political institutions in the country has been examined in detail. For this, historical developments, the factors that played a role in the establishment of the TRNC, the impacts of Turkey, Greece, England, Greek Cypriot Administration, UN and EU on the process, legal arrangements and past and present of TRNC politics are examined.

Nowadays, it is accepted that societies that have completed the process of democratization are institutionalized political systems at the same time. In a country that is assessed in this context, the supremacy of constitution principle (institutions such as the constitutional judiciary that will carry out this principle), the rule of law principle, the human rights principle (administrative and judicial institutions that will pass this principle on), elected governments, free, fair and frequently conducted elections, the freedom of expression, access to alternative sources of information and the existence of democratic political institutions and principles such as the inclusion of the citizens to the governance.

The Turkish Republic of Northern Cyprus has been in existence for 32 years as a secular republic based on the principles of democracy, social justice and rule of law. It has a multi-party political system, a president elected by the people, an independent Republican Council and a government answerable to the parliament, independent courts and central and local government units. It fulfills the needs of the contemporary state in terms of political and administrative structuring. In terms of political institutionalization and consolidation of democracy, it shows a steady development and approaches the level of modern societies.

Key words: Turkish Republic of Northern Cyprus, Democratization, Political Institutionalization, Democratic Consolidation.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI ..... **ii**
YEMİN METNİ ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **x**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
SİYASAL SİSTEM VE DEMOKRASİYE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SİYASAL SİSTEM 6
1.2. SİYASAL KATILMA 8
1.3. SİYASAL KÜLTÜR 10
1.4. SİYASAL DEĞİŞME VE GELİŞME 15
1.5. SİYASAL MODERNLEŞME 19
1.6. KURUMSALLAŞMA VE SİYASAL KURUMSALLAŞMA 21
1.6.1. Kurumsallaşmış (Yerleşik) Siyasal Sistemlerin Özellikleri 28
1.6.2. Yarı Kurumsallaşmış (Hibrit) Siyasal Sistemlerin Özellikleri 32
1.6.3. Kurumsallaşmanın Olmadığı Haller 34
1.7. DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞME 36
1.8. SİYASAL SEÇİMLER 46

İKİNCİ BÖLÜM
KIBRIS TARİHİ VE KKTC'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

2.1. KIBRIS ADASININ TARİHİ GELİŞİMİ VE SOSYOEKONOMİK YAPISI 48
2.1.1. Kıbrısın Tarihi Gelişimi 48
2.1.1.1. Kıbrıs'ta Bronz Çağı 51
2.1.1.2. Kıbrıs'ta Demir Çağı 53
2.1.1.3. Bizanslılar 56
2.1.1.4. İngilizler- Haçlı Seferleri 56
2.1.1.5. Lusignanlar 57
2.1.1.6. Cenevizliler ve Venedikliler 57
2.1.2. Kıbrıs Tarihi ve KKTC'nin Sosyo-Ekonomik ve Yönetsel Yapısı 58

2.1.2.1. Kıbrıs Adasının Jeopolitik ve Stratejik Önemi 59
2.1.2.2. Kıbrıs Adasının Oluşumu ve Coğrafi Özellikleri 61
2.1.3. İklim ve Doğal Kaynaklar 63
2.1.4. Tarım 63
2.1.5. Nüfus ve Yurttaşlık 64
2.1.6. Sanayi ve Ticaret 66
2.1.7. Ulaşım 68
2.1.8. Turizm 68
2.1.9. Eğitim 70
2.2. KIBRIS'IN YÖNETSEL VE SİYASAL GELİŞİMİ 72
2.2.1. Osmanlı İdaresi Döneminde Kıbrıs 72
2.2.1.1. Kıbrıs'ın Fethini Gerekli Kılan Nedenler 72
2.2.1.2. Osmanlı Döneminde Kıbrıs'taki Uygulamalar 75
2.2.2. İngiliz İdaresinde Kıbrıs 76
2.2.2.1. Berlin Antlaşması 76
2.2.2.2. Enosis Faaliyetleri ve EOKA'nın Kuruluşu 77
2.2.2.3. Londra Konferansı 80
2.2.3. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi 81
2.2.3.1. Garanti ve İttifak Antlaşmaları 81
2.2.3.2. Kıbrıs'ta Ara Dönem (1964-1974) 84
2.2.4. 1974 Barış Harekâtı ve Kıbrıs Türk Federe Devleti 87
2.2.5. Kuzey Kıbrıs Türk Devletinin Kuruluşu ve Devletleşme Süreci 91
2.2.5.1. BM Öncülüğünde Yapılan Görüşmeler 92
2.2.5.1.1. Perez De Cuellar Öncülüğünde Görüşmeler 92
2.2.5.1.2. Butros Ghali Öncülüğünde Görüşmeler ve Fikirler Dizisi 93
2.2.5.1.3. Kofi Annan Öncülüğünde Görüşmeler ve Annan Planı 95
2.2.5.2. 24 Nisan 2004 Annan Referandumu ve Sonrası Gelişmeler 100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KKTC'NİN SİYASAL YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

3.1. İNGİLİZ İDARESİNDE VE KIBRIS CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE SİYASAL YAPI 103
3.1.1. İngiliz İdaresinde Siyasi ve İdari Yapılanma 103
3.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Döneminde Siyasi ve İdari Yapılanma 108
3.2. KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİNDE SİYASİ VE İDARİ YAPILANMA 111
3.3. KKTC'NİN KURULUŞUNDAN SONRA SİYASAL SİSTEMİN İŞLEYİŞİ . 114
3.3.1. Hükümet Sistemi 115

3.3.2. Seçim Sistemi 117
3.4. KKTC'NİN SİYASİ VE İDARİ YAPISI 121
3.4.1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Siyasi Yapısı 121
3.4.1.1. Yasama 121
3.4.1.1.1. Cumhuriyet Meclisi 122
3.4.1.1.2. Siyasi Partiler 123
3.4.1.1.2.1. KKTC'de Siyasal Örgütlenme Tarihi 124
3.4.1.1.2.2. KKTC'de Parlamento'da Temsil Edilen Siyasi Partiler ve Siyasal Yelpaze 126
3.4.1.2. Yargı 129
3.4.1.2.1. Yüksek Adliye Kurulu 130
3.4.1.2.2. Yüksek Mahkeme 131
3.4.1.2.3. Başsavcılık (Hukuk Dairesi) 134
3.4.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İdari Yapısı 136
3.4.2.1. Merkezi İdare Teşkilatı 137
3.4.2.1.1. Merkezi İdarenin Başkent Teşkilatı 137
3.4.2.1.1.1. Cumhurbaşkanı 137
3.4.2.1.1.2. Bakanlar Kurulu ve Başbakan 139
3.4.2.1.1.3. Bakanlıklar 141
3.4.2.1.2. Başkentteki Yardımcı Kurullar 144
3.4.2.1.2.1. Sayıştay 144
3.4.2.1.2.2. Cumhuriyet Güvenlik Kurulu 146
3.4.2.1.2.3. Devlet Planlama Örgütü 146
3.4.2.1.3. Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı 148
3.4.2.1.3.1. Mülki Yönetim Bölümleri 148
3.4.2.1.3.2. İlçe (İdaresi) Yönetimi 149
3.4.2.2. Yerel Yönetimler 152
3.4.2.2.1. Belediyeler 153
3.4.2.2.2. Köyler 157

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ SİYASAL SİSTEMİNİN KURUMSALLAŞMA DÜZEYİ

4.1. KKTC DEMOKRASİSİNİN SAMUEL HUNTINGTON'IN "TWO TURNOVER TEST" MODELİ DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ 160
4.1.1. Two Turnover Test 160
4.1.2. 1985'ten Bugüne KKTC'de Yapılan Genel Seçimler 163

4.1.3. KKTC Genel Seçimlerinin Two Turnover Test Dâhilinde Yorumlanması 167
4.2. FREEDOM HOUSE RAPORLARINA GÖRE KKTC'NİN DEĞERLENDİRMESİ 171
4.2.1. Freedom House KKTC Raporu 1998 175
4.2.2. Freedom House KKTC Raporu 2002 177
4.2.3. Freedom House KKTC Raporu 2003 178
4.2.4. Freedom House KKTC Raporu 2004 180
4.2.5. Freedom House KKTC Raporu 2005 181
4.2.6. Freedom House KKTC Raporu 2006 184
4.2.7. Freedom House KKTC Raporu 2007 186
4.2.8. Freedom House KKTC Raporu 2008 188
4.2.9. Freedom House KKTC Raporu 2009 189
4.2.10. Freedom House KKTC Raporu 2010 191
4.2.11. Freedom House KKTC Raporu 2011 193
4.2.12. Freedom House KKTC Raporu 2012 194
4.2.13. Freedom House KKTC Raporu 2013 196
4.2.14. Freedom House KKTC Raporu 2014 199
4.2.15. Freedom House KKTC Raporu 2015 203
4.2.16. Freedom House KKTC Raporu 2016 207
4.3. The Economist Dergisinin Demokrasi Endeksi ve KKTC'ye Uyarlanması 212
4.3.1. Endeksin Bileşenleri 214
4.3.1. KKTC'ye Uyarlanması 215
SONUÇ 225
KAYNAKÇA 232
ÖZGEÇMİŞ 247

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKEL	: Anorthotikan Komma Ergazemenou Laou (Kıbrıs Komünist Partisi)
Akt.	: Aktaran
BDH	: Barış ve Demokrasi Hareketi
Bkz. (bkz.)	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
c.	: Cilt
CTP	: Cumhuriyetçi Türk Partisi
CTP-BG	: Cumhuriyetçi Türk Parti-Birleşik Güçler
çev.	: Çeviren
d.	: Editör
der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
DPÖ	: Devlet Planlama Örgütü
DP-UG	: Demokrat Parti-Ulusal Güçler
Enosis	: The Union of Greece and Cyprus (Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı)
EOKA	: Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	: Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra

md.	: Madde
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
No	: Numara
ÖRP	: Özgürlük ve Reform Partisi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDP	: Toplumcu Demokrasi Partisi
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TKP	: Toplumcu Kurtuluş Partisi
TMT	: Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı
ts.	: Tarihsiz
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UBP	: Ulusal Birlik Partisi
vb	: Ve benzeri
Yy	: Yüzyıl

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. 19. yy'a Kadar Kıbrıs Tarihi 50

Tablo 2.. KKTC'de Yapılan Genel Seçimler 165

Tablo 3. Freedom House Puan-Siyasal Haklar Tablosu 173

Tablo 4. Freedom House Puan-İnsan Hakları Tablosu 173

Tablo 5. Freedom House Raporlarına Göre KKTC'nin Yıllık Skorları 174

Tablo 6. KKTC'de Seçimlere Katılım Oranı 220

GİRİŞ

Siyasal sistem, bir toplumda siyasi iktidarın yapısı ve kullanılış biçimi ile belirlenen, yerleşik ve belli insan ilişkileri kalıbıdır. Daha somut bir ifade ile siyasal sistem, bir ülkede iktidarı, hükmetmeyi ve otoriteyi içeren kurumsallaşmış insan ilişkileri biçimi olarak tanımlanabilir.[1] Siyasal sistemlerde kurumsallaşma ise, uyarlanabilirlik, kurumsal özerklik, karmaşıklık ve tutarlılık[2] gibi şartların yerine getirilmesi ile oluşur. Bunun yanı sıra demokratikleşme sürecini tamamlamış toplumların siyasal sistemleri de bu yönde gelişmiş, demokrasinin gereklerini yerine getiren ve sorunsuz işleyen mekanizmalar halini almıştır.

Günümüz modern toplumunda siyasal sistem ve siyasal kurumlar, en iyi kabul edilen yönetim sistemi ile eşgüdümlü olduğu ölçüde kurumsallaşmış sayılmaktadır. Liberal demokrasinin şartlarını tamamen veya ufak eksikler ile sağlayan toplum demokratik konsolidasyonunu tamamlamış olmakla birlikte siyasal kurumsallaşma sürecinde de en üst noktaya ulaşmış olarak görülmektedir. Ancak bu şekilde nitelendirilmek için pek çok faktör yerine getirilmiş olmalıdır ve bu süreçte geçiş aşamasına takılıp kalan pek çok ülke hibrit rejim olarak sınıflandırılmaktadır.

Bu tezde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Siyasal Sistemin Kurumsallaşma Süreci ve Demokrasinin Konsolidasyonu incelenmektedir. Bu amaçla, tezin ilk bölümünde Kıbrıs adası veya KKTC'nin tarihsel geçmişinden önce tez konusunu destekleyecek nitelikle kuramsal çerçeve ile siyasal sistem, siyasal sistemlerde kurumsallaşma, demokrasi ve demokrasinin konsolide olması gibi ana kavramlar açıklanmış, siyasal seçimler, siyasal katılma ve siyasal kültür gibi yardımcı kavramlara da değinilmiştir. Tezin temelini oluşturan siyasal kurumsallaşma ve demokratik konsolidasyon kavramları pek çok açıdan desteklenerek anlatılmış, kurumsallaşmış

---

[1] Gencay Şaylan, *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 192, Ankara, 1981, s.13

[2] Samuel P. Huntıngton, "Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma", çev. Ergun Özbudun, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1965, c. 22-23, S. 1-4, s. 66

siyasal sistemlerin özellikleri ve nitelikleri incelenmiş, kurumsallaşmanın olmadığı veya tamamlanmadığı hallerde ortaya çıkan sistemlere değinilmiştir. Ayrıca demokrasi ve demokrasinin konsolide olması/pekişmesi gibi kavramlar da açıklanmış ve siyasal kurumsallaşma ile ilişkisi ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde Kıbrıs adasının tarih öncesi çağlardan Osmanlı İmparatorluğunun yönetimine geçtiği tarihe kadar geçirmiş olduğu dönemler, jeopolitik ve stratejik önemi ve daha çok adanın kuzey kesimine eğilecek şekilde sosyoekonomik yapısı ele alınmıştır. Adanın Osmanlı İmparatorluğu dönemine geçmesiyle günümüze dek uzanan sürecinin başladığı düşünülerek bu dönem ve sonrası daha ayrıntılı ele alınmıştır. Özellikle ada üzerinde süregelen Türk-Helen adası olma ikilemi ve mülkiyet tartışmalarını açıklığa kavuşturması amacıyla tarihsel süreç içerisinde her aşama dikkatle incelenmiştir. Osmanlı yönetiminden İngiliz idaresine geçen ada, bu dönemde İngilizlerin siyasi manevralarında kullandığı bir koz olmuştur. Zaten Kıbrıs adası, tarihi boyunca çeşitli ülkelerin çıkarları doğrultusunda savrulmuş ve denge politikaları doğrultusunda kullanılmıştır. Adanın Akdeniz havzasına hâkim konumu ve Ortadoğu'nun dünya siyasetindeki yeri düşünülürse Kıbrıs, bu önemini koruyacaktır.

İngilizlerin adayı ilhak etmeleri ve sonraki süreçte adadaki dengeler Türkler aleyhine değişmiş olsa da 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile bunun sona ermesi planlanmıştır. Rumların EOKA aracılığı ile artan şiddet faaliyetleri neticesinde çözüm arayışlarına cevap olan Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantörlüğünde sui generis (kendine özgü) bir yapıda kurulmuştur. Adanın yeni durumu, Enosis ve taksimi yasaklayan Garanti antlaşmaları ile güvenceye alınmışsa da Rumlar, yönetimi ele geçirip Türkleri hemen her alanda dışarıda bırakmaya başlamışlardır. Şiddet faaliyetleri ise zamanla artmış, 1963 yılının sonunda zirveye ulaşmıştır. Kanlı Noel olarak anılan soykırım sonrası Yeşil Hat olarak adlandırılan sınır çizilmiş ve ada fiilen ikiye bölünmüştür. Türkiye'nin destekleriyle adada yaşamı sürdüren Türkler yönetimden tamamen dışlanmış oldukları için kendi Geçici Türk Yönetimlerini kurmuş ve 1974'de Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) ilan edilmiştir. Rumların artan şiddet faaliyetleri sonucu Türkiye garantörlük hakkını kullanarak 1974 yılında adaya müdahale etmiştir. Müdahale sonucunda Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş olsa da Rum tarafı ile

görüşmeler aksatılmamıştır. Ancak Rumların uzlaşmaz tavrı ve BM ile AB Konseyi'ne düzenli başvuruları neticesinde adanın hâkimi olduğuna dair baskı yapması sebebiyle KTFD, self determinasyon hakkını kullanmış, 15 Kasım 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki dönem, KKTC'nin devletleşme süreci gözetilerek aktarılmıştır. Tarihsel olayların seyri ile birlikte, KKTC'nin iç ve dış ilişkileri, bulunduğu uluslararası görüşmeler de incelenmiştir.

Üçüncü bölümde KKTC'nin hükümet sistemi ve seçim sistemi, yerel yönetimler de dâhil olmak üzere tüm siyasi ve idari yapılanması incelenmiştir. Var olan sistemin daha iyi anlaşılması için İngiliz idaresi, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Kıbrıs Türk Federe Devleti de siyasi ve idari açılardan ele alınmıştır. Böylece KKTC'nin siyasal kurumsallaşma sürecinin geçtiği evrelerin anlaşılması amaçlanmıştır. Demokratik ve çok partili bir siyasal ortama sahip olan KKTC, 50 kişilik Cumhuriyet Meclisi, güçlü yetkilerle donatılmış cumhurbaşkanı ve çok kademeli seçim sistemine ek olarak, karmaşık sayılabilecek bir idari ve bürokratik yapılanmaya sahiptir. Üçüncü bölümde bu yapı, KKTC'nin siyasal kurumsallaşma düzeyini ölçmede temel olarak kullanılmaktadır.

Dördüncü bölüm, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin siyasal kurumsallaşma düzeyini ve demokrasinin konsolidasyonunu, çeşitli şekillerde incelenmiştir. İlk olarak minimal demokrasi anlayışı çerçevesinde Samuel Huntington'ın Two Turnover Test'i açıklanmış ve testin gerekleri dâhilinde KKTC'deki genel seçimler incelenmiş ve yorumlanmıştır. Daha sonra, Freedom House (Özgürlük Evi) ve The Economist İntelligence Unit's Index of Democracy (İstihbarat Birimi Demokrasi Endeksi) gibi bağımsız ve hükümetler üstü kuruluşlar tarafından genellikle yıllık olarak yayınlanan raporlardan yararlanılmıştır. Freedom House, KKTC ile ilgili 16 adet rapor yayınlamış ve ülkenin özgürlük oranı, siyasal haklar ve insan hakları durumunu incelemiştir. İlgili bölümde Freedom House'ın kullandığı yöntem ve gruplandırma ölçütleri anlatılarak KKTC'nin bu ölçütler dahilinde aldığı skorlar verilmiş ve her raporun sonunda üzerinde durulan konular ile ilgili yorum yapılmıştır. The Economist İntelligence Unit, yayınladığı Demokrasi Endeksinde uluslararası platformda tanınmadığı için doğrudan KKTC'yi dahil etmemiş olsa da yararlanmış olduğu kaynaklarda KKTC ile ilgili raporlar

mevcuttur. Söz konusu raporlar ve Demokrasi Endeksinin kullandığı yöntemler ışığında KKTC siyaseti ve demokratikleşmesi hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

Bu tez çalışmasında, kavramsal çerçevenin bu denli geniş olmasının sebebi, bir ülkenin siyasal kurumlar bazında gelişmesinin ve demokrasinin pekişmesinin ölçülmesi gibi gri alanlarda elle tutulur çıkarımlarda bulunulması açısından kavramların açıklanmasının gerekli olmasıdır. Söz konusu ülkenin KKTC olması ise, tarihsel süreçte adanın ayrıntılı olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum KKTC'nin devletleşme sürecinin uzun bir sürecin sonunda oluştuğunun anlaşılması açısından da önem taşımaktadır. Ada jeopolitik açıdan önemli bir noktada bulunması sebebiyle pek çok uygarlığın himayesinde çeşitli evrelerden geçmiştir. Günümüzde de hala devam eden mülkiyet tartışmalarına ışık tutması açısından bu evreler ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Belirtilmesi gereken bir diğer nokta da tez içerisinde kullanılan ifade ve terimler üzerinedir. Kimi kaynaklarda "Kıbrıslı Türk" ve "Kıbrıs Türkü" farklı anlamlarda kullanılsa da bu çalışmada birbirinin yerine kullanılmıştır. Aynı ayrım "Kıbrıslı Rum" ve "Kıbrıs Rumları" için de geçerlidir. Adanın bölünmüş yapısı ve Kıbrıs Sorunun çok taraflı olması sebebiyle taraflara farklı isimler verilmesi söz konusudur. "Adanın Kuzey Kesimi", "Kuzey", "Türk Kesimi/Tarafı" vb ifadeler KKTC'yi ifade ederken, "Adanın Güney Kesimi", "Güney", "Rum Kesimi/Tarafı" vb ifadeler Güney Kıbrıs Rum Yönetimi için kullanılmıştır. "Kıbrıs Cumhuriyeti" ise 1960 yılında kurulan ancak daha sonra Türklerin dışlandığı ortak devletin adı olsa da uluslararası literatürde GKRY için kullanılmaktadır. Türkiye ile KKTC tarafından GKRY olarak adlandırılan Rum Kesimi, uluslararası literatürde adanın tek hakimi olarak tanınmaktadır ve adanın tamamını temsilen AB üyesidir, pratikte ise adanın güney kısmını yönetmektedir. Tez içerisinde "Kıbrıs Cumhuriyeti" ifadesi anlam ayrımı belirtilerek kullanılmıştır. Dördüncü bölümde yararlanılan raporlarda kullanılan ifadeler, orijinal anlamına en yakın Türkçe ifade seçilerek çevrilmiştir. Raporların diline ve kullanılan zaman kiplerine sadık kalınmıştır.

İlgili tez, literatür taraması sonucu elde edilen kitap, makale, haber, köşe yazısı, ve ulusal/uluslararası kuruluşlar ile çeşitli ülkelerin devlet kurumları tarafından yapılan yoğun araştırmalar sonucu elde edilen anket sonuçları ve raporlardan istifade edilerek

yazılmıştır. Konuya doğrudan veya dolaylı olarak açıklık getirecek kavramlar açıklanmış, tarihsel olay ve olgular pek çok açıdan ele alınarak tarihsel sürece değinilmiş, güncel siyasal yapı ve idari sistem, anlaşılmasını kolaylaştıracak bir örgüde anlatılmıştır. Bu açıdan kuramsal, tarihsel, betimleyici ve açıklayıcı bir nitel araştırma yöntemi kullanıldığı söylenebilir. Literatürde benzer çalışmaların sayısı oldukça azdır. Doğrudan KKTC'nin idari yapısı veya devletleşme sürecine odaklanan çalışmalar sınırlı sayıda bulunmakla birlikte KKTC'nin siyasal kurumsallaşma düzeyi ile demokratik konsolidasyonunu ölçmeye odaklanan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL SİSTEM VE DEMOKRASİYE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SİYASAL SİSTEM

Siyasal sistem; daha geniş bir kavram olan toplumsal sistemin içinde yer alan bir kavramdır ve toplumsal ilişkilerde iktidar, zenginlik ve kaynak paylaşımını ifade etmektedir. Siyasal sistemler sadece hükümet mekanizmasını veya devlet kurumlarını değil, karşılıklı etkileşimde bulunan yapı ve süreçleri de kapsar.[3] Siyasal kurumlardan meydana gelen siyasal yapının nasıl işlediğini anlamak için, siyasal yapının toplumsal yapı içindekini yerini anlamak ve dinamik bir süreç olarak araştırmak gerekmektedir. Bu amaçla çeşitli sistem modelleri geliştirilmiştir.[4]

Easton'un siyasal sistem analizine göre siyasal sistemler girdi, çıktı ve geri tepme süreçlerine bağlı olarak kurulan veya bozulan bir denge üzerindedir. Siyasal sistemin içinde bulunduğu çevre iki açıdan incelenebilir. Bunlardan ilki; ekonomik ve kültürel sistem, nüfus yapısı ve coğrafya gibi siyasal sistem ile birlikte toplum düzenini oluşturan sistemlerdir. İkincisi ise siyasal sistemin toplum dışı çevresi olan uluslararası anlaşmalar, kuruluşlar ve ilişkiler gibi ögelerden oluşur.[5] Siyasal sistemin meşruiyeti ise üç temel kaynaktan doğabilir. Bu meşruiyet kaynaklarının ilki yönetilenler tarafından desteklenen bir inanç sisteminden güç alan ideolojik kaynak, ikincisi siyasal yapı ve onu düzenleyen kuralların yönetilenler tarafından benimsenmesi olarak tanımlanan yapısal-strüktürel kaynaktır. Üçüncü kaynak ise Weber'in karizmatik otorite kavramından daha geniş şekilde kullanılan, iktidar sahibi veya sahiplerinin kişisel nitelikleri ile halkın desteğini aldığı meşruiyet şeklidir.[6]

---

[3] Andrew Heywood, *Siyaset*, Adres Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2011, s. 48
[4] Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul, 2011, s. 143-144
[5] David Easton, *A System Analysis Of Political Life*, Jhon Wiley And Sons, New York, 1965, s. 77
[6] Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2014, s.101-103

Bir diğer siyasal sistem tanımı ise Duverger'e aittir. Buna göre siyasal sistem, iktidar yapısı, rolleri ve bu rol modellerine göre girişilen siyasal davranışlardan oluşur. Bir siyasal sistem ekonomik değişken, sosyal sınıflar, ideolojiler ve siyasal örgütlenme olmak üzere dört temel değişkene sahiptir. Ekonomik taban toplumsal tabakalaşmayı belirlemekte, her sınıf kendine özgü bir ideoloji geliştirmekte ve belirli bir üretim biçiminde egemen olan sınıflar kendi ideolojilerini topluma hâkim kılmak için siyasal aygıtı yani devleti kullanmaktadır. Duverger bu modelin genel geçer olduğunu ve bazı ufak değişiklikler ile farklı siyasal sistemleri çözümlemek ve neden birbirlerinden farklı olduklarını açıklamak için kullanılabileceğini belirtir.[7]

Siyasal sistemlerin bir diğer belirleyici kavramı ise meşruiyettir. Siyasal sistemin meşruluk sorununa yaklaşırken bireylerin sistemi değerlendirme biçimleri ve sisteme yönelik değer yargılarını anlamak gerekmektedir. Böylece siyasal kültürü sistem düzeyinde anlamak için de bir adım atılmış olur. Bu açıdan bakıldığında "sistemin meşruiyetine dair toplumsal algılar" kavramı öne çıkmaktadır.[8] Bir toplumda yönetilenler siyasal iktidara gelenek görenek, alışkanlık, kişisel çıkarlar, ceza korkusu veya çaresizlik gibi çeşitli sebeplerle itaat edebilirler. Ancak siyasal iktidarın en güçlü dayanağı toplum üyelerinin yüksek meşruluk inancıdır.[9] Sistemin başarılı ve sürdürülebilir olarak kabul edilmesi için bireylerin sistemi meşru olarak kabul etmiş olması gerekmektedir. Tersi bir durumda sisteme verilen destek azalır ve zamanla sisteme karşı başkaldırı ve isyan doğar. Bir sistemin meşruiyet kaynağı ile sistem özellikleri paralellik gösterir. Örneğin modern demokrasilerde meşruiyet seçimlerde alınan oy oranlarına bağlıyken, geleneksel toplumlarda yöneticinin tahtı miras almasına veya dini değerlere yaptığı atıflara bağlıdır.[10] Bir toplumun siyasal kültür tipi siyasal sistem ile uyum içinde ise o toplumda siyasal sistem belirli oranlarda kararlı ve düzenli işler.[11]

---

[7] Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, çev. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul, 2011, s. 275-276

[8] Ebru Ş. Canan-Sokullu, "Siyasal Kültür", *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar***,** der. Sabri Sayarı, Hasret Dikici Bilgin, İstanbul Bilgi üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s.106-107.

[9] Kapani, a.g.e., s. 104-105

[10] Ebru Ş. Canan-Sokullu, a.g.e., s.106-107

[11] Esat Çam, *a.g.e.*, s.202

Günümüz toplumlarında gelişmiş ve geri kalmış ülkeler bazında siyasal sistemlere bakıldığında pek çok etkenin rol oynadığı görülmektedir. İlk olarak toplumların siyasal kültürleri göz önünde bulundurularak, siyasal sistemlerinin meşruiyetine odaklanıldığında çıkan sonuç şudur; bir toplumda gelişme ve ilerleme yolunda çıkan sorunlar, toplumun tarihsel evriminde benzer sorunlara yarattığı çözümler ve eski alışkanlıkları ile çözülür. Bu şekilde oluşturulan siyasal yapı toplumdaki siyasal kültür ile iç içedir. Zamanla uyruklar yurttaşa dönüşür ve gelişmiş bir siyasal sistem ortaya çıkar. Geri kalmış toplumlar ise, henüz kabile aşamasından kurtulup, ulusal birliklerini sağlayamamışlardır. Toplumun geleneksel yapısı dağılırken, eski kurumların yerini yenileri alamamıştır. Toplumda hâlâ gelenekler ve gelenekçi güçler egemendir; ama hızla artan sorunlar, hızlı bir yapı değişikliğini zorunlu kılmaktadır. Gelişmiş ülkelerin aksine geri kalmış ülkeler, devleti, ulusu, katılmayı ve paylaşmayı birlikte gerçekleştirmek zorunda kaldıkları için sosyal tabanlarında siyasal kültür ve sistemin meşruiyetinin algılanmasında sorunlar yaşarlar.[12]

1.2. SİYASAL KATILMA

Vatandaşların siyasal sistem karşısındaki tutum ve davranışlarını belirten siyasal katılım veya siyasal katılma kavramı ise, oy vermeden yoğun bir eyleme kadar uzanan faaliyet alanını kapsar.[13] Sistemin meşruluğu ve sürekliliği açısından önemli olan siyasal katılma; bireylerde eğitim, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey gibi faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Farklı düzey ve biçimlerde gerçekleşen siyasal katılmada hiyerarşi kademeleri gözlemci eylemler, aracı eylemler ve siyasal mücadeleye yönelik eylemler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Gözlemci eylemler; siyasal uyarılara açık olmak, basın yayın organları aracılığıyla izleme ve gözlem yapmak, dinleyici olarak mitinglere katılmak, oy kullanmak, rozet takmak gibi eylemleri içerir. Aracı eylemler; gazetelere yazı yazma, mitinglerde konuşma yapma, parti liderleri ile ilişki kurma, partilere ya da adaya maddi yardımda bulunma gibi açıkça vaziyet alarak eyleme geçmenin söz konusu olduğu eylemleri içerir. Seçim kampanyasında çalışmak, faal parti üyeliği yapmak,

---

[12] Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Sistemler Siyasal Uzlaşma ve Çatışma***,** İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 249-254

[13] Kapani, a.g.e., s. 144

strateji belirleme toplantılarına katılmak, siyasal fonlar toplamaya çalışmak, siyasal bir mevki için aday olmak ve siyasal bir mevki sahibi olmak gibi eylemler ise siyasi mücadeleye yönelik eylemlerdir.[14] Bireyin siyasal katılma sürecine dâhil olması için hükümet faaliyetleri ve siyasal otoritenin kararları ile kendi yaşantısı arasında bir bağ olması gerekir. Birey açısından bu bağın varlığı ve gelişmesi modernite süreci ile siyasal kültürün ilişkisini ortaya koyar.[15]

Siyasal katılma siyasal olarak gelişmenin önemli göstergelerinden biridir ve sosyo-ekonomik gelişme ile yakından ilgilidir. Huntington'a göre sosyo-ekonomik düzey ile siyasal katılım ilişkisi beş madde ile özetlenebilir. Bunlar;[16]

- Sosyo-ekonomik gelişme düzeyine paralel olarak artan toplumsal statü, gelir ve eğitim düzeyi, bireylerin siyasal etkinlik açısından kendini yeterli görmesini ve aktif katılımda bulunma eğiliminin artmasını sağlar.

- Sosyo-ekonomik gelişme, bireylerin sınıf ve grup bilincini arttırarak sosyal örgütlerin çoğalmasına yol açmakta ve bu örgütlerin aracılığı ile vatandaşların siyasal katılım oranını yükseltmektedir.

- Sosyal ve ekonomik alanlarda yaşanan gelişmeler yeni grupların da doğmasına, yerleşik grupların tehditlerle karşılaşmasına, gruplar arası gerginlik ve çatışma yaşanmasına sebebiyet verir. Grupların varoluş mücadelesi veya haklarını koruma çabaları örgütlenmeyi, örgütlenme de siyasal katılımı getirir.

- Ekonomik gelişme, hükümet işlevlerini ve devletin faaliyet alanını genişletir. Oranı ve etkisi artan devlet faaliyetleri sosyal grupları etkiledikçe, gruplar da

---

[14] Meltem Ünal Erzen, Bahar Eroğlu Yalın, "Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasetin Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.41, 2011,s.56; Çam, a.g.e., s.174.

[15] Zafer Durdu, *Türkiye'de Siyasal Kültürü Anlamak (Sosyolojik Bir Bakış)*, Kadim Yayınları, Ankara, 2013, s. 34

[16]Samuel P. Huntıngton, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s. 43-49; Heywood, *Siyaset*, s. 169; Durdu, a.g.e., s. 34-35; Çam, a.g.e., s. 204-206

devleti etkilemeye çalışır. Bu alanlarda etkin olmaya çalışan grupların siyasal katılımı yüksektir.

- Sosyo-ekonomik modernleşme, kültürel bütünlük, siyasal birlik ve eşitlik anlamına gelen ulus devlet aracılığıyla gelişir. Bireylerin vatandaş bilinci, ulus devlete bağlılığı, ulusal siyasal yaşama katılma sorumluluğu hissetmeleri, siyasal katılımı arttıran faktörlerdir.

Siyasal katılmanın düzeyi ve yöntemi siyasal rejimlere göre değişiklik gösterebilir. Örneğin modern demokrasilerde halk, yönetime doğrudan karar alıcı olarak değil, karar alanları seçen olarak sınırlı ölçüde katılsa dahi seçim yoluyla iktidarı kullananları kontrol etme gücüne sahiptir. Bu şekilde yönetilenler karşısında sorumlu bir iktidar ortaya çıkar. Seçim dışında, vatandaşlar bir parti örgütü veya sosyal kuruluş ve gruplar içinde bulunarak siyasilerle görüşme, miting ve gösteri gibi siyasal faaliyetler gerçekleştirebilir. Halk unsurunun temel unsur haline gelmesiyle siyasal katılım demokratik sistemler kadar totaliter sistemlerde de yaygındır. Demokratik sistemlerden farklı olarak totaliter sistemlerde katılım kitlelerin seferber edilmesi şeklinde ve var olan ideolojiyi destekleme amacıyla olmaktadır. Topluma tercih yapabilecekleri bir alternatif sunmaktan ve sistemi kontrol etmekten uzak, kararların alınmasına değil alınan kararların uygulanmasına halkı katan bir sistem söz konusudur. Özetle, çoğulcu demokrasilerde yöneticileri seçme, siyasal kararları etkileme ve kontrol etme anlamına gelen siyasal katılma totaliter rejimlerde bir toplumsal bütünleşme aracı, oy birlikçi bir toplum yaratma yöntemidir.[17]

1.3. SİYASAL KÜLTÜR

Toplumu oluşturan bireylerin ideolojik görüşlerinin oluşması ve bu görüşler aracılığı ile siyasal olayları anlaması, değerlendirmesi ve yorumlaması temelde yaşadığı toplumun tutum, değer ve inançları yani kültürü ile ilgilidir. Siyaset biliminde kültür kavramı pek çok olay ve olguyu açıklamada kilit rol oynayan bir kavram olmakla birlikte

[17] Kapani, a.g.e., s.151-157

çok yönlü, değişken ve karmaşık bir yapıdadır. Bu sebeple siyasal kültür kavramını tanımlamadan önce kültürden ve siyasal kültür kavramının gelişiminden bahsedilmelidir.

Kültür; düşünce ve davranış biçimlerini, maddi nesnelerle birlikte insanların yaşam biçimlerini, davranış kalıplarını ve toplumun ortak fikirlerini içine alan bir bütündür. Nesiller boyunca ortaya çıkar ve gelişir, semboller, değer ve inançlar, normlar üzerine kuruludur.[18] Kültür kavramını inceleyen yaklaşımlara göre; kültürün dayandığı temeller değişebilir. Kültür kuramsal olarak analiz edildiğinde üç temel yaklaşımın varlığından söz edilebilir. Bunlar; kültürü toplumun merkezi değer ve inançları içinde temellendiren yapısal işlevsel yaklaşım, toplumun ekonomik üretim sistemine odaklanan sosyal çatışma yaklaşımı ve kültürel yapıların biyolojik evrimler ile şekillendiğini savunan sosyobiyoloji* yaklaşımıdır.[19]

Siyasal kültür denildiğinde kültürün siyasal yönleri anlaşılmalıdır. Bu amaçla siyasal kültür; partiler, hükümet, anayasa gibi inançlar, semboller ve değerler bağlamında ifade edilen siyasi objeler olarak ifade edilebilir ancak kavramı bununla sınırlandırmak dar bir bakış açısı olur.[20] Siyasal kültür bunlarla birlikte bir toplumun ve toplum içindeki her bir bireyin siyasal sisteme yönelik inanç, tutum ve davranışlarının toplamını ifade eder, siyasal sistemin geçmişini içinde barındırarak gelecekte de devamlılığını sağlar, siyasal sistemlerin toplumca benimsenmesi, siyasal toplumsallaşma ve siyasal katılma gibi kavramlarla doğrudan ilişkilidir.[21]

Siyaset biliminde kültür kavramı ilk olarak ikinci dünya savaşı öncesi dönemde Batı Avrupa ve Batı Almanya'nın siyasal kültürüne odaklanmıştır. Savaş sonrası

---

[18] John J. Macionis, *Sosyoloji*, çev. ed. Vildan Akan, Nobel Yayıncılık, 13. Baskı, Ankara, 2013, s. 59-60

[19] Macionis, a.g.e., s. 80

* Tüm sosyal davranışların biyolojik temellerinin olduğu ve bunların sistematik bir biçimde incelenmesi gerektiği düşüncesine hakim olan sosyobiyolojik yaklaşımda genlerin önemi vurgulanmıştır. Her şeyin sebebinin genlere bağlandığı ve her şeyin açıklanmasının genlerle yapıldığı determinist bir yaklaşım içinde olmayan bu düşünceye göre, sosyal davranışın biyolojik temelinde genler önemli rol almakla birlikte yaşanılan sosyal çevrede göz ardı edilmemelidir. Sosyobiyoloji yaklaşımı hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Esra BURCU "Evrimci Teorinin Sosyolojik Düşünce Üzerindeki Etkileri ve Sosyobiyoloji", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. 15, S. 2, 1998, s.182

[20] Heywood, *Siyaset*, s. 264

[21] Durdu, a.g.e., s. 13-14

araştırmaların yönü sanayileşmiş ülkeler ile sosyalist ülkelere doğru kaymıştır.[22] Siyasal kültür kavramı başta pek güvenilir bulunmasa da ülkelerin değişim, kalkınma ve modernleşme göstergelerini sunması, bu kavramın 1950 ve 1960 yıllarında yükselişe geçmesini sağlamıştır.

Siyasal kültür alanında yapılan en kapsamlı araştırma 1958-1963 yılları arasında Almond ve Verba tarafından yazılmış olan The Civic Cultur adlı eserdir. ABD, İngiltere, İtalya, Batı Almanya ve Meksika olmak üzere toplam beş ülkede demokrasinin kültürel temellerinin incelendiği bu çalışma farklı tiplerdeki demokrasilerin başarısızlık nedenlerine odaklanmıştır.[23] 1945 sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerin kurmaya çalıştığı demokratik düzende karşılaştıkları güçlükler ve Almanya, İtalya gibi ülkelerde demokrasinin başarısızlığı bir takım soruların sorulmasına neden olmuştur. Bu soruların başında batının modern demokrasisini kendilerine örnek alan ülkelerin neden başarısız olduğu gelir. Cevap ise bir toplumu nitelendiren ögelerin oluşturduğu siyasal kültürdür.[24]

Almond ve Verba'ya göre üç temel siyasi kültür vardır. Bunlar; katılımcı kültür, tebaa kültürü ve cemaat kültürü. Katılımcı kültürde bireyler siyasetle yakından ilgilidir, siyasi katılım yüksektir, bireyler bir vatandaş olduklarının farkındadırlar ve siyasal yetkinlik hissi yüksektir. Bağımlılık kültürü olarak da adlandırılan tebaa kültüründe bireylerin siyasete ilgisi katılımcı kültüre kıyasla düşüktür, siyasal katılım sınırlı, vatandaşlar çekingen veya ilgisizdir, hükümeti etkilemek gibi hususlarda bireysel etkiye inanç azdır. Cemaat kültüründe ise bireylerin herhangi bir siyasi katılım gayesi olmadığı gibi vatandaşlık bilinci düşüktür, siyasal kimliklerinden uzak bireyler kendilerini bölgesellikleriyle tanımlamaya meyillidir, bu sebeple bu kültür tipi yerel kültür olarak da adlandırılır.[25] Siyasi kültür ile politik sistem birbirine uygunluk göstermeyebilir ancak

---

[22] Şaban Sitembölükbaşı, "Siyasal Kültür'ün Kavramlaştırılmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 2, S. 2, 1997, s.250-251

[23] Çam, *a.g.e*., s. 200-201

[24] Heywood, *Siyaset*, s.264

[25] Gabriel Almond - Sidney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations,* Princeton Legacy Library, Scranton, Pensilvanya, 1963, s. 23-25, Heywood, *Siyaset*, s.265; Çam, *a.g.e*., s.202-203; Durdu, *a.g.e.*, s.16-20; Ebru Ş. Canan-Sokullu "Siyasal Kültür", Kar. Siy. Tem., s.107-109

genel olarak bu kültür tiplerinin her biri belli bir siyasi yapıya uygun düşmekle birlikte, tek bir siyasi yapı içerisinde hepsi birden bulunabilir.[26]

Siyasal kültürün oluşumu ve niteliği kadar toplumda kuşaktan kuşağa aktarılması da önemli bir husustur. Belirli biyolojik özelliklere sahip olarak doğan bireyler zamanla çevresine uyum göstermesini sağlayan hazır düşünce ve davranış kalıplarını, temel değer sistemlerini öğrenir. Toplum yeni bireylerine belirli durumlarda nasıl hareket etmeleri gerektiğini bu şekilde öğretir. Bu şekilde siyasal kültürün yayılması toplumsallaşma yoluyla sağlanır ve toplumun sürekliliği güvence altına alınmış olur.[27] Bu mantıkla yaklaşıldığında siyasal toplumsallaşma, bir toplumda siyasal sistemin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan siyasal değer, inanç ve kuralların, siyasal topluma katılan yeni üyelere benimsetilmesi ve belirli durumlarda nasıl davranmaları gerektiğinin öğretilmesi olarak açıklanabilir.[28] Bireyin yaşam boyu bulunduğu etkileşimler ile siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerler geliştirmesi de siyasal toplumsallaşmaya dâhil edilir.[29]

Siyasal toplumsallaşma belirli etkenlere dayanarak gelişir. Aile ve arkadaş çevresi gibi birincil gruplar, okul, iş çevresi ve siyasal partilerden oluşan ikincil gruplar, kitle iletişim araçları ve basın, çocukluk-gençlik-yetişkinlik çağlarında etkili olan etmenler kişinin siyasal davranışlarını oluşturur.[30] Çocukluğun ilk yıllarında siyasal toplumsallaşma iki kavram üzerinden yaşanır. Bunlar; aile ve öğretmen faktörüdür. Ailede başlayan süreç öğretmen ile devam eder. Ailenin eğitim düzeyi ve toplumda aile kurumunun önemi öğretmenin ağırlığını belirleyen unsurlardır.[31] Okullarda verilen eğitimin siyasal sistemin meşruiyetini sağlar nitelikte olması ve arkadaş çevresi de bireyin siyasete ilişkin düşüncelerinin gelişmesinde etkilidir.[32] Olgunluk ve yaşlılık döneminde

---

[26] Durdu, *a.g.e*., s.21, Çam, *a.g.e.*, s.202-203.
[27] Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2014, s. 117-118
[28] Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, Beta Yayın, İstanbul, 2006, s. 216-217
[29] Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, s. 119
[30] Durdu, *a.g.e*., s.30; Kışlalı, *Siyaset Bilimi,* s. 119-120
[31] Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, s. 119
[32] Erzen - Yalın, *a.g.m*., s. 54

de bireyin siyasal toplumsallaşması devam eder. Kişinin medeni hali, mesleği, sanayileşme, kentleşme ve göç gibi faktörler bu dönemde etkili olur.[33]

Siyasal kültür, bireye hazır davranış ve düşünüş kalıpları sunar bu açıdan ideoloji ile yakından ilişkilidir. Sosyal bilimlerde geniş ve tarifi zor kavramların başında gelen ideoloji, toplumsal veya sınıfsal çıkarları dışa vuran, bireyi sosyal bağlamda konumlandıran ve aidiyet hissi veren, soyut ve sistematik düşünce ve inançlar bütünüdür.[34] İdeoloji, belirli bir toplum kesiminin statüsüyle uyum içinde paylaştığı ortak düşünce ve değerlerdir.[35] Bu bağlamda ideolojinin oluşumu şu şekilde açıklanabilir; Birey, çevresindeki sorunlara çözüm arar ve bulduğu çözümler arasında sistematik bir bağ kurduğu sürece fikirlerinin etkisi artar. Aynı sorunu paylaşan toplum üyelerinin ihtiyacına karşılık verdiğinde kabul edilen doğrulara dönüşür ve zamanla ideoloji biçimini alır.[36] İdeoloji aynı zamanda, bir siyasi sistemi ya da rejimi meşrulaştırmak amacıyla ayrıcalık verilmiş veya tam tersi, sistemi değiştirmeye ya da kaldırmaya yönelik siyasal eyleme temel olabilecek fikirler kümesidir.[37]

İdeoloji ile kültür birbirini destekleyen, etkileyen ve değiştiren kavramlardır. Burada dikkat edilmesi gereken, ideolojinin kültüre oranla daha akılcı ancak daha az kalıcı olduğudur. Kültür geniş bir toplumsal çevre tarafından uzun bir süreçte oluşturulur ve bu sebeple değişime karşı daha dirençlidir. İdeolojiler çözüm olarak üretildikleri sorunların değişmesi veya ortadan kalkması ile biçim değiştirebilir veya yok olabilir.[38]

İdeolojiler bir ulusun veya topluluğun siyasal kültürüne katkıda bulunabilirler.[39] Şöyle ki; siyasi kültürün bir toplumun tarihsel, toplumsal ve siyasal olaylarının geçmişi ve bugünü ile biçimlendiği düşünülürse, siyasete yön veren iktidar, siyasi elitler ve çeşitli grupların ideolojisinin uzun süre egemen olması ile siyasi kültürün önemli ölçüde

---

[33] Durdu, *a.g.e*., s. 30-31
[34] Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet K. Bayram, Adres Yayınları, Ankara, 2014, s.23
[35] Çam*, a.*g.e., s.234
[36] Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, s. 117
[37] Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s. 28
[38] Sitembölükbaşı, *a.g.m*., s.262
[39] Sitembölükbaşı, *a.g.m*., s.262

etkileneceği açıktır. Resmi ideoloji ile toplum arasındaki uyum ne denli yüksekse siyasi kültür ile toplumun örtüşme ihtimali de o denli yüksek olur. Bu durumda siyasal sistemin meşruiyeti de yüksek olur ve sağlam bir yapı kurulur. Tersi durumda toplumsal değerler ve beklentilere ters düşen bir ideoloji toplumu kimlik krizi ve siyasette totaliter ögelerin öne çıkması gibi durumlara sürükleyecektir.[40] Ancak var olan siyasal kültürü değiştirmesi veya ortadan kaldırması ihtimali düşüktür.

1.4. SİYASAL DEĞİŞME VE GELİŞME

Kurum ve kurumsallaşma kavramları bütün sosyal bilimlerde kullanılmış ve yapılan çalışmaların temel noktasını teşkil etmiştir. Kurumsallaşmaya ekonomik, siyasal, toplumsal ve işletmecilik alanında ayrı ayrı yaklaşılmış ve bütün örgüt teorilerinde yer almıştır.[41] Bu bakımdan siyasal gelişimi de, siyasal örgüt ve usullerin kurumlaşması olarak tanımlamak mümkündür.[42]

İlkel toplumlar örgütlenmemiş, kurumlaşmamış toplumlardır. Kabile şeklinde yaşayan bu toplumlarda bir şef vardır ancak bu şefin yönetsel yetkileri olmadığı gibi, farklı görevler üstlenmiş diğer yöneticilerin de olamadığı görülmüştür. Kabilede günlük işlerden önemli konulara ilişkin tüm kararlar toplumun diğer üyelerinden ayrı bir statü kazanmış bireylerce değil ortak karar ile alınmaktadır. Süreklilik kazanmış bir makam olmamasıyla birlikte karar alma planlama vb faaliyetlerin olması bir "yönetim" in varlığından bahsedilmesini gerektirir. İlkel demokrasi diyebileceğimiz bu yönetim gelişen ve ihtiyaçları artan toplumlara yetersiz kalır ve değişim gösterir. Toplumlar gelişip, nüfus olarak artıp, ilkel kan bağına dayalı kabile örgütlenmesinin ötesine geçtiğinde, toplumsal farklılaşmalar ve toplumsal gruplar da ortaya çıkmaktadır. Toplumun üreticiler, tüccarlar vb toplumsal gruplara ayrılmasıyla birlikte, üretimi, ticareti ve diğer toplumsal faaliyetleri düzenleyecek örgütlerin, kurumların ve dolayısıyla yönetici-karar alıcı kesimle yönetilenler ayrımının ortaya çıkması söz konusu olur.

---

[40] Durdu, *a.g.e.*, s. 23-24
[41] Ertuğrul Bayer, "Kurumsallaşma Yönelimli Entelektüel Sermayenin Etkinleştirilmesinde Liderin Stratejik Rolü", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta, 2003, s.77
[42] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s.64

Toplumda yönetenler-yönetilenler ayrımının gelişmesiyle yöneticilerin toplum üzerindeki etkilerinin ve erklerinin artması, siyasal kurumsallaşmanın ve siyasal iktidarın ortaya çıkışı ve kurumsallaşması ile de devlet dediğimiz siyasal organizasyon ortaya çıkar.[43]

Weber'e göre yasal olarak tanımlanmış kurallarla ilişkilendirilen bir otoriteye sahip olmak, bir devletin siyasal açılardan modern sayılabilmesi için gerekliliktir. Ancak Weber'in iktidarı meşrulaştırma yöntemleri genel geçer olsa da halk tarafından onay almayan ya da kabul görmeyen iktidarların yasallığının sorgulanması konusunda eksiktir.[44]

Kökeni 1950'lere uzanan siyasal gelişme kavramı, içinde yer aldığı fikir sistemine göre önemli şekilde anlam ve yön değiştirir.[45] 1950 ve 1960 yıllarında yapılan siyasal gelişme odaklı çalışmalarda "siyasal gelişmeyi sağlamak için modernleşme, modernleşme için de batılılaşma gereklidir" fikri hâkim olmakla birlikte kavramı bu temele dayandırmanın açıklama da bazı muğlaklıklara sebep olduğu anlaşılmıştır.[46]

Bu konuda L. Pye siyasal gelişme kavramına ilişkin verilen tanımları derleyerek kavramın sınırlarını çizmiştir.[47]

Ekonomik gelişmenin ön koşulu olarak siyasal gelişme;

Sanayileşmiş toplumların siyasal sistemini oluşturma olarak siyasal gelişme;

- Siyasal modernleşme olarak siyasal gelişme;
- Ulus devletin isleyişine bağlı şekilde siyasal gelişme;

---

[43] Faruk Mutlusu, "Yönetsel Yapıların Oluşumunu ve Niteliğini Belirleyen Etkenler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, c. 3, S.3, s.72-73
[44] Heywood, *Siyaset*, s.279
[45] Nermin Abadan, Siyasal Gelişme Teorileri ve Modeller, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1970, c. 25, S. 4, s.21
[46] Ali Yaşar Sarıbay, *Siyasal Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s.167-168
[47] Ali Yaşar Sarıbay, a.g.e., s.168-169; Çam, a.g.e., s. 187-188

- İdari ve yasal olarak siyasal gelişme
- Kitle seferberliği ve katılımı olarak siyasal gelişme;
- Demokrasinin kurulması açısından siyasal gelişme;
- Çok boyutlu sosyal değişim sürecinin bir boyutu olarak siyasal gelişme;
- İstikrar ve düzenli değişme olarak siyasal gelişme;
- Seferber olma ve iktidar kullanımı olarak siyasal gelişme.

Görüldüğü gibi bu boyutları ön plana alan tanımlarda ortak özellik batı toplumlarının geldiği noktayı kendilerine hedef belirlemeleridir. Bu sebeple siyasal gelişmeyi sosyal değişim sürecinin bir boyutu olarak ele almak daha nesnel bir yaklaşım olacaktır.[48]

UNESCO'nun 1961 yılında Paris'te gerçekleştirdiği konferansta sosyal değişme kavramı konusunda iki yaklaşım öne çıkmıştır. İlki "sosyal gelişme ve devamında getireceği siyasal-ekonomik gelişme, köklü bir eğitim faaliyetiyle olacaktır" diyen kendine kültürel değişikliği hedef alan ve sosyal gelişmeyi insan davranışının evrensel boyutta rasyonelleşmesi olarak gören düşüncedir. İkincisi ise "sosyal gelişmeyi doğrudan sosyo-ekonomik açıdan ele alan ve üçüncü dünya ülkelerinin sorunlarının çözümü olarak hızlı bir endüstrileşmeyi mümkün kılacak sosyo-ekonomik yapıyı" gören düşüncedir.[49]

Özünde "değişme" olgusunun yattığı modernleşme kuramları ise toplumsal değişmenin özel bir türü olarak ele alınabilir. Burada bahsedilen değişme, genel anlamda gelişme olgusu ve bu olgunun temsil ettiği batı düzeyidir. Gelişme terimi iki tip toplum olduğunu belirtir; zengin sanayi toplumları ve ekonomisi tarıma dayalı kır kültürlü toplumlar. Burada gelişmekten kastedilen ise ikinci tip toplumun ilk toplum tipine doğru

---

[48] Çam, a.g.e., s. 188

[49] Morris Ginsberg, Toward a Theory Of Social Development: The Growth Of Rationality, İn R. Aron - B. F. Hoselitz Eds. Social Development, Paris, 1965, ss. 27-66, s. 27-30; Adam Schaff, The Marxist Theory of Social Development, İn R. Aron - B. F. Hoselitz Eds. Social Development, Paris, 1965, ss. 67-87, s. 77-78; Abadan, a.g.m., s.21

ilerlemesidir.[50] Modernleşmeye dair yapılan tanımlama ve kullanılan kavramlarda "ilerleme" durumunun başat konumda olduğu görülmektedir. Ancak olayın farklı boyutları da mevcuttur.

Samuel P. Huntington siyasal gelişmenin modernleşme ile bir tutulmasından dolayı sürekli ileriye gitme durumunun söz konusu olduğunu, siyasal gelişimin tersine çevrilebilir yönünün çok düşünülmediğine dikkat çeker. Oysa siyasal değişme; (devamlı nitelikte olan siyasal gelişmenin aksine) tersine çevrilebilir özellikte olabilir. Siyasal gelişmeyi modernleşme ile değil kurumsallaşma ile birlikte ele almak bu konuda daha olumlu sonuçlar verecektir. Bu şekilde siyasal gelişim kavramı, modernleşmenin esiri olmadan, sadece modern siyasal sistemlerin değil, her çeşit siyasal sistemin analizinde uygulanabilen, oldukça kesin ve hiç değilse teorik bakımdan ölçüme elverişli şekillerde tanımlanabilir. Değişimin tersine çevrilebilir yönüne gönderme yapar ve daha da önemlisi, bu anlayış, sosyal modernleşme süreçleri ile siyasal yapıların (geleneksel, geçiş halinde veya modern) kuvvet, istikrar ve zayıflıkları arasındaki karşılıklı ilişki üzerinde dikkatimizi toplar.[51]

Siyasal gelişim, düz çizgisel ve sonuç odaklı bir kavram olarak ele alınsa da siyasal olarak sadece ilerleme değil bozulma da söz konusu olduğu için siyasal gelişme kavramının yanında siyasal değişme kavramı da kullanılmalıdır. Siyasal değişme dendiğinde, siyasal gelişme sürecindeki toplumların siyasal sistemlerinde yaşanan değişimler kastedilir. Değişim sistemin kendi içinde değişmesi (sistem-içi değişim) veya sistemin yerini başka bir sistemin alması (sistemler-arası değişim) şeklinde olabilir. Siyasal değişme denildiği zaman dikkat edilmesi gereken hususlardan bir diğeri de, siyasal sisteminde değişiklikler yaşayan ülkelerin diğer ülkelerin kültürleriyle etkileşime geçmesi ve oluşan temas sonucunda değişimin başlamasıdır.[52]

Siyasal gelişim ile birlikte anılan siyasal bozulma kavramı ise Alain Touranie'e göre, partierkil bir yönetim sonucu ortaya çıkar. Siyasal aktörlerin temsilcilik niteliklerini

---

[50] Suavi Aydın, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2010, s.22-23
[51] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s. 63-65
[52] Sarıbay, *a.g.e.,* s.173-178

yitirmesiyle birlikte toplumsal çıkarların değil kendi çıkarlarının hizmetine girmesi olarak tanımlanan siyasal bozulma halinde demokrasinin var olabilmesi için birincil koşul olan devlet erkinin sınırlanması koşuluna karşı gelinmiştir. Bozulma, siyasal yöneticilerin kişisel anlamda bozulması ve siyasal partilerin, -yönetilenlerin yöneticileri seçeceği ilkesine aykırı şekilde- adayların bir kısmının başarısını güvenceye alması şeklinde olabilir. Kısacası partierkil yönetim, demokrasiyi, temsilciliğini elinden alarak ortadan kaldırır, kargaşaya veya ekonomik yöneticilerden oluşan bir grubun egemenliğine dönüşür. Bu egemenlik bir diktatörün müdahalesiyle son bulabilir veya seçmenler tarafından demokrasiyi savunmak için girişilen bir hareketle özgür kurumlara yitirdikleri temsilcilik özelliklerini geri kazandırır.[53]

Çam'a göre tam bir siyasal gelişme tanımı yapabilmek için, gelişmeci değişimin unsurlarına da bakılmalıdır. Gelişmeci değişim ile yeni oluşan bir siyasal sistem, daha etkin işlevlerde bulunabileceği bir denge kurar. Bu denge oluşurken sistem kendi iç dengesini ve çevresindeki sistemlerle olan ilişkilerini de yeniden düzenler. Bu durumda siyasal sistemin gelişmesi ile genel toplum sisteminde ve uluslararası denge sistemi içinde daha uyumlu ve etkin bir sistem doğmuş olur.[54]

1.5. SİYASAL MODERNLEŞME

Toplumsal gelişmeye bağlı olarak toplumlar geleneksel sistemden modern sisteme geçiş yaşarlar. Bu anlamda modernleşmenin geri kalmış bir medeniyetin kendinden ileri seviyedeki bir medeniyete erişebilmek için gösterdiği çabaların ortak adı olduğu söylenebilir.[55] Modernleşme ile toplum, özellikle kültür alanında etkili ve kalıcı bir değişime uğrar. Ulusalcı ideolojiye bağlılığın artması biçiminde görülen bu durumun yanı sıra modernleşme; siyasal, toplumsal ve ekonomik özellikler de taşır. Siyasal modernleşme, siyasal değişim, siyasal gelişme, sanayileşme, bağımsızlaşma, etkili olma ve birlik sağlama gibi kavramlardan meydana gelir.[56]

---

[53] Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?*, çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 86-88
[54] Çam, *a.g.e.*, s. 191
[55] Halil İnalcık, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", *Belleten*, c.LII, S. 204, s. 986
[56] Çam, *a.g.e.*, s. 221

Siyasal anlamda modernleşme batıda üç aşamalı bir evrimle gerçekleşmiştir. Bunlar; Geleneksel toplum, geçiş toplumu ve modern toplumdur. Geleneksel toplum, yaşam standardı, okuryazarlık ve sağlık olanakları bakımından yetersiz durumda olan tarım toplumları olarak tanımlanabilir. Bu toplumlarda hükümet genellikle otokratik yapıdadır. Sürekli ve önemli değişimler geçirmeye başladığı andan itibarense geçiş toplumu olarak adlandırılabilir. Kent uygarlığı, ticaret ve sanayinin gelişimi gibi iç ve dış etkenler bu değişimi tetikler. Uzun bir döneme yayılan modernleşme süreci sonunda bir toplumu modern toplum olarak niteleyebilmek için çeşitli şartlar aranır. Bunlar; kentli nüfusun ve okuryazar oranının artması, sağlık hizmetlerinde iyileşme, kol gücünün yerini kafa gücünün alması, ulusal düzeyde rıza birliğinin oluşması, siyasal kurumlarda uzmanlaşma, farklılaşma ve katılmacı kültürün artmasıdır. Kısaca modernleşme siyasal gelişme ve katılımcı bireyler ile ekonomik gelişme temellerine dayanır.[57]

Modernleşmenin temelinde akılcılık ve batılı toplumlar seviyesine çıkma fikri yatması modernleşme ile batılılaşmanın eş tutulması anlamına gelmektedir. Batı merkezli modernleşme olgusu bu süreci tek yönlü-doğrusal ve geri çevrilemez bir süreç olarak tasvir eder. Bu açıdan modernleşme dünyanın her yerinde aynı şekilde ve tek düze ilerleyen bir değişim/gelişim olarak görülür ve son basamağı batı toplumudur. Bu görüş ile uyuşmayan kurum ve düşünceler modern olmamakla itham edilir. Modernleşme kuramına gelen en büyük eleştiri toplumsal gelişme ve değişmenin tek bir yönü olmadığı şeklindedir.[58] Bu eleştirilere cevaben doğan postmodernizm akımı modernliğin devamı niteliğinde de görülebilir. Batının akılcı, ilerlemeci ve toplumu şekillendirme temelli anlayışının karşısında insan öznesi ve belirsizlik fikrini savunur. Etnik ve bireysel özgürleşmeyi ön plana alarak aslında modernleşmenin doğduğu döneme geri dönüş yapmıştır.[59]

---

[57] Çam*, a.g.e*., s. 223-225

[58] Bünyamin Solmaz, "Modernlik ve Modernleşme Kuramlarına Yöneltilen Eleştiriler", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, S. 32, s. 44-45; Çam, a.g.e., s.222

[59] Murat Baran, "Avrupa'da Gelişen Modernlik ve Modernleşme Anlayışları ve Bu Anlayışların Türkiye'ye Yansımalarına Tarihî Sosyolojik Açıdan Bir Bakış", *Turkish Studies International Periodical For the Langua.g.e.s, Literature and History of Turkish or Turkic,* c. 8, S. 11, s. 62-63

1.6. KURUMSALLAŞMA VE SİYASAL KURUMSALLAŞMA

Türkçede kurmak fiilinden türeyen, eski dilde müessese kavramı ile eş anlamlı olan kurum kelimesi, evlilik, aile, ortaklık, mülkiyet gibi köklü bir yapıyı içeren, genellikle devletle ilişkisi olan yapı veya birlikleri tanımlamak için kullanılır.[60] Huntington'a göre kurum; yerleşmiş, muteber ve tekrar gören davranış kalıplarına verilen addır.[61]

Toplumsal anlamda kurumlar; belli bir toplumda hangi eylem ya da ilişkilerin meşru olduğunu kurallarla belirler. Bunda amaç sosyal ihtiyaçların karşılanmasıdır. Ancak insan ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmuş usul ve kurallar bütününe kurum dense de sırf sistemli olduğu için tüm insan davranışları bu kavrama dahil edilemez. Örf ve adetlerden ayrı olarak kurumlar da öne çıkan unsur sürekliliktir.[62.]

Sosyolojik anlamda kurum; temel insan ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla oluşturulmuş; birbiriyle ilişkili, organize olmuş ve süreklilik arz eden, değer ve kurallardan oluşan, onaya, tekrara ve sürekliğe dayalı, rol ve ilişkiler bütünü olarak tanımlanır.[63.]

Toplumsal yapı içinde kurumlar, kendi alt kurumları ve diğer kurumlarla ilişki ve eşgüdüm içinde bulunurlar. Toplumu oluşturan her kurum farklı biçimde çalışır, fakat kurumları oluşturan parçalar bir diğerine dayanır ve birbirlerini tamamlayarak işlevlerini yerine getirirler. Kurumlar, bir birim olarak işlemesinden dolayı göreli bir bağımsızlığa sahip olsalar da hiçbir kurum bir diğerinden tümüyle ayrı olamaz.[64]

---

[60] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53b6a503e330a6.37426511, (06.04.2014)

[61] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s.65

[62] Sevinç Güçlü, "*Toplumsal Kurumlar*", Kurumlara Sosyolojik Bakış**,** Ed. Sevinç Güçlü, Kitabevi, İstanbul, 2012, s.a.:1-26, s.1-2.

[63] Joseph Fichter, *"Sosyoloji Nedir?",* çev : Nilgün Çelebi, Anı Yay., Ankara, 2012, s. 139-140

[64] Mimar Türkkahraman, "Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlar Arası İlişkiler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2009, c. 14, S. 2, s. 26; Joseph Fichter, a.g.e., s. 139-140

Bu tanımlardan hareketle "kurumlaşma" kurum durumuna gelme, "kurumsal" olma bu nitelikleri bünyesinde bulundurma anlamına gelirken "kurumsallaşma"; bu amaç doğrultusunda ilerleyen demektir.

Kurumlaşma, düzenli, dengeli ve bütünlük arz eden bir form ve yapının oluşması demektir. Bir başka ifadeyle kurumlaşma; insan davranışlarında, düzenli, dengeli ve bütünleşmiş eylem kalıplarının oluşturulmasıdır.[65]

Huntington kurumlaşmayı, "örgütlerle usullerin itibar ve istikrar kazanmaları süreci" olarak tanımlamıştır. Ona göre, bir siyasal sistemin veya belli bir örgüt ve usulün kurumlaşma düzeyi, onların uyarlanabilirliği (adaptability), karmaşıklığı (complexity), özerkliği (autonomy), ve tutarlığı (voherence) ile ölçülebilir. Bu kriterlerin belirtilip ölçülmesiyle siyasal sistemleri veya o siyasal sistemdeki belli örgüt ve usulleri, kurumlaşma düzeyleri açısından kıyaslamak veya kurumlaşma derecelerindeki artış ve azalışları ölçmek mümkün olabilecektir.[66]

Kurumsallaşma; ekonomi, siyaset, sosyoloji gibi alanlarda farklı açılardan ele alınan, içinde pek çok boyut bulunduran bir kavramdır. Ekonomik alanda kurumsallaşma geleneksel ekonominin yetersiz olduğu, asıl ekonominin sürekli hareket halinde ve değişime açık olduğu fikrini savunmuştur. Siyasal alanda kurumsallaşma yapısal çatıya ve devlet yapısını temsil eden yönetimsel düzenlemelere sonraki dönemlerde ise süreklilik ve değişmezlik konularına değinmiştir. Son olarak sosyolojik anlamda kurumsallaşma, kurumların sürekliliği, bireyler, kurumlar ve sosyal yapının özerkliğine vurgu yapmıştır.[67]

Kurum teorisi ve kurumsallık tartışmaları geleneksel ve modern olmak üzere iki bölümde incelenebilir.[68] Geleneksel kurumsalcılık teorisi 1940'lar ile başlayıp 20. yy'in

---

[65] Türkkahraman, *a.g.e*., s. 26
[66] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s. 66
[67] Yonca Gürol, *Örgütlerde Kurumsallaşmanın Temelleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s. 50-55
[68] Bolat, *a.g.e*., s. 249

ortalarına kadar sürmüştür. Modern kurum teorisi ise "Yeni Kurumsalcılık" olarak adlandırılır ve başlangıç tarihi 1977 olarak kabul edilir.[69]

Tarihsel süreç içinde kurumsallaşma kavramından ilk bahseden kişinin Philip Selznick olduğu söylenebilir. Selznick örgütlerin personeliyle ve örgüte kişilik kazandıran gruplarla, iç-dış baskılara cevap vererek kendi bireyselliğini geliştirdiğini ve bu kurumsallaşma süreciyle birlikte kazanılan rutinlerin örgüt için birer değer haline geldiğini söylemiştir. Organizasyonlar değerlerle bezendikçe kişilik kazanır, kurum olurlar.[70]

Örgüt düşüncesinde kurumsallaşma kuramları örgütleri kurumsal açıdan incelemiş ve örgüt-çevre ilişkisine odaklanmıştır. Ancak örgütlere yaklaşımları ve çevreye dair kavramlaştırmaları birbirlerinden farklıdır. Geleneksel kurumsalcılık döneminde, örgütler tek başına ele alınmış, kurumsal çevre ve örgütler üzerindeki etkileri üzerinde duran çalışmalar yapılmıştır. Yeni kurumsalcı düşünce ise, örgüt topluluklarını incelemiş, modern toplumlardaki örgütlerin içinde bulundukları toplumu yansıttıklarını savunmuştur.[71]

Geleneksel kurumsal yaklaşıma göre;[72]

- Örgütler organik bir bütün olarak ele alınır ve içinde bulundukları ortama göre farklı türde örgütlerin gelişebileceğini savunulur.
- Örgütsel yapı ve süreçlerin oluşumunda çevre koşulları, örgütlerin bu koşullara uyum sağlaması, çevresel etkilerle örgütlerin değişimi ve kültürün rolü öne çıkan konulardır.
- Örgütler sadece araç değildir, kendi başlarına bir varlık sahibi olabilirler.

---

[69] Gürol, *a.g.e.*, s.78-81
[70] Gürol, *a.g.e.*, s.61-64
[71] Bolat, *a.g.e.*, s.249; Gürol, *a.g.e.*, 79-80
[72] Şükrü Özen, "*Yeni Kurumsal Kuram: Örgütleri Çözümlemede Yeni Ufuklar ve Yeni Sorunlar*", Örgüt Kuramları, der. A. Selami Sargut, Şükrü Özen, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s.251; Gürol, *a.g.e.*, 60-61

- Örgütlerin tek amacı verimlilik değildir, örgütler zamanla bireyselliğini kazanır ve değerlerle bezenir.

Yeni kurumsal kuramın temsilcilerinden Meyer ve Rowan kurumsallaşmayı şöyle tanımlamıştır: "Klasik teoride kurumsallaşma; örgütlerin, kurumsal çevrelerindeki olgular tarafından kurgulandıklarını ve onlara benzeme eğilimi gösterdiklerini ve biçimsel örgütlerin, teknik ve dönüşümsel karşılıklı bağımlılıklar yoluyla kurumsal çevrelerine uyumlu hale geldiklerini öne süren bir kuramdır."[73]

1970'li yıllara gelindiğinde Meyer ve Rowan'ın "Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony" makalesiyle kurumsal kuramda yeni döneme geçildiği kabul edilir. Bu yeni dönem ile örgütsel kuramcılar, örgütlerin ve çevrelerinin teknik açıdan karşılıklı birbirlerine bağımlılığı yerine, sosyal ve kültürel karşılıklı bağımlılık üzerinde durmaya başlamışlardır.[74] Yani yeni kurumsal kuramda ibre kaynak ve çıktıların ön planda olduğu teknik çevreden, örgütün sosyal kurallara uyumu ile ilgili olan kurumsal çevreye kaymıştır.[75]

Yeni kurumsalcılıkta örgütlere atfedilen bir diğer özellik de eşbiçimliliktir. Buna göre örgütler, çevrelerindeki kurumları benimseyerek onlarla benzeşir, onların kurumsallaşmış yapısal unsurlarını sırf meşru oldukları için kendi yapılarına dahil eder ve böylece başarılarını ve hayatta kalma şanslarını artırırlar.[76]

Kurumsalcılığa ilişkin eski ve yeni kuramların benzer yönleri ise; örgütlerin çevre ile olan ilişkilerinin incelenmesi, çevrelerindeki diğer örgütlere veya kurumsal çevreye benzemek zorunda olmaları ya da benzemeye zorlanmaları, örgütleri bir zincirin halkaları saymaları, örgütlerin rasyonel olması gerektiğinin savunulması ve kurumsalcılığın bireyin hareketlerinin tamamı olduğu konusunda hem fikir olmaları olarak sıralanabilir.[77]

---

[73] John Meyer - Brian Rowan, "Institutionalized Organizations. Formal Structure as Myth and Ceremony", *The American Journal of Sociology*, 1977, c. 83, S. 2, s. 342
[74] Bolat, *a.g.e*., 232
[75] Gürol, *a.g.e.,* s.70
[76] Meyer - Rowan, *a.g.e*., s.346-348
[77] Bolat, *a.g.e*., s.237; Gürol*, a.g.e*., s.79-80

Örgütlerin gelecekte de var olabilmeleri için top yekûn sezgisel, el yordamıyla yürütülen bir yapıdan, bilgi odaklı bir yapıya geçmeleri gerekmektedir. Böylece örgütlerin geleceğine ilişkin bir sistem kurulmakta, kişilere değil, sisteme odaklı, gelecekte de var olmayı garanti altına almış bir örgüt hedeflenmektedir. Kurumsallaşma ile örgütlerin vizyonu, misyonu, stratejileri, politikaları, programları ve belli kuralları ile bunlara bağlı esneklik payları diğer bir anlamda standart kriterleri belli olur.[78]

Kurum olarak siyaset, kamu düzenini ve genel yönetimi sağlamaya yönelik işlevleri yerine getirir ve her temel kurum gibi kendine ait yardımcı kurumları barındırır. Siyaset kurumunun içinde yer alan alt kurumlar; yasal sistem, ordu ve polis sistemi, kamu hizmetine seçilme ve atanma biçimleri, yabancı ülkelerle diplomatik ilişkiler,[79] anayasa, parlamento, bürokrasi, yargı sistemleri, parti sistemleri,[80] otoriteler, seçim sistemi, oylama ve baskı grupları[81] olarak sıralanabilir.

Geleneksel kurumsalcılık, siyaset kavramını ele alırken, kurumsal davranışın betimlenmesi, resmi ya da yasal kuralların çözümlenmesi, kurumsal yapıların karşılaştırılması veya tarihsel açıdan incelenmesi gibi alanlara ağırlık vermiş ve siyasal kurumları temel siyasal aktörler olarak ele almıştır. Yeni kurumsalcılık düşüncesi ise resmi kurumlar kadar resmi olmayan kurumların da önemine dikkat çekmiş, siyasal anlayışta resmi yasal yaklaşımları sınırlı bularak geleneksel kurumsalcılık anlayışının daha ötesine bakmıştır. Bu bağlamda yönetimden uzaklaşan ve yönetişime yönelen bir kayma söz konusudur.[82]

Siyaset kurumu, insanlık tarihinin çok eski dönemlerine kadar dayanmaktadır. Eskiçağdan ortaçağa, ortaçağdan yeniçağa, yeniçağdan günümüze uzanan ve yüzyılları kapsayan bu süreçte "en iyi yönetim şekli"ni arayan düşünürler kendi dönemlerinin

---

[78] Ahmet Faruk Yıldırım, "Türk Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmayı Engelleyen Aile Değerleri Üzerine Isparta İlinde Bir Çalışma", Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007, s. 52- 53
[79] Fichter, a.g.e., s.145-146
[80] Andrew Heywood, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, çev. Fahri Bakırcı, BB101 Yayınları, Ankara, 2016, s.176
[81] Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2000, s. 143
[82] Heywood, Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin, s. 176-177

siyasal kurumlarını incelemişlerdir.[83] Ortaçağ feodalizmi ve onu izleyen erken kapitalist dönemde dini bağlamda oluşan siyaset olgusu ve kurumu, modern toplumda değişime uğramıştır. Ortaya çıkan modern devlet, siyasal iktidarın kurumsallaşmış hali, başka bir ifadeyle, siyasal iktidarın en ağır ve modern açılımıdır. Devletsiz toplumlardan ve kutsallaştırılmış siyasi iktidardan faklı olarak, kurumsallaşmış siyasal iktidarda, yasayı söyleyen de, onu uygulayan da farklı organlardır.[84]

Sanayi devrimi ile feodalizm tamamen sona ermiştir. Toplumsal, ekonomik ve siyasal kurumlar açısından köklü değişimler doğuran sanayi devrimi ile tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmiştir. Toplumsal açıdan bu geçiş, geleneksel toplumsal yapıdan, burjuva ve emekçi sınıf olmak üzere iki başlı bir toplum yapısına (sanayi toplumu, endüstrileşmiş toplum) dönüşüm anlamına gelmektedir. Bunun siyasetteki yansımaları, sınıf çıkarına dayalı hareketler ve bunlara duyulan tepkiler etrafında gerçekleşmiştir. Sınıf temelli kitle partileri, modern dönemde siyasetin başat aktörleri olmuşlardır.[85] Devlet modelleri açısından bakılırsa, tarım toplumunun devlet modeli krallıklar ve imparatorluklar iken, sanayi toplumunda modern ulus devlet ortaya çıkmıştır.

Feodalizmden kapitalizme geçişte yaşanan bir diğer değişim de ulus devletlerin doğuşu olmuştur. Yıkılan feodal düzen yerini merkezi devlet düzenine bırakmış, söz konusu merkezi devlet yapıları altında oluşan bilinçlenme, ulusun (milletin) oluşmasını sağlamış ve ulus-devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır.[86] "Ulus-devlet, kurumsallaşmış siyasi iktidar biçiminin somut görünümlerinden biri, ulus ise, ulus-devletin kendini meşrulaştırmada kullandığı bir kavram" olarak tanımlanmaktadır.[87]

---

[83] Kapani, a.g.e., s.23
[84] Abdurrahman Saygılı, "Modern Devlet'in Çıplak Sureti", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* c. 59, S.1, 2010, s. 61-97, s.61-62
[85] Oğuzhan Göktolga, "Değişen Siyaset Değişmeyen Siyasal Partiler", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi–II, Küresel Değişim ve Demokratikleşme, 19-20 Nisan 2012, Malatya, s. 1056-1057
[86] Ali Rıza Saklı, Fransa ve Almanya'da Uluslaşma Süreci ve Ulus Bilincinin Oluşumu, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 32 Eylül – Ekim 2012, s.3
[87] Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, Ankara Dost Kitabevi, 1997, s. 58-59

Siyasal gelişmenin en temel boyutu olan ulus devletin kurulması çağdaş merkezi devletlere geçişi simgeler. Ancak somut anlamda otoritenin oluşması için yeterli değildir, bunun için zaman ve mekân içinde sistemin kendini güncellemesi, yapısal anlamda değişmesi, farklılaşması ve uzmanlaşması gerekir. Yetenek ve olanakları artmış olan ulus devlette bireyler otoriteye daha fazla katılır, oluşan siyasal kültür yapı ile bütünleşir ve siyasal davranış ussallaşır. Böylece güçlenen devlet ile güçlenen vatandaş elde edilir.[88]

Görüleceği gibi sanayileşme ile başlayan süreçte toplumlar değişmiş, yeni bir surete kavuşmuştur. Bu yeni toplumun ürettiği kurumlaşma da ihtisaslaşma, yoğun iş bölümü, yüksek siyasal katılım gibi özelliklere sahip olup endüstrileşmiş toplumlarda görülür. Çünkü bu tür geleneksel yaşamdan modern yaşama yönelmiş toplumlarda, toplumsal mobilizasyon olarak adlandırılan, toplumların nüfuslarının önemli bir kısmında beliren geniş kapsamlı değişme süreci de artmıştır.[89]

Sanayileşme ile modernleşme birbirlerini tamamlayan unsurlardır. Modern dönemde kapitalist ülkelerin benimsedikleri siyasal gelişme modeli belirli ölçüde sistematik bir endüstrileşme politikasına ve çok partili parlamenter demokrasiye dayanır.[90] Sanayileşme ile birlikte modernleşmenin geliştiği durumlara Batı Avrupa ülkeleri, İngiliz ilk dominyonları (ABD, Kanada, Avustralya), Orta Avrupa, kısmen Doğu Avrupa ile Japonya ve Rusya örnekleri verilebilir.[91]

Her ne kadar modernleşme iktisadi kalkınmayla bütünleşik bir süreç olsa da Üçüncü Dünya ülkelerinde durum farklıdır. Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerinde sanayileşmeden modernleşme söz konusudur ve gerçekleşen modernleşme biçimi siyasal-kültürel özelliktedir.[92] Üçüncü dünya ülkeleri, toplumsal yapı açısından endüstrileşmiş ülkelerden farklı olarak bütünleşmiş bir sosyal yapıya sahip değildirler, okuryazarlık oranı düşüktür, toplumsal yaşama katılım azdır ya da yoktur, tarımsal nüfus

---

[88] Çam, *a.g.e*., s. 192-194
[89] Ahmet N. Yücekök, *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi),* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1987, s.61
[90] Abadan, *a.g.e*., s. 31-34
[91] Aydın*, a.g.e.,* s.24-28
[92] Aydın, *a.g.e.,* s. 25-28

ağırlıktadır, karma ekonomiye sahip gelişmiş ülkelerin aksine kamu sektörünün güçlü olduğu özel sektörün geri planda kaldığı bir ekonomiye sahiptirler.[93] Endüstrileşmiş ülkelerden ayrılan noktalarına bakıldığında 3. Dünya ülkelerinde devşirme veyahut taklit yoluyla modernleşme-siyasal gelişme, uzmanlaşma ve bütünleşme temelli teoriler yerine, uluslaşma temelli sosyo-ekonomik devrimler ve buna temel olacak yeni insanı biçimlendirecek ideolojiyi yaratma çabası ile mümkün olacaktır.[94]

1.6.1. Kurumsallaşmış (Yerleşik) Siyasal Sistemlerin Özellikleri

Huntington'a göre kurumsallaşmış siyasal sistemlerin 4 temel özelliği (uyarlanabilirlik, karmaşıklık, özerklik ve tutarlılık) olduğuna değinilmişti. Siyasal sistemlerin gelişmiş, gelişmekte olan veya geri kalmış olarak sınıflandırması ile kurumsallaşma seviyesi her zaman doğru orantılı olmayabilir. Bu sebeple kavramlara daha yakından bakmak faydalı olacaktır.

Uyarlanabilirlik; bir örgütün kurumsallaşması ile doğru orantıdadır. Uyarlanabilirlik zamanla ve çevresel baskıya bağlı olarak kazanılır. Bir örgütün yaşını ölçmek ise üç şekilde olur. Bunlar;[95]

- Kronolojik yaş

Örgüt ne kadar uzun süre var olmuşsa kurumsallaşma oranı da o kadar yüksektir. Eski örgütlerin var olma ihtimalleri ise yeni kurulmuş bir örgüte kıyasla daha fazladır. Siyasal gelişim ekonomik gelişmeye nazaran çok daha yavaş ilerler.

- Kuşaksal yaş

Bir örgüt yönetimini barışçıl yollardan bir veya daha fazla kez devretmeyi başarmışsa o örgütün kurumsallaşma düzeyi o denli yüksektir. Kuşaksal yaş nispeten kronolojik yaşa bağlı olsa dahi ilk kuşak yönetimi uzun süre elinde tutabilir. Bu durumun en olası sonucu ikinci kuşağın ilk liderlerin gölgesinde kalması durumudur. Kuşaksal

[93] Mutlusu, *a.g.e.*, s.88; Abadan, *a.g.m.*, s.34
[94] Aydın, *a.g.e.*, s.24-28; Abadan, *a.g.m.*, s.34
[95] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s.65-69

yaşın kurumsallaşmaya etki etmesinde dikkat edilecek nokta; halefin izlediği yol ve yöntemlerin seleften büyük oranla veya tamamen ayrışmasıdır. Aksi takdirde yaşanan kuşak içi bir iktidar değişimi olur ve kurumsal uyarlanabilirliğe etkisi zayıf olur.

- Fonksiyonel dönüşüm

Örgütler kuruluşta belirli bir fonksiyonu görme amacı taşırlar. Zamanla bu fonksiyona ihtiyaç duyulmaması örgütü fonksiyon değişimi veya örgütün ortadan kalkması ile sonuçlanacak bir krize sürükler. Temel fonksiyonlarını bir veya birden çok değiştiren örgütler fonksiyonuna üstün gelmiş, kendine özgü ve kurumsallaşmış olarak görülür. Örgüt olgunlaştıkça davranışları değişime açık hale gelir.

Siyasal örgütler bakımından fonksiyonel uyarlanabilirlik belli bir seçim çevresi yerine başka bir çevrenin temsiline ya da muhalefetten iktidara geçme ile kazanılır. Bir siyasi partinin temel fonksiyonu yerine geldikten sonra o parti için kriz dönemi söz konusu olur. Yeni fonksiyonlara geçiş yapması ve kendini bu fonksiyonun gereklerine uyarlaması gerekir, bunu başarabilirse kurumsallaşmadan söz edilebilir.[96]

Karmaşıklık-Basitlik, kurumsallaşmış siyasal sistemlerin ayırıcı özelliğidir. Karmaşıklık örgütün alt birimlerinin hiyerarşik ve fonksiyonel açıdan artması ve alt birim tiplerinin farklılaşmasıdır. Alt birimlerinin sayısı ve çeşitleri arttıkça örgüt üyelerinin sadakatini kazanma ve sürekli kılma özelliği de artar. Farklılaşma ise iki yönlü bir kavramdır; Fonksiyonel ve çok fonksiyonlu. Fonksiyonel farklılaşmada örgütün alt birimleri üst birim kadar kurumsal değildir ancak esnekliği fazladır, üst birimlerdeki değişiklikler alt birimlere daha kolay etki eder ve karşılık bulur. Çok fonksiyonlu farklılaşma daha büyük bir kurumsal gücü içinde barındırır ancak kurumsal esnekliği azdır.[97]

Huntington'a göre siyasal sistemler ne denli basit ise o denli istikrarsız ve kısa ömürlü olur. Bir siyasal sistem ne kadar çok ve çeşitli siyasal kuruma sahip olursa

[96] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s.69-71
[97] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s. 71-72

yenilikleri karşılama ve cevap verme açısından o kadar şanslıdır. Karşılaşılabilecek yeni durum ve sorunlara kendini uyarlayıp cevap verebilecek, geçiş sağlayacak kurumlara sahip demektir. Geleneksel siyasal sistemler modernleşme yolunda gereken adımları kurumlarının karmaşıklığı ve gerektiğinde bir kurumun yerini alabilecek farklı kurumlara sahip olmaları sayesinde atabilmiştir.[98]

Özerklik, gelişmiş bir siyasal sistemde siyasal örgütler, daha az gelişmiş siyasal örgütlere nazaran bütünleşmiş yapıdadır, yani siyasal olmayan grupların etki alanından uzaktırlar. Diğer açıdan az gelişmiş siyasal sistemler, dış etkilere daha açıktır. Özerklik, sosyal güçlerle siyasal örgütler arasındaki ilişkide öne çıkan bir kavramdır. Burada bahsedilen sosyal güçler; tüm sosyo ekonomik faaliyetleri mümkün kılan gruplaşmaları belirtmek için kullanılır. Bunlar; aile, iş grupları, din merkezleri, ırka veya dile dayanan gruplaşmalardır.[99]

Robert Dahl'a göre ise kurumsal özerklik, insan hakları içerisinde örgütlenme hakları olarak bilinen hakkın demokrasi içerisinde kurumsallaşmış halidir. Buna göre tüm bireylerin devlet karşısında bundan önceki maddeleri sağlamak için ve demokrasinin sağladığı diğer çıkarlarını kullanmak için özerk organizasyonlar kurmaya hakkı olmalıdır. Bu kurumlar siyasi partiler, çıkar grupları veya vakıflar olabilir. Bu madde etkin katılımı ve gerçek gündemler oluşturarak gündem kontrolünü sağlamayı amaçlamaktadır.[100]

Siyasal kurumların özerkliği, kendilerine özgü olmaları ve tüm diğer gruplardan farklı değer ve çıkarlara sahip olmalarına dayanarak ölçülür. Bir siyasal kurumun bahsedilen sosyal güçlerden herhangi birinin ifade aracı olması veya etki altında kalması durumlarında özerklikten bahsedilemez. Bu tarz kurumlara günlük dilde soysuzlaşmış denilir.

Eğer bir siyasal kurum toplum içindeki sosyal güçlerin etkisine açıksa, toplum dışı sosyal güçlerin de etkisine açık demektir. Bu pek çok şekilde olabilir. Başka bir ülkeden-

---

[98] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s. 72-73
[99] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s. 73
[100] Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, çev. Betül Kadıoğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s.45

siyasal sistemden gelen fikirler, gruplar özerkliği az olan siyasal kurumları etkileyebilir.[101]

Siyasal kurumların özerkliği, sistemin karmaşıklığı ile yakın oranda ilişkilidir. Karmaşık sistemlerde, bir kurumun yerini alabilecek veya farklı ihtiyaçlara anında cevap verebilecek kurumlar olduğu gibi kişileri yüksek makamlara hazırlayan, yan örgütler, yarı siyasal kurumlar veya daha az iktidar sahibi görevler gibi basamaklar söz konusudur. Sosyal değişim ile toplumda yeni sosyal güçler oluşur, özerkliği yüksek olmayan siyasal kurumlar kolayca bu güçlerin etkisinde kalabilir. Ancak özerkliği yüksek siyasal kurumlarda karmaşıklığın da etkisi ile yeni sosyal güçler siyasete hızlı bir katılım sağlayamaz, siyasal sosyalleşme süreci ile birtakım değişiklik ve uyarlamalar yaşar.[102]

Tutarlık-Birliksizlik, örgütün birlik ve tutarlılığı ne kadar yüksekse kurumsallaşma düzeyi de aynı oranda yüksektir. Her örgüt kurulmasından sonra kendi içinde belli oranda bir oydaşma (konsensüs)'a sahip olur. En azından örgüt içinde doğabilecek anlaşmazlıkların çözümü için ortak bir düşünce-değer sisteminin olması ve aktif üyelerin buna katılması kurumsallaşma açısından şarttır.

Örgütün kendi içinde bir tutarlılığa-birliğe sahip olması onun özerkliğiyle şu açıdan ilgilidir; kendine özgü ritüel, üslup, dil vb özellikler kazanan örgütlerin birlik olma güdüleri daha gelişmiş olur. Bu sebeple bir örgüt veya sisteme birden ve sayıca fazla katılım olursa örgütün tutarlılığı bozulur. Sayının artması ile örgüt içi disiplin ve etkinlik düşer. Örgüt içinde birlik, ortak değerler, kültür, moral ve disiplin şarttır ancak içlerinden sadece tutarlılık ve disiplin diğerlerinin eksikliğini kapatabilir.[103]

Örgütsel tutarlılık, örgüt üyelerinin bağlılığı ile de yakından ilgilidir. Örgüte bağlılık genel çıkarları özel çıkarların önüne koymayı gerektirir, bu şekilde devamlılık ve tutarlılık sağlanacaktır.[104] Rousseau'ya göre de kişi bireycilikten uzak olur, topluluğun çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koyarsa, yapının bir parçası olur ve ortak bir irade-

[101] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s. 74
[102] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s.74-75
[103] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s.75-76
[104] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s.76-78

değer sistemine adım atar. Bu sistem beraberinde birliği, birlik içinde uyumu ve tutarlılığı getirir.[105]

Bir diğer dikkat edilmesi gereken husus şudur; örgüt içinde muhalefetin boyutları ve yapısı. Huntington görüş ayrılıklarının birikici olmasına ve muhalefetin yabancılaşma ile beraber bulunup bulunmamasına bakar.[106] Genel iradenin yanılmazlığını savunan Rousseau ise muhalefetin kişisel çıkarlar doğrultusunda yapılıp yapılmadığına bakar. Böyle bir muhalefet yanılmış bir iradenin ürünüdür. O halde bu yönde yapılmış muhalefetten arındırıldığı zaman ortaya çıkan görüşlerin örgüt için en doğrusu olduğu söylenebilir.[107]

1.6.2. Yarı Kurumsallaşmış (Hibrit) Siyasal Sistemlerin Özellikleri

Siyasal sistemlerde kurumsallaşmadan bahsederken modern toplumlarda en iyi olarak kabul edilen liberal demokrasi ile eşgüdümlü olduğuna değinmek gerekir. Günümüzde demokratikleşme sürecini tamamlamış toplumların kurumsallaşmış siyasal sistemler olduğu kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında kurumsallaşma sürecini henüz tamamlayamamış olan siyasal sistemler demokratikleşme sürecinde sona ulaşmamış sistemler olarak değerlendirilmektedir. Demokrasi ve demokratikleşme konularına ve melez/hibrit sistemlerin genel özelliklerine ileride detaylıca değinilecek olmakla birlikte, bu başlıkta hibrit sistemlere kurumsallaşma sürecini tamamlamamış sistemler olarak giriş yapılacaktır.

Siyasal kurumsallaşma, siyaset kurumunun içinde yer alan yasal sistem, ordu ve polis sistemi, kamu hizmetine seçilme ve atanma biçimleri, yabancı ülkelerle diplomatik ilişkiler, anayasa, parlamento, bürokrasi, yargı sistemleri, parti sistemleri, otoriteler, seçim sistemi, oylama ve baskı grupları gibi alt kurumların, Huntington'ın uyarlanabilirlik, karmaşıklık, özerklik ve tutarlılık kıstasları dâhilinde incelendiğinde olumlu sonuçlar vermesi olarak görülebilir. Bu bağlamda hibrit rejimler için bir tanım

---

[105] Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, Ankara, 2012, s. 217
[106] Huntington, *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma*, s. 78
[107] Göze, *a.g.e.*, 219

yapılması gerekirse en net ifade ile siyasal kurumların yukarıdaki kıstaslar dâhilinde tam oturmadığı ara sistemler olduğu söylenebilir.

Hibrit rejim, siyasal sistemde otoriter ve demokratik kurumlara bir arada yer verildiği ve rejimin işleyişinde bu kurumların birlikte işlev görebildiği bir siyasal rejim tipidir. Bu rejimde sistem içinde demokratik kurumlara yer verilmiş olsa dahi rejimin belirleyici niteliği otoriter bir işleyişe sahip olmasıdır. Başka bir ifade ile demokratik unsurlar otoriter rejimin perdelenmesi amacıyla, ona demokratik bir görünüm vermeye dönük olarak yapılandırılmışlardır.[108] Hibrit rejimlerde seçimler, çoğu zaman özgür ve adil olmasını önleyecek önemli usulsüzlüklere sahiptir. Muhalefet partileri ve adaylar üzerindeki hükümet baskısı yaygın olabilir. Siyasi kültür, hükümetin işleyişi ve siyasi katılım gibi alanlarda ciddi zayıflıklar, kusurlu demokrasilerdekinden daha yaygındır. Yolsuzluk yaygınlaşmaya meyillidir ve hukukun üstünlüğü zayıftır. Sivil toplum zayıftır. Genellikle gazetecilere taciz ve baskı uygulanır ve yargı bağımsız değildir.[109]

Diamond'a göre hibrit rejimler, seçimli demokrasinin kurumlarına yer verirler ancak liberal demokrasinin diğer unsurlarını hayata geçirmede eksik veya isteksizdirler. Bu unsurlar örgütlenme, ifade özgürlüğü, alternatif iletişim kanallarından özgürce yararlanma hakkı, vatandaşların karar alma süreçlerini katılımını kolaylaştıran ek yasal ve kurumsal mekanizmaların oluşturulması olarak sayılabilir. Diamond, bu rejimlerde siyasal katılımın artmasıyla birlikte demokrasi kültürünün aşama aşama toplumun tüm kesimlerine yayılacağını ve liberal demokratik kurumsallaşmayı doğuracağını düşünmenin doğru olmadığını belirtir.[110] Buna göre hibrit rejimlerde her ne kadar özgür ve adil seçimler yapılsa da, bunun yapay demokratik kurumlar dâhilinde olduğunu ve gerçek bir demokratik kurumsallaşmayı getirmeyeceğini kast eder.

Diamond, hibrit rejimlerden bahsederken, rekabetçi otoriter rejimler ve seçimli otoriter rejimlerden bahseder. Rekabetçi otoriter rejim, modern toplumun bir eseridir ve

---

[108] Haluk Alkan, "Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Kurumsallaşma Süreci: Geçen Yirmi Yılın Bir Bilançosu", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,* Bahar/61, 2012, s. 3.
[109] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2010", Londra, 2010, s.31
[110] Larry Jay Diamond, "Thinking About Hybrid Regimes." *Journal of Democracy*, 2002, c.13, S. 2, s. 22-23.

çok sık görülmektedir. Bu rejim tipinde muhalefete daha geniş bir hareket alanı tanınmıştır, yapay demokratik kurumların yasal olarak daha iyi formüle edilmiş, basına ve sivil topluma belli bir hareket özgürlüğü tanınmıştır. Ancak siyasal elitler siyasal hayatın işleyişine bariz şekilde hâkimdir ve tanınmış özgürlükler otoriter işleyişe bir etkide bulunamaz. Seçimli otoriter rejimler yapay demokrasiler olarak da geçer. Buna göre yapay demokratik kurumlar sistem içinde henüz yerleşmemiştir. Kurumların yapısına ve işleyişine sıklıkla müdahale edilir. Siyasal partilerin özgürce rekabet etme alanı kısıtlıdır. Toplumun bazı kesimleri ifade özgürlüğünden mahrum olabilir, seçimlerin adaleti ve özgürlüğü tartışmalıdır. Denilebilir ki, muhalefete, basına ve sivil topluma tanınan hareket alanı yarışmacı otoriter rejime göre daha sınırlıdır. Müdahaleler, darbe ve devrimler, kuralların değiştirilmesi her zaman söz konusudur.[111]

1.6.3. Kurumsallaşmanın Olmadığı Haller

Siyasal kurumsallaşma, demokrasinin fonksiyonları ve bir ülkede demokratik siyasal kurumların oturması olarak tanımlanırsa, kurumsallaşmanın olmadığı haller de demokrasinin ve kurumlarının söz konusu olmadığı rejim tipleri için kullanılabilir. Demokratikleşme yolunda siyasal kurumlarını tam oturtmamış otoriter ve demokratik özellikleri bir arada barındıran rejimler için hibrit rejim denilmektedir. Bu rejimlerin siyasal kurumsallaşma ve demokratikleşme yönünde ileri yönlü bir atılımda bulunacağı düşünülse de durum tam tersi de olabilir. Demokratikleşmenin aksi olarak düşünülebilecek otoriterleşme eğilimini de ihtimaller arasındadır.

Otoriterleşmenin tanımı, doğrudan veya dolaylı olarak demokratikleşme veya siyasal kurumsallaşma tanımının içinde bulunabilir. Demokrasiyi ve siyasal kurumsallaşmanın üst boyutunu tarif ederken bu koşulların var olmadığı durumlarda demokrasinin çökeceği veya otoriter/totaliter rejimlerin doğacağı çıkarımında bulunulabilir. Buradan hareketle otoriterleşme, anti demokratik uygulamalar ile birlikte anılabilir ancak gerçek anlamda otoriterleşme demokrasinin tanımında yer alan olmazsa olmaz koşulların ortadan kalkmasıyla gerçekleşir.

---

[111] Diamond, *a.g.m.*, s.26

Otoriter rejime geçişler, tarihten bugüne üç yolla gerçekleşmiştir. Bunlar; askeri darbeler, devrimler ve baskı uygulayarak veya asimile ederek muhalefeti sindirmektir. Askeri darbeler genellikle, siyasal sitemin ve kurumların kriz içinde olduğu ve meşru görülmediği ülkelerde gerekçelerini ve gerçekleşmeye uygun zemini bulurlar. Devrimler ise darbelerden farklı olarak bir ülkenin sadece siyasi sistemini değil, sosyal yapısını da baştan düzenler. Üstten ve alttan gelen devrimler olarak ikiye ayrılan devrimlerde, üstten gelen bir hareketle değişim yaşanıyorsa demokratik bir sisteme geçiş genelde kansız ve az şiddetli bir geçiştir. Alttan gelen devrimlerde ise bir otoriter rejim yıkılırken diğeri kurulmuştur bu sebeple otoriterleşme olarak görülmektedir. Muhalefetin sindirilmesi ise, diğer yollara göre daha uzun vadeli ve belirsiz bir süreçtir. Ayrıca bunun sonucu olarak doğrudan otoriter bir rejim yerine yarı otoriter veya rekabetçi otoriter bir sistem doğmaktadır. Söz konusu yeni sistemde seçimler hala gerçekleştirilir ancak yönetimi demokratik olarak nitelemeyi sağlayan gerekler yerine getirilmemektedir.[112]

Demokratik siyasal kurumların bulunmadığı rejimler olarak otoriter ve totaliter rejimler örnek gösterilebilir. Totaliter sistemler günümüz modern dünyasında en geçerli yönetim sistemi olarak görülen liberal demokrasinin tam zıddını teşkil etmektedir ve liberal demokrasiye atfedilen tüm özelliklerin karşıtlığını barındırır. Faşist İtalya, nasyonal sosyalist Almanya ve Sovyet Rusya bunun en bariz örnekleridir.[113] Linz'e göre, bir sistemi totaliter olarak değerlendirebilmemiz için zorunlu boyutlar şunlardır: total bir ideoloji, kitlesel bir tek parti ile diğer mobilize edici örgütler, iktidarın geniş bir seçici çevreye hesap verme durumunda olmayan ve iktidardan kurumlaşmış barışçı yöntemlerle uzaklaştırılamayan bir kişide ve yardımcılarında veya küçük bir grupta toplanmış olması. Bu unsurların hepsi bir arada bulunduğunda totaliter sistemlerin varlığından bahsedilebilir. Yani bütün tek parti sistemleri totaliter değildir. Bununla birlikte serbest ve adil seçimlerin olduğu hiçbir sistem de totaliter olamaz.[114]

---

[112] Yaprak Gürsoy, "Rejim Değişiklikleri: Otoriterleşme ve Demokratikleşme", *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar,* der. Sabri Sayan, Hasret Dikici Bilgin, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 76-85

[113] Atilla Yayla, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Adres Yayınları, Ankara, 2015, s.32

[114] Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, Liberte Yayınları, Ankara, 2012, s.37

1.7. DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞME

Demokratikleşme kavramından bahsedebilmek için ilk olarak demokrasi kavramını ve demokratik süreci ele almamız gerekir. Demokrasinin kökleri Antik Yunan'a dayanmaktadır. Terim olarak "demo" halk, "krasi" iktidar-yönetim anlamına gelmektedir. Halkın yönetimi olarak adlandırılabilecek olan demokrasi sözcüğü o dönemde fakirler veya çoğunlukların yönetimi anlamında kullanılmıştır.[115] MÖ 4.-5. yüzyılda Antik Yunan'da doğrudan demokrasi formunda ortaya çıkan bu yönetim şekli zamanla dallara ayrılmış, değişmiş ve farklılaşmıştır.[116] O dönem uygulanılan doğrudan demokrasi ise bünyesinde bazı eksikler barındırmıştır. Sadece erkeklerin belli bir yaşı geçtikten sonra meydanda toplanıp karar verdiği bu demokrasi uygulamasında köleler, yabancılar veya kadınların söz hakkı yoktu.[117] Bu açıdan demokrasinin tam zıddı olarak görülse dahi Yunan şehir devletlerinde uygulanan demokrasi, siyasi hayata doğrudan ve sürekli halk katılımının olduğu bir yöntemdir. Benzer örneklerini günümüzde İsviçre kantonları ve ABD- New England'daki kasaba toplantılarında görmekle birlikte bu uygulama aynı zamanda referandum, halk panelleri, elektronik demokrasi gibi uygulamaların da temelini oluşturmuştur.[118]

Eskiden başarılı bir demokrasi uygulamasında temel kıstas, sosyal yapının türdeş olması olarak algılanır, farklılık olumsuz etki olarak anlaşılırdı. Küçük kent devletlerinde, bu anlamda türdeşliğin sağlanması zor değildi.[119] Antik Yunan'da ki kent devletlerinden 19. Yüzyıl ulus devlete kadar geçen süre zarfında demokrasi anlayışında yaşanan dönüşüm, doğrudan demokrasi anlayışından temsili veya yarı-doğrudan demokrasi anlayışına geçiş olarak ifade edilebilir.[120] Günümüzde demokrasi, sınıfsal, etnik, dinsel

---

[115] Heywood, *Siyaset*, s.102.
[116] Bülent Yavuz, "Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, 2009, s.285.
[117] Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, 7. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2006, s.115-116.
[118] Heywood, *Siyaset*, s. 107-108.
[119] Oktay Uygun, "Demokrasinin Çoğunlukçu ve Çoğulcu Modelleri: İki Bin Beş Yüz Yıllık Bir Tartışmanın Analizi", Çoğulcu Demokrasi Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi ve İnsan Hakları Toplantısı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 186, Ankara, 2010, s.24.
[120] Anthony Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği*, çev. S. Yücesoy - M. Sözen, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.114.

ve benzeri çok sayıda farklılık ve çeşitlilik içeren ulus devlet çatısı altında uygulanmaktadır. Bu yapı içinde türdeşlik aranılan bir özellik olmaktan çıkmıştır.[121]

Günümüz modern demokrasileri pek çok tanıma sahip, her ülke için kendine has özellikler içeren yönetim şekilleri olagelmiştir. Demokrasiye dair farklı hareket noktalarıyla oluşturulmuş pek çok demokrasi kuramı vardır. Bunlardan bazıları; neden-sonuç ilişkisine dayalı normatif, ampirik kuram[122] halk yönetiminin çeşitlerine dayalı şekilde klasik, koruyucu, kalkınmacı, liberal ve halk demokrasisi[123] uygulanış biçimlerine göre, doğrudan, yarı doğrudan, yarı temsili, temsili demokrasi[124] olarak sıralanabilir. Uygulamada doğrudan demokrasi yerini temsili demokrasiye bıkarken[125] işleyiş açısından en kabul gören demokrasi uygulamasının liberal demokrasiler olduğu kabul edilmektedir.[126]

Demokrasi denildiğinde akla gelen sorular; halk kimlerden oluşur ve farklı görüşlere sahip olup farklı yönelimlere gidilirse iktidar nasıl sağlanacaktır? Verilebilecek en temel cevap; çoğunluktur. Ancak çoğunluğun yönetimi demokrasiyi çoğunluğun diktatörlüğü şekline getirebilir.[127] Dolayısıyla çoğunluk üzerine kurulu "çoğunlukçu" ve "çoğulcu" demokrasi modellerini karşılaştırmakta fayda bulunmaktadır.

Westminster modeli olarak da anılan çoğunlukçu demokraside öncelik çoğunluğun iradesine tanınır, azınlık ve bireylere karşı bir duyarsızlık söz konusudur. Lijphart'a göre saf çoğunluk demokrasinin 9 temel özelliği vardır. Bunlar;[128]

- Yürütme gücünün tek partili olması veya bu partinin belirleyici olduğu koalisyon hükümetlerinde toplanması,
- Hükümetin parlamentoya karşı üstünlüğü,

---

[121] Uygun, a.g.e., s.25.
[122] Manfred G. Schmidt, *Demokrasi Kuramlarına Giriş,* çev. M. Emin Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s.21
[123] Heywood, *Siyaset*, s.107.
[124] Saim Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s.37-38.
[125] Yavuz, *a.g.e*., s. 294.
[126] Heywood, *Siyaset*, s.113.
[127] Arend Lijphart, *Demokrasi Motifleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları,* çev. Güneş Ayas - Utku Umut Bulsun, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006, s.13-14.
[128] Lijphart, *a.g.e*., s.21-30.

- İki partili sistem ve bunun sonucu olarak tek boyutlu parti sistemi,
- Çoğunlukçu ve gayrı nispi seçim sistemi,
- Çoğulcu çıkar grupları sistemi,
- Üniter ve merkeziyetçi hükümet,
- Yasama gücünün tek meclisli (veya asimetrik iki meclis) yasama organında toplanması,
- Parlamenter egemenlik sonucu kolayca değiştirilebilen anayasa (yazılı olmayan anayasa),
- Yargısal yorumun olmaması (anayasayı değiştirme ve uygulama hakkının mahkemeler yerine parlamentoda olması, mahkemelerin anayasal uygunluğu denetleyememesi),
- Yürütme tarafından kontrol edilen bir merkez bankası.

Oydaşmacı-müzakereci olarak da adlandırılan çoğulcu demokrasi ise günümüz modern demokrasilerinde aranılan temel özelliklerdendir. Çoğulcu demokrasilerde de çoğunluğun yönetimi esastır ancak çoğunlukçu demokrasinin aksine azınlık hakları oldukça önemlidir. Çoğunluk iradesi, azınlıkta kalan kesimlerin bir gün çoğunluk haline gelebilmesi imkânını sürekli açık tutacak biçimde sınırlanmıştır.[129] Lijphart oydaşmacı demokraside Westminster modelinin karakteristik özelliklerinin birebir zıttına denk düşen on adet madde olduğunu belirtip şu şekilde sıralamıştır;[130]

- Yürütme gücünün geniş koalisyon hükümetleri tarafından paylaşılması, Yasama ve yürütme arasında güçler dengesi,
- Çok partili sistem,
- Nispi temsil,
- Çıkar grupları korporatizmi,
- Federal veya âdemi merkeziyetçi yönetimci devlet yapısı,
- İki meclisli sistem,
- Değiştirilmesi zor, yazılı anayasa,

[129] Uygun, *a.g.e.*, s.25
[130] Lijphart, *a.g.e.*, s.44-50

- Yargısal yorum,
- Merkez bankasının bağımsızlığı.

Görüldüğü gibi çoğulcu demokraside çoğunluğun ve yürütmenin hareket alanı oldukça kısıtlanmıştır. Çoğunluk kadar azınlık da iktidardan pay alabilmektedir. Uygulamada ülkeler federalist ve merkeziyetçi yapılarına göre çoğulcu/çoğunlukçu olabilirken arada kalmış karma demokrasiler de var. Demokratikleşme seviyesinden ayrı bir şekilde bu ayrım çoğulculuk-çoğunluk skalasında aritmetik ortalamaya yakın olmakla ifade edilir.[131]

Demokrasinin tanımı yapılırken özgürlüğe ayrıca değinmek gerekir. Morlino'ya göre ideal bir demokraside özgürlük ve eşitlikler uygulamada başat aktör olmalıdır.[132] Demokrasi insanı yalnızca yurttaş olarak görmez; onu aynı zamanda ekonomik ve siyasal topluluklara bağlı özgür bir birey olarak kabul eder.[133] Aynı düşünceyi Kaplan'ın mantık yürütmesinde de görebiliriz. Buna göre; demokrasi toplumun kendi kendini idare etmesi ise aynı zamanda toplumun oybirliği ile hareket etmesi anlamına da gelir. Bu şekilde ortaya çıkan millet iradesi bireylerin iradesinden meydana gelmektedir. O halde bireyin kendi kendini idare etmesi bireyin özgür olmasıdır. Bu durumda demokrasi hürriyet ile eş anlamlı olmaktadır.[134]

İktidarın sınırlandırılması ve özgürlük terimleri ile günümüz modern demokrasilerini biçimlendirmede önemli etkenlerden biri olan liberalizm düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Demokraside çoğunluğun iradesi doğru kabul edilirken, liberalizm iradenin kimde olduğundan çok ne kadar sınırlı olduğu ile ilgilenir.[135] Liberal demokrasi çoğunluğun yönetme hakkını tanımakla birlikte, azınlıkta kalan kesimlerin haklarını

---

[131] Schmidt, *a.g.e*., s.238
[132] Leonardo Morlino, "What is a "Good" Democracy? Theory and Empirical Analysis", *Institute for International Estudies*, Stanford University, 2002, s.2
[133] Alan Touraine, *a.g.e.,* s.25
[134] İbrahim Kaplan, "Demokrasi-Hukuk-Otorite", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.49, S.1, Ankara, 1994, s.268
[135] Uygun, *a.g.e.,* s.32

korumaya önem verir. Bu açıdan çoğulcu demokrasi anlayışı ile özdeş olduğunu söylemek mümkündür.[136]

Liberalizmin siyasal sınırlamalarını kabul etmiş demokrasilerde kurum ve ilkeler şu şekilde sıralanabilir; anayasanın üstünlüğü ilkesi ve bu ilkeyi hayata geçirecek anayasa yargısı gibi kurumların varlığı, kuvvetler ayrılığı ilkesi, hukuk devleti ilkesi, insan hakları ilkesi ve bu ilkeyi hayata geçirecek idari ve yargısal kurumlar, yargı bağımsızlığı, idarenin yasallığı ilkesi.[137]

Robert Dahl'ın Poliarşi (Polyarchy) kavramı kelime anlamı ile "çokluğun egemenliği" anlamına gelmekle birlikte içerik bakımından oligarşi ve demokrasinin ideal formuna karşıtlığı vurgulamaktadır. Demokrasi ölçümünde karşılaştırmalı siyasal bilimlere büyük katkı sağlayan bu kavram, aynı zamanda liberal demokrasinin varlığı için "asgari usulü şartlar" ını (tam gelişmiş bir Poliarşi) şu şekilde saymıştır;[138]

- Seçimlerin adil, düzenli ve serbest olması
- Bütün yetişkinlerin seçme hakkına sahip olması
- Özgür basın, eleştirme ve protesto hakkı
- Alternatif bilgi kaynaklarına ulaşım ve haberleşme özgürlüğü
- Bütün yetişkinler için edilgen seçim hakkı
- Örgütlenme ve koalisyon kurma özgürlüğü
- Hükümetin seçilmiş görevlilerin elinde olması ve siyasal liderlerin seçmen desteği için yarışma hakkı
- Hükümet politikalarının oylara ve diğer tercihlere göre şekillenmesini sağlayan kurumların varlığı.

Dahl, poliarşinin özelliklerinden bahsederek demokrasinin varlığının ve demokratik kalitenin ne ölçüde egemen olduğunun anlaşılması için de göstergeler sunmakla birlikte demokratikleşme açısından iki temel boyut ortaya koyar; katılma ve

---

[136] Yavuz, *a.g.e*., s.294
[137] Uygun, *a.g.e*., s.32
[138] Schmidt, *a.g.e*., s.256-257; Heywood, *Siyaset*, s.59; Dahl, *a.g.e*., s. 47-49

muhalefet (rekabet).[139] Bu şekilde ifade edilen demokratikleşme, siyasal tartışma ve seçim kampanyalarının yürütülmesi açısından zorunlu olan, söz, yayın, toplanma ve örgütlenme gibi kamusal ve siyasal hürriyetleri içermektedir.[140]

Robert Dahl'ın poliarsi için sıraladığı faktörler ile Huntington'ın kurumsallaşmış siyasal sistemler için gerekli olarak gördüğü özellikler ile örtüşmektedir. Şöyle ki, her iki yazar da kurumların çeşitliliği ve karmaşıklığını öne çıkarmıştır. Ayrıca Huntington siyasal sistemlerin özerkliğini bağımsızlık temelinde açıklarken, Dahl, kurumsal özerkliği katılımın simgesi olarak ve bireylerin devlet karşısında özerk organizasyonlar kurma hakkı ile ifade etmiştir. İki görüşün ayrı olarak değindiği noktalar ise tamamlayıcı niteliktedir. Örneğin Huntington, karmaşık siyasal kurumlar, kurumların yaşı, üyelerin bağlılığı ile doğrudan ilgili olan örgütsel tutarlılık ve muhalefetin yapısına dikkat çekerek daha geniş bir çerçeveden bakmıştır. Dahl ise seçimler, katılım ve rekabete odaklanarak doğrudan siyasal sistemleri hedef alan bir bakış açısı getirmiştir.

Demokrasi ölçümlerinde pek çok model Dahl'ın Poliarşi kuramına dayandırılarak oluşturulmuştur. Demokrasinin doğru olarak ölçülmesi demokratik sistemlerin ortaya çıkması ve demokrasiye geçiş sürecinin nasıl işlediğini anlamada önem taşır.[141] Vanhanen'ın demokratikleşme endeksi, Coppedge Reinicke'in Poliarşi skalası ve Gurr ve diğerlerinin demokrasi skalası buna örnektir.

Vanhanen'ın endeksinde katılma ve rekabet derecesi yani seçimlere katılım ve partiler arası rekabet yüksekse partiler seçmen oyları için yarışıyorsa yüksek değerler söz konusudur ve bu demokrasi endeksinin de yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ancak seçimlere katılım düşükse endeks de düşük değerdedir, katılım hakkının olmaması durumunda ise endeks sıfır çıkar. Endekste bir diğer özellik ise yüksek katılım düşük rekabet (tek partili seçimler) gibi bir durumda seçimlere katılım değeri yüksek çıkarken rekabet değeri sıfırdır bunun sonucu olarak demokrasi endeksi de sıfır değerindedir.[142]

---

[139] Schmidt, *a.g.e.*, s.264
[140] Huntington, *Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, İstanbul, 1996, s.5
[141] Schmidt, *a.g.e.*, s.264
[142] Schmidt, *a.g.e.*, s.264-265

Coppedge Reinicke'in demokrasi endeksinin rekabetin kurumsal şartlarını inceleme açısından daha detaylı olduğu söylenebilir. Bunun sonucu olarak özgürlük ve örgütlenmenin merkezde yer aldığı, dört temele dayanan Poliarşi skalasına ulaşmışlardır. Bunlar; centilmence yapılan ve siyasal olarak etkili ulusal seçimler, düşünce özgürlüğü, parti ve birlikler şeklinde örgütlenme özgürlüğü ve alternatif bilgi kaynaklarının kullanımıdır.[143]

Gurr'un demokrasi skalasında, demokrasinin medeni hak ve özgürlükleri garanti altına alması, yürütme iktidarının kurumsal olarak sınırlandırması ve vatandaşların siyasal önceliklerini bir araya getirdikleri kurum ve süreçlerin varlığını garanti etmesi gerektiği savunulmaktadır. Böyle bir demokrasi siyasal katılmanın rekabetçi olduğu ve düzenlendiği, siyasal önderliğin değişim sürecinin açık ve rekabet derecesinin yüksek olduğu yürütmenin sınırlandığı kurumsallaşmış bir demokrasidir. Bu demokratik unsurlar ışığında (1) en az ve (10) en fazla olmak üzere ülkeler derecelendirilmiştir. Modern anayasal demokrasilerde yürütmenin sınırlandırılmasına daha fazla önem vermiş ancak yönetim gerçekliği ve siyasal hakların gerçekleşme derecesini ölçme bakımından eksik kalmıştır.[144]

Bahsedilen demokrasi ölçüm skalalarının yanı sıra günümüzde Washington DC merkezli Freedom House tarafından dünya çapında yapılan demokrasi ve özgürlük skalası da siyasal hakları ve sivil özgürlükleri ölçmektedir. Bu iki kıstasa göre incelenen ülke ve bölgeler (1) çok özgür ve (7) özgür değil olmak üzere 1'den 7'ye kadar numaralarla derecelendirilir. Ortaya çıkan iki oran temelde 25 adet detaylı göstergeye dayanmaktadır. Ülke veya bölgelerin siyasal hak ve sivil özgürlük oranlarının ortalaması o ülkenin özgür, kısmen özgür veya özgür olmadığını belirler. İnsan hakları evrensel bildirgesinden türetilmiş olan metodoloji, coğrafi konumu, etnik veya dini durumu veya ekonomik gelişmişlik seviyesi fark etmeksizin tüm ülke ve bölgelere uygulanır.[145] Bazı ülke ve bölgelere dair spesifik konularda raporlar hazırlanmakta, çeşitli programlar ve girişimler

[143] Schmidt, *a.g.e.*, s.266-267
[144] Schmidt, *a.g.e.*, s.267-269
[145] Freedom House, "Freedom in the World 2015 Discarding Democracy: Return to the Iron Fist", Washington, 2015

düzenlenmektedir. Genel olarak kuruluşun eğildiği sorunlar şu şekilde sıralanabilir. Sivil toplum, demokratik yönetim, seçimler, ifade özgürlüğü, insan hakları, hükümetler arası kuruluşlar, internet özgürlüğü, lgbti* hakları, medya özgürlüğü, dini özgürlük, hukukun üstünlüğü, kadın hakları.[146]

Bir diğer demokrasi araştırması ise Economist Dergisi tarafından yıllık olarak hazırlanan "Demokrasi Endeksi"dir. Ülkeler, seçim süreci ve çoğulculuk, hükümet işleyişi, siyasi katılım, siyasi kültür ve temel haklar bakımından ele alınır. Bu alanlarda aldıkları puanlar ile oluşturulan göstergelerine dayanarak ülkeler dört çeşit rejimden birine kategorize edilir. Bunlar; "Tam demokrasiler", "Melez rejimler", "Kusurlu (olgunlaşmamış) demokrasiler" ve "otoriter rejimler"dir.[147] Demokrasinin yerleştiği ülkelerdeki tam demokrasiler ve demokrasiye hala geçememiş otoriter rejimlerin aksine geçiş aşamasındaki rejimler arasındaki farkları belirtmek oldukça güçtür. Bunun yanı sıra pek çok yazar aynı kavramı farklı şekillerde adlandırmıştır.[148] Schedler'in seçimli otoriterlik kavramı,[149] Zakaria'nın liberal olmayan demokrasi kavramı[150] ve Diamond'ın hibrit rejimler tasnifi buna örnektir.[151]

Genel olarak tanımlamak gerekirse; melez rejimler demokrasinin özellikleri ile otoriter uygulamalara eşit şekilde sahip olan, demokrasinin bazı karakteristik kurum ve prosedürlerini kazanırken, geleneksel/otoriter rejim özelliklerini de kaybetmeyen rejimlerdir. Çok partili seçimler ile birlikte güçlü bir iktidar ve onun muhalefet üzerindeki baskısı söz konusudur.[152] Hukuken olmasa dahi uygulama belli kesimler siyasal katılımda uzak olabilir, özellikle siyasal kültür konusunda sıkıntılar vardır. Yargının bağımsızlığı ve özgür basın tam olarak sağlanamamıştır veya kısıtlanmıştır. Ordu siyasete karışabilir ve sivillerin iç işlerine karışmasını engelleyebilir.[153] Kusurlu demokrasiler ise

---

* LGBTİ kısaltmasının açılımı lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel ve interseksüeldir.
[146] https://freedomhouse.org/issues, (04.03.15)
[147] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2014", Londra, 2014, s. 2-3
[148] Leonardo Morlino, "Hybrid Regimes or Regimes in Transition?", *Working Paper*, 2008, s.1
[149] Andreas Schedler, "The Menu Of Manipulation." *Journal of Democracy*, 2002, c. 13, S. 2, s.46.
[150] Fareed Zakaria, "The Rise of Illiberal Democracy", *Foreign Affairs*, 1997, c. 76, S. 6, s. 23-24.
[151] Diamond, *a.g.m*., s. 26.
[152] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2008", Londra, 2008, s. 1-2
[153] Morlino, *a.g.m*., s. 3

demokrasiye geçmiş ancak siyasal kültür ve katılım konularında yeteri kadar gelişememiş, siyasal hak ve sivil özgürlükler gibi alanlarda çeşitli demokrasi eksiklikleri yaşayan ülkelerdir.[154] Özellikle siyasilerin hesap verebilirlikleri düşüktür, denge fren mekanizmaları ve hukuk devleti, parti sistemleri ve bürokratik dürüstlük gibi alanlarda sorunlar vardır.[155]

2014 yılında "Demokrasi ve Sorunları" isminde 7.'si yayınlanan Democracy İndex raporunda dünya genelinde 165 bağımsız ülke ve 2 adet bölge mercek altına alınmıştır. Uzun vadede demokratikleşme hızının 1974'de sözde üçüncü dalga ve özellikle 1989'da Berlin Duvarının yıkılmasıyla arttığını belirten rapora göre dünya nüfusunun yarısı bir şekilde demokrasinin var olduğu ülkelerde yaşamaktadır. Ancak son yıllarda daha önce ulaşılan ilerlemelerde geriye dönüş olmuş, demokrasinin sonuçları hayal kırıklıklarına yol açmıştır. Bu sadece Doğu Avrupa'daki yeni demokrasileri değil aynı zamanda Batı Avrupa'daki, eski demokrasilerinin bir kısmını de içeren bir durumdur. 2008 yılında başlayan küresel finansal krizin olumsuz etkileri bahsedilen hayal kırıklığını artırmış ve siyasi gelişimde mevcut olan bazı olumsuz eğilimleri vurgulamıştır. İşin aslı demokratikleşmenin üçüncü dalgasının başlangıcı, gelişmiş ülkelerde son yıllarda büyük boyutlara ulaştığı iddia edilen siyasi meşruiyet sorununun başlangıcı ile çakışmıştır.[156]

Anlatılanlar ışığında demokratikleşme olgusunun üç temel aşamasından söz edilebilir. Bunlar; otokratik rejimlerin liberalleşmesi, demokratik dönüşüm ve demokratik konsolidasyon şeklindedir.[157] Huntington ise bu konuda demokratikleşme dalgalarından bahseder. Ona göre bir dalgada tam anlamıyla demokratik olmayan sistemlerde liberalleşme veya kısmi demokratikleşme söz konusu olur. Modern dünyada

---

[154] Özge Kemahlıoğlu - E. Fuat Keyman, "Türkiye'de Demokrasi Algısı", İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi National Democratic Institute MetroPOLL Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2011, s.4

[155] Yunus Sözen, "Siyasi Rejimler: Demokrasiler ve Diğer Sistemler", *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*, der. Sabri Sayan, Hasret Dikici Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 69-71

[156] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2014", Londra, 2014, s. 1-2

[157] Carsten Schneider-Philippe Schmitter, "Liberalization, Transition and Consolidation: Measuring the Components of Democratization" , *Democratization*, c.11, S.5, 2004, s. 64-67.

üç adet demokratikleşme dalgası yaşanmıştır. Her dalga demokratik olmayan bazı geçişlere de neden olmuştur, bunlara "ters dalga" denir. Amerikan ve Fransız devrimleri ilk dalgayı oluşturur, 1828 yılında başlayan ve yaklaşık bir yüzyıl süren dalga 1920'lerde tersine dönmeye başlamıştır. İkinci dalga 2. Dünya Savaşı ile başlamış ve ilkine nazaran kısa sürmüş, 1960'ların başında kendini tüketmiştir. Son olarak üçüncü demokratik dalga 1974 yılında yaklaşık otuz ülkede otoriter rejimlerin yerini demokratik rejimlere bırakması[158] veya otoriter rejimlerin liberalleşmesiyle yaşandı.[159] Berlin duvarının yıkılması, SSCB'nin dağılması ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin demokrasiye geçme çabaları ile hızlanan demokratikleşme hareketleri üçüncü dalganın devamı veya dördüncü dalga olarak adlandırılmıştır.[160] Przeworski demokratikleşmeye geçişi iki temel aşamada inceler; liberalleşme ve demokratikleşme. Görülebileceği gibi liberalleşme demokratikleşmede önemli bir noktadır. Ayrıca demokratikleşmenin iktisadi büyümeyle ilgisini de araştıran Przeworski ve arkadaşları zengin ülkelerin demokratik olma eğiliminde olduklarını ancak bunun eski otoriter rejim dönemindeki ekonomik gelişmeden bağımsız olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.[161]

Rostow'a göre demokrasiye geçiş tek bir kalıpla açıklanamaz, ülkelere göre süreçler de değişkendir ancak her ülke ve toplumda demokratikleşme süreci neticesinde ortaya çıkacak aşamalar şunlardır: Ön koşullar, hazırlık, karar verme ve alışma aşaması. Demokrasiler ilk aşamada fazlaca kırılgan olmakla birlikte ilerleyen zamanlarda konsolidasyon sorunları da yaşanabilir.[162]

---

[158] Otoriter devletten demokrasiye geçiş süreci çeşitli şekillerde olabilir. demokrasinin bir işgal gücü ile kaldırıldığı ülkelerde dışarıdan itme ile yeniden demokratikleşme, bir işgal gücünün totaliter/otoriter rejimine karşı askeri zafer ile demokrasinin geri gelmesi, rejime indirgenen demokratikleşme veya bundan farklı olarak rejimin değiştirilmesi ile yaşanan demokratikleşme, eski rejime muhalefet grupların rejimi çökertmesi veya devirmesi şeklinde yaşana "ruptura" tarzı demokratikleşme bunlara örnektir. Daha fazla bilgi için Bkz. Schmidt, a.g.e., s.307-308

[159] Huntington, *Üçüncü Dalga*, s.10-18

[160] Schmidt, *a.g.e*., s.301

[161] Adam Przeworski - Michael E. Alvarez - Jose Antinio Cheibub - Fernando Limongi, "Democracy and Development: Political Institutions and Wellbeing in the World, 1950-1990", *Cambridge University Press*, Cambridge, 2000, s.156-160

[162] Dankwart A. Rostow, "Tranzitions to Democracy-Toward a Dynamics Model", *Comparative Politics*, c. 2, s.3, 1970, s. 338.

1.8. SİYASAL SEÇİMLER

Siyasal katılmanın temelinde yer alan seçim kavramı; toplu bir iradenin birden çok seçenek veya aday arasında bir tercihte bulunmasıdır. Seçmek ve seçilmek eylemleri ile seçen ve seçilen öznelerini içeren seçim olgusu, siyasi açıdan bir işin gereklerini, yetenek ve güdülenmeleri ile en iyi şekilde yerine getirecek olan adayı oy vererek göreve getirme olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda etken konumda olan "seçen"; "seçmen" olarak anılmakla birlikte yönetilen kişidir. Edilgen konumdaki seçilen ise aslen toplumsal ve siyasal yaşamda aktif ögelerdir ve seçilince yöneten konumuna gelerek etkinliğini arttırır.[163]

Demokrasinin temelinde, toplumu yönetenlerin belli ve düzenli aralıklarla değişmesi, yani iktidarın barışçıl yollardan el değiştirmesi olgusu yer alır. Günümüz demokratik rejimlerinde seçimler, yönetilenler ile yöneticiler arasındaki ilişkiyi düzenlerken siyasal iktidarın yasallaşmasına da hizmet ederler. Otoriter rejimle yönetilen bir ülkede birden çok siyasal partinin yer aldığı genel seçimlerin düzenlenmesi demokratikleşme yönünde önemli bir adım olarak görülür.

Robert Dahl, özgür ve adil seçimlerin gerçekleşmesi ve demokratik eşitliğin sağlanabilmesi için her vatandaşın eşit ve etkin fırsata sahip olması ile her oyun eşit sayılması gerektiğini belirtmektedir. Vatandaşların misilleme korkusu duymadan seçime gitmeleri ve bütün oyların eşit sayılması, seçimleri özgür ve adil olarak değerlendirmek için yeterli değildir. Oy verenlerin gündem üzerinde nihai kontrolünün olması için seçimler sık sık yapılmalıdır. Demokratik ülkelerde seçimler arasında beş yıldan uzun sürecek aralıklar fazla kabul edilir. Aksi halde vatandaşların resmi görevliler üzerindeki kontrolleri ortadan kalkar.[164]

Taraflar arasında birbirlerini etkileme fırsatı sağlayan iki yönlü bir yol niteliğinde olan seçimlerin, vatandaşların seçilenler üzerinde kontrol sağlamaları dışında pek çok işlevi mevcuttur. Rekabete dayalı olmayan otoriter rejimlerde dahi seçimler, yönetim

---

[163] Sezen, *a.g.e.*, s. 50-52
[164] Dahl, *a.g.e.*, s. 110-111

sistemine meşruiyet katmaktadır. Seçimler siyasi istihdamın temel kaynağını oluşturmakla birlikte taleplerin halktan hükümete aktarılmasında da temel araç konumundadır. Kampanya sürecinde seçmenlere siyasal sitemler hakkında bilgi aktarımını sağlayarak seçmeni eğitme gibi bir fonksiyona da sahiptir.[165]

[165] Heywood, *Siyaset*, s. 300-301

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS TARİHİ VE KKTC'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Bu bölümde Kıbrıs adasının tarihi, coğrafi konumu ve stratejik önemi ile KKTC'nin nüfus, sanayi, tarım, ulaşım, turizm ve ekonomik verileri ele alınmıştır. Bu bölümle, KKTC'nin mülkiyet sorunları ve adanın Türk-Helen adası olma tartışmasına açıklık getirilmesi ile KKTC'nin güncel verileri ile sonuç bölümünün desteklenmesi amaçlanmıştır.

2.1. KIBRIS ADASININ TARİHİ GELİŞİMİ VE SOSYOEKONOMİK YAPISI

Kıbrıs adasının tarihi MÖ 7000 yılına kadar uzanır. Adanın yer hareketleri ile anakaradan koparak Akdeniz'de konumlandığı ve belli dönemlerde suya gömülüp sonra tekrar yükseldiği bilinmektedir. Tarih boyunca adanın coğrafi konumu öne çıkmış, güç mücadelelerine konu olmuştur.

2.1.1. Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi

"Kıbrıs" adının İbranice kopher olarak telaffuz edilen kına çiçeğinden, Eski Mısır ve Hititlerde Alasya olarak anıldığından, Kiniros'un kızının isminden veya aşk tanrısı Kipris'ten (Kibele) geldiği rivayet edilmekle birlikte,[166] bu ismin Finike kökenli olduğunu savunanlar da vardır. Finike dilinde "kubru", "kıyı" anlamına gelmektedir. Kıbrıs'ın Anadolu'nun karşı kıyısında olmasından dolayı Finikelilerce bu ismin kullanıldığı düşünülür. Final, bakır anlamına gelen "zabar" kelimesinin Sümerce "cypr" olarak okunmasından Kıbrıs adının doğduğunu savunur.[167]

Kıbrıs adını bakır temeline dayandıran bir başka görüş de Halil Fikret Alasya'ya aittir. Alasya, adada bulunan bakır madenlerinin adaya bu ismi verdiğini Latincesi

---

[166] Halil Fikret ALASYA*, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri,* Ayyıldız, Ankara, 1977, s. 13; Süleyman Koç, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.36

[167] Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002 s.10

"cuprum" olan bakır kelimesinin "cyprus" kelimesine ilham kaynağı olduğunu iddia eder.[168] Bener Hakeri, Asur belgelerinde Kıbrıs adının Yatyana veya Ya olarak geçtiğini belirtirken Selvi'nin Latincesi olan Cypress kelimesinin adaya isim vermiş olma ihtimalinden bahseder.[169]

Ada'da ilk yerleşim belirtileri Neolitik çağ veya Yeni Taş devrine aittir. 5000 yıl kadar önce yaşayan, tarımla uğraşan ve taştan aletler yapan insanların[170] büyük bir kısmı Güney ve Güneydoğudan bir miktarı da Suriye-Filistin kıyısından gelmiş ve daha sonra adanın Kuzey Kıyılarına ve Güneyine yayılmışlardır. Kıbrıs'ın ilk halkı Etocypriod adıyla anılır. Bu insanlar Khritokita (Larnaka), Petra Tou Limniti (Lefke), Vrysi, Erimi, Kastros ve Kalavason çevrelerinde yaşamıştır.[171] En eski yerleşim birimlerinden Khritokita'da gelişmiş bir şehir planlamacılığı göze çarpar.[172] Neolitik döneme ait kazılarda bu merkezlerin Anadolu kültürüne ait pek çok ögeyi barındırdığı görülmüştür. Süleyman Koç bu konuda Yunanlı tarihçi Dr Achille Emilianides'in Histoire de Chypre kitabındaki "Kıbrıs'ın ilk sakinleri muhtemelen Güney Anadolu kıyılarından gelip adaya yerleşmişlerdir" ifadesini referans göstermiştir.[173]

Çeçen'e göre ise, Kıbrıs'ın on bin yıllık tarihinin yedi bin yılı tarih öncesi çağlara ait olup, tamamen Akdeniz kültürü ile alakalıdır. Neolitik çağda adada yaşayanların ihtiyaçlarını Anadolu yarımadasından karşıladığına dair bulgular adanın Akdeniz kültür tarihinin bir parçası olduğunu ortaya koymuştur. Bu tez; adanın kuzey kısmında ve Karpas Yarımadasında yapılan çeşitli kazılar sonucunda ortaya çıkan eserlerin, Anadolu'nun Çatalhöyük ve Hacılar yerleşim bölgelerinden çıkartılan neolitik dönem kalıntıları ile benzerlik göstermesine dayandırılır.[174]

---

[168] Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşe, 1988, s. 1
[169] H Bener Hakeri, *Başlangıcından 1878'e dek Kıbrıs Tarihi*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları-28, Ankara, 1993, s. 7-11
[170] Hasan Fehmi, *A'dan Z'ye KKTC, Sosyal ve Ansiklopedik Bilgiler*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s.14
[171] Koç, *a.g.e.*, s.28
[172] Coşkun, *a.g.e.*, s.6
[173] Koç, *a.g.e.*, s.28
[174] Anıl Çeçen, *Kıbrıs Çıkmazı,* Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2006, s.31

Adada ilk zamanlarda mahalli teşekküller halinde bağımsız bir hayat sürülürken Kalkolitik Çağda (MÖ 3500-2300) adanın Bakır yataklarının keşfedilmesi ve insanların bu madeni yaşamlarının her alanında kullanacakları aletler için kullanmasıyla farklı topluluklarla olan temas artmış, çevre ülkelerle yakınlaşmalar başlamıştır.[175] Adaya yakın bölgelerden Mısır, Suriye ve Filistin'den insanlar gelip yerleşmiş ve bakıra dayalı bir üretim ve ticaret hayatı gelişmiştir. Bakır ile birlikte adanın doğal zenginlikleri Akdeniz bölgesinde yaşayan insanların bu adaya ilgisini arttırmış ve bu durum da aynı zamanda Kıbrıs Adası'nın ve Kıbrıslıların binlerce yıl sürekli olarak değişik devletlerin egemenliği altında sürecek yaşam serüvenlerini de başlatmıştır.[176] Kıbrıs adasında ilk yaşam kalıntılarının ait olduğu zamandan Osmanlı egemenliğine kadar olan süre aşağıdaki tabloda kronolojik olarak görülebilir.

Tablo 1. 19. yy'e Kadar Kıbrıs Tarihi

NEOLİTİK ÇAĞ (MÖ 7000- 3900)	Neolitik I (Khirokitia)	MÖ 7000/6800-6000
	Neolitik II (Sotira)	MÖ 4500-3900/3800
KALKOLİTİK ÇAĞ (MÖ 3900-2500)	MÖ 3900/ 3800 - MÖ 2900/2500	
BRONZ ÇAĞI (MÖ 2500-1050)	Erken Bronz Çağı (Erken Kıbrıs)	1. MÖ 2500-2075
		2. MÖ 2075-200
		3. MÖ 2000-1900
	Orta Bronz Çağı (Orta Kıbrıs)	1. MÖ 1900-1800
		2. MÖ 1800-1725
		3. MÖ 1725-1650
	Geç Bronz Çağı (Geç Kıbrıs)	1.1. MÖ 1650-1575
		1.2. MÖ 1575-1475
		2.1. MÖ 1475-1400
		2.2. MÖ 1400-1325
		2.3. MÖ 1325-1225
		3.1. MÖ 1225-1190
		3.2. MÖ 1190-1150
		3.3. MÖ 1150- 1050
	Geometrik (Kıbrıs Geometrik)	1. MÖ 1050-950

[175] Osman Metin Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Altın Küre Yayınları, Ankara, 2003, s.13
[176] http://www.metu.edu.tr/~birten/tarihoncesi.html (30.11.2016)

DEMİR ÇAĞI (MÖ 1050- MS 395)		2. MÖ 950-850
		3. MÖ 850-750
	Arkaik (Kıbrıs Arkaik)	1. MÖ 750-600
		2. MÖ 600-475
	Klasik (Kıbrıs Klasik)	1. MÖ 475-400
		2. MÖ 400-325
	Helenistik	1. MÖ 325- 150
		2. MÖ 150- 50
	Roma	1. MÖ 50- MS 150
		2. MS 150- 250
		3. MS 250- 395
Bizans	395-1190	
İngilizler	1190-1191	
Lusignanlar	1191-1489	
Ceneviz ve venedikliler	1489-1571	
Osmanlı devleti	1571-1878	

Kaynak: Karageorghis, V., Cyprus From the Stone Age to the Romans, London, 1982, s.9; Aktaran: Coşkun, age, s.10-11; Koç, age, s.27-41; Fehmi, age, s.14-16; Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.13-24; Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, 2-23; Hakeri, a.g.e., s.88-133; http://www.metu.edu.tr/~birten/tarihoncesi.html 24.02.2016, *http://www.aboutcyprus.org.cy/en/a-historical-brief 24.02.2016*.

Hakan Kıldöküm ise Kıbrıs kronolojisini; Tarıma Dayalı Bölgesel İmparatorluklar Dönemi (925 Yıllık Süreç, MÖ 1450-525) Uygarlıkların Giderek Global Bir Nitelik Kazandıkları Dönem (959 Yıllık Süreç, MÖ 525- MS 1484) ve Global Dünyaya Geçiş ve Avrupa'nın Dünya Egemenliğini Sağlaması Dönemi (Son 520 Yıllık Süreç) olarak üç başlıkta incelemeyi uygun bulmuştur.[177]

2.1.1.1. Kıbrıs'ta Bronz Çağı

Kıbrıs'ta Bronz Çağı, Kıbrıs Çağları olarak da adlandırılır ve Erken (MÖ 2500-1900), Orta (MÖ 1900-1650), Geç (MÖ 1650-1050) olmak üzere üçe ayrılmıştır.[178]

[177] Hakan Kıldöküm, "Kıbrıs Adası İle Anadolu Yarımadası Arasındaki Siyasi İlişkinin Tarihsel Bir Analizi", Ankara Üniversitesi, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 26. Dönem Uluslararası İlişkiler Uzmanlık Programı, Mart 2004, Ankara, s.6
[178] Hakeri, *a.g.e.*, s.16-19

MÖ 2500-2000 (Erken Bronz Çağı) yılları arasında Mısır'da Firavunlar, Anadolu'da ise Hititler olmak üzere iki rakip devlet vardı. Kıbrıs MÖ 15. yüzyılda Hititlerin nüfuzu altına girdi ve bu nüfuz MÖ 1450 yılında adanın Mısırlılar tarafından ele geçirilmesine kadar sürdü.[179]

Orta Bronz Çağı döneminde ada Mısır Firavunlarının etkisi altına girdi. Hititler ile Mısır Firavunları arasında bir çekişme alanı haline gelen ada, Mısır Devletinin zayıflamasıyla MÖ 1320 yılında tamamen Hititlerin eline geçti.[180] Kıbrıs Hitit İmparatorluğunun bir parçası olduktan sonra adanın ekonomisi gelişme göstermiş, 120 yıl adada hüküm süren Hititler adada önemli kültürel kalıntılar bırakmıştır. MÖ 1320-1200 yılları arasında adada hüküm süren Hititlerin egemenliği deniz kavimlerinin saldırıları neticesinde son bulmuştur.[181] Bu tarihten sonra tekrar Mısırlıların egemenliği altına giren ada Geç Bronz Çağını Mısır Egemenliği altında kapatmıştır.

Geç Bronz Çağı Antik Kıbrıs yaşamına en fazla şekil veren dönem olmuştur. Bu dönemde adanın uluslararası temasları Ege'den Doğu Akdeniz'e ve Nil deltasına kadar yayılmıştır. Bunun sonucu olarak da Yunanistan'da başlayan Miken egemenliğinin etkileri Kıbrıs'ta da görülmüştür. Adada yapılan kazılarla ortaya çıkan Bronz çağına ait eserlerin Helenistik özellikleri bu dönemde adada Yunan izlerini de ortaya koymaktadır. Rum kaynaklarına göre Bronz çağının sonlarına doğru adaya Yunanlı yerleşimciler gelmiştir. MÖ 1220'de Yunan kültürü adaya tamamen hâkim olmuştur. Öyle ki Bronz Çağında Yunan dili ve alfabesi adada kullanılmaya başlanmıştır.[182]

Hitit devletinin ve Miken uygarlığının yıkıldığı 13. yüzyılın sonu ve 12. yüzyılın başlarında, dönemde Deniz Kavimlerinin ve Dor'ların istilası ön plana çıkmaktadır.[183] MÖ 1500–1200 arasında Dor istilası ile zayıflayan Miken'lilerin yerini adaya gelen Yunanlılar almış ve Baf, Salamis, Kition ve Kourion isimli ilk şehir krallıklarını

---

[179] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.10
[180] Çeçen, *a.g.e.*, s.32
[181] Koç, *a.g.e.*, s.34-36
[182] Tezel, *a.g.e.*, s.10; http://www.aboutcyprus.org.cy/en/a-historical-brief (24.02.14)
[183] Oğuz Tekin, *Hellen ve Roma Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2013, Eskişehir s.21-22

kurmuşlardır. Böylece adada Helenizmin etkileri görülmeye başlanmıştır.[184] MÖ 11. yüzyılın başında Kıbrıs'a Dor istilasından önce adalarından göçe zorlanan insanlar gelmiştir. Bunun sonucu olarak Kıbrıs'ta Grek etkileri artmış ve 11. Yüzyıl ortasında yeni bir kültür ortaya çıkmıştır.[185]

Halil Fikret Alasya ise Kıbrıs'ta Yunan sömürgeciliğinin Salamis şehrinin kurulmasıyla başladığını savunur. Kesin olmamakla birlikte 1200-1000 yılları arasında vuku bulan yerleşmenin devamında Soli, Marion (Poli), Baf, Kurium ve Girne şehirlerinin kurulduğunu da söyler.[186] 1150 ve 1050 yılları arasında Kıbrıs'ta yaşanan depremler ile adanın Geç Bronz Çağı dönemine ait şehirlerinin büyük kısmı yıkılmış ve ada karanlık bir döneme girmiştir.[187]

"Karanlık Çağ" veya "Yunan Orta Çağı" adı verilen suskunluk dönemi kabaca M.Ö. 1100 ile 750-700 yılları arasını kapsar. Karanlık Çağın nispeten "karanlık" olan dönemi, erken evresidir. Bu evrede, önceki Aka merkezlerinde iskânın devam etmediği, Yunanistan'da nüfusun önemli ölçüde azaldığı ve yazının kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, geç evrede siyasal ve kültürel tablo biraz olsun aydınlanmış, yerleşim yerlerinin sayısında ve nüfusta artış olmuştur; polis denen kent devletleri ile klasik dönem tapınaklarının öncüleri de Karanlık Çağ'ın geç evresinde ortaya çıkmıştır.[188]

2.1.1.2. Kıbrıs'ta Demir Çağı

Kıbrıs'ta Demir Çağı Geometrik, Arkaik, Klasik, Helenistik ve Roma olmak üzere beşe ayrılır.

Geometrik Dönemde Kıbrıs, Hititler ve Mısır'ın 450 yıllık dönüşümlü hâkimiyetinden sonra MÖ 1000 yılında Fenikelilerin egemenliği altına girmiştir.[189] Fenikeliler denizci bir ulustur ve ilk kolonilerini Larnaka ve Limasol'da kurmuşlardır.

---

[184] http://www.aboutcyprus.org.cy/en/a-historical-brief (24.02.14)
[185] Olivia. P., The Birth of Greek Civilization, London,1981, s.39, Aktaran: Coşkun, *a.g.e*., s.7
[186] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.16
[187] http://www.metu.edu.tr/~birten/ilkcag.html (24.02.14)
[188] Tekin, *a.g.e.*, s.23
[189] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.16-17

Lapta'da ise yerleşip ticaret merkezleri kurmuşlardır. Bu merkezler daha sonra büyüyerek merkezden bağımsız krallıklara dönüşmüştür.[190] Bu dönemde Fenikeliler Kıbrıs üzerinden Akdeniz'e açılmış ve kurdukları ticaret kolonileri ile Doğu Akdeniz bölgesinde ticaretin gelişmesini sağlamışlardır. 1050-750 arasında Dor istilası döneminde batıdan ve egeden gelen bazı kavimler Kıbrıs'ta yaşam alanı bulmuşlardır.[191]

Arkaik dönemde Kıbrıs sırasıyla, Asur, Mısır ve Pers yönetimine girmiştir.[192] MÖ 709 yılında Asur Kralı Sargon II; Babil, Suriye ve Mısır'ı ele geçirdikten sonra Fenikelileri yenilgiye uğratarak Kıbrıs'a hâkim oldu.[193] Asurların hâkimiyeti süresince Kıbrıs Krallıklarının sayısı 10'a yükselmiş ve iç işlerinde görece özerk olmuştur.[194] Asur hâkimiyeti M.Ö. 669'da sona erdikten sonra Kıbrıs'ta, yaklaşık 100 yıllık bağımsız krallıklar dönemi yaşanmış, ancak bu dönem uzun sürmemiş ve ada tekrar Mısır hâkimiyetini kabul etmiştir.[195] Mısır hâkimiyeti sırasında Şehir Kralları Firavunlara bağlılık yemini ederek Asurlular dönemindeki gibi özerk olabilmişlerdir. Mısır hâkimiyetinin ana etkisi ticaretin yeniden örgütlenmesi olmuştur. Kıbrıs'ın bakır madenleri ve kerestesi Mısırlılar için büyük bir pazar olmuştur. Bu ticaret aynı zamanda Kıbrıs'ın Şehir Krallıklarının da zenginliklerini korumalarını sağlamıştır.[196] Mısır MÖ 525 yılında Persler tarafından işgal edilince Kıbrıs da Pers İmparatorluğunun eyaleti haline gelmiştir.[197] Asur ve Mısır döneminde olduğu gibi Pers egemenliği döneminde Kıbrıslı Krallar Perslere harç ödeyerek özerkliklerini sürdürmeye devam etmiş ve hatta kendi sikkelerini basmalarına izin verilmiştir. Pers döneminde Kıbrıs bütünleşmiş ama aynı zamanda pasifleşmiştir. Perslerin ağır vergileri Kıbrıslıları bunaltmış ve Kıbrıslı krallar, Yunanlılar M.Ö. 499'da Perslere karşı isyan başlattıklarında, Salamis şehir kralı önderliğinde Helen kökenli Kıbrıs kralları da Perslere karşı ayaklanmıştır. Kıbrıs büyük

---

[190] Fehmi, *a.g.e.*, s.15
[191] Çeçen, *a.g.e.*, s.32
[192] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.17-18
[193] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.17
[194] Eric Solsten, Cyprus, a Country Study, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress, 1993, s.8
[195] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar), Bir Komisyon Tarafından Hazırlanmış, Ankara; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000, s.45
[196] Solsten, *a.g.e.*, s.8
[197] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.45

İskender'in eline geçene kadar Kıbrıs krallıkları kendi aralarında savaşmışlardır. Büyük İskender ile birlikte perslerin 200 yıllık zorlu egemenliği de son bulmuştur.[198]

Klasik dönemin ilk dönemi Kıbrıs Krallarının savaşları ile geçmiş, dönemin sonlarında Kıbrıs Makedonyalı Büyük İskender tarafından fethedilmiştir. İskender'in Büyük Doğu Seferi dâhilinde, M.Ö. 333'de Makedonya hâkimiyetine giren Kıbrıs'ta Pafos ve Salamis Krallıkları mevcut bulunmakta idi.[199] Tyre (Tir) kuşatmasında Büyük İskender'e yardım etmeleri karşılığında özerklik tanınan Kıbrıs krallarına kendi paralarını basma izni verilmemiştir.[200] Böylece Kıbrıs krallıklarının egemenlik iddiaları da son bulmuştur. Ada Makedonya hâkimiyetinde yalnızca on yıl kaldıktan sonra İskender'in erken ölümü (MÖ 323) üzerine mirasçıları, imparatorluğu ve zengin mirası üzerinde hâkimiyet kurmak için mücadeleye girişmiştirler.[201]

Helenistik Dönem İskender öldükten sonra çalkantılı bir dönem geçiren ada İskender'in yasal varislerinden, Mısır'da Ptolemy Hânedanlığı'nı kuran Ptolemy'nin eline geçmiştir.[202] Ptolemy'ler döneminde ada, iki buçuk yüzyıl boyunca Mısır'a bağlı ve yarı bağımsız bir statüde kalmıştır.[203] M.Ö. 80'den itibaren Mısır'a bağımlılıktan tamamen kurtularak M.Ö. 58'e kadar bağımsız bir krallık olarak devam etmiştir.[204]

Roma döneminde Kıbrıs, ilk olarak M.Ö. 58'de Romalı komutan Marcus Porcius Cata tarafından ele geçirilerek Roma İmparatorluğu'na bağlanmış olsa da[205] Actium savaşına kadar belirsiz durumu sürdü. M.Ö.31 yılında Kleopatra ve Mark Anthony ile Octavianus arasında yaşanan Actium (Yun. Aktion) savaşında, Octavianus galip geldi ve Mısır'ı Roma İmparatorluğu'na kattı.[206] Dolayısıyla Kıbrıs adası da Roma'ya devredildi. MS 46. Yılında adaya Hristiyanlık gelmiştir. Roma Prokonsülü'nün Hıristiyanlığı kabul

---

[198] http://www.metu.edu.tr/~birten/ilkcag.html, (24.12.2014); Eric Solsten, a.g.e., s.8; Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.18-19
[199] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.45
[200] http://www.metu.edu.tr/~birten/ilkcag.html (24.12.2014)
[201] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.20
[202] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.45
[203] Çeçen, *a.g.e.*, s.32
[204] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.45
[205] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.22
[206] Tekin, *a.g.e.*, s.88-89

etmesiyle Kıbrıs bir Hıristiyan tarafından yönetilen ilk ülke olmuştur.[207] MS 395'de Roma İmparatorluğu ikiye bölününce Kıbrıs Doğu Roma İmparatorluğunun hükümranlığına geçmiş ve sekiz yüzyıl boyunca aralıklı Arap İstilaları dışında Doğu Roma İmparatorluğunun yönetimi altında kalmıştır.[208]

2.1.1.3. Bizanslılar

Bizans hükümranlığı altında ilk dönem Kıbrıs'ta öne çıkan olaylar; yaşanan depremler ve Ortodoks Kilisesinin özerklik mücadelesidir. Kıbrıs Kilisesi'nin en önemli mücadelesi Antakya Patrikhanesi'ne zorla bağlanmaya karşı direnmek ve özerk bir kilise olmak için uğraşmak olmuştur. İmparator Zeno'nun müdahalesiyle Kıbrıs Kilisesi müstakil olmuş ve kendi piskopos ve başpiskoposunu seçebileceği kabul edilmiştir.[209]

MS 638 yılında Mısır İslam Devleti; Şam, Antakya, Kudüs; Suriye ve Filistin'e hâkim oldu. Doğu Akdeniz'e hâkimiyet kurmak için Kıbrıs'ın da alınması gerekiyordu. MS 647 yılında 1700 gemilik dev bir donanma ile Kıbrıs istila edildi. Kuşatma sonunda Kıbrıs ele geçirildi. Ancak 965 yılında İmparator Nikiforos Fokas adayı tekrar Bizans hâkimiyetine almıştır.[210]

2.1.1.4. İngilizler- Haçlı Seferleri

I. Richard, III. Haçlı Seferi'ne giderken 12 Nisan 1191'de Akdeniz'de fırtınaya yakalanması üzerine Rodos'a sığınmış, 6 Mayıs 1191 yılında Kıbrıs'ı almıştır. Adayı yönetmek için Camville ve Robert of Tornham gibi memurlar atayarak Haçlı Seferi'ne devam etmiştir.[211] Kıbrıs, adaya asker tahsis etmesi zorluğu ve haçlı seferleri için paraya ihtiyaç olması gibi sebeplerden ötürü Temp şövalyelerine satılmıştır.[212] Ancak yönetimden memnun olmayan Kıbrıslıların isyan etmeleri üzerine adada daha fazla kalamayacaklarını anlayan Temp Şövalyeleri, adayı I. Richard'a geri vererek tekrar

---

[207] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.23
[208] Fehmi, *a.g.e.*, s.16
[209] Solsten, *a.g.e.*, s.10-12
[210] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.25; Solsten, *a.g.e.*, s.12
[211] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.27-29; Solsten, *a.g.e.*, s.12–13
[212] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.29

Suriye'ye dönmüşlerdir. I. Richard, Kudüs Kralı Guy de Lusignan'ı Kıbrıs Krallığı'na getirmiştir.[213]

2.1.1.5. Lusignanlar

Lusignanlar, Kıbrıs'ta ilk olarak halkın sevgisini kazanmak ve yerini sağlamlaştırmak için Filistin'den getirdiği yandaşlarına arazi bağışladı ve adada feodal bir düzen kurdu. Guy De Lusignan'ın kendisinden sonra onun soyundan gelen 12 kral Kıbrıs'ı 1489 senesine kadar yönetti.[214]

Lusignanlar'ın Kıbrıs'ta gerçekleştirdikleri en önemli olay; Kıbrıs Latin Başpiskoposluğunu kurmak oldu. Katoliklik Ortodoksluğu gölgelemeye başladı. Adadaki Katolik Ortodoks çatışması 1570 yılında Türklerin Ortodoks başpiskoposluğunu ihya edişine kadar devam etti.[215]

2.1.1.6. Cenevizliler ve Venedikliler

Kıbrıs'ta Lusignan sülalesinin hâkimiyeti boyunca hem Kıbrıs hem de Kudüs kralı olarak taç giyme töreni düzenlenirdi ve bu törenlerde kralın iki yanında Venedik ile Ceneviz konsolosları bulunurdu. 1372 yılında Pierre II'nin taç giyme töreninde yaşanan olaylarda iki rakip devlet Kıbrıs üzerinden savaşa başladı ve 1464 yılına kadar Cenevizlilerin Magusa'yı sömürge tutmasıyla sonuçlandı.[216] Daha sonra Memlukler, Papalık ve İtalyan şehir devletleri de ada üzerinde mücadeleye katıldılar ancak Venedikliler galip çıktı.[217]

1486 yılında Mısır ile girdikleri savaşta Osmanlılar Venediklilerden Osmanlı donanması için Kıbrıs üzerinde üs istediler. Venediklilerin bu isteği reddetmesi üzerine adaya ilk Osmanlı akınları başladı. Çünkü adanın stratejik değeri gün yüzüne çıkmıştı. 1489'da Osmanlılar Karpas bölgesine bir filo çıkartarak birçok ganimet ve esir aldılar.

---

[213] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.47-48
[214] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.29
[215] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.16; Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.47-48
[216] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.18-19
[217] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.47-48

Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Mısır'ı alması Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'la doğrudan münasebete girmesine sebep oldu. 1521'de Rodos Adası'nın Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilmesi; Kıbrıs'ın Türk idaresine geçmesi ve Akdeniz'in bir Türk gölü haline gelmesi gayesi için başlangıç oldu. Bu gelişmeler karşısında telaşa düşen Venedikliler, savunma hazırlıklarına giriştiler. Bu arada yerli halka dini inanç konusunda baskı yapılmakta, ağır vergiler uygulanmaktaydı, Venediklilerin topraklarında angarya usulüyle çalıştırılan halk Venedikliler yerine Türk yönetiminin olmasını tercih etmekteydi.[218]

2.1.2. Kıbrıs Tarihi ve KKTC'nin Sosyo-Ekonomik ve Yönetsel Yapısı

Doğu Akdeniz'de, 34.33 ve 35.41 kuzey enlemleri ile 32.17 ve 34.35 doğu boylamları arasında yer alan Kıbrıs adası, 9251.50 kilometrekarelik bir yüzölçümü ile Sicilya ve Sardinya adalarından sonra, Akdeniz'deki üçüncü büyük adadır[219] ve zengin karasal, tarihsel ve kültürel mirası ile ada devletlerinin başında gelmektedir.

Kıbrıs adası Türkiye'ye 71 km, Suriye'ye 98 km, Mısır'a ise 384 km uzaklığıyla, üç eski kıta olarak bilinen Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesiştiği noktada yer alır.[220] Kıbrıs adası Yunanistan'a yaklaşık 900 km, İngiltere'ye ise 3000 km uzaklıktadır.[221]

Kıbrıs adasının doğu batı yönünde uzanan iki uç noktası arasındaki mesafe 225 km, kuzey güney doğrultusunda ise 93 km'dir. Ada topraklarının %36,5'ini kaplayan ve 3251 kilometrekare alana sahip olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ise, Kıbrıs adasının kuzey kesimini oluşturan bağımsız bir devlettir.[222]

Adanın en yakın komşusu olan Türkiye ile coğrafi, kültürel, jeolojik ve tarihi açılardan farklı olması mümkün değildir. Bu yönde yapılan çalışmalarda adanın Anadolu'nun devamı niteliğinde bir parçası olduğu görüşüne kuvvet kazandırmıştır.

---

[218] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, 20-24; Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.47-49
[219] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 13-14
[220] Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu*, s. 51
[221] Fehmi, *a.g.e*., s. 41
[222] Fehmi, *a.g.e*., s. 41; Ahmet Atasoy, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, c. 8, S.15, s. 30

Kıbrıs adasının eski dönemlerde Türkiye'den koptuğu ve halen daha deniz altından anakarayla bağlantısı bulunduğu bilinmektedir.[223] Yapılan coğrafi incelemeler ve tarihsel araştırmalar da adanın Güney Anadolu Toroslarının devamı niteliğinde yeryüzü şekillerine sahip olduğu ve iklim ve bitki örtüsü açısından da birebir benzerlik gösterdiğini kanıtlamıştır. Adanın kuzeyinde ve Anadolu'ya en yakın olan Karpaz yarımadası üzerinde, neolitik devre ait yerleşme yerlerinden elde edilen buluntular, Anadolu'da Hacılar ve Çatalhöyük neolitik kültürünü meydana getiren insanların, Kıbrıs'ta da yaşadıklarını yani adanın ilk sakinlerinin Anadolu'dan geldiğini kanıtlamaktadır.[224]

2.1.2.1. Kıbrıs Adasının Jeopolitik ve Stratejik Önemi

Kıbrıs, yer altı ve yerüstü kaynakları bakımından yetersiz olduğu halde jeopolitik konumu nedeni ile sürekli bir çıkar çatışması alanı olmuştur.[225] Tarihi boyunca ada dışındaki uygarlıklar tarafından kontrol altına alınmak istenen Kıbrıs adasının coğrafi konumu, dünya politikasını belirleyen ya da bu politikada önemli roller üstlenmiş olan devletlerin gözünden kaçmamıştır. Bu durum, hemen hemen her dönemde Kıbrıs'ın geleceğinin, ada dışındaki uygarlıklarca belirlenmesine yol açmıştır.[226]

Ada doğu ile batı arasında ve Süveyş kanalına hâkim bir noktada bulunmasından ötürü siyasi ve coğrafi olarak önem arz etmektedir, bu nedenle bölgeye hâkim olmak isteyen devletler tarafından ele geçirilmeye çalışılmıştır.[227] Adanın ayrıca Hatay ile İskenderun Körfezi'ne hâkim bir noktada bulunması bu toprakları da kontrol etmesi anlamına gelmektedir.[228]

---

[223] Fehmi, a.g.e., s.41; Koç, a.g.e., s.38
[224] Koç, a.g.e., s.37-39; Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo Ekonomik Tarihi 1726-1750*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 30-31
[225] Atasoy, *a.g.m.*, s.31
[226] Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010 (Basım Yılı: 2012), c. 12, Özel S, s.1488
[227] Fehmi, a.g.e., s.41
[228] Afif Erzen, "Tarihî ve Sosyal Bir Dâva Olarak Kıbrıs Meselesi", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s.162

- İlerleyen zamanlarda İskenderun körfezinin Hazar'ın gerisindeki ülkeler için ticaret kapısı olacağı düşünüldüğünde Kıbrıs'ın bu topraklardaki kontrolünün ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir.
- Kıbrıs Adası, Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarının dış dünyaya açılımını ve Cebelitarık, Süveyş ve Karadeniz üzerinden işleyen deniz ticaretini, Doğu Akdeniz ve Hazar Coğrafyasına yönelik ithalat ve ihracatta geçiş noktası ve ulaşım güzergâhını oluşturur,
- Bölgedeki deniz ve hava yollarını, Kızıldeniz ve İran körfezinin tamamını, ayrıca askeri strateji açısından üstünlük sağlayan noktaları kontrol edebilen bir konumdadır.
- Orta doğu ve Orta Asya petrollerinin ulaşım yollarına egemen olan ada, Ortadoğu'da petrol sebebiyle çıkabilecek savaşta depo görevini üstlenecek bir konumdadır.
- Süveyş kanalının ağzında bulunan ada adeta batmayan bir uçak gemisi konumundadır. Ortadoğu ülkelerine yapılabilecek söz konusu bir operasyonda konumu oldukça kritiktir.

Önemli ticaret yolları ve enerji merkezlerini kontrol etme konumundan ötürü Kıbrıs adası bünyesinde pek çok politik avantajları barındırır. Bu konuda "enerji kaynaklarına hükmeden dünyaya hükmeder" sözü unutulmamalıdır. Tüm bunlar, Avrupa ve Akdeniz'in tümünü, çevresinde bulunan ülkeleri ve uzantılarını yakından etkilediği için Kıbrıs adası özellikle bugün gelinen noktada güç odaklarının ve bahsedilen ülkelerin kontrol etmek istediği bir konumda olmuştur.[229]

---

[229] Ulvi Keser, "Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin Club Med Projesi ve Perde Arkasındakiler", I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yay., Ankara, 2009, s.540; Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demiroğlu Matbaacılık, Ankara, 1991, s.4; Osman Metin Öztürk, *Kıbrıs: Annan Belgeleri (I., II., III.) Üzerine Değerlendirmeler*, Odak Yayınları, Ankara, 2004, s.4-6; Osman Metin Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Altın Küre Yayınları, Ankara, 2003, s.51-53 ; İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği*, ed. İrfan Kaya Ülger - Ertan Efegil, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2002, s. 33; Süleyman Özmen, *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.41

Bu konuda birkaç örneğe değinmek faydalı olacaktır. Soğuk savaş döneminde ABD, Sovyetlerin Doğu Akdeniz'i kontrol altına almasını önlemek için başta Kıbrıs adası olmak üzere o coğrafyadaki kıyıdaş ülkelere (Türkiye, Yunanistan, İsrail, Mısır) ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmuştur.[230] Körfez krizi sırasında İngilizlerin Irak'a karşı hava saldırısında adadaki üslerini kullanması, 1980'li yılların başında ise ABD'nin Lübnan olayları sırasında o coğrafyadaki vatandaşlarını ada üzerinden tahliye etmesi adanın Orta Doğuda olası bir gerginlik durumunda oynadığı kilit role örnektir.[231]

Bu sebeple Kıbrıs adası tarih boyunca Orta Doğu'ya açılmak isteyen büyük devletler ve imparatorluklar için vazgeçilmez stratejik bir üs olarak görülmüştür. Adayı ele geçirmek isteyen ve işgal eden güçler her zaman Türkiye'den Mısır'a Lübnan'dan İran'a kadar olan bölgeyi kontrol etme şansını elde etmiştir. Türkiye üzerinden Orta Doğu'ya açılamayan güçler, Kıbrıs adasını hegemonya amaçları doğrultusunda kullanmışlardır.[232]

2.1.2.2. Kıbrıs Adasının Oluşumu ve Coğrafi Özellikleri

Kıbrıs adasının bugünkü görünümünden farklı olarak ilk ortaya çıkışı bundan 70-100 milyon yıl önce yer hareketleri ile şuan adanın Rum yönetiminde yer alan ve Kıbrıs'ın merkezinde yoğunluk gösteren Trodos Dağlarının su yüzüne çıkması ile olmuştur. Birinci ve üçüncü dönemlerde su yüzüne çıkan ada bugünkü görünümünü 50 bin yıl önce almıştır.

Torosların çevrelediği Çukurova ile Torosların güney ucunu oluşturan Nur Dağları (Amanoslar) ve Hatay bölgeleri arasında bulunan ada, bu kara parçalarıyla bir bütünlük oluşturmaktadır. Hatay'daki dağ ve ovalar 130 km güney batıda, Kıbrıs'ta deniz seviyesi üzerine çıkarak aynı özelliklerle devam eder. Doğudan Zafer Burnu-Hatay

[230] Öztürk, *Kıbrıs Annan Belgeleri*, s. 6-7
[231] Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu*, s.52
[232] Çeçen, *a.g.e.*, s.31

arasında ortalama 250 metrelik bir deniz altı esiği ile Türkiye'ye bağlı olan adanın temeli batıda ve güneyde 2000 metreden daha derin denizaltı çukurlarıyla çevrilidir.[233]

Kıbrıs adasının genel görünümü iki sıradağ arasında bir çöküntü ovasından ibarettir. Adanın kuzeyinde Kormakiti yarımadasından başlayarak doğuda Karpaz Yarımadasına doğru uzanan Beşparmak Dağları (Girne ve Karpas) Dağları güneyinde ise Trodos (Karlıdağ) dağ kütleleri ve bu kütleler arasında orta çukur (Mesarya Ovası) ve Güzelyurt ovaları bulunmaktadır. Mesarya ovası çorak, Güzelyurt ovası sulaktır.[234]

Zafer burnundan Koruçam burnuna 160 km boyunca uzanan Beşparmak dağlarının tamamı Türk kesiminin içinde yer alır. Trodos dağ kütlesi (1952 m.) ise Beşparmak dağlarına göre daha yüksek, masif görünümlü ve bütünüyle Güney Rum kesiminin sınırları içinde yer alan ikinci sıradağdır. Adanın kuzey kısmı su darlığı çekmektedir.[235]

Kıbrıs adası tarihi boyunca çeşitli uygarlıkların yerleşim alanı olması, savaşlar, harplar, göçler, yangınlar ve depremler gibi badireler atlatması neticesinde bitki örtüsünün büyük bir kısmını kaybetmiştir. Tarihte yeşil ada olarak adlandırılan Kıbrıs günümüzde de kuraklık ile mücadele etmektedir.

KKTC'de bitki örtüsü klasik Akdeniz iklimine uygun olarak maki orman ve stap alanları şeklindedir. Dağların kuzey yamacında 300 metreye kadar makiler yoğunlukta görülürken güneyde yağış azlığı sebebiyle daha seyrek şekilde zeytin ve keçiboynuzu ağaçları vardır, yükselti arttıkça selvi, çınar, kavak, meşe, kızılçam, ardıç ağaçları görülür. Ovalarda okaliptüs ve öteki meyve ağaçları da göze çarpmaktadır. KKTC'nin %17'sinin ormanlarla kaplı olduğu kaydedilir. Yağış alımına bağlı olarak kuzey yamaçlar daha ormanlıktır. Adada kereste ihtiyacının büyük bir kısmı ithalattan karşılanır. Adanın

---

[233] Koç, a.g.e., s.38; Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.3; http://www.metu.edu.tr/~birten/adacogr.html (30.12.2016)
[234] Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.28; Atasoy, *a.g.e*., s.30
[235] Atasoy, *a.g.e.,* s. 30; Özkul, *a.g.e*., s.28-29; Fehmi, *a.g.e*., s.42-44

güneyinde biri Larnaka ve öteki de Limasol'da olmak üzere iki tuz gölü bulunmaktadır. Larnaka gölünden bir miktar tuz çıkarılmaktadır.[236]

2.1.3. İklim ve Doğal Kaynaklar

Kıbrıs'ta yarı kurak Akdeniz iklimi görülmektedir. Yazları kurak ve sıcak, kışları ılık ve az yağışlıdır. Ancak iç kesimlerde karasallık daha belirgin olduğu için iç kesimlerle kıyı kesimlerin iklim elemanları birbirinden farklılık göstermektedir. En fazla aralık ayında olmakla birlikte yağmur yağışı ekimden nisana devam eder, en kurak aylar temmuz ve ağustostur.[237] Yağış azlığının yanında buharlaşmanın fazla olması da kuraklığı artıran faktörlerdendir.[238] Kış aylarında sıcaklığın fazla düşmemesi, don olaylarına pek rastlanmaması ve yağışın görülmesi gibi şartlar sera tarımı için elverişli ortam sunmaktadır. Ancak seraların kurulması için gerekli olan sermaye ve pazar yetersizliği ülke tarımının gelişmesini engellemektedir.[239]

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, sınırlı doğal kaynaklar, küçük bir iç pazar, ithalata aşırı bağımlı bir ekonomi vb. gibi küçük ölçekli ekonomilere özgü çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Klasik iktisat teorisi bir ülkenin doğal kaynaklarını mineral ve maden yatakları, su kaynakları ve ormanlarla sınırlamaktadır. Bu çerçeve içinde Kıbrıs'ın sahip olduğu en önemli doğal kaynak, Lefke bölgesinde zengin olarak bulunan bakır yataklarıdır.[240]

2.1.4. Tarım

KKTC'de ülke ekonomisinin temeli tarım ve turizme dayanmaktadır, tarım sektörü ülkenin üretim ve ihracatında, sosyo-ekonomik yapısında önemli bir yere sahiptir. Çalışan nüfusun %27'si tarım sektöründe çalışırken ihracatın %55'ini de tarım ürünleri

---

[236] Fehmi, a.g.e., s.42-44; Zeki Koday, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Doğal Bitki Örtüsü ve Orman Varlığı, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1998, S. 33, 263-267
[237] Atasoy, a.g.e., s.30; Fehmi, a.g.e., s.59
[238] Koday, a.g.e., s.263
[239] Ahmet Mor - Dursun Çitci, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Ekonomik Etkinlikler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, c. 16, S. 1, s.37
[240] Sevgin Akış, Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Bilinci, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2000, c. 1, S. 1, s. 9

oluşturur. Ülke topraklarının %56.7'si tarıma elverişlidir ancak yağış miktarının yetersizliği sebebiyle ciddi su sıkıntısı yaşanmaktadır.[241]

Ülkede tahıl tarımı kuru tarım şeklinde yapılmaktadır. Tahıl tarımında, en geniş alanlar arpa üretimine ayrılmakla birlikte buğday, yulaf, mısır ve çavdar gibi bitkiler de yetiştirilmektedir. Ülkede ayrıca narenciye ve sebze üretimi de yapılır. Akdeniz ikliminin etkili olduğu alanlarda turunçgil doğal yetişme şartlarına sahiptir ancak yağış yetersizliğinden dolayı su kaynaklarının bulunduğu yerlerde yapılmaktadır. Bu sebeple su kaynağı açısından daha müsait olan Güzelyurt, Girne ve Gazimagosa'da turunçgil üretimi yoğunluk kazanmaktadır.[242]

Çiftçinin içinde bulunduğu ekonomik bunalım, iklimin istikrarsız oluşu ve kırsal alanların boşalması gibi sebeplerden ötürü tarımda gerileme yaşanmaktadır. En eski sorunlardan biri olan kuraklık son yıllarda artan nüfus ile ciddi boyutlara ulaşmış yeni çözüm yolları için çalışmalara girişilmiştir.[243]

Ülke genelinin yaklaşık %20'sini ormanlık alanlar oluşturur. Özellikle fazla yağış alan beşparmak dağlarında geniş ormanlık araziler vardır [244].Deniz taraça çökelleri ile birikinti yelpazelerinin yer aldığı kesimler, coğrafî potansiyelleri nispeten daha iyi olduğu için elverişli olanaklar sergilemektedir.[245]

2.1.5. Nüfus ve Yurttaşlık

Kıbrıs'ta ilk nüfus sayımı ada Osmanlıların eline 1571 yılında geçtiğinde yapılmıştır. Daha önce nüfusun 197.000 civarı olduğu kaydedilirken sayım sonrası 150.000 yerli halk ve 30.000 Osmanlı askerinden oluşan bir nüfus söz konusudur.[246] Osmanlılar nüfusu artırma adına adaya önce gönüllüler olmak üzere verimsiz toprağı olan köylüler, ortakçılar, geçimsiz kimseler, kiracı çiftçiler, sürekli problem yaratan köylüler,

[241] Fehmi, a.g.e., 153-155
[242] Mor - Çitci, a.g.e., s.37-38; Fehmi, a.g.e., s. 153-154
[243] Mor - Çitci, a.g.e., s.38; Fehmi, a.g.e., s. 153-154
[244] Fehmi, a.g.e., s.154
[245] Atasoy, a.g.e., s. 30
[246] Fehmi, a.g.e., s.54

şehir ve kasabalara izinsiz göçen başıboşlarla pek çok esnaf ve zanaatkârları göç ettirmiştir.[247] Konya, Niğde, Kayseri, Afyon, Ankara, İçel, Nevşehir gibi şehirlerden yaklaşık olarak 30-40 bin kişinin adaya göç ettirilmesiyle hem nüfus artışı hem de iktisadi artış hedeflenmiştir.[248]

İskân politikasına tabi tutulanlar iki yıl vergilerden muaf tutulma, yerleştikleri yerleri mülk edinme, adanın bereketli toprakları ve ziraate uygun olması, iklimin güzelliği gibi teşvikler ile nakledilmiştir.[249] Osmanlı idaresinde kaldığı sürece Kıbrıs'ta Ortodoks Rumlara uygulanan baskılara ve köleliğe son verilmiş, toplumun her kesimine adil bir yaklaşım sergilenmiştir.[250] Bu dönemde iskân politikasıyla birlikte toplum dinamik bir yapıya kavuşmuştur.

1777 yılına gelindiğinde adanın nüfusu Türkler ağırlıklı olmak üzere yaklaşık 84.000 kişiydi. İlerleyen yıllarda yüz binin üzerinde seyreden nüfus 1800 yılına gelindiğinde tekrar bu rakamın altına düşmüştür.[251] Adanın İngilizlere kiralanması ile Türk-Rum nüfusunda dengeler tersine dönmüştür. Osmanlı savaşları, İngilizlerin Türklere kötü muamelesi, artan Rum baskısı, Lozan antlaşması ile birlikte Türklerin güvenlik gayesiyle Anadolu'ya göçü adadaki Türk nüfusunun erimesine yol açmıştır.[252]

Adanın İngilizlere kiralanması ile Rumlar Enosis emellerini hayata geçirmek adına adadaki Türkleri yıldırma politikası izlemiş bu da Türk nüfusunu olumsuz etkilemiştir. 1955 yılında EOKA'nın şiddet eylemleri ile de pek çok Türk ya ölmüş ya da adadan ayrılmıştır.[253]

KKTC 'de ilk resmi nüfus sayımı 1996 yılında, bir sonraki 2006 yılında ve en son nüfus sayımı ise, 5 Aralık 2011 tarihinde yapılmıştır. 1996 yılında 200.587 olan nüfus, 2006 yılında 256.644'e yükselmiş, Aralık 2011 tarihli son nüfus sayımı sonuçlarına göre

---

[247] Ulvi Keser, Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2006/Bahar, S. 12, s.106
[248] Atasoy, *a.g.e.*, s.32
[249] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.53
[250] Fehmi, *a.g.e.*, s.28
[251] Fehmi, *a.g.e.*, s.54
[252] Atasoy, *a.g.e.*, s.34-35; Fehmi, *a.g.e.*, s.55
[253] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.62-66

286.257 civarında olmuştur. Söz konusu sayılar De-jure Nüfus yani "sayımı yapılan kişinin KKTC sınırları içerisindeki sürekli ikamet yeri esasına göre belirlenen nüfus"tur. 1996-2006 yılları arasında nüfus artış oranı %32,2 olurken, 2006-2011 yılları arasında nüfus artış oranı %11,5 olmuştur. Son nüfus sayımlarına göre KKTC nüfusunun en yoğun olduğu ilçe Lefkoşe olurken, en az yoğunluk İskele ilçesindedir. Nüfusun 150.483'ü erkek, 135.774'ü kadındır.[254]

2.1.6. Sanayi ve Ticaret

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti küçük ada ekonomileri karakterinde bir ülkedir. KKTC ekonomisi, maruz bırakıldığı izolasyonlar ve ambargolar nedeniyle kırılgan bir yapıya sahiptir ve ekonomi büyük ölçüde Türkiye ile dış pazarlara bağımlı durumdadır. Geçmişten gelen yapısal ve ekonomik sorunlara 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik kriz ile 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin eklenmesi hassas KKTC ekonomisini sarsmıştır.[255] Üretim ve kaynak yönünden dışa bağımlı olması, ithalatın ihracatı katladığı ve dış ticaret açığının yüksek seyrettiği bir ekonomiyi doğurur.[256]

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin ekonomik kalkınmasında sanayinin önemli bir rolü olsa dahi doğal kaynakların elverişsizliği sanayinin küçük ve orta büyüklükteki tesislerden oluşmasına sebebiyet vermiştir. Temel sanayi üretimi tekstil, gıda ve tarımsal ürünlere yöneliktir.[257]

Ülkede beş organize sanayi bölgesi bulunmakta, sanayinin yoğunluk merkezlerini Lefkoşa ve Gazimağusa oluşturmaktadır. Hammaddesi ülke içinde temin edilen sanayi dalları ülke sanayisinde geniş yer kaplar. Bunlar; gıda, içki, tütün sanayi, orman ürünleri ve mobilya sanayi, taş ve toprağa dayalı sanayi dallarıdır. Hammaddesi ülke dışından

---

[254] KKTC Devlet Planlama Örgütü, Nüfus Sayımı ile İlgili Gelişmeler, http://www.devplan.org/frame-tr.html (13.11.2016)
[255] KKTC Devlet Planlama Örgütü, Dünya ve KKTC Ekonomisine Bakış, 2013, s.1-2
[256] Fehmi, *a.g.e.*, s.158
[257] Fehmi, *a.g.e.*, s.157

temin edilen diğer sanayi dalları ekonomik olmadığı için diğerlerine kıyasla fazla yoğunluk göstermezler.[258]

KKTC'de 2000-2013 yılları arasında sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki ortalama payı %9,7 iken bu oran imalat sanayi için % 4,1 civarındadır. Devlet Planlama Örgütü hane halkı işgücü anket verilerine dayanılarak yapılan değerlendirmeye göre sanayi sektörü 2013 toplam istihdam edilenlerin %7,7'sini oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. 2004 yılından itibaren görece olarak gerileyen istihdam payı 2010 yılında artmış yalnız sonraki yıllarda toplam istihdam edilenler içerisindeki payı belirgin bir gerileme göstererek % 7,7'lere gerilemiştir.[259]

Sanayi ve ticarette yaşanılan sorunların başında ülkenin Türkiye Cumhuriyeti dışında uluslararası boyutta siyasi açıdan tanınmamış olması, AB kararlarıyla alınan yüksek gümrük vergileri ve KKTC'ye uygulanan izolasyonlar gelir. Ambargolar sonucu ülke sınırları içerisinde üretilen ürünlere yasak getirilmiş veya yüksek vergilere tabi tutulması sağlanarak, ülkenin ekonomik anlamda kısıtlanmasına yol açılmıştır. Bu durum neticesinde, KKTC'de ihracatın ithalatı karşılama oranı giderek azalmaktadır.[260] Ayrıca organize sanayi bölgelerinin altyapı sorunları, ihracattaki sorunlar, teknoloji yetersizliği, enerji maliyetlerinin yüksekliği vs. gibi sorunlar da mevcuttur. Söz konusu sorunların giderilmesi için de halen kullanılan devlet kaynaklı teşvik sisteminin yeniden kurgulanması, yakın geçmişte kullanılmaya başlanılan faiz destek programlarının geliştirilmesi, programların yürütülmesinden sorumlu Ekonomi Bakanlığı KOBİ Geliştirme Merkezi'nin yasallaştırılarak kapasitesinin artırılması, finansmandaki teminat sorunlarının giderilmesi, ortaklık ve kümeleme çalışmalarının teşviki vs. gibi adımlar yardımcı olacaktır.[261]

---

[258] Fehmi, a.g.e., s.157; Mor - Çitci, a.g.e., s.44

[259] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde İstikrarlı ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme-Sektör Temelli Analiz ve Politika Önerileri, KKTC Başbakanlık-Doğu Akdeniz Üniversitesi, *Ekonominin Geliştirilmesine Yönelik Projelerin Yürütülmesine İlişkin Protokol*, 2015, Gazimağusa, s.179-181

[260] TEB KOBİ Ekonomi-Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Gelecek Stratejisi Konferansı Sonuç Raporu*, 2010, s.29

[261] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde İstikrarlı ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme-Sektör Temelli Analiz ve Politika Önerileri, s.13

2.1.7. Ulaşım

KKTC'nin yurt içi ulaşım tamamen karayoluna dayanmaktadır. Ada 1960 yılından önce İngiliz kolonisi olduğu için trafik İngiltere'de olduğu gibi soldandır.[262] Adada demir yolu yoktur, yeni Mağusa Lefkoşa yolu 1952'de kaldırılan eski demiryolu üzerine inşa edilmiştir.[263]

Dış dünya ile temasını Türkiye üzerinden kuran adada yabancı ülkelerden kalkan uçaklar iniş yapamadığı gibi adadan kalkan uçaklar da Türkiye dışındaki ülkelere iniş yapamaz.[264] Ülkenin uluslararası arenada tanınmamış olması yabancı ülkelerden kalkan uçakların KKTC'ye iniş yapmasını imkânsız kılmaktadır bu sebeple hava ve deniz ulaşımı Türkiye üzerinden sağlanır.[265]

KKTC'de Ercan ve Geçitkale olmak üzere iki havaalanı bulunur, Geçitkale havaalanı askeri amaçlar ile veya yedek olarak kullanılır. Ülkenin tek ticari limanı Gazimagusa'dadır. Girne'de ki yeni liman yolcular için, eski limansa yatlar için kullanılır. Gemikonağı, Teknecik santrali, Kalecik akaryakıt tesisleri ile toplam 6 tane liman bulunmaktadır. Gemikonağı limanında hizmet verilmezken, Teknecik ve Kalecik akaryakıt tesisleri ise sadece yük taşımacılığına hizmet vermektedir. Bu limanlar içerisinde en işlek olanı Girne turizm limanıdır.[266]

2.1.8. Turizm

Turizm sektörü küçük ada ekonomilerinde ekonomik kalkınmayı gerçekleştiren ana sektörlerden biridir. Turizm hareketlerinin yoğun olduğu bir bölgede yer alan KKTC'nin jeopolitik ve coğrafi konumu, ülke turizmini olumlu yönde etkilemektedir. KKTC sınırları içerisindeki deniz sahillerinin toplam uzunluğu 360 km. civarındadır.

---

[262] Fehmi, *a.g.e*., s.150
[263] Fehmi, *a.g.e*., s.60
[264] Mor - Çitci, *a.g.e*. s.54-55
[265] Mor - Çitci, *a.g.e*., s.58; Fehmi, *a.g.e*., s.59-60
[266] Mor - Çitci, *a.g.e*. s.53; Fehmi, *a.g.e*., s. 151

Yaklaşık 9000 yıllık tarihe sahip adanın Türk kısmında ziyarete açık tarihi yerlerin sayısı 27'dir. Adada tüm yıl boyunca tatile imkân verebilen sıcak bir iklim hâkimdir.[267]

Sağladığı döviz getirileri ile en önemli sektörlerden olan Turizm, aynı zamanda diğer sektörlerle olan ilişkileri nedeni ile de oldukça önemlidir. Başta gıda sektörü, restoranlar, ulaştırma, eğlence, hediyelik eşya gibi onlarca alt sektörü de etkileyerek ekonomide tetikleyici bir rol oynamaktadır. Ayrıca teknolojik yeniliklerin, dünya çapında artan destinasyonların ve ulaşım olanaklarının da artması ile birlikte, sektör yatırımlarında meydana gelen artış, sektörün yeni iş ve işletmeler yaratmasına, doğrudan yada dolaylı olarak alt yapı iyileşmelerine ve sosyoekonomik ilerlemelere yol açması demektir.[268]

Ada deniz, sanat, tarih, arkeoloji ve kültür gibi değerlere ek olarak kumarhane turizmine de olanak tanımaktadır. Çok çeşitli şans oyunlarının serbest olması turistleri çeken ve ülkede gelişme gösteren sektörler açısından turizmi ön plana çıkaran faktörlerdendir.[269]

1977 yılında KKTC'ye gelen toplam turist sayısı 113,146 iken 1990 yılında 350.000, 1998 yılında 393,027 kişidir. 2002 yılında 400 binlerde olan turist sayısı, 2007 yılında 791,036 olmuş, 2011 yılında ise bir milyon kişiyi aşmıştır. Gelen turistlerin çok büyük bir kısmı Türk, olmakla birlikte yıllarla birlikte yabancı turist sayısı da artmıştır.[270]

Yine de turizm istenilen ölçülerde gelişme gösterememektedir. Bu durumun yol, su kıtlığı, kuraklık, elektrik, telefon, pis su ve atık sorunu ve çevre kirliliği gibi ada şartlarına bağlı sebepleri olmakla birlikte[271] politik sebepler, dış ülkelerle olan ulaşım sistemindeki aksaklıklar, organize yetersizliği, ambargo gibi önemli nedenler de turizm

---

[267] Salih Katırcıoğlu - İlhan Öztürk, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Turizm Sektörünün Yeri ve Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi", *Maltepe Üniversitesi MYO Dergisi*, 2001, S. 2, s. 4
[268] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde İstikrarlı ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme-Sektör Temelli Analiz ve Politika Önerileri, s. 87
[269] Mor - Çitci, *a.g.e.*, s. 58
[270] Fehmi, *a.g.e.*, s. 151; Turizm Planlama Dairesi Planlama, İstatistik ve Araştırma Şubesi, http://www.tpd.gov.ct.tr/Turizm%C4%B0statistikleri.aspx, (10.05.2016)
[271] Fehmi, *a.g.e.*, 152

alanında sahip olunan potansiyelin tam anlamıyla kullanılmasını engellemektedir.[272] Ayrıca turizm sektörünü destekleyen tüketim mallarının büyük bir kısmının ithal edilmesi turizmin ekonomiye olan olumlu katkısını geriletmektedir.[273]

Kırdan kente yaşanan göç olayları da tarım arazilerinin önemli bir kısmının işletilmemesine ve verimli tarım arazilerinin elden çıkmasına sebep olmaktadır.[274] Bu durum tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısını düşürürken, hizmet sektöründe istihdam edilenlerin sayısını artırmaktadır.[275]

Turizm sektörünün gelişimine yönelik tutarlı bir politika oluşturularak KKTC'nin turizm sektörü geliştirilmelidir. Bunun için Türkiye'nin dış politika açılımları gereği vize uygulamalarının sona erdiği ülkelerden gelecek turistlerle K.K.T.C.'nin turizm potansiyelinin artırılması, tanıtım kampanyalarının düzenlenmesi, Turizm sektörünün AB kriterlerine ve gelebilecek olan taleplere hazır hale getirilmesi ve özel ilgi turizminin gelişmesi gibi çalışmalar yapılmalıdır.

2.1.9. Eğitim

Ülkede son dönemlerde gelişme gösteren bir diğer kesim de eğitimdir. Eğitim amacıyla dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen öğrenciler ve öğretim elemanları ekonomik anlamda ülke ekonomisine önemli katkılar yapmaktadır. Bu anlamda ülkenin tanınırlığı ve turizm faaliyetleri eğitim ile yakından ilişkilidir.

Bu bağlamda mesleki liselerin önemi, ülkede turizm faaliyetlerinde etkinliğin arttırılabilmesi açısından öne çıkar. K.K.T.C. de faaliyette bulunan turistik tesislerde, çağdaş seviyede ve kalitede turizm hizmeti verebilecek, meslekî bilgi, tecrübe, görgü ve yabancı dil öğretimi almış personel yetiştirilmesinde meslek liseleri ve mesleki eğitim veren merkezler önem arz etmektedir.[276]

---

[272] Yalçın Karabulut, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Turizm", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1988, c. 32, S.1.2, s.225
[273] Mor - Çitci, *a.g.e*., s.59
[274] Atasoy, *a.g*.e., s.60
[275] Atasoy, *a.g.e*., s.54
[276] Karabulut, *a.g.e*., s.226

Yükseköğrenim sektörü KKTC ekonomisi içerisinde yıllar içerisinde artan bir rol oynamıştır. Özellikle son yıllarda üniversite sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Ülkede eğitim veren on sekiz üniversite bulunmaktadır.[277] Bu üniversitelere eğitim öğretim amacıyla dünyanın dört bir yanından öğrenci ve öğretim üyeleri gelmektedir. Üniversiteler öğrenim ücretleri, öğrencilerin diğer harcamaları vb ile ülke ekonomisine hatırı sayılır katkı sağlamaktadır. Sadece Doğu Akdeniz Üniversitesi'ne 67 ülkeden öğrenci ve 35 ayrı ülkeden öğretim üyelerinin geldiği ve KKTC'ye gelen her 10 bin öğrencinin ekonomiye sağladığı katkının yaklaşık olarak 70.000 milyon dolar civarında olduğu düşünülürse eğitim ve öğretimin ülke ekonomisine sağladığı katkı daha iyi anlaşılır.[278]

2005-2015 yılları arasında öğrenci sayıları 40,600 öğrenciden 73,894 öğrenciye yükselmiştir. Bu dönem içerisinde TC ve KKTC dışından gelen öğrenci oranı toplam üniversite öğrencisi sayısı içerisinde %8'den %27'ye yükselmiş, TC'den gelen öğrenci oranı ise toplam öğrenci sayısı içinde %68'den %55'e gerilemiştir.[279]

Üniversitelerin ekonomiye sağladığı katkı yanında ülkenin siyasi alanda tanınmasına ve ülkenin tanıtılmasına da önemli etkileri vardır. Ancak üniversite harçları ve ülke pahalılığının öğrenci sayısı ve eğitim düzeyini üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Ülke eğitim faktörünü daha planlı, programlı ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirerek ülkeye daha çok öğrencinin gelmesi sayesinde, ekonomiye, tanıtıma ve ülke geleceğine katkılar sağlayabilir.[280]

---

[277] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde İstikrarlı ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme-Sektör Temelli Analiz ve Politika Önerileri, s.60
[278] Atasoy, *a.g.e*., s. 51-52
[279] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde İstikrarlı ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme-Sektör Temelli Analiz ve Politika Önerileri, s.58
[280] Atasoy*, a.g.e*., s.60

2.2. KIBRIS'IN YÖNETSEL VE SİYASAL GELİŞİMİ

2.2.1. Osmanlı İdaresi Döneminde Kıbrıs

Osmanlı imparatorluğu 16. yüzyılın birinci yarısında güney seferlerine önem vermekteydi. Bu amaçla Mısır ve İran ele geçirilmiş, Yemen ve Hindistan'a seferler düzenlenmişti. Bunların sonucu olarak Kıbrıs'ı çevreleyen ülkeler Osmanlıya bağlanırken Venediklilerinin hâkimiyetinde olan Kıbrıs hukuki olarak Osmanlıya bağlı durumdaydı.

2.2.1.1. Kıbrıs'ın Fethini Gerekli Kılan Nedenler

Akdeniz'i bir Türk gölü haline getirmek isteyen Kanuni Sultan Süleyman'ın Kıbrıs'ı fethetmek için pek çok sebebi vardı.[281] Bu sebepleri sıralamak gerekirse;

- Siyasi ve stratejik nedenler

Kıbrıs adası Doğu Akdeniz'de Hristiyanların kalesi konumunda olan tek yerdir ve bu da Osmanlı devletinin güç bir durumda düşmanları tarafından kullanılabilecek bir durumdur. Anadolu Mısır ve Suriye'ye sahip olan Osmanlı için kıyılarına bu kadar yakın bir ülkede Venediklilerin bulunması ulaşım yollarının güvenliği açısından da tehlike arz ediyordu.[282]

- Ekonomik nedenler

Bu dönemde korsanlar ticaret kafilelerinin bu suları kullanması sebebiyle Akdeniz'de Girit, Rodos, Malta, Kıbrıs adalarında konumlanmış vaziyetteydi. Osmanlı imparatorluğunun ülkeler arası seferler düzenleyen ticaret gemileri, siyasi amaçlı seferleri ve hacı kafilelerine saldıran korsanlar Akdeniz'in güvenliğini ortadan kaldırıyor ve kontrol altına alınamıyordu. Bu sebeplerden ötürü Akdeniz'de ticaret geriliyor ve Osmanlı ekonomisi zarar görüyordu.[283]

---

[281] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.23-24
[282] Özkul, *a.g.e.*, s.35-36; Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.44-45
[283] Özkul, *a.g.e.*, s.36; Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.45-46

- Dini nedenler

Tarih sahnesinde İslam devletleri Kıbrıs'a 24 sefer düzenlemiş, çok kayıp vermiş ancak adaya daimi hakim olamamışlardır. Hz. Muhammed'in sütannesinin kardeşi Hala Sultan'ın (Ümmü Haram) türbesi Kıbrıs'tadır. Anadolu ve Rumeli'den hac vazifesi için Hicaz'a giden pek çok hacı kafilesi korsanların saldırılarına maruz kalmıştır. Mısır'ın fethinden sonra halifelik Osmanlı padişahlarındadır ve Hıristiyan yurdu Kıbrıs'ı fethetmek dini gereklilik halini almıştır. Ayrıca Kıbrıs'ta uzun zamandır baskı gören Ortodoks Rumlar Osmanlı Devletine kendilerini kurtarması için istekte bulunuyordu.[284]

Tüm bu sebepler doğrultusunda dönemin padişahı II. Selim Şeyhülislamdan fetva alarak Kıbrıs'a temsilcisini yolladı ve adanın teslim edilmesini istedi. Venedik adayı teslim etmeyi reddedince de sefer hazırlıklarına başladı. İlk olarak ada ticari ablukaya alındı.[285] Avusturya Macaristan ve Yemen'de henüz düzen sağlanamadığı ve hali hazırda bir barış antlaşmasının imzalı olduğu Venediklilerin haçlı donanması ile karşılık vereceği düşüncesiyle savaşa taraftar olmayan Sokullu Mehmet Paşa'ya karşılık II. Selim Lala Mustafa Paşa ve eski Kaptanı Derya Piyale Paşa savaşa taraftar oldular. Venedik tersanesinde çıkan yangın ile fikir ayrılığı ortadan kalktı.[286] Venedikliler ise kalelerini güçlendirerek, Osmanlı'ya karşı büyük bir haçlı donanması oluşturmak için papalık ve İspanya'dan yardım istedi.[287] Doğu Akdeniz'de ki son Hristiyan kalesi Kıbrıs için üçlü bir ittifak yapıldı ve donanma oluşturuldu ancak Kıbrıs'a hareket eden donanma varış noktasına gelmeden dağıldı. Osmanlıyı doğudan vurmak için İran ile anlaşmaya çalışan Venedik buradan da eli boş döndü.[288]

Venediklilerinin askeri idaresi, baskıcı yönetimi ve uygulanan ticari abluka neticesinde halk Osmanlılara tekrar müracaat ederek adanın Anadolu'ya ilhakını istemiş,

---

[284] Özkul, *a.g.e.*, s.36-37; Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.46-47; Fehmi, *a.g.e.*, 26-27; Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.48-50
[285] Fehmi, *a.g.e.*, s. 27
[286] Özkul, *a.g.e.*, s.36-37; Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.48-50
[287] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.51
[288] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.54-57

Kıbrıs zapt edildiğinde kendilerine dokunulmayacağı teminatını almış ve adanın fethinde Osmanlılara yardım etmişlerdir.[289]

2 Temmuz 1570 tarihinde Limasol'un kolaylıkla fethedilmesiyle Kıbrıs'ın fethi başlar. Ardından Larnaka'nın teslim olması ve Lefkoşe'nin fethedilmesi ile Girne ve Baf kaleleri de kendiliğinden teslim olur. Geriye yalnızca Mağusa kalesi kalmıştır.[290]

Venedik'e indirilen darbe papalık için bütün Hristiyan âlemine indirilmişti. Bu sebeple Osmanlıya karşı yeni bir haçlı seferleri hazırlığı başladı. İlki ile aynı ruha sahip ikinci bir üçlü ittifak kuruldu. 8 Ekim 1570 tarihine gelindiğinde Türk Ordusu Magusa önlerine gelmişti ancak kış şartları ve kalenin kuvvetlendirilmiş olması sebebiyle devamlı kuşatma bahara bırakıldı. Yapılan hazırlıklar ve İstanbul tarafından gönderilen takviye sonrasında 1571 yılının ağustos ayında Magosa'ya hücum başladı ve Venediklilerin teslim olması ile sonuçlandı.[291]

Venediklilerin topladığı haçlı donanması Kıbrıs seferinden dönen Osmanlı ile İnebahtı'da karşılaştı ve Osmanlı donanması büyük kayıplar verdi. Ancak donanma kısa sürede toplanıp Doğu Akdeniz'e tekrar açıldı, müttefikleri tarafından yalnız bırakılmasıyla iyice ümidi tükenen Venedikliler barış istedi. 7 Mart 1573'de barış imzalandı.[292] İmzalanan barış antlaşmasının şartları aşağıdaki gibidir;

- Kıbrıs Osmanlılarda kalacak
- Korfo adası yanındaki Sopoto kalesi toplarıyla birlikte Osmanlıya verilecek
- Zanta adası için verilen senelik vergi 1000 dukadan 1500 dukaya çıkarılacak
- 300000 duka savaş tazminatı verilecek
- Kıyı güvenliği için eski antlaşmalar yürürlükte kalacak
- Arnavutluk ve Dalmaçya'da Osmanlı Venedik sınırı eski haline getirilecek

---

[289] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.50-51; Fehmi, *a.g.e.*, s.27
[290] Koç, *a.g.e.*, s.51-52
[291] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.65-70
[292] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.55

- Osmanlı ve Venedik tüccarlarının savaş sırasında el konulan eşya ve gemileri tazmin edilecek.

2.2.1.2. Osmanlı Döneminde Kıbrıs'taki Uygulamalar

Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetine geçmesi ile adada köklü değişiklikler yapılmıştır. Kıbrıs'ta arazilerin tahririnin yapılması, kanunların düzenlenmesi, vergi sisteminin ıslah edilmesi[293] askeri ve polis teşkilatının kurulması, şeri, nizami, ticaret mahkemeleri ve Yargıtay'ın kurulması bu değişikliklerin başında gelir.[294]

Osmanlı devletinde yeni fethedilen yerlere uygulanılan iskan politikası Kıbrıs için de uygulanmıştır. Göç edenlere iki yıl vergiden muaf olma sözü verilmiş, adanın bereketli topraklarından, asayişin sağlandığından, malları olanların ederi kadar miktarı alacağından bahsedilmiştir. Adada çeşitli meslek gruplarından kimselerin bulunması için sürgün yoluyla çiftçi, çilingir, nalbant, demirci vb zanaatkârlar da gönderilmiştir.[295] İzlenen politika sonucu 16. yy sonunda Kıbrıs nüfusu (238.600) 1571 yılında yapılan nüfus sayımına (197.000) göre artış göstermiştir.[296]

Osmanlıların Venedikliler ile süren çatışmaları ve bunun sonucu Akdeniz'de ticaretin durma noktasına gelmesi, kıtlık, kuraklık gibi sorunlar neticesinde ailelerin Kıbrıs'ı terk etmesi sonucu ada beylerbeylik yıllığını ödeyemeyecek duruma gelmiştir. 1670 yılında adanın idaresi Osmanlı kaptan-ı deryalığına verilmiştir.[297] 1703 yılında ada sadrazama has olarak verildi.[298] 1785 yılında ise sadrazam hassı olmaktan çıkarılarak Divân-ı Hümayûn'a bağlı bir muhassıllık haline getirilen Kıbrıs, bu statüyü 1839 yılında Tanzimat'ın ilanına kadar korudu.[299]

Osmanlı idaresinde 308 yıl adil ve barış içinde yönetilen Kıbrıs adasında 18. yy'de etnik temelli isyanlar baş gösterdi. Çeşitli ülkelerden gelen ajanların kışkırtmaları ile

---

[293] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.53
[294] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.90-93
[295] Özkul, *a.g.e.*, s.40-42
[296] Alasya, *Kıbrıs Tarih*i, s. 127-128
[297] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.71
[298] Özkul, *a.g.e.*, s.48
[299] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s.55

Rumlar Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için pek çok kez ayaklandılar. Fransız ihtilali ile başlayan milliyetçilik etkisi ve 1821 Mora ayaklanması ile Megali Etniki Eterya Cemiyeti Kıbrıs'ta Rum halkı isyana teşvik ediyordu. 1833 yılında Gâvur İmam ve Karpaslı Papaz isyanları Rum isyanlarına örnek niteliktedir.[300]

1877-78 Osmanlı - Rus savaşında yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti 3 Mart 1878'de şartları hayli ağır olan Ayastefanos Antlaşmasını imzaladı. Rusya'nın balkanlardaki nüfuzunu artıran bu antlaşma İngiltere'nin orta doğu politikasına ters düşmekteydi. Bu sebeple Rusya'ya antlaşma şartlarının çok ağır olduğuna dair nota veren İngiltere, Osmanlı ile de ittifak antlaşması imzalanması için çalışmalara başladı. 4 Haziran 1878'de Osmanlı ile İngiltere arasında Berlin antlaşması imzalandı.[301]

2.2.2. İngiliz İdaresinde Kıbrıs

Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralanmasında öncel sebep Rusya'nın Anadolu'da ilerlemesini engellemekti. Süveyş kanalının açılmasıyla İngiltere'nin sömürgelerine giden yolda Doğu Akdeniz önem kazanmıştı ve çökmekte olan Osmanlı devleti Rusya'nın sıcak denizlere inmesini uzun süre engelleyemezdi. Bu sebeple İngiltere 1704'te Cebelitarık'ı ve 1800'de Malta adasını ele geçirmiş, Kıbrıs'ı hedef edinmişti.

2.2.2.1. Berlin Antlaşması

Osmanlı Devleti ile yapılan antlaşmada Rusya Anadolu'da askeri harekât yapacak olursa İngiltere Kıbrıs'ı üs olarak kullanacak ve Osmanlı'ya yardım edecekti. Batum Kars ve Ardahan Rusya tarafından Osmanlı'ya terk edilirse İngiltere de Kıbrıs'ı geri verecekti buna karşılık Osmanlı Hristiyan tebaaya çeşitli haklar tanıyacaktı.[302] Savunma ittifakı niteliğindeki bu antlaşma ile Kıbrıs'ın idaresi İngiltere'nin eline geçmiş oldu.[303]

---

[300] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 95-99
[301] Özmen, *a.g.e.*, s.60-62
[302] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.107
[303] Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2010,s. 75

İngiliz idaresi döneminde Türkler ekonomik, siyasal ve kültürel olarak pek çok sıkıntı yaşamış bunlar sebebiyle adada Türk nüfusu oldukça azalmıştır. Temel sebebi göçler olmak üzere Rumların İngiliz desteği ile artan şiddet faaliyetleri de buna sebep olmuştur.

İngiliz yönetimi ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edileceğini düşünen Rumlar bu isteklerini ilk günden ortaya koymuş ve her fırsatta yinelemiştir. İngiliz yönetimi ise Osmanlı devrinde Türklerin sahip oldukları memurlukları ve askerlik görevlerini ellerinden alıp yerlerine Rumları atamış, toplumun kalkınması, ekonomik gelişim ve eğitim alanında öncülük eden vakıfları bağımsız statüsünden idareye bağlı konuma getirerek vakıf arazilerinin kiliseye ve Rumlara geçmesine olanak tanımıştır. İngiliz hükümeti vakıf arazileri konusunda sorumluluğunu daha sonra anlamış ve 1,5 milyon sterlin tazminat ödemiştir.[304]

Osmanlı Devletinin 1. Dünya savaşında Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle, İngiltere Berlin antlaşmasını tek taraflı olarak feshetmiş ve 36 yıl boyunca idaresinde bulundurduğu Kıbrıs'ı ilhak etmiştir. Osmanlı Devleti bu tek taraflı ilhakı tanımamış olsa da İngiltere fiilen Kıbrıs'ı sömürgesi altına almış ve 1915'te Yunanistan'a yanında savaşa girmesi şartıyla adayı teklif etmiştir. Kıbrıslı Türkler yüksek komisere bu konudaki protestolarını belirtirken Rumlar ulusal isteklerinin tanınmasından dolayı duydukları memnuniyeti ifade etmiştir. Yunanistan savaşa girmeyi reddederken Kıbrıs konusunda Enosisin ertelendiğine inandıklarını özellikle belirtmiştir.[305] Türkiye Kurtuluş Savaşında Kars, Ardahan ve Batum'u Rusya'nın elinden alarak Berlin antlaşması gereğince Kıbrıs'ı da geri almaya hak kazanmıştır ancak 1924'te Lozan antlaşması ile Kıbrıs İngiltere'de kalmış ve Berlin antlaşması feshedilmiştir.[306]

2.2.2.2. Enosis Faaliyetleri ve EOKA'nın Kuruluşu

Yunanca "Birleşme" anlamına gelen Enosis sözcüğü, tüm Yunan topraklarının tek bayrak altında toplanacağı ve Bizans imparatorluğunun tekrar canlanacağı düşüncesine

[304] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.153
[305] Koç, *a.g.e.*, s. 106-108
[306] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 142

dayanan Megali İdea hedefi çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını, ilhak edilmesini ifade eder.[307]

Kıbrıs'ta Rumların Enosis faaliyetleri Osmanlı yönetiminin ilk yıllarına dayanır. Adada Osmanlı yönetimi ile Rum Ortodoks kiliselerine özgürlükleri ve ellerinden alınan malları geri verilmiş, sürgün edilen piskoposlar görevlerine dönmüştür. 1600 yılında millet başı unvanını alan piskoposlar saraya gidip doğrudan görüşme hakkına sahip milli liderler olmuş ve günümüze kadar bunu devam ettirmişlerdir.[308] Aynı yıl Başpiskopos Savoy Dükü tarafından isyan çıkartma teşebbüsleri olmuş ve Türk Yönetimi boyunca dönem dönem tekrarlanmıştır.[309]

Rum burjuvazisi ve kilise tarafından desteklenen Enosis ve 1821 yılında Yunanistan'ın bağımsızlık sürecini başlatan Mora ayaklanması sonucu Kıbrıs adasında da isyanlar yaşanmıştır. Bu sebeplerle ada Tanzimat (1839) sonrası sancağa dönüştürülmüş ve başına bir mutasarrıf atanmıştır. İngilizlere kiralandığı dönem ise (1878 yılından itibaren) doğrudan İstanbul'a bağlı bir mutasarrıflık konumunda kalmıştır.[310]

Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine geçmesiyle Rumlar adanın kendilerine verileceğine dair tekrar umuda kapıldılar ancak İngilizlerin böyle bir planı yoktu. Yine de adada Rumları tutan ve Türkleri göç etmeye zorlayan bir yönetim şekli benimsediler. Azalan Türk nüfusuna karşılık bu dönemde yaşanan ayaklanmalar da gittikçe şiddetli bir hal aldı.[311] İngiltere'nin ilhakı sonrası Rumların artan Enosis isteklerinin şiddetle birlikte kendini göstermesi, adadaki Türklerin Anadolu'ya veya İngiliz vatandaşlığına geçerek yabancı ülkelere göç etmesi neticesinde Kıbrıs'ta Türk nüfusu oldukça azalmıştır. Adanın Lozan ile hukuken İngiltere'ye geçmesi üzerine Rumlar Enosis için bastırmıştır ancak İngiltere'nin değişen Ortadoğu politikası neticesinde mesafeli bir tavırla karşılaşmışlardır.[312] 1929 Büyük Buhranın etkileri, adadaki siyasi gerginlik, eğitim

---

[307] Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Dilhan Ofset, Lefkoşa, 1992, s.12
[308] Fehmi, *a.g.e.*, s.30-31
[309] Koç, *a.g.e.*, s. 90-91
[310] Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu*, s.17
[311] Oktay Öksüzoğlu, *Dünüyle Bugünüyle Kıbrıs Türkleri*, Hamle Basın Yayın, İstanbul, 2003, s.59-60
[312] Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu*, s.22-23

sistemini ve öğretmenleri kontrol altına alan 1929 eğitim yasası sonucu[313] Rumlar İngiliz yönetimine karşı ilk büyük ayaklanmalarını 1931 yılında gerçekleştirmiş ve Enosis sloganları ile vali konağını ateşe vermişlerdir.[314] Adaya Mısır ve Malta'dan takviye birlikler gönderilmiş ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Alınan diğer önlemler şu şekilde sıralanabilir; Anayasanın rafa kaldırılması ve yasama konseyinin kapatılması, basına sansür uygulanması ve siyasi partilerin yasaklanması, okulların kapatılarak normal iş hayatına ara verilmesi, ateşli silah taşımanın yasaklanması ve İngiliz kamu görevlilerine silah dağıtılması.[315] İsyanın bastırılması sonucu alınan sert tedbirler devam etmiş ve isyana yol açanlar sürgüne gönderilmiştir. İsyandaki rolünden ötürü Ortodoks kilisesinin etkinliği azaltılmış, uzun bir süre başpiskoposluk makamı boş kalmıştır. Kıbrıs'taki okullara, öğretmenlere, doktorlara ve avukatlara kısıtlamalar getirilmiş ve tüm ticari birlikler kapatılmıştır.[316]

2. Dünya Savaşı sırasında İngiltere Yunanistan'a kendi yanlarında savaşa girmesi karşılığında Kıbrıs'ı tekrar teklif etmişse de Yunanistan bu teklifi geri çevirmiştir ancak Kıbrıslı Rumlar Enosis ısrarından da vazgeçmemiştir. Bu amaçla 1950 yılında Rum Ortodoks Kilisesi önderliğinde bir plebisit yapılmıştır. İngiliz yönetiminin önceden tanımayacağını duyurduğu bu halk oylamasında sonuç ilhaktan yana olmuştur. Plebisit sonrası başpiskopos olan Makarios III Kıbrıs valisine plebisitin tanınması için ısrar ettiyse de isteği geri çevrilmiştir.[317] 1951 BM toplantısında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakının dile getirilmesi ile Kıbrıs meselesi Yunanistan tarafından resmen ele alınmış ve daha ciddi boyutlara gelmiştir.[318] Yunanistan birçok defa Self determinasyon talebinde bulunarak aslen Enosisi hedeflerken, Türk hükümetinin bu konuda ki tepkileri geç kalmıştır. Türk hükümeti, başta Kıbrıs ile ilgili bir mesele olmadığını belirtmiş daha sonra adanın

---

[313] Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.87-90
[314] Çakmak, *a.g.e*., s.114
[315] Çakmak, *a.g.e*., s.117
[316] Çakmak, *a.g.e*., s.134-139
[317] Erol Mütercimler, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı*, Arba Yayınları, İstanbul, 1998, s.51-52
[318] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.171-172

Yunanistan'a ilhakını istenmediğini ve İngiltere'nin müttefiki konumunda olduklarını açıklamıştır.[319]

Yunanistan ilerleyen yıllarda self determinasyon taleplerini düzenli olarak BM'in önüne getirse de bunlardan bir sonuç alamamıştır.[320] İngiltere'nin bu konuda kendileriyle görüşmeyeceğini anlayıp 16 ağustos 1954'de tekrar BM'e başvuru yapmış ancak tekrar reddedilmiştir. Bunun üzerine Kıbrıs'ta Makarios'un başı çektiği ve Yunanistan tarafından silah ve mühimmat ile desteklenen şiddet eylemlerine başlanmıştır. Rumlar tarafından 1953 yılında kurulan EOKA terör örgütü bu amaçla 1 Nisan 1955'te harekete geçmiş ve çeşitli saldırılarda bulunmuştur.[321] İngiliz ve Türkleri hedef alan eylemler Kıbrıs Türklerinin endişelerini daha da arttırmıştır. Bunun üzerine şiddet eylemleri karsısında kendini koruma ihtiyacı hisseden Kıbrıs Türk Halkı 1 Ağustos 1956 tarihinde "Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı'nı (TMT) kurmuştur.[322]

2.2.2.3. Londra Konferansı

Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının baskıları altında bir çıkış yolu arayan İngiltere Hükümeti 30 Haziran 1955'te Türkiye ve Yunanistan'ı "Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesi" konusunda görüşmek üzere Londra'ya davet etmiş ancak Kıbrıs halkından Türk veya Rum temsilci çağrılmamıştır.[323] Görüşmede Yunanistan self determinasyon adı altında Enosisi savunurken, Türkiye mevcut durumun devam etmesini veya adanın Türkiye'ye ilhak edilmesini önermiştir. İngiltere ise adada "Self-Government" sisteminin uygulanmasını teklif eder. Toplantıdan sonuç alınamaz ancak Türkiye, Kıbrıs sorununda artık resmen taraf olmuştur.[324]

Bu sırada adada tedhiş faaliyetleri sonucu ölüm ve yaralanmalar artmış, İngiliz hükümeti çözüm umuduyla adaya yeni bir anayasa hazırlaması için Lord Radcliffe'i

---

[319] Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 89-92
[320] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.169
[321] Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 98-99
[322] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 65
[323] Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, s.99
[324] Rasim Koç, *Kıbrıs Basınında Kıbrıs Olayları*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.78

atamıştır. Lord Radcliffe'in incelemeleri sonucu hazırladığı anayasa ile İngiliz hükümeti "taksim"in bir çözüm yolu olarak düşünüldüğünü açıklar. Türk tarafı bu gelişmeyi olumlu karşılarken Yunanistan ve Rum tarafı reddeder.[325] Bir yandan EOKA'nın şiddet eylemleri devam ederken taraflar arası süregelen görüşmeler sonucu İngiltere Başbakanı Macmillan, adadaki toplumlar ile İngiltere Yunanistan ve Türkiye arasında ortaklık kurulmasına dayanan planını açıklar. Yunanistan'ın karşı çıkmasına rağmen plan 1958 yılında yürürlüğe girer. Bunun üzerine Yunanistan BM'e başvuruda bulunmuş olsa da sonuç alamaz ve mecburen anlaşma yoluna gider. Uzun bir süre ardından tekrar bir araya gelen üç devletin dışişleri bakanlarınca Paris'te yapılan toplantılar sonucu 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması imzalanmıştır.[326] Antlaşmanın geçerli sayılabilmesi için İngiltere'nin ve adadaki iki toplumun temsilcilerinin onayına ihtiyaç duyulmasından ötürü, Londra Antlaşması 19 Şubat 1959 imzalanmıştır.[327]

2.2.3. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi

Kıbrıs Cumhuriyeti, dünyada başka bir örneği olmayan özel bir cumhuriyetti. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin ada üzerinde garantörlüğü ve egemenliği altında sui-generis (kendine özgü) bir biçimde bağımsızlığını kazanmıştı.[328] Dış ilişkilerde bağımsız değildi, iç yönetim de ise ortak ve bağımsız işler birbirinden ayrılmıştı. Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rumlar ayrı yasama, yürütme ve yargı yetkilerine sahip olmuştu. Ayrıca Yunanistan ile Türkiye'ye kendi topluluklarına ait eğitim, kültür ve spor kurumlarına ve hayır işlerine malî yardımda bulunma hakkı verilmiştir.[329]

2.2.3.1. Garanti ve İttifak Antlaşmaları

Zürih ve Londra antlaşmaları, bu antlaşmaların esas alınarak hazırlandığı Kıbrıs Anayasası, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan Garanti Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan

---

[325] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.184-185
[326] Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, s.118-119; Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.153-155
[327] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 155
[328] Mehmet Hasgüler, *Kim ve Akis Dergilerinde Kıbrıs 1954-1968*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2006, s.222
[329] Manisalı, *a.g.e.*, s. 37

İttifak Antlaşması ile Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960'ta ilan edilmiştir.[330] Temel amacı Kıbrıs'ın herhangi bir devletle birleşmesini engellemek olan, Garanti Antlaşması, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'yi yeni oluşan anayasal düzeni korumakla görevlendirmişti. Bu üç ülke Kıbrıs Cumhuriyeti'nde anayasal düzenin bozulması halinde düzeni yeniden tesis etmek üzere hep birlikte veya ayrı ayrı harekete geçme olanağına sahipti. Garanti Antlaşmasının tamamlayıcısı niteliğinde olan, İngiltere'nin taraf olmadığı İttifak Antlaşması ise Türkiye ve Yunanistan'a Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve ülkenin bütünlüğünü korumaya yönelik ortak bir işbirliği öngörmüş ve bu amaçla adada asker bulundurmalarına imkân tanımıştır.[331]

Garanti Antlaşma ile Enosis ve taksim yasaklanmış; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye konusu ne olursa olsun yapılacak her antlaşmada "en gözetilen ulus" hakkı tanınmıştır.[332] Buna rağmen Yunanistan ve Rumların nihai amaçları olan Enosis için çalışmaları devam etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanı olan Makarios yönetim kadrosunu eski EOKA liderleriyle doldurmuş, EOKA'ya karşı İngilizlere destek sağlamış olan Kıbrıslı Türk polisleri işten çıkarmış, vergilendirmede Türklere ağır yükler getirmiş, silahlı kuvvetlerin yönetiminde Türklere yer vermemek için 2000 kişilik cumhuriyet ordusunun kurulmasını reddetmiştir. Makarios ayrıca Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile birleşmesi için pek çok yurtdışı gezisine çıktı ve Türk Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ü beraberinde götürmedi.[333] Kıbrıs Rumları arasında Helenizm duygularını yaymak adına, Rum okullarında ve Kıbrıs radyosunda Türk karşıtı yayınlar yapılıyordu. Cumhuriyetin kurulmasıyla yeraltına inen EOKA, adaya gelen Yunan askerleri tarafından eğitilip silahlanıyordu.[334]

Makarios, Zürih ve Londra antlaşmalarını imzalamak zorunda kaldığını, kurulan Cumhuriyetin Rumları geriye götürdüğünü Türklere ise gereğinden fazla imtiyaz

---

[330] Vatansever, a.g.e., s. 1504-1508
[331] Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Nerelerdeydiniz? Dünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 15-16; Müge Vatansever, a.g.e., s. 1507
[332] Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, c. 5, S. 1, s. 106-107
[333] Brendan O'Malley - Ian Craig, *Amerika, Casusluk ve İşgal Kıbrıs Komplosu*, çev. Nalan Çeper, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 148-150
[334] Rasim Koç, a.g.e., s. 108

tanındığını ve bunun ülke yönetimini imkânsızlaştırdığını söylüyor, her fırsatta Enosis'i gerçekleştireceklerinden bahsediyordu.[335] Kıbrıs Anayasasına göre beş büyük şehirde kurulması öngörülen Türk belediyelerinin, Kıbrıs'ın taksimine doğru bir adım olduğunu iddia ederek reddetmesi üzerine Türk Cemaat Meclisi konuyu Anayasa Mahkemesine taşıdı. Mahkemenin Türk belediyeleri lehine karar almasına rağmen Rum yönetimi kararı tanımadı.[336]

Kasım 1963'te Makarios, ayrı Türk belediyelerinin kurulması, devlet görevlerine Türklerin %30 oranında alınması, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkını kullanması, Türk Cemaatine tanınan hakların sınırlandırılması gibi konuları içeren 13 maddelik anayasa değişikliği önerisini Türk tarafına ve diğer garantör devletlere sunmuştur. Kıbrıslı Türkleri azınlık statüsüne düşüren bu teklif, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir.[337]

Anayasa tekliflerinin reddi üzerine Rumlar, Yunan alayının da dâhil olduğu şiddet faaliyetlerine girişti. Ani ve şiddetli bir saldırı ile Türklerin Kıbrıs'tan atılmasını ve yok edilmesini öngören "Akritas Planı"nı uygulamaya koyuldu. Türk köyleri basıldı, Türklerin tüm irtibat hatları kesildi ve 21 Aralık 1963'te tarihe "Kanlı Noel" olarak geçecek olan soykırım yaşandı. Kıbrıslı Türkler yaşadıkları yerleri terk ederek, adanın %3'lük bir bölümünde yaşamak zorunda bırakıldı.[338] Garantör ülkelere başvuran Türkiye, olumlu cevap alamaması üzerine tek taraflı müdahale hakkını kullandı 25 Aralık günü Türk jetleri Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşu yaptı. Sadece Lefkoşa'da 92 Türk öldürüldü, 475 kişi yaralandı, 154 kişi kayboldu.[339]

İngiltere arabuluculuğunda yapılan ateşkes ile 30 Aralık 1963'de yeşil hat çizildi. Adada fiilen iki ayrı yönetimin kurulmasının başlangıcı olan bu hat Türk

---

[335] Koç, *a.g.e*., s. 181; Manisalı, *a.g.e*., s.41
[336] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 214-217
[337] Vatansever, *a.g.e*., s. 1512; Özmen, *a.g.e*., s. 252-253; Koç, *a.g.e*., s. 182-183
[338] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 223-224; Vatansever, *a.g.e*., s. 1512; Mütercimler, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs*, s. 97-98
[339] Mütercimler, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs*, s. 98-99

ve Rum kesimini ayırmış, Lefkoşa'yı ikiye bölmüş ve bu ara bölgeyi de İngiliz birliklerinin kontrolü altına sokmuştur.[340]

2.2.3.2. Kıbrıs'ta Ara Dönem (1964-1974)

1 Ocak 1964'te Makarios 1960 Antlaşmalarını tek taraflı feshettiğini açıkladı. Yunan askerlerinin de alenen yer aldığı Türkleri hedef alan, saldırı ve bombardımanlar devam ederken, mesele tekrar Birleşmiş Milletlere taşındı.[341] Rusya'nın desteğini alan Makarios, İngiltere ve ABD'nin barış gücü tekliflerini reddediyor, oyalama politikası ile zaman kazanmaya çalışıyordu. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball Makarios'la yaptığı görüşme sonucu 1964 Şubatında Başkan Johnson'a çektiği telgrafta "Kıbrıslı Elenler barış gücü istemiyorlar, Kıbrıslı Türkleri öldürmek için rahat bırakılmak istiyorlar" diyerek durumu özetlemiştir. Bu andan itibaren adanın taksim edilmesi yönünde politikalar hız kazanmıştır.[342]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta olayları önlemek amacıyla "Birleşmiş Milletler Barış Gücü" kurulması ve adaya gönderilmesi kararını almıştır. Ancak bu karardaki "Kıbrıs Hükümeti" ifadesi, Türk tarafı gibi Cumhuriyet ortaklarından biri olan Rum yönetiminin "Yasal Kıbrıs Hükümeti" olarak tanınmasını sağlamıştır. Bu karara Türkiye de olumlu oy verdiği için Batı, Kıbrıs Devleti'nin yasal temsilcisi olarak Kıbrıs Devleti'ni ele geçiren Rum yönetimini tanımıştır.[343]

Kıbrıs Rumlarının saldırılarının devam etmesi üzerine Türkiye Hükümeti TBMM'den 16 Mart 1964 tarihinde adaya müdahale yetkisi almıştır. BM Barış Gücü'nün Kıbrıs'ta göreve başlamasından bir süre sonra, 4 Nisan 1964'de bir açıklama yapan Makarios, Zürih ve Londra Antlaşmalarının bir parçası olan Askeri İttifak antlaşmasını feshettiğini ilan etmiştir. Bu açıklamanın ardından Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi Kıbrıs'ta "Milli Muhafız Alayı" kurulmasına karar vermiş, bunun üzerine Türkiye

---

[340] Vatansever, *a.g.e.*, s. 1513
[341] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 233
[342] O'Malley - Craig, *a.g.e.*, s. 161-163
[343] Vatansever, *a.g.e.*, s. 1514; Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 45-46

Kıbrıs'a müdahale kararı almıştır.[344] Dönemin başbakanı İsmet İnönü'nün ABD'yi durumdan haberdar etmesi üzerine, 5 Haziran 1964 tarihinde ünlü Johnson mektubuyla müdahale engellenmiştir.[345]

1964 yılı sonrasında, Yunanistan, adaya gizlice asker yığmaya başlamış ve iki toplum arasındaki bağlar iyice zayıflamıştır. Kıbrıs Türkleri evlerinden sürülmüş, devlet hizmetlerinden yoksun bırakılmıştır. Sağlık hizmetlerinden yararlanmaları ve hukuk yoluna başvurmaları engellenmiş, ekonomik boykota tabi tutulmuşlardır. Açlık ve esaretle karşı karşıya kalan Türkler yalnızca Türkiye'den gelen yardımlarla hayatta kalmışlardır.[346]

Bu dönemde ABD ve BM, iki tarafa çözüm önerisi olarak 8 Temmuz 1964'te Acheson planını sunmuşlardır. Türklere azınlık hakları tanıyan ve adanın Yunanistan'la birleşmesini öngören ilk plan Türkler tarafından taksim isteğiyle reddedilirken Yunanistan tarafından tam Enosis sağlanmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.[347]

Rumların 6 Ağustos 1964'te Erenköy ve Mansura'ya denizden ve karadan saldırması üzerine Türk uçakları Rumlara karşı "sınırlı polis eylemi" ne girişmiş ve Erenköy'ü bombalamıştır. Erenköy savaşlarından sonra, Makarios Sovyetler Birliği ile silah alım antlaşması imzalamıştır.[348] Yunanistan ise adaya fiilen asker ve silah gönderirken adada güçlenen komünistleri ve Sovyetlerle işbirliği yapan Makarios'u dizginlemeyi amaçladığını iddia etmiştir.[349]

Kıbrıs'ın geleceğine dair BM, Yunanistan ve Türkiye arasında geçen görüşmeler sonuçsuz kalırken 1967 yılının nisan ayında Yunanistan'da sağ-kanat askerlerden oluşan albaylar cuntası darbesi gerçekleşti.[350] Yunan Cuntası ve yeni kurulan EOKA-B'nin komutanı Grivas ile Makarios'un Enosis'e ulaşma çabaları çelişiyordu. Enosis'e hemen

---

[344] Özmen, *a.g.e*., s. 263-264
[345] Rasim Koç*, a.g.e.*, s. 110
[346] Rasim Koç, *a.g.e*., s. 111
[347] Özmen, *a.g.e.*, s. 270; Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 236
[348] Bilal Şimşir, *AB, AKP ve Kıbrıs,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 533
[349] Rasim Koç, *a.g.e.*, s. 202
[350] Utku Kırlıdökme, "Yunanistan'da Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Dış Politika Olaylarına Uygulanması", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, c. 2, S. 2, Aralık, 2013, s. 29

ulaşma gayretinde olan Grivas ile Türkleri her alanda çökerterek direnişlerini kırmak isteyen Makarios'un fikir ayrılığı bununla sınırlı kalmıyordu.[351] Yunanistan ve EOKA adanın Yunanistan'la birleşmesini savunurken, Makarios adayı Helenleştirmekten söz ediyor, iki Helen devleti imasında bulunuyordu.[352]

Adadaki dönüm noktalarından birisi de 15 Kasım 1967 tarihinde Grivas önderliğindeki Rum-Yunan ordusunun Geçitkale ve Boğaziçi köylerine yaptığı saldırı olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Türk hükümeti savaş uçaklarını ve Türk donanması Kıbrıs'a yöneltmiş, saldırıların devam etmesi halinde Yunanistan ile savaşa girme kararı almıştır. Bu tepki üzerine Yunan Cuntası Grivas'ı geri çağırmıştır. Ayrıca Yunanistan'ın gizlice adaya soktuğu askerlerden 12 bini geri döndürülmüştür.[353]

Rumların Geçitkale saldırılarının ardından, Kıbrıs Türklerinin daha etkin bir yönetim mekanizmasına ihtiyaç duymasından ötürü 28 Aralık 1967 tarihinde Geçici Türk Yönetimi ilân edilmiştir. Temsilciler Meclisi'nden dışlanan Kıbrıs Türkleri Aralık 1963'ten beri Türk toplumu genel komitesi ile kendi kendilerini yönetmekteydi. Bir süre sonra Türk Yönetimi ismindeki "geçici" ifadesi kaldırılarak, "Türk Yönetimi" adını almıştır. Bu yapılanmayla Türk toplumunun yasama, yürütme ve yargı işleri düzenlenmiş ve federe bir devlet teşkilâtı kurulmuştur. Başkanlığını Dr. Fazıl Küçük yaptığı yönetim Rum ve Yunan Hükümetince protesto edilmiştir.[354]

Makarios 1967'den sonra bir Türk askeri müdahalesinden çekindiği için tedhiş hareketlerine ara vermiştir ancak aşırı milliyetçi Rumlar tarafından bu hareket ihanet olarak görülür ve Makarios'a karşı cephe alınmasına sebep olur. Buna Kıbrıs'taki piskoposlar da dâhil olur ve Makarios'un görevden uzaklaşması için çalışmalar yürütülür.[355] 1971'de Kıbrıs'a geri dönen Grivas, başında olduğu EOKA-B örgütü ile Kıbrıs'ta Makarios karşıtı ve kısa yoldan Enosis'e gideceğini inandığı faaliyetlerde

---

[351] Koç, *a.g.e.*, s. 203
[352] Manisalı, *a.g.e.*, s.49
[353] Vatansever, *a.g.e.,* s. 1514; Rasim Koç, *a.g.e.*, s. 111-112
[354] Vatansever, *a.g.e.*, s. 1515; Rasim Koç, *a.g.e.*, s. 112; Şimşir, *a.g.e.*, s. 534
[355] Rasim Koç, *a.g.e.*, s. 112-113

bulunur. Bunun üzerine Makarios Yunanistan'dan adadaki askerlerini çekmesini ister.[356] Yunanistan'daki askeri cunta için artık tek çözüm Makarios'un ölmesi pahasına da olsa darbe yapılmasıdır. Bunun üzerine 15 Temmuz 1974'te Makarios'a darbe girişiminde bulunulur. Makarios kaçmayı başarır ancak Kıbrıs Cumhuriyetinin başına Küçük Kaymaklı Kasabı lakaplı Nikos Sampson getirilir. Bundan sonra adada Türkler dışında Makarios yandaşı Rumlar da öldürülür.[357] Makarios BM'de yaptığı konuşmada Yunanlıların Kıbrıs'ı işgal ettiğini ve Türk toplumunun büyük tehlike altında olduğunu söyler.[358]

Kıbrıs'ın Yunanlı subaylar tarafından yönetilmesi adanın yabancı bir ülke tarafından işgali anlamına gelmekteydi. Bir sonraki adımın Enosis olacağı açıktı ve Makarios'un söylemleri bunu doğrular nitelikteydi. Nitekim Sampson daha sonra Enosis ile yetinmeyeceğini, Türkleri de imha edeceğini açıklamıştır. Türkiye garantör ülke olarak, Garanti Antlaşmasının 4. Maddesinde tanınan hakkını kullanmış ve 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir.[359] Başbakan Bülent Ecevit barış harekâtıyla ilgili verdiği ilk demeçte insanlığa ve barışa katkıda bulunduklarını, savaş için değiş barış için orada olduklarını ve bu amaçlarının yalnız Türkler değil Rumlar için de geçerli olduğunu söylemiştir.[360]

2.2.4. 1974 Barış Harekâtı ve Kıbrıs Türk Federe Devleti

Makarios'a yapılan darbe sonrası Kıbrıs'ta Yunan hükümetinin hareketlerini endişe ile izleyen Türk hükümeti, Londra'da yapılan olağanüstü toplantıda İngiltere ABD ve SSCB ile görüşmeler gerçekleştirmiş, ancak bir sonuç alamamıştır.[361] Görüşmeler sonrası Nikos Sampson'un adada Helen cumhuriyeti kurduğuna dair açıklamalarda

---

[356] Özmen, *a.g.e*., s. 286-287
[357] Şimşir, *a.g.e.*, s. 535;Rasim Koç, *a.g.e*., s. 113
[358] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 241
[359] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 242; Şimşir, *a.g.e.,* s. 535; Mütercimler, *a.g.e*., s. Satılık Ada Kıbrıs, s. 252
[360] Bülent Ecevit, *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 57
[361] O'Malley - Craig, *a.g.e*., s. 282

bulunmasıyla Bülent Ecevit Yunan hükümetine ültimatom göndermiştir. Yunan hükümetinin olumsuz cevabı üzerine barış harekâtı gerçekleştirilmiştir.[362]

Barış harekâtının başta Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri olmak üzere, Türkiye ve Yunanistan açışından çeşitli sonuçları olmuştur. Kıbrıs'ta bozulan dengeleri tekrar kuran Türkiye BM'nin yıllardır sonuçsuz bıraktığı meseleleri sonuçlandırıyor, Kıbrıs'taki yurttaşlarını kurtarıyordu. Üstelik İngiltere, ABD ve SSCB'nin gözü önünde, stratejik önemi yüksek bir coğrafyada gerçekleşiyordu.[363] Türkiye 1963 olaylarından beridir savunucusu olduğu taksim tezini, coğrafi temele dayalı federasyon ile hayata geçirmiş, antlaşmalardan doğan haklarını silahlı kuvvetleri ile koruyacağını kanıtlamıştır. Harekât ile ayrıca güney kıyıların güvenliği de sağlanmıştır.[364] Barış harekâtı sonrası Yunanistan'da askeri cunta yerini tekrar demokrasiye bırakmıştır. Sivil yönetime geçişin bu denli kolay olmasında gündemde tutulan bir Türk-Yunan savaşı olasılığı etkili olmuştur. Bu olasılık ile Yunanistan'da ulusal dayanışma artmıştır.[365]

Kıbrıs adasında Türklerin yanı sıra darbe taraftarı olmayan Rumlar da katledilmekten kurtulmuştur. Kıbrıs Türkleri içinse yeni bir dönem başlamıştır. En başta can güvenlikleri sağlanan Türk halkı adanın kuzey tarafına toplanarak ekonomilerini, sosyal ve kültürel yaşamlarını geliştirme imkânı bulmuşlardır. Üretim, tarım ve hayvancılık, haberleşme ve ulaşım alanlarında büyük ilerlemeler olmuştur.[366]

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları 25 Temmuz 1974'te 1. Cenevre toplantısını gerçekleştirmiştir. Görüşmeler sonucu imzalanan 1. Cenevre antlaşmasında; adada iki otonom yönetimin varlığı kabul edilmiş, Türkler ile Rumlar arasında güvenlik bölgesi oluşturulmasına, Rumların işgal ettikleri köylerden çekilmesine, esirlerin karşılıklı bırakılmasına ve karma köylerin BM Barış Gücü ile korunmasına karar verilmiştir. Buna rağmen Rum yönetimi antlaşma

---

[362] Özmen, *a.g.e.*, s. 290-291
[363] Manisalı, *a.g.e.*, s. 69
[364] Koç, *a.g.e.*, s. 236-238
[365] Fuat Aksu, "Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme", Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara, 2001, s. 283
[366] Koç, *a.g.e.*, s. 239

maddelerine riayet etmemiştir.[367] Bu koşullar altında başlayan 2. Cenevre görüşmelerinde başlıca iki konu ele alınmıştır. Bunlar; anayasal düzene geri dönülmesi ve cumhurbaşkanı yardımcısının 1960 anayasası çerçevesinde göreve geri dönmesidir. 8 ağustos 1974'te başlayan görüşmelerde Türk hükümeti federal sistemi öngören iki çözüm sunmuştur. Bunlardan ilki; "iki bölgeli ve iki uluslu federal bir devlet" iken ikincisi Güneş Planı olarak adlandırılan "Çok Kantonlu Federasyon" idir.[368]

2. Cenevre görüşmelerinin de başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Kıbrıs'a ikinci bir harekât düzenlenmiştir. Daha önce çok kantonlu federasyonu kabul etmeyen Rum tarafı, harekât sonrası teklifi kabul ettiğini söylese dahi Türk tarafı artık iki bölgeli federasyonda ısrar eder hale gelmiştir.[369]

1 Kasım 1974'te BM'den çıkan karar ise, bütün yabancı askerlerin Kıbrıs'tan çıkmasını ve Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı duyulmasını içeriyordu. Bu doğrultuda başlayan Viyana görüşmeleri devam ederken Türk tarafı 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devletini kurdu. Eylül ayında adanın güneyinde kalan 65.000 Türkün kuzeye geçmesiyle ada fiilen ikiye ayrılmış oldu.[370] Rum tarafı çok kantonlu federasyon tezinde ısrar ederken Türk tarafı tarafların eşit olduğu, merkezi zayıf federal bir devlet istiyor ayrıca 1960 garanti antlaşmasının devam etmesini öneriyordu. Sonuçsuz kalan görüşmeler sonrası 9 Ocak 1977'de Rauf Denktaş Başpiskopos Makarios'a görüşme önerisinde bulundu. Görüşmeler sonucu 4 ilke üzerine mutabakata varıldı. Bunlar; Kıbrıs'ta iki toplumlu, bağımsız, bağlantısız bir federasyonun kurulması, iki toplum içinde yaşanılacak toprak oranının ekonomik hayatta kalabilirlik, verimlilik ve mülkiyet ile belirlenmesi, serbest dolaşım, yerleşim ve mülkiyet haklarının Kıbrıslı Türklerin lehine olacak şekilde sınırlandırılması, merkezi federal hükümetin kuzey ve güneydeki federatif hükümetlerin yetki ve özyönetimini garanti altına alarak ülke bütünlüğünü gözetmesidir.[371] Taraflarca

---

[367] Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu*, s. 38-39
[368] Kızılyürek*, a.g.e.*, s. 36-37
[369] Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 39
[370] Koç, *a.g.e.*, s. 241-243
[371] Angelos Kalodoukas, "Kıbrıs Sorunu: 2. Dünya Savaşından Annan Planı'na", çev. Stefo Benlisoy, *Kıbrıs, Dün ve Bugün*, der. Masis Kürkçügil, İthaki Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 89-90

imzalanan bu antlaşma, Makarios aracılığıyla Kıbrıs Rum tarafının iki bölgeli federasyonu kabul ettiği anlamına gelmektedir.

Bu dönemde Türkiye bir takım iç ve dış dengesizlikler yaşamaktaydı. Süleyman Demirel önderliğindeki parçalı ve uyumsuz Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti Kıbrıs konusunda kesin bir tavır takınamıyordu. Ayrıca 1975-1978 yılları arasında ABD tarafından uygulanan silah ambargosu ve buna karşılık Amerika'nın Türkiye'deki üslerinin faaliyetlerinin Türk hükümetince durdurulması dış politikada öne çıkan bir durumdu.[372]

Makarios'un 1977'de yaşamını yitirmesinin ardından Spiros Kiprianou cumhurbaşkanı seçildi. Bu dönem Türk hükümeti üzerindeki baskıların etkisiyle yeni önerilerde bulundu ancak bu önerilerin temelinde konfederasyon düşüncesi yatıyordu ve Rum tarafınca kabul edilmedi.[373] ABD, Kanada ve İngiltere'nin sunduğu Nemitz planı da benzer sebepler ile Rum tarafınca reddedildi. Bunun üzerine Rauf Denktaş'ın önerisiyle yapılan görüşmeler sonucu 19 Mayıs 1979 tarihinde ikinci bir görüşme gerçekleşmiş ve yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Alınan kararlar ile temeli Denktaş-Makarios antlaşmasına ve BM kararlarına dayanan görüşmelerin sürekli ve iyi niyet - karşılıklı güven ilkeleri üzerinde Lefkoşe'de sürdürülmesi kararı alınmış, toprak, anayasa gibi konular dahil edilmiş, tüm yurttaşların hakları ve cumhuriyetin bağımsızlığı, bütünlüğü garanti altına alınmıştır.[374] İmzalanan mutabakat ile yapılması kararlaştırılan görüşmeler kesintilerle devam etmiş ve BM Genel Sekreterlerinin öneri ve girişimleri gibi pek çok çözüm planı Rum tarafının isteksiz ve olumsuz tavrı nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.[375]

Rum tarafının tek taraflı başvuruları üzerine BM Genel Kurulunun 13 Mayıs 1983'te aldığı karar, güneydeki Rum egemenliğinin adanın kuzeyine de hâkim olduğunu iddia etmekte ve Rum göçmenlerin geri dönmelerini öngörmekteydi. Aynı dönemde Avrupa Konseyi de adanın tamamının Rum tarafınca temsil edildiği görüşünü kabul

---

[372] Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 51-52; O'Malley - Craig, *a.g.e.*, s. 350-351
[373] Kızılyürek, *a.g.e.*, s.61-62
[374] Koç, *a.g.e.*, s. 244-245
[375] Şimşir, *a.g.e.*, s. 538

etmiştir.[376] Söz konusu gelişmeler sonrası Kıbrıs Türk Federe Devleti 17 Haziran 1983'te self-determinasyon hakkını vurgulayan kararı almış ve 15 Kasım 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.[377]

2.2.5. Kuzey Kıbrıs Türk Devletinin Kuruluşu ve Devletleşme Süreci

KKTC'nin resmen ilan edildiği bağımsızlık bildirgesinde, bu girişimin Kıbrıs Türk halkının kendi kaderini tayin etme hakkını kullandığı, iki kesimli, iki toplumlu, bağımsız ve bağlantısız bir federal devletin oluşmasını kolaylaştıracağı, Garanti Anlaşması da dâhil olmak üzere mevcut tüm anlaşmaların geçerliliklerini koruduğu ifade edilmiştir. Rum yönetimince uygulanan politikalar ve baskılardan, Türk kesiminin eşit görülmemesinden, baskı ve şiddet olaylarından ayrıca Türk kesiminin uyumlu ve yapıcı yapısının sorunların çözümü için yeterli olmadığından bahsedilmiştir.[378]

KKTC'yi ilk ve tek tanıyan ülke Türkiye oldu. İngiltere ise bağımsızlık ilanını kınayarak, Kıbrıs'ta tanıdıkları tek yönetimin Rum Yönetimi olduğunu belirtti. Hollanda hükümeti, KKTC'yi tanımayacağını ve bağımsızlık ilanının haklı gösterilemeyeceğini açıklarken Federal Alman Hükümeti bunun Kıbrıs sorununa olumsuz etki edeceğini söyleyerek Kıbrıs'ın bütünlüğünün korunması gerektiğini belirtmiştir.[379]

Amerika ise bağımsızlığın tanınmasına karşı gelmekle birlikte toplumlararası görüşmelerin kesilmemesine ve Türkiye ile stratejik ilişkilerin bozulmamasına dikkat etmiştir.[380] Şüphesiz en büyük tepki Yunanistan ve Rum Yönetiminden gelmiştir. Bağımsızlık ilanının geri aldırılması için BM Güvenlik Konseyine başvuruda bulunmaları sonucu alınan 541 sayılı karar KKTC'nin ilanının geçersiz olduğunu ilan ederek kararın geri alınması çağrısında bulunuyordu.[381]

---

[376] Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu*, s. 42-43
[377] Özmen, *a.g.e.*, s.295; Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.263; Koç, *a.g.e*., s. 252
[378] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.264-275
[379] Milliyet, 16 Kasım 1983, s. 3, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/_x2B_2_x2F_vjWjjAn_x2B_GZTbzFG7SeA_x3D__x3D_ (12.09.2015)
[380] Koç, *a.g.e.,* s. 253
[381] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 279

Öte yandan KKTC'de cumhuriyetin yerleşmesi için Kurucu Meclis oluşturulmuş, Anayasa 5 Mayıs 1985 tarihinde halkoylamasına sunulmuş ve geçerli oyların %70,18'ini alarak kabul edilmiştir. 9 Haziran 1985'te Cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiş ve Rauf R. Denktaş Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 23 Haziran 1985'te yapılan genel seçimlerde Cumhuriyet Meclisi'ne 50 milletvekili seçilmiştir. Seçimlerden sonra 7'si Ulusal Birlik Partisi, 3'ü de Toplumcu Kurtuluş Partisi milletvekilinden oluşan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk hükümeti göreve başlamıştır.[382]

2.2.5.1. BM Öncülüğünde Yapılan Görüşmeler

KKTC'nin ilanı sonrası Birleşmiş Milletler Kıbrıs'ta çözüm arayışlarına girmiştir. Tarafları uzlaştırma adına çeşitli görüşmeler yapılmış, planlar sunulmuştur. 3 dönem altında incelenebilecek görüşmelerin ilk ayağını BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar 1982–1991 yılları arasında yürütmüştür. Ardında Butros Ghali 1992-1996 yılları arasında "Fikirler Dizisi" ve 1997-2006 yılları arasında Kofi Annan "Kıbrıs Sorunu İçin Kapsamlı Uzlaşma Temeli" yada kısaca "Annan Planı" diye bilinen önerilerde bulunmuşlardır.[383]

2.2.5.1.1. Perez De Cuellar Öncülüğünde Görüşmeler

17 Ocak 1985'de yapılan dolaylı görüşmeler sonucu Perez de Cuellar'ın hazırladığı ve taraflara sunduğu çerçeve anlaşması, iki toplumlu tek halk, tek devlet, dolaşım-yerleşim-mülk edinme özgürlükleri (üç özgürlükler) ve Türk askerlerinin adadan ayrılması gibi maddeleri içermekteydi. Denktaş'ın kabul ettiği bu anlaşma Kiprianou tarafından reddedilmiştir. Genel sekreter tarafından küçük farklılıklar içeren yeni çözüm planları sunulmuşsa da sonuçsuz kalmıştır. 1988'de Kiprianou yerine Kıbrıs sorununa en kısa zamanda çözüm bulmak istediğini söyleyen AKEL destekli Yorgos Vasiliou cumhurbaşkanı seçilmiştir.[384] Kıbrıslı Rumların stratejisinde bir dönüşümü de ifade eden yeni cumhurbaşkanı o zamana kadar devam eden "redci" tavrın değişmesi anlamına da

---

[382] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 279-280
[383] Hikmet Sami Türk, *Kıbrıs Sorunu: Çözüm Zamanı*, TESAV Yayınları, Ankara, 2003, s. 173
[384] Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 76-78

gelmekteydi. Sol parti ve örgütlerin "onurlu bir uzlaşma" talebi ile hem 1987 Türkiye Yunanistan Ege Denizi Kıta Sahanlığı Bunalımında uluslararası arenada uzlaşmacı bir görünüm çiziliyor hem de Kuzeyde filizlenen Denktaş karşıtı hareket ile denk düşülüyordu.[385] Yorgos Vasiliou iktidara geldikten sonra bir yıl içerisinde dünya kamuoyunu çözüm isteyen taraf olduğuna ikna etmiş, Denktaş ise zor duruma düşmeye başlamıştır.[386]

BM genel sekreterinin gözetimi altında Cenevre'de yapılan toplantıda Denktaş ve Vasiliou arasındaki görüşmelerin 15 Eylülde Lefkoşa'da başlamasına karar verildi.[387] Ağustos 1988 Haziran 1989 yılları arasında yapılan görüşmelerde Denktaş'ın iki devletli çözüm niyetinde olması ve Rum tarafının iki toplumlu iki kesimli federal bir cumhuriyet talebi sebebiyle ilerleme sağlanamadı.[388]

26 Şubat 1990'da yeniden başlayan görüşmeler Denktaş'ın sunduğu ön şartlar; Kıbrıs Türklerinin ayrı bir halk olarak kabul edilmesi ve self determinasyon hakkı tanınması ile açıldı. Vasiliou'nun bu şartları reddetmesi üzerine Güvenlik Konseyi durumu tekrar değerlendirdi ve almış olduğu 649 sayılı kararda halkların eşitliğini, iki kesim ve iki toplum gerçeğini vurgulayarak, görüşmelerin 1977-79 anlaşmaları temelinde yürütülmesi çağrısını yaptı. Cuellar'ın görev bitiminin sonunda Güvenlik Konseyine sunduğu raporlarda iki halkın siyasal anlamda eşit olduğu ve egemenliğin paylaşılması gerektiği yer almıştır.[389]

2.2.5.1.2. Butros Ghali Öncülüğünde Görüşmeler ve Fikirler Dizisi

3 Temmuz 1990'da Rum yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB'ye tam üyelik başvurusunda bulundu. Zürih ve Londra Antlaşmalarına göre Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'ın beraber içinde bulunmadığı bir topluluğa üye olamazdı ancak Garantör

---

[385] Kalodoukas, *a.g.e.*, s. 100

[386] Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 81
[387] Şimşir, *a.g.e.*, s.541
[388] Kalodoukas, *a.g.e.*, s. 99
[389] Koç, *a.g.e.*, s. 254-255

ülke olarak Türkiye'nin bu maddeye dayanarak yaptığı itirazların bir sonucu olmadı ve AB Bakanlar Konseyi başvuruyu değerlendirmeye aldı.[390]

1992 yılında yeni Genel Sekreter Butros Ghali taraflar için "Fikirler Dizisi"ni önererek görüşme çağrısında bulundu. Bu dönemde Güvenlik Konseyi Kıbrıs'la ilgili almış olduğu 750 sayılı kararında zorlayıcı tehditkâr bir yönelim içine girmiş, Genel Sekreterin Konseyi bilgilendirmesi ve gerektiğinde destek almasını istemiştir. Genel Sekreter ise taraflara sınırlı sürede karar alma, kesin cevaplar verme gibi zorunluluklar getirmiştir.[391]

Siyasi eşitlik tanımlaması ile Annan Planının da temelini oluşturan Fikirler Dizisi, anayasanın onaylanması veya değiştirilmesi için iki tarafın da ayrı ayrı onayının gerekmesi, hükümetin karar alma süreci ve kurumlarında tarafların eşit temsil edilmesi ve hükümetin toplumlardan birinin aleyhine karar alamaması gibi maddeleri içeriyordu. Ayrıca toprak düzenlemeleri, anayasal düzenlemeler, iki kesimli federal bir yapıda olan Kıbrıs Devletinin tek egemenlik ve tek uluslararası kimliğe sahip olmasını öngörüyordu. Taraflar birçok konuda ortak görüşe sahip olsa dahi egemenlik, toprak, yer değiştiren kişiler, dönüşümlü başkanlık, cumhurbaşkanlığı ve yardımcılığının seçimleri konusunda büyük görüş farklılıkları vardı.[392]

Türk tarafı buna rağmen 100 maddelik fikirler dizisinin 91 maddesini kabul etti. Rum tarafında ise Vasiliou anlaşmayı kabul ederken yerine gelen Glafkos Klerides reddetmiştir. Butros Ghali'nin Fikirler Dizisine ek olarak sunduğu harita ve Güven Arttırıcı Önlemler de Rum tarafınca reddedilmiştir. Buna rağmen Butros Ghali Güvenlik Konseyine sunduğu raporda çözümsüzlüğün adresini Türk tarafı olarak göstermiştir.[393]

6 Mart 1995 tarihinde, Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalaması Kıbrıs için AB ile ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Zira Türkiye'nin

---

[390] Manisalı, *a.g.e.*, s. 84-85
[391] Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 83; Koç, *a.g.e.*, s. 270
[392] Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta Gali Fikirler Dizisi'nde Müzakere Süreci ve Temel Özellikleri", *2013 Kuzey Kıbrıs Geleceğin Planlanması*, ed. Soyalp Tamçelik, Eko Avrasya Yayınları, Ankara, 2014, s. 98
[393] Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu*, s. 47

AB ile Anlaşma imzalayabilmesi için Yunanistan'ın onayı gerekmekteydi ancak Yunanistan Kıbrıs'ın üyelik görüşmelerine başlamak için tarih almadan onay vermiyordu. Bu sebeple AB, Türkiye'den anlaşmanın ön koşulu olarak, Rum kesimi ile AB arasında başlayacak olan tam üyelik görüşmelerine itiraz etmemesini istemişti.[394] Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanmasıyla kabul edilmiş olan bu duruma Türkiye'nin tepkisi geç oldu. Türk kamuoyunda artan tepkiler ve KKTC'deki rahatsızlık, Cumhurbaşkanı Demirel'i harekete geçirmiş ve Denktaş'la yapılan görüşme sonucunda, 28 Aralık 1995 tarihinde KKTC ve Türkiye arasında ortak bir deklârasyon yayınlanmıştır. Bu deklarasyonda Türkiye'nin üye olmadığı AB'ye Kıbrıs'ın giremeyeceğinin altı çizilmiş ve Kıbrıs'a olan desteğinin süreceği belirtilmiştir.[395]

Bu dönemde adada çeşitli şiddet olayları ve eylemler yaşanırken Rum tarafının Rusya Federasyonu ile S-300 füzeleri almak için anlaşma yapması gerginliği arttırmıştır. Türkiye Kıbrıs Türk halkının güvenliğini tehdit edecek gelişmelere müsaade etmeyeceğini söylemiş aynı şekilde İngiltere ve BM de tepki göstermiştir. Yaşanan füze krizi AB'nin adaya yaklaşımını etkilemiş ve Şubat 1997'de tam üyeliğin siyasi çözüm ile mümkün olacağı açıklanmıştır.[396]

2.2.5.1.3. Kofi Annan Öncülüğünde Görüşmeler ve Annan Planı

1994 yılından itibaren Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Klerides, aralarında ortak bir anlaşma zemini bulunmadığı gerekçesiyle, Denktaş'la görüşmeyi reddetmiş ve önceliğini AB'ye vermiştir.[397] BM Genel Sekreteri Kofi Annan göreve gelmesiyle beraber, tekrar görüşmelerin başlaması doğrultusunda girişimlerde bulunmuş ve tarafları yüz yüze görüşmeye çağırmıştır. Genel Sekreterin çağrısı üzerine 9-13 Temmuz 1997'de New York'ta ve 11-16 Ağustos 1997'de İsviçre'de görüşmelere yeniden başlanılmıştır.

---

[394] Nesrin Demir, "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2005, c. 15, S. 1, s. 358-359
[395] Manisalı, *a.g.e.*, s. 87; Süleyman Koç, *a.g.e.*, s. 259-260
[396] Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu*, s. 47-48
[397] Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 87

Görüşmeler, AB komisyonunun Rum Yönetimi için AB'ye tam üyelik müzakerelerine uygundur kararı vermesiyle, sonuç alınamadan sonlanmıştır.[398]

12 Aralık 1997'de yapılan Lüksemburg Zirvesinde alınan karar Türkiye'yi AB'ye aday ülkeler içerisinde göstermezken Kıbrıs'ın genişleme sürecine dâhil edileceğini ve 31 Mart 1998'den itibaren tam üyelik müzakereleri başlatılacağını söylüyordu. Türkiye'nin tepkisi ise gündeminde Kıbrıs ve Türk-Yunan ilişkilerinin yer aldığı AB'yle yapılacak hiçbir toplantıda yer almamaya ve AB ile Kıbrıs Rum Yönetimi arasında müzakerelerin başladığı anda Türkiye'yle KKTC arasında kısmi bütünleşme süreci uygulamaya koymaya karar vermek oldu.[399]

19-20 Haziran 1999 tarihinde toplanan G8 zirvesi ilk defa Kıbrıs sorununu gündemine aldı ve çözümün ada sakinlerinin yararına olacağını ayrıca bölgede barış ve huzur için gerekli olduğunu söyleyerek taraflara görüşme çağrısında bulundu. BM Güvenlik Konseyi, G8 ülkelerinin çağrısını aldığı kararlar ile pekiştirerek tarafların önkoşulsuz görüşmelere başlamasını ve tek egemenlik, tek yurttaşlık, tek uluslararası kimlik temellerinde çözüme varılmasını istemiş,[400] adada bulunan Barış gücünün görev süresini uzatmıştır.[401] Aynı yılın aralık ayında yapılan Helsinki Zirvesinde Türkiye AB'ye aday ülkeler arasında sayılırken, adada varılacak siyasi bir çözümün adanın AB üyeliğini kolaylaştıracağına ancak çözüm alınmasa dahi üyeliğin mümkün olduğu belirtilmiştir.[402]

Aynı tarihlerde Türk ve Rum liderler arasında görüşmeler Kofi Annan önderliğinde tekrar başlamıştır. Dolaylı görüşmelerde Rum tarafı federasyon, Türk tarafı ise konfederasyon tezinde ısrar etmekteydi. Bu sırada AB, Türkiye için hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesini açıkladı. Kıbrıs Sorununun kısa vadeli hedefler arasında

---

[398] M: Sami Denker, "Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliğine Uyum Sorunu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2001, c. 6, S. 2, s.8
[399] Melek M. Fırat, "Helsinki Zirvesinden Günümüze Ab-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2004, c. 4, S.1, s. 51-52
[400] Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 91
[401] Denker, *a.g.e.*, s. 8
[402] Şimşir, *a.g.e.*, s. 543

sayılarak oldubittiye getirilmeye çalışılması üzerine Denktaş'ın BM görüşmelerinden çekilmesine karar verildi.[403]

Tarafların tekrar görüşmesi Denktaş'ın atılımı ile oldu. Rum lideri Klerides'e mektupla görüşme talebinde bulunan Denktaş BM çatısı altında yapılan görüşmelerde çeşitli önerilerde bulundu. Doğrudan "konfederasyon" demek yerine "yeni ortaklık" ve "yeni yapı" terimlerinin, KKTC ve GKRY yerine "ortak devletler" tanımının kullanıldığı önerilerde, ortak kurucu statülü iki egemen devlet, tek bir uluslararası kimlik, iki halkın ortak sahipliği, kurumlarda eşit katılım gibi maddeler öne çıkmaktaydı.[404] Annan Planına giden sürecin başlangıcı olan bu görüşmelerden sonuç alınamayınca 11 Kasım 2002 tarihinde BM Genel Sekreteri Kofi Annan kendi adını taşıyan kapsamlı çözüm planını tarafların önüne koydu.[405]

Belçika ve İsviçre modellerinden esinlenildiği belirtilen planda iki kurucu devlete dayanan Birleşik Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşu öngörülüyordu. Garanti ve İttifak antlaşmalarının revize edilip muhafaza edileceği, Kıbrıs'ın AB'ye katılımının onaylanacağı ve Türkiye'nin katılımının Kıbrıs tarafından destekleneceği vaat ediliyordu. Anayasal düzenlemelerle Türk tarafının siyasi eşitlik taleplerine yakın duran plan, buna karşılık Türk topraklarını %37'den %28.5 a çekiyordu. Tarafların adada ki askeri birlikleri 4 rakamlı sayıyı geçmeyecek şekilde düzenleniyor, mülklerini terk etmiş Rum ve Türkler için Mülkiyet Kurulunun ve Tazminat Fonunun kurulmasını öngörüyordu.[406] Dört hafta sonra plan bir takım yenilikler ile yeniden tarafların önüne sunulmuştur. Sunulan belgede, egemenliğin tek ve ortak devlete ait olduğu belirtilmiş, parça devletlere egemenlik tanınmamıştır. Rumların Türk bölgesindeki mülklerine dönüşün yolu açılan belgede siyasi eşitlik kavramı sadece parça devletler için söz konusu olmuştur. Rumların Türk bölgesine döndüğü bir sistemde parça devletlere tanınan siyasi eşitlik, yönetimde Türk Parça Devletine tanınan payın Rumlarca doldurulması anlamına gelmektedir. Belgeye göre Türkler sahip oldukları toprakların %21'ini terk edecek, burada yaşayan

---

[403] Öztürk, *Stratejik Açıdan Kıbrıs*, s. 48
[404] Nejat Doğan, "Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu", *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2002, S. 4, s. 87-88
[405] Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 94-95
[406] Öztürk, *Kıbrıs: Annan Belgeleri*, s.22-26

Türkler diğer Türk bölgelerine gidecektir. Bunun anlamı binin üzerinde işyerinin kapanması, tarım arazilerinin %65'inin kaybedilmesi, üretici halkın tüketici konuma gelmesidir. Ekonomik ambargolarla mücadele eden Türk Yönetimi için planın sonuçları yıkıcı olacaktır. Ada ayrıca asker ve silahtan arındırılmış, Türk ve Yunan kuvvetlerinin azami sayısı 7500 olarak sınırlandırılmış, ancak İngiliz üslerine dokunulmamıştır.[407]

26 Şubat 2003 tarihinde Annan planının taraflara üçüncü sunumunda Kıbrıs Devleti - Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, Ortak Devlet Hükümeti - Federal Hükümet, Parça Devletler – Oluşturucu Devletler olarak değiştirilmiştir. Bununla, 1960 Kıbrıs Cumhuriyetini yeniden inşa etmek yerine, yeni bir devlet kurulduğu vurgulanmak istenmiştir. Belgede en temel nokta, taraflara tanınan federal devlet düzeyindeki hak ve yetkilerin Türk veya Rum olmaları esasına göre değil, iç vatandaşı olduğu parça devlete göre belirlenmesidir. Parça devlet içindeki siyasal hakların kullanımında ise iç vatandaş olma koşulu yerine ikametgâh yeterlidir. Bu da Türk Parça Devletinde ikamet eden Rumların, yerel düzeyde katılımda etkin olması, federal organlardaki Türk Parça Devletine ayrılmış kadroları doldurması ve federal düzeyde alınan kararlarda Türk Parça Devletinden çıkacak kararları etkilemesi anlamına gelmektedir.[408] Adada bulunacak Türk askerinin sayısı 6000'e düşürülmüştür. Kuzeyde malları olan Rumlara hem kuzeye geçme hem de mallarının yönetimlerini ellerine alma hakkı tanınırken bu haklar Türklere tanınmamıştır. Belgenin genelinde AB Katılım anlaşması vb anlaşmalar çerçevesinde düzenlemeler yer almaktadır. Bu maddelerin AB ülkesi olmayan Türkiye için Kıbrıs ile olan ilişkilerde kısıtlayıcı bir faktör olacağı açıktır.[409]

Annan planlarında yapılan değişiklikler tarafları memnun etmezken Türkiye'de yapılan genel seçimlerde AKP iktidara gelmiştir. Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'nin AB sürecini hızlandıracakları mesajı verirken Kıbrıs'la ilgili Belçika Modelini benimsediklerini belirtmiş ancak yetkilerin federal devlette olduğu, ortak

---

[407] Öztürk, *Kıbrıs: Annan Belgeleri*, s. 38-50
[408] Öztürk, *Kıbrıs: Annan Belgeleri*, s. 58-61
[409] Öztürk, *Kıbrıs: Annan Belgeleri*, s. 76-80

parlamentolu ve parlamentodaki çoğunluğa dayanan hükümet modelinin Kıbrıs'a uygun olmadığı kendisine bildirildiğinde bu söyleminden vazgeçmiştir.[410]

16 Nisan 2003 tarihinde, GKRY Atina'da yapılan AB Zirvesi'nde diğer 9 aday ülkeyle birlikte AB Katılım Antlaşması'nı imzalamıştır. Böylece Türk tarafı, GKRY'i çözüme teşvik edebilecek önemli bir unsuru kaybetmiştir. Bu sırada KKTC Bakanlar Kurulu, aldığı bir diğer karar ile 23 Nisan 2003 tarihinde KKTC ile GKRY arasındaki geçişlerin de serbestleştirilmesine yönelik düzenlemeleri tek yanlı olarak uygulamaya koymuştur. Buna ilaveten Türk Hükümeti, Kıbrıslı Rumların Türkiye'ye turistik amaçlarla seyahat etmelerine uygulanan kısıtlamaların kaldırılmasına karar vermiştir.[411]

İzleyen dönemde Kıbrıs ile ilgili 10-13 Şubat 2004 tarihleri arasında New York'ta gerçekleştirilen müzakereler olumlu sonuçlanmıştır. Türk tarafından sonra Rum tarafı da BM Sekreteri Annan'ın önerisini kabul etmiş ve 19 Şubat-22 Mart tarihleri arasında Lefkoşa'da müzakereler yapılması kararlaştırılmıştır.

Bürgenstock'ta 27-31 Mart 2004 tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonunda önce 29 Mart'ta Dördüncü Annan Belgesi daha sonra referandum ile halka sunulacak Beşinci Annan Belgesi 31 Mart tarihinde taraflara sunulmuştur.[412]

Annan Belgesi ana hatları ile şöyledir:[413]

Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti tek uluslararası kimlik ve egemenliğe sahip, Kıbrıs Türk Devleti ve Kıbrıs Rum Devleti olmak üzere iki eşit "Oluşturucu Devlet"ten ve federal bir hükümetten oluşan bir devlettir. Kuruluş Anlaşmasının her iki halk tarafından ayrı ayrı onaylanmasının ardından, BM Genel Sekreteri'nin onayıyla yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Aksi halde belgenin hiçbir yasal geçerliliğinin olmayacağı kabul

---

[410] Şimşir, a.g.e., 40-44
[411] Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta Çözüm İçin Ortaya Çıkan Gali ve Annan Planlarının Temel Özellikleri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2015, c. 32, s. 71
[412] Tamçelik, "Kıbrıs'ta Çözüm İçin", s. 72
[413] http://www.mfa.gov.tr/bm-kapsamli-cozum-plani-_annan-plani_.tr.mfa, (02.10.2015)

edilmiştir. Kıbrıs planında, Birleşik Kıbrıs Devleti'nin AB üyesi olacağı belirtilirken, AB içindeki temsiliyet, federal hükümet bazında olacaktır.

İki halk arasındaki ilişkinin, bir çoğunluk azınlık arasındaki ilişki olmayıp siyasal eşitliğe dayanması öngörülmüştür. Tüm Kıbrıs vatandaşları aynı zamanda, kendi "Oluşturucu Devletleri"nin de iç vatandaşlığı statüsü olması kararlaştırılmıştır. Plan ayrıca, bir kurucu devletin kendi bölgesinde ikamet etmeyi seçen diğer devletten kişilere, kendi iç kurucu devlet vatandaşlığı statüsünü vermek zorunda olmadığı gibi, bu vatandaşlara siyasi haklar tanımak zorunda olduğu da ifade etmektedir.

Taşınmaz mallara ilişkin işlemlerin, bağımsız ve tarafsız bir Mülkiyet Kurulu tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Toprak ayarlamasına dâhil olan bölgelerdeki mülkler, bu mülk üzerindeki tasarrufunu kaybetmiş sahiplerine iade edilirken, dâhil olmayan bölgelerde mülkiyet haklarının iade veya tazminat gibi yollara başvurulabilecektir.

2.2.5.2. 24 Nisan 2004 Annan Referandumu ve Sonrası Gelişmeler

Kıbrıs'ın bağımsız olarak birleştirilmesini öngören Annan Belgesi, Kıbrıs'ta Türk halkının haklarını, siyasi eşitliğini, egemenliğini, kendi geleceğini belirleme hakkını büyük ölçüde değiştirecek maddeler içermekteydi. Ayrıca Türkiye'nin Ada üzerindeki hak ve statüsünü belirleyen hukuki rejim ve antlaşmalarla düzenlenmiş hukuki duruma da çeşitli kısıtlamalar getiriyordu. Eğer Annan Belgesi yürürlüğe girmiş olsaydı yeni bir hukuki düzenleme ortaya çıkacak ve eski hukuki düzenlemeler ortadan kalkacaktı.[414]

Referandum öncesi AB, ABD ve İngiltere'nin desteklediği Annan Planına Türkiye de olumlu durmuştur.[415] Kıbrıs'ta ise Rauf Denktaş, boşaltılacak köyler, Rumlara bırakılacak bölgeler ve yerinden edilecek Türklerin hakları konusunda endişe duyarak plana karşı çıkarken, Kıbrıs Rum Yönetimi iktidar partisi ve AKEL, Rum halkına plana "Hayır" demesi yolunda çağrıda bulunmuştur. Rumların "Hayır" demesinin temelinde

---

[414] Ahmet Zeki Bulunç, "Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları", *Akademik Bakış Dergisi*, 2007, c. 1, S. 1, s. 86
[415] Milliyet Gazetesi, 1 Nisan 2004, s.1

adanın tamamına sahip olma isteği ve eşit iki halk ve egemen iki toplum yerine Kıbrıslı Türkleri azınlık olarak görme amacı yatmaktadır. Yunanistan ise plana karşı olumlu tavrından dolayı Rum kesimi ile ters düşmüştür.[416]

24 Nisan 2004'te yapılan referandumda adanın kuzeyi %64.91 "Evet" oyu ile planı kabul ederken, adanın güneyi %75.83 "Hayır" oyu ile Annan Planına karşı çıkmıştır.[417] Bu sonuçlar ile adadaki bölünmüşlük istenilenin aksine güçlenmiştir. Türk tarafı çözüm odaklı görülerek dünya kamuoyunda olumlu bir profil çizmiş, KKTC'ye uygulanan ambargoların kaldırılacağı söylenmiştir.[418]

1 Mayıs 2004 itibarıyla resmen AB üyesi olan Kıbrıs Rum Kesimi, Yunanistan ile beraber Türkiye'yi veto yetkisine sahip olmuştur. Türkiye'nin sivil uçaklara uyguladığı hava yolu vermeme durumunu Rum Kesimi için fiilen ortadan kalkmıştır. Rum Kesiminin AB üyesi olması Türkiye için de çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Türkiye AB üyesi olursa Rum Kesiminin adanın tamamını temsil ettiğini kabul ederek hukuken tanımış olacak böylece bir AB ülkesini fiilen işgal etmiş sayılacaktır.[419] Kıbrıslı Türklerin geleceklerini, bölünmüş bir adanın izolasyon altındaki yarısında değil, AB üyesi Birleşik Kıbrıs'ta araması, dışlanmışlıktan kurtulmak, ambargolardan sıyrılmak, küreselleşmeden faydalanmak ve dünya üretiminden payına düşeni almak için evet dedikleri plana[420] Rumlar, Adayı Türk işgalinden temizlemek, uluslararası arenada AB üyesi bir ülke olan Kıbrıs Cumhuriyeti olarak anılmak amaçlarıyla hayır demiştir.

Sonuç olarak Annan Planı uygulamaya geçilememiş, KKTC referandumda verilen evet oylarından dolayı izolasyonların kalkması konusunda büyük bir beklenti içerisine girmiştir. Rum Kesimi'nin hayır oyları sonucu sorununun çözümsüz kalması ise Türkiye için Kıbrıs sorununun AB üyelik sürecinde engel olmayacağı kanısını oluşturmuştur. Ancak referandum sonrası süreçte KKTC ve Türkiye'nin beklentilerinin gerçekleşmediği

---

[416] Milliyet Gazetesi, 10 Nisan 2004, s. 18
[417] Koç, a.g.e., s. 401-402
[418] Milliyet Gazetesi, 25 Nisan 2004, s.7
[419] Ulvi Keser, "2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2006, c.13, s.184
[420] Kızılyürek, a.g.e., s.95

ve referandumda çıkan hayır oylarına rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla AB üyesi olan Kıbrıs Rum Kesimi'nin Türkiye'nin üyelik süreci önünde de ciddi sorunlara yol açabileceği ortaya çıkmıştır.[421] Kıbrıs ile birlikte dokuz yeni üyenin AB'ye katılmasının ardından, Türkiye 12 Mayıs 2004'te Kıbrıs hariç dokuz üyeyi Gümrük Birliği Kararı'na dahil ettiğini Resmi Gazetede ilan etmiştir. Bunun üzerine Türkiye'ye yoğun baskılar ile karşılaşmış ve 2 Ekim 2004'te bir Bakanlar Kurulu Kararı ile GKRY'yi de Kıbrıs adı ile Gümrük Birliğine dahil etmek kararını almak zorunda kalmıştır. Görüldüğü üzere daha bu aşamada bile, Kıbrıs Sorunu artık Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türkler arasında bir sorun olmaktan çıktığı gibi; Türkiye ile Yunanistan arasında ikili bir sorun olmaktan da çıkmış ve doğrudan AB ile Türkiye arasında bir sorun haline gelmiş; hatta daha da önemlisi Türkiye'nin AB üyeliğine endekslenmiş bulunmaktadır.[422]

İlerleyen dönemde KKTC'de cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve Mehmet Ali Talat birinci turda oyların % 55.60'ını alarak Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Talat, 20 Nisan tarihinde düzenlenen yemin töreninin ardından görevi Rauf Denktaş'tan teslim almıştır.[423]

---

[421] Kamer Kasım, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Akademik Bakış Dergisi*, 2007, c. 1, S. 1, s. 66

[422] Hasan Mor, "Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, c. 7, S. 1-2, s. 1017-1018

[423] http://ysk.mahkemeler.net/secim.aspx?skod=8, (02.10.2015)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KKTC'NİN SİYASAL YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

3.1. İNGİLİZ İDARESİNDE VE KIBRIS CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE SİYASAL YAPI

3.1.1. İngiliz İdaresinde Siyasi ve İdari Yapılanma

Kıbrıs'ın 1878 yılında İngilizlere kiralanması ile başlayan İngiliz idaresi döneminde Kıbrıs'ın yönetimine dair belirli bir plan yapılmamıştı. Kraliçe tarafından görevlendirilen Sir Garnet Wolsley ilk olarak Osmanlının Kıbrıs mutasarrıfının yerini alarak her ilçeye altı adet İngiliz kaymakamı atadı.[424] Bu dönemde yapılan değişiklikleri çeşitli başlıklar altında toplamak gerekirse;

- **Meclis**

Osmanlılar döneminde ada yönetimde divan sistemi uygulanırken İngilizler yasam organını "Kavanîn Meclisi" ile değiştirmişlerdir. İngiltere'de Kraliyet kolonileri için çıkarılan "Konsey Emirnâmesi" Kıbrıs yüksek komiserine bu meclis aracılığı ile kanun yapma yetkisi ve meclisteki 6 İngiliz üyeyi atama hakkı vermekteydi. Mecliste başlangıçta tayinle görevlendirilen dört İngiliz memur ve üç halk temsilcisi bulunmakta idi.[425] Halkın bir rolünün olmadığı bu mecliste daha sonradan değişikliğe gidildi ve 1882 yılında yayınlanan Anayasa ile Ortodoks Rumlardan seçilmiş 9 kişi, Müslüman Türklerden seçilmiş 3 kişi ve yüksek komiser tarafından seçilen 6 kişi Teşrii meclisi de denilen yeni meclis yapısını oluşturdu.[426]

---

[424] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.120
[425] Osmanlı İdaresine Kıbrıs, s. 63
[426] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.133

Kavanîn meclisinin yanında bir de icraat meclisi bulunmaktadır. Tayinle belirlenen dört hükümet memuru ve üç ilave üyeden oluşan bu meclisin görevi, yürütme işlerinde yüksek komisere yardımcı olmak ve tavsiyelerde bulunmaktır.[427]

10 Mart 1925 tarihinde Kıbrıs'ın İngiliz sömürgesi ilan edilmesi ile anayasada belli değişiklikler olmuş, meclis yapısı değiştirilmiştir. 12 Rum, 9 resmi ve 3 Türk meclis üyesinden oluşan 24 kişilik bir meclis öngörülmüştür. 1933 yılında 4 Rum ve 1 Türk'ten oluşan danışma meclisi kurulmuştur ancak Enosis taraftarı Rumlar üyeleri vatan haini ilan etmiştir. Sürekli İngiliz yönetimine adanın ilhakı için baskı yapan ve başka bir çözümü kabul etmeyen Rum topluluğu 1948 anayasa teklifini reddettiler, 1954'te yapılan muhtariyet denemeleri de aynı sebeple sonuçsuz kaldı.

- **Polis**

Osmanlı idaresinde Kıbrıs'ta asayiş ve güvenlik zaptiye teşkilatı ile sağlanmakta idi. Daha sonra İngiliz subaylarına devredilerek Kıbrıs askeri polisi adını alan teşkilat hem polis hem de jandarma vazifesini gördü.[428]

- **Vakıf**

Kıbrıs vakıfları, Osmanlı vakıf sistemi içinde, taşra evkaf grubuna girer. Eğitim-öğretim ve dini hizmetlere dair bütün kurumlar ve hamam, çeşme gibi yapıların tamamına yakını vakıflar aracılığıyla inşa edilmiş ve idame ettirilmiştir. Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti yönetiminde bulunduğu 1571 yılından, İngilizlere kiralandığı tarih olan 1878 tarihine kadar Kıbrıs vakıfları Ahkâmü'l-Evkâf'a (Vakıflar Anayasası) göre yönetilmiştir. 1826 yılına kadar nâzır ve mütevellîler, 1878'e kadar da Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti tarafından atanan bir muhasebeci tarafından vakıfların işleri yürütülmüştür.[429]

İngilizler Kıbrıs'ta idareyi devraldıktan sonra vakıfların yönetiminde çeşitli değişiklikler yapmıştır. İlk olarak İngiltere hükümeti tarafından tayin edilen bir görevli

---

[427] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 133
[428] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.124
[429] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 112

ile evkaf nezaretinden bir Türk görevlinin idaresinde olan vakıflar, adanın 1914'de ilhak edilmesinin ardından tamamen İngiliz yönetimine geçmiştir. İngiliz hükümeti vakıf arazilerine el koymuş ve vakıflara bağlı ortaokullarına İngiliz müdürler atamış ve vakıf bütçesini bozacak uygulamalara gitmiş, buda Türkler için pek çok sıkıntıyı doğurmuştur.[430]

- **Mahkemeler**

Sir Garnet Wolsley Kıbrıs'ta ilk olarak mahkemelerde ve idarî işlerde İngilizcenin yanı sıra Türkçe ve Rumcayı da resmî dil olarak kabul etti.[431] Hukuk davalarına bakılması için bir Yüksek Mahkeme kuruldu. Lefkoşe merkezli yüksek mahkeme 2 İngiliz yargıçtan oluşurken, her kazada bir Türk ve bir Rum yargıcın eşlik ettiği bir İngiliz yargıç başkanlığında kaza mahkemeleri bulunuyordu. 1881 yılında Rumlar teşrii meclisi kurulurken yüksek mahkemede 3 Kıbrıslı yargıcın bulunmasını talep ettiler ancak bu istek reddedildi.[432]

- **Mali Yardım**

Osmanlı döneminde kıtlık veya çekirge baskını gibi durumlarda halktan alınan vergiler ertelenir veya miktarında azaltılmaya gidilir, anakaradan yiyecek ve tohum yardımı yapılırdı. Uygulanan vergi sistemi adil ve halkın hayat standartlarını yükseltir durumdaydı.[433] İngiliz idaresi döneminde, 1907 yılında sömürgeler bakanlığı müsteşarı Winston Churchill Kıbrıs'ı ziyaret ederek adanın iktisadi durumunu inceledi. Kıbrıs'a yılda 50.000 sterling yardım yapılması kararlaştırıldı. Adanın ihtiyaçlarını giderme ve imparatorluğun yolunu güvende tutma adına Hindistan'dan elde edilen servetin bir kısmı buraya aktarıldı.[434]

---

[430] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.121-123
[431] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 63
[432] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 123-136
[433] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 89-90
[434] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 134

- **Okullar**

Kıbrıs'taki okullar Osmanlı döneminde var olan sübyan mektepleri ve medreseler ile aynıdır. Bunlara ek olarak camiler, tekkeler ve kütüphaneler de eğitime katkıda bulunan kurumlardır. Mektepler tamamen vakıfların idaresindedir ve merkezi idare bir sorun mevcut olmadıkça doğrudan müdahale etmez.[435]

İngilizlerin vakıflar politikası sonucu okullara İngiliz müdürler ataması vakıfların özerkliğinin kısıtlanması yanında bir de eğitim sistemi olarak kitapsız tedrisatın uygulanıp daha sonra bu sistemin terk edilmesi dengesiz bir eğitim sistemine neden olmuştur.[436]

Orta öğrenime denk gelen medrese ve mekteplerin yanında 1860 yılında Lefkoşe'de kurulan ilk ismi Mektep-i İlmiye olan Rüştiye mektebi Kıbrıs'ın ilk ve döneminin tek Türk Lisesi olmuştur.[437] Sanat eğitimi alanında ise 1904 yılında Lefkoşe'de açılan ve 5 yıl eğitim veren sanat okulu alanında ilk olmuştur.

- **Nüfus**

Osmanlı devleti adayı fethettikten sonra uyguladıkları nüfus ve iskan politikası ile ada nüfusunu düzenlemiştir. Ancak İngilizler yönetiminde nüfus dengeleri değişmiş, Rum nüfusunda gözle görülür bir artış yaşanırken Türk nüfusunda bu oran düşük seyretmiştir. Devam eden süreçte adada Türklerin nüfusu hiçbir zaman Rum nüfusundan fazla olamamıştır.[438]

İngilizler döneminde nüfusun azalmasının temel nedenleri şu şekilde sıralanabilir;[439]

---

[435] Talip Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2003, s. 51
[436] Alasya, Kıbrıs Tarihi, s.124
[437] Atalay, *a.g.e.*, s.59
[438] Atasoy, *a.g.e.*, s.34-35
[439] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 128-133

Türklerin adada sahip oldukları memur, emlak, asker gibi mesleklerden uzaklaştırılması ve yerlerine Rumların getirilmesi, bunun sonucu olarak Türklerin düştüğü ekonomik sıkıntı ve arazi ve mallarını satışa çıkarmaları, kilise destekli Rumların bunları satın alması, Lozan antlaşması ile Türklerin büyük bir çoğunluğunun Türkiye'ye göç etmesi, Kıbrıs'ta yükseköğrenim imkânlarının bulunmayışı üzerine Kıbrıslı gençlerin Türkiye'ye gelip daha sonra yerleşmesi, EOKA'nın şiddet faaliyetlerinden kaçan Türklerin göç etmesi gibi mali, güvenlik, eğitim vb. nedenler.

İngiliz idaresinde Kıbrıs'ın siyasi ve idari yapılanması konusunda değinilmesi gereken bir diğer konu da Radcliffe Anayasasıdır. 1914 yılında Osmanlı devletinin Almanya yanında savaşa girmesiyle İngiltere adayı ilhak etmiş savaş sonunda imzalanan Lozan antlaşması ile Kıbrıs 1924 yılında resmi olarak İngiliz sömürgesi olmuştur. Bu dönemde Rum tarafının Enosis isteklerini şiddet içeren faaliyetler ile belli etmesi ve çeşitli isyanlar çıkarmaları neticesinde adada dönem dönem sıkıyönetim ilan edilmiştir. 1950'li yıllara gelindiğinde Rum tarafının Enosis amacı, self determinasyon istekleri ve BM'e yapılan başvuralar neticesinde Yunanistan ve Türkiye olayın tarafları olmuş, İngiltere adada huzurun sağlanabilmesi için Lord Radcliffe'e anayasa hazırlama görevi vermiştir.

Radcliffe anayasasının prensipleri şu şekilde sıralanabilir;[440]

- Anayasa yürürlükte olduğu sürece Kıbrıs İngiliz hâkimiyeti altında kalacaktır.
- Kıbrıs'ın bir üs olarak kullanılması, İngiliz hükümetinin uluslararası taahhütlerinin ve orta doğudaki menfaatlerinin korunması ve İngiltere'ye müttefik olan veya bağlı bulunan diğer devletlerin menfaatleri gereğidir.

- Dış işleri, savunma ve iç güvenlik ile ilgili tüm mezvular İngiliz merkezi hükümetinin veya valinin yetkisindedir.

---

[440] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.147

Radcliffe anayasasında göze çarpan diğer hususlar ise şöyledir; ortaöğretim kilisenin elinden alınarak toplumlararası hâle getirilecektir bununla Enosis'in önü alınmaya çalışılmıştır. Vali faaliyetlerin onun alanına girip girmediği konusunda son söz sahibi olacak. Seçilmiş Kıbrıslı Rumların çoğunlukta olduğu bir meclis kurulacak ve Türk vekiller ayrı bir seçimle seçilecektir. Bir "Yüksek Mahkeme", bir "Garanti Mahkemesi" ve başında Kıbrıslı bir Türk bakanın bulunacağı "Türk İşleri Bürosu" kurulacaktır. Tarafsız birinin başkanlığındaki Yüksek Mahkeme'de, Garanti Mahkemesi'nde ve Yayın Kurulu'nda eşit sayıda Kıbrıslı Türk ve Rum bulunacaktır.[441] Radcliffe anayasası gerekli tedbirleri ve garantileri sağlamış, liberal bir anayasa olarak yorumlanmıştır.[442]

Radcliffe anayasasının açıklanmasının ardından yapılan görüşmeler sonucu 1958 yılında Macmillan planı açıklanmıştır. Yunanistan'ın ve Rum kesiminin karşı çıkmasına rağmen uygulamaya koyulan plan, adadaki cemaatler ile İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında bir ortaklık kurulması fikrine dayanıyordu. Bu amaçla Türk ve Yunan hükümetleri Kıbrıs valisi ile işbirliği içinde olacak birer temsilci atayacak, her cemaatin kendi işlerinde otonomisini kullanabileceği temsili bir hükümet sistemi olacak, bu sistem cemaat mümessilleri ve temsilciler arasındaki istişarelere dayanacak ve adanın statüsü 7 sene değişmeyecektir. Yunanistan ve Rum kesimince reddedilen plan, Türk kesiminin desteği ile uygulamaya koyulmuştur. İlk olarak belediyelerin ayrılması için bir komisyon kurulmuş, ardından Türk temsilci de görevine başlamıştır. Yunanistan BM'e götürdüğü şikâyetlerden istediğini elde edemeyince görüşmeyi kabul etmiştir. Yapılan görüşmeler sonucu imzalanan Zürih ve Londra antlaşmaları imzalanmıştır .[443]

3.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti Döneminde Siyasi ve İdari Yapılanma

16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin taraf olduğu antlaşmalar ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti konfederal nitelikleri olan, fonksiyonel/federatif bir cumhuriyetti. Kurulan Türk ve Rum Cemaat

---

[441] Eftal Irkıçatal, İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde "Taksim" Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere'nin "Çifte Self Determinasyon" Teklifi, *History Studies*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı/2012, s. 207-208
[442] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s.147; Irkıçatal, *a.g.e.*, s. 208
[443] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 155

Meclisleri, din, eğitim, kültür, sosyal hizmetler, kişi hukuku bakımından yetkili ve egemen sayılıyordu.[444]

Başkanlık sistemiyle yönetilecek olan ülkede kendi cemaatleri tarafından beş yıllığına seçilmek suretiyle Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacak ve Türk Cumhurbaşkanı yardımcısının dış işleri, savunma ve güvenlik konularında veto yetkisi bulunacaktır.[445] İki halkın ayrı ayrı oylarıyla seçilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk yöneticileri, Cumhurbaşkanı Makarios ve Cumhurbaşkanı yardımcısı ise Dr. Fazıl Küçük olmuştur.

Yürütme yetkisi cumhurbaşkanı ve yardımcısına ait olmakla birlikte bu amaçla 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan, kararların mutlak çoğunluk ile alındığı bir Bakanlar Kurulu olacaktır. Yasama yetkisi ise 35 Rum ve 15 Türk'ten meydana gelen temsilciler meclisine aittir. Kararlar Türk ve Rum üyelerin basit çoğunluğuyla alınır ancak anayasanın temel maddeler hariç değiştirilmesi, seçim, belediyeler, vergi, resim ve harç gibi konularda Türk ve Rum üyelerin ayrı ayrı oy çoğunluğu aranır.[446]

Devlet daireleri ve kamusal alanlar ile polis ve jandarma kuvvetlerinde meclis ve bakanlar kurulunda olduğu gibi %70 Rumlar – %30 Türkler oranı öngörülmüştür. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2000 kişilik ordusunda ise bu oran %60 Rumlar ve %30 Türklerden oluşmaktadır.[447] Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere ve Türkiye arasında imzalanan ittifak antlaşmasına göre; taraflar ortak savunma için işbirliği yapmayı, ortaya çıkabilecek sorunlar için birbirleriyle görüşmeyi kabul etmişlerdir. Bu amaçla adada bir Üçlü Karargâh kurulması Yunanistan'dan 950, Türkiye'den 650 kişilik askeri birliğin buraya yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bahsi geçen askeri güç ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun yetiştirilmesinden de sorumlu olacaktır.[448]

---

[444] Bozkurt, *Kıbrıs'ın Tarihine Kısa*, s.14
[445] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 156; Müge Vatansever, *a.g.e.,* s.1502
[446] Öztürk, *Kıbrıs: Annan Belgeleri*, s.8-9
[447] Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası 1940-1950-1960-1970*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, ts., s. 260-261
[448] Koç, *a.g.e*., s. 171; Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 209

Ülkede yargı, cumhurbaşkanı ve yardımcısı tarafından atanacak olan 2 Rum hâkim, 1 Türk hâkim ve 1 tarafsız hâkimden meydana gelen yüksek mahkeme tarafınca yürütülmüştür. Tarafsız hâkim, mahkemeye başkanlık eder ve çift oy hakkı bulunurken Yüksek Mahkeme ayrıca Hâkimler Yüksek Şurası görevini de yerine getirmiştir. Davalı ve davacının aynı cemaatten olduğu davalarda mahkeme heyeti suçlunun ait olduğu toplumun yargıçlarından oluşmuş, söz konusu cemaatler ayrı ise mahkeme karma olmuştur .[449]

Türk ve Rum cemaatlerin oluşturduğu mahallerin idaresi o cemaatin memurlarına ait olacaktır. Diğer mahallerde ise nisbi temsil sistemince belediyeler oluşturulacaktır. Kıbrıs'ın 5 büyük şehri olan Lefkoşa, Mağusa, Limasol, Larnaka ve Baf'ta ayrı Türk Belediyeleri kurulacaktır.[450]

Dış ilişkilerinde bağımsız olmayan Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte içinde bulunmadığı bir birliğe katılmayacaktır, iç işlerinde ise eşit iki halkın varlığı göz önünde bulundurularak resmi dil, Türkçe ve Rumca olarak belirlenmiş, her topluma milli bayramlarını kutlama hakkı tanınmıştır.[451]

Tarafların, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının temel maddeleriyle kurulan bağımsızlığı, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini tanıma ve devam ettirmelerinin ortak menfaatleri olduğu kabulünden yola çıkan garanti antlaşması ile Kıbrıs cumhuriyetinin herhangi bir ülke ile birleşmesi engellenmiştir. Böylece taksim veya Enosis ihtimal olmaktan çıkmıştır. Antlaşmanın üçüncü maddesi ile taraflar, İngiltere'nin egemenliğine bırakılan bölgelerin bütünlüğünü ve kendisine tanınan hakların kullanımını garanti altına almıştır. Anlaşma maddelerine uymayan bir durum karşısında taraflar, hükümlere saygı gösterilmesini sağlamak adına birbirleriyle görüşme ve danışma faaliyetlerinde bulunmayı taahhüt etmişlerdir. Ortak karar alınamadığı takdirde garantör devletlerden her birinin harekete geçme hakkı vardır.[452]

---

[449] Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, s. 160
[450] Özmen, *a.g.e*., s. 242
[451] Koç, *a.g.e*., s.244
[452] Vatansever*, a.g.e*., s. 1505-1506; Koç*, a.g.e*., s. 172

Bu antlaşmalarla Rumlar ve Türkler eşit sayılıyor, ada üzerinde Türkiye ve Yunanistan arasında denge sağlanıyordu. Adadaki Türkler, Rumlardan ayrı yasama, yürütme ve yargı yetkilerine, ekonomik ve kültürel güvencelere sahip bağımsız bir varlık durumundaydılar. İngiltere ise ada üzerinde imtiyazlara sahip durumdaydı.[453] Rumlar ise Enosis ideallerinden bir an olsun vazgeçmemişti ve Kıbrıs Cumhuriyetini Enosis'e giden yolda sıçrama tahtası olarak görüyorlardı. Bu amaçla başlatılan şiddet faaliyetleri neticesinde 1963 yılında Kanlı Noel olarak anılacak olaylar yaşandı.

3.2. KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİNDE SİYASİ VE İDARİ YAPILANMA

1963 olayları sonucu Lefkoşa'yı iki bölgeye ayıran Yeşil Hat; iki toplumun üzerinde anlaştığı bir sınır ve Kıbrıs'ta iki ayrı yönetimin fiilen kurulmasının başlangıcı olmuştur. 1967'de ki şiddet olaylarının ardından Kıbrıs'ta Geçici Türk Yönetimi ilan edilmiş, bir süre sonra adındaki Geçici ibaresi kaldırılmıştır. Kıbrıs Rum Yönetiminin görüşme ve anlaşmaya yanaşmayan, uzlaşmadan uzak tavrı ile Barış Harekâtı'ndan sonra ortaya çıkan fiili durum, 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devletinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.[454] Kıbrıs Türk Federe Devletinin kuruluşunun temelinde Zürih ve Londra antlaşmaları esas alınarak düzenlenen Lefkoşe antlaşmaları ile Kıbrıs Türk toplumuna tanınan haklar ve garantiler yer almaktadır.[455]

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilk devlet başkanlığına Rauf R. Denktaş seçilmiştir. Korporatif nitelikte olan meclis 40 milletvekili ve 10 üyeli hükümetten meydana gelmektedir. 50 üyeli kurucu meclisin 25 üyesi genel seçim ile seçilen eski yasama meclisi üyesi iken kalan 25 üye çeşitli kuruluşların temsilcilerinden seçilmiştir. Kurucu Meclis tarafından hazırlanan Anayasa Taslağı 8 Haziran 1975 tarihinde

---

[453] Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 40
[454] Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1983, s. 75-76
[455] Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı*, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, 1976, s.1

halkoylamasına sunulmuş, kabul edilen anayasa 17 Haziran 1975'de yürürlüğe girmiştir.[456]

Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasasının Beşinci Kısmı, yargı organı ile ilgilidir. Buna göre; Kıbrıs Türk Federe Devletinde yargı bağımsız mahkemelerce kullanılır ve yargıçlar görevlerinde bağımsızdır.[457] Yüksek Mahkemenin; Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi olarak yaptığı görevler anayasada ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.[458] Anayasa ve yasalar gereğince, Yüksek Mahkeme tarafından kullanılan yargı yetkisinin dışında kalan yargı yetkileri, yasada gösterilen alt mahkemeler ve ihtisas mahkemeleri tarafından kullanılmaktadır.[459] Anayasada ayrıca yargının yürütmeden bağımsız olması amacıyla bir Yüksek Adliye Kurulu kurulması öngörülmüştür.

Kıbrıs Türk Federe Devleti, ayrıca kendi meclisinin çıkardığı, değiştirdiği veya yürürlükten kaldırdığı yasalarla bütüncül bir hukuk sistemi kurmuş ve bu sistem de bugünkü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hukuk sisteminin esasını oluşturmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti devlet sisteminden oldukça farklı bir devlet yapısını yansıtan bu düzenlemeler, Kıbrıs Türk Hukuk sisteminin, bazı yasalar hala İngiliz döneminden kalmış olsa bile, yavaş yavaş Türkiye Cumhuriyeti hukukundan da etkilenen kendine özgü bir sisteme doğru kaydığını göstermektedir.[460]

Kıbrıs Türk Federe Devleti, kurulması öngörülen bir Federal Kıbrıs Cumhuriyetinin gönüllü kanadını oluşturmak amacıyla kurulmuştur. Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası'na daha yakından bakıldığında, bir devletin temel politik örgütlenmesinde bulunan tüm müesseseleri ayrıntılı bir şekilde düzenlediği görülür. Anayasanın ilk maddesinde "Kıbrıs Türk Federe Devleti, demokrasi adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanan laik bir cumhuriyettir" denilmektedir. Devletin yetkileri ise ikinci maddede "Kıbrıs Federal Cumhuriyetine belli konularda açıkça tanınan yetkiler

---

[456] Eroğlu, a.g.e., s. 47-49
[457] KTFD Anayasa Md. 103
[458] KTFD Anayasa, Bölüm 3-4-5-6
[459] KTFD Anayasa, Md. 121-1
[460] Turgut Turhan, "Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, c.57, S. 2, Ankara, s. 273-274

dışında Kıbrıs Türk Federe Devleti bütün yetkileri kullanır ve gereken örgütleri kurar" şeklinde belirtilmiştir. Böylece Federal Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluncaya ve yetkiler bölüşülünceye kadar bir devletin gereksinim duyduğu tüm örgütlerin kurulması ve yetkilerin kullanılması Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne bırakılmaktaydı.[461]

Kıbrıs Türk Federe Devleti, kendine ait bir toprak parçasına ve üzerinde yaşayan bir nüfusa sahip olma, demokratik usuller ile devlet başkanı ve meclisini seçme, bağımsız mahkemelerin var olması gibi uluslararası hukukta devlet vasfının tüm gereklerini yerine getirmesine rağmen tanınma talebinde bulunmamıştır. Bu şekilde Federal Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına imkân verilmiş olunacaktır. Kıbrıs Türk Federe Meclisi 5 Kasım 1976'da aldığı karar ile "iki bölgeli, iki milli toplumlu, bağımsız, bağlantısız, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını öngörmüştür. Böylece Rum tarafının da kendi Federal Hükümetini kurarak 1960 anayasasına göre, eşit statülü iki kurucu ortak olarak Federal Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına yardımcı olacağını umut etmiştir.[462]

Bu süreç içerisinde KTFD olarak, Kıbrıs sorununa çözüm bulunabilmesi için görüşmelere açık olunmuş, bu çerçevede ilki 1977'de Makarios ve Denktaş, ikincisi 1977'de Kiprianou ile Denktaş arasında olmak üzere, iki doruk anlaşması yapılmıştır.

Yine bu dönemde devletin ekonomik bakımdan kendi kendine yeterli hale gelmesi için çalışmalar sürdürülmüş, Rum ambargosuna karşı mücadele edilmiştir. Ancak Kıbrıs Türklerinin tüm iyi niyetine karşın Rum tarafı eşitliğe, ortaklığa dayanan bir anlaşmaya yanaşmamakta, görüşmek için çeşitli şartlar sunarak Kıbrıs sorununu uzatmaktaydı. Bu tavrın ardında Kıbrıs'ta yaşayan Türkleri azınlık olarak gören ve geçen süre içinde Kıbrıs Türklerini güçsüz düşürerek, ekonomik ve politik ambargo ile soyutlamak isteyen anlayış yatmaktaydı. Rumların bu amaç ile BM ve Avrupa konseyine yaptıkları başvurular sonucu adanın tek temsilcilerinin kendileri olduğuna dair çıkarılan kararlar Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanını kaçınılmaz hale getirmiştir.

---

[461] Seyit Yolak, *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1989, s. 89
[462] Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.261-262

3.3. KKTC'NİN KURULUŞUNDAN SONRA SİYASAL SİSTEMİN İŞLEYİŞİ

Federe Devlet statüsünün barış ve uzlaşma yolunu açmadığının görülmesi ve Rumların anlaşma amacıyla atılan her türlü adımdan uzak durması, Türk tarafının 15 Kasım 1983'te self-determinasyon hakkını kullanarak, kuzeyde kendi bağımsız devletini kurması ve bunu tüm dünyaya ilân etmesi ile sonuçlanmıştır.

15 Kasım 1983 tarihinde KKTC resmen kurulmuştur. Yayınlanan 24 maddelik "Bağımsızlık Deklarasyonu'nda", Kıbrıs Türkü'nün 20 yıllık mücadelesi anlatıldıktan sonra, BM İnsan Hakları Demeci, BM Anlaşması ve diğer milletlerarası belgelerin tanıdığı "self-determinasyon" hakkının kullanıldığı belirtilerek, "Dünya ve Tarih önünde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak kurulduğu" ilan edilmiştir. KKTC'yi ilk tanıyan devlet Türkiye olurken bağımsızlığa en şiddetli tepki, Yunanistan, Kıbrıs Rumları ve İngiltere'den gelmiştir. İngiltere'nin teşebbüsleri üzerine Güvenlik Konseyi, 18 Kasım 1983 te 541 sayılı kararı kabul etmiştir. Bahsi geçen kararda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlık kararı "geçersiz" sayılmakta ve bütün devletlerden bu cumhuriyeti tanımamaları istenmişti. Bu karar Avrupa Ekonomik topluluğu tarafından da aynen kabul edilmiştir.[463]

Bu yeni dönemde KKTC'yi kökleştirme çalışmaları hız kazanmıştır. Bağımsızlık ilânından üç gün sonra Bakanlar Kurulu yeni bayrağı belirlemiştir. Eski Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağının zemini üstünde, sol köşede Ay-Yıldızlı kırmızı Türkiye Cumhuriyeti bayrağı yer almıştır. Yeni devletin ayrı bir marşı olması düşünülmemiş ve Rum kesiminin Yunan milli marşını benimsemesi nedeniyle, "İstiklal Marşı"nın kullanılması kabul edilmiştir.[464]

Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kurucu Meclisine dönüştürülmüştür. Kurucu Meclis, Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisinin 40 üyesine ek olarak meclis üyesi olmayan bakanlar kurulu üyeleri ve çeşitli kurum ve

---

[463] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995),* İstanbul, Alkım Yayınevi, 2004, s.485

[464] Milliyet Gazetesi, 18 Kasım 1983, s. 5

kuruluş temsilcileri ile birlikte 70 kişiden oluşmaktaydı. Bir başkan ve 13 üyeden oluşan Anayasa Komitesi ise Anayasa taslağını hazırlamakla görevli idi. Hazırlanan Anayasa Kurucu Meclis tarafından onaylandıktan sonra halkoyuna sunuldu ve 5 Mayıs 1985 tarihinde %70.10 oranında evet oyu ile kabul edildi.[465]

Güney'de yürürlükte olan Kıbrıs Anayasası bile halkoyuna sunulmamışken Kıbrıs Türklerinin biri 1975'de, diğeri 1985'de iki anayasayı halkoyuna sunmuş olması ve tüm organların seçimle işbaşına gelmesi dikkate değer bir olaydır. Anayasanın kabulünün ardından 9 Haziran'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde yarışan 6 adaydan Bağımsız olarak seçimlere katılan Rauf Denktaş oyların yaklaşık % 71'ini alarak yeniden Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.[466] 23 Haziran'da yapılan Genel seçimlerde 7 partinin 4'ü barajı geçebilmiş, bu partilerden seçilen 50 milletvekili de Cumhuriyet Parlamentosunu oluşturmuştur. 1986 yılı içinde ise yerel seçimler yapılmıştır. Böylece tüm organları demokratik seçimler ve halkın oyu ile oluşan KKTC, kökleşmesini tamamlamış, Rum Halkı ile eşit koşullarda işbirliğine ve iki devletin katılımı ile ortaklığa dayanan yeni bir döneme geçmeye hazır duruma gelmiştir.[467]

3.3.1. Hükümet Sistemi

KKTC'deki hükümet sistemi yarı-başkanlık sistemidir. Yarı başkanlık sistemin tanımlayıcı unsurlarından ilki, halk tarafından doğrudan ve genel oyla seçilen bir Cumhurbaşkanının varlığıdır. Bunun yanı sıra, meşruiyetini demokratik bir seçimden alan Cumhurbaşkanının sembolik değil, anayasa ile elde edilmiş önemli yetkileri olan bir otorite figürü olması gerekmektedir. Cumhurbaşkanı yürütme yetkisini hükümet ile paylaşır. Parlamentonun güvenoyunu alan bu hükümet başbakan ve bakanlarından oluşmaktadır.[468]

---

[465] Yolak, *a.g.e.*, s.115-117
[466] KKTC-YSK Kararı, 8 Temmuz 1985
[467] Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 156
[468] Maurice Duverger, *Yeni Bir Siyasal Sistem Modeli: Yarı Başkanlık Hükümeti, Devlet ve Hukuk Üzerine Yazılar*, çev. - der. Mehmet Turhan, Ankara: Gündoğan, ts., s.69

KKTC'nin birinci cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş, "kırk yılı aşkın toplum liderliğinden kaynaklanan karizmatik otoritesi" dolayısıyla, bu tanıma uygun bir figür olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Onu takip eden ikinci ve üçüncü cumhurbaşkanları da "uzun süre başkanlığını yaptıkları siyasi partilerin yönettiği hükümetlerle birlikte görev yapmaları" dolayısıyla güçlerini kanıtlamışlardır.[469]

Yarı başkanlık rejimlerinde halk tarafından seçilen devlet başkanı, hükümetin iktidar yetkilerine ortak olmakla birlikte siyaseten sorumsuzluğu da devam etmektedir. Cumhurbaşkanı parlamentoya karşı hesap vermez; hesabı verecek olan hükümettir.[470] KKTC hükümet sisteminde de yürütmenin başında, Meclis'in içinden çıkan ve hükümetin başında yer alan bir Başbakan ile bakanlarının yanı sıra, Cumhurbaşkanı da yer almaktadır. Cumhurbaşkanı yetkilerini kullanırken "sorumsuz"dur.

Yarı başkanlık sisteminde Devlet başkanının ya kendisinin ya da başbakanın önerisiyle anayasada belirlenen koşullarda parlamentoyu feshetme yetkisi vardır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde "Cumhurbaşkanının Meclisi fesih yetkisi" anayasanın 88. Maddesinde şu şekilde geçmektedir;[471]

KKTC Cumhurbaşkanı, (1) "altmış günlük süre içinde Cumhuriyet Meclisi çoğunluğuna dayalı bir Bakanlar Kurulunun atanmasına olanak bulunmaması halinde" ve (2) "Bakanlar Kurulunun bir yıllık süre içinde güvenoyu alamama veya güvensizlik oylaması sonucu üç kez düşmüş veya düşürülmüş olması halinde" Cumhuriyet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vererek Cumhuriyet Meclisi'ni feshedebilir. Cumhurbaşkanı, Meclisi fesh etme durumu dışında Başbakan ve hükümetin görevine son verememektedir.

Cumhurbaşkanın diğer önemli yetkileri arasında "gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kurulu'na başkanlık etme", "üst kademe yöneticiliği yapan kamu görevlilerinin

---

[469] Tufan Erhürman, *Çare Başkanlık Sistemi Mi? KKTC'de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Başkanlık Sistemi*, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2011, s. 22
[470] Fevzi Demir, "Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye", *Journal of Yaşar University*, 2013, c. 8, S. Özel, s. 832
[471] KKTC Anayasası, 1985, Md. 88

atama kararnamelerini imzalama", "Yüksek Mahkeme başkan ve yargıçlarının atamalarını onaylama" ve "bir yasayı ve bir yasanın herhangi bir kuralını veya Meclisin herhangi bir kararını yayımlamadan önce … Anayasanın herhangi bir kuralına aykırı veya ona uygun olup olmadığı konusunda görüşünü bildirmek üzere Yüksek Mahkeme'ye sunma" vardır.[472]

Anayasadan tanımlanan bu yetkilerinin yanı sıra, KKTC Cumhurbaşkanının bir teamül olarak yerine getirdiği, Kıbrıs sorunundan kaynaklanan ve zaman zaman Meclis kararlarıyla da teyit edilen "Kıbrıs Türkleri'nin Lideri" sıfatı dolayısıyla da bir konumu vardır. Bu konum dahilinde Kıbrıs sorununun çözümü için müzakerecilik ve dış ilişkileri yürütme görevleri onu sistemde güçlü bir konuma getirmektedir.[473]

Son olarak, KKTC Anayasasının 99. maddesinde Cumhurbaşkanının beş yıllık bir görev süresi için seçildiği belirtilse de, bir kişinin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kaç kez aday olup göreve gelebileceği konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu şekilde, Cumhurbaşkanı görev süresinin sınırlayıcılığına tabi olmamaktadır. Bu durum Cumhurbaşkanının kişiselleşmiş bir iktidar odağı olarak sistemde konumlanmasını mümkün kılmaktadır.

3.3.2. Seçim Sistemi

KKTC'deki seçim sistemini belirleyen temel düzenlemelerin başında Anayasa gelmektedir. KKTC Anayasasının II. Kısmında "Temel Haklar Özgürlükler ve Ödevler" düzenlenmiş, bu kısmın Dördüncü Bölümünde "Siyasal Haklar ve Ödevler" başlığı altında "Seçme Halkoylamasına Katılma ve Seçilme Hakkı" 68. Maddede genel ilkeler halinde sıralanmıştır. 3 Mart 1976 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti döneminde kabul edilen 5/1976 no.lu "Seçim ve Halkoylaması Yasası" ise Anayasa çerçevesinde diğer ilke ve kuralların düzenlendiği temel seçim ve halkoylaması mevzuatıdır.

---

[472] KKTC Anayasası, 1985, Md. 107, 121, 141, 146.
[473] İsmail Bozkurt, KKTC'nin Siyasal Yapısı, Çıkmazları ve Çözüm Önerileri, *2013 Kuzey Kıbrıs Geleceğin Planlanması,* ed. Soyalp Tamçelik, Eko Avrasya Yayınları, Ankara, 2014, s. 68

Seçim ve Halkoylaması Yasası'na dair yürürlüğe girdiği tarihten günümüze 22 adet değişiklik yasası çıkarılmıştır. Ayrıca Annan Planı ile ilgili olarak KKTC Cumhuriyet Meclisi'nce 22 Mart 2004 tarihinde kabul edilen ve 15 Nisan 2004 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Kıbrıs Sorununun Çözümüne İlişkin Halkoylaması (Özel ve Geçici Kurallar) Yasası" uygulanmıştır.[474]

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde seçimler, Anayasa ve kanunlarda belirtilmiş şekli ile yapılmakta olup seçim türleri; Cumhurbaşkanlığı seçimi, Cumhuriyet Meclisi'ne milletvekili seçimleri ve yerel yönetim seçimleri olmak üzere üçe ayrılır. Cumhurbaşkanlığı ve Cumhuriyet Meclisi seçimleri 5 senede bir, yerel yönetim seçimleri (Belediye Başkanlığı, Belediye Meclisi, Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti) ise 4 yılda bir yapılmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde seçme ve halkoylamasına katılma yaşı 18 olmakla birlikte kısıtlılar ve kamu hizmetlerinden yasaklılar seçmen olamazlar. Seçilme yaşı ise milletvekilliği ve yerel yönetim seçimleri için 25, Cumhurbaşkanlığı seçimleri için 35 yaş olarak kanunlarca belirlenmiştir.[475]

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılan bir adayın Cumhurbaşkanı seçilebilmesi için kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu alması gerekir. Seçime katılan adayların hiçbiri salt çoğunluk sağlayamazsa, seçim yedi gün sonra en çok oy alan iki aday arasında tekrarlanır. Bu takdirde, en çok oy alan aday Cumhurbaşkanı seçilir.[476]

5/1976 sayılı Seçim ve Halkoylaması Yasası'na göre Seçimler ve halkoylamaları serbest, eşit ve tek dereceli genel oy ilkelerine göre yapılır. Seçmen oyunu kendisi kullanır. Oy gizli verilir. Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara geçirilmesi açık olarak yapılır. Cumhurbaşkanlığı seçimi ile halkoylaması için seçim bölgeleri devlet sınırlarıdır. Milletvekilliği seçimlerinde seçim bölgeleri her bir ilçedir. Belediye başkanlığı ile belediye meclisi üyeliği seçimlerinde seçim bölgeleri her belediyenin sınırlarıdır.

---

[474] Ahmet Aydoğdu, *Tarihsel Süreçte Kıbrıs Türk Seçimleri ve Yönetimleri*, BRC Basım, Ankara, 2005, s.1
[475] http://ysk.kamunet.net/gb.aspx, (27.12.2015)
[476] KKTC Anayasası, 1985, Md. 99/2

Muhtarlık ve ihtiyar heyeti üyeliği seçimlerinde her köyün veya mahallenin sınırları seçim bölgeleri olarak belirlenmiştir.

KKTC Milletvekilliği seçimlerinde her ilçe bir seçim bölgesi olarak tanımlanmıştır. Buna göre seçim bölgeleri; Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, İskele olarak sıralanabilmektedir. Her bir ilçenin çıkaracağı milletvekili sayısının belirlenmesinde, Seçim ve Halkoylaması Yasasına göre, ülke nüfusunun, Anayasada belirlenen milletvekili sayısına bölünmesi suretiyle elde edilen rakam esas alınır. Her ilçenin çıkaracağı milletvekili sayısı, ilçe nüfusunun bu rakama bölünmesiyle saptanır. Bu şekilde hesaplanan milletvekillerinin sayısı, Anayasada belirlenen milletvekili sayısını bulmadığı takdirde, artık nüfus bırakan ilçeler, artıkların büyüklüğüne göre sıraya konur ve bölüştürülmemiş olan milletvekilleri ilçeler arasında bu sıraya göre dağıtılır.[477]

KKTC seçimlerinde %5 seçim barajı uygulanmaktadır. Seçim ve Halkoylaması Yasası'nın 133'üncü maddesinde "Milletvekili genel seçimlerinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti genelinde kullanılan geçerli oyların yüzde beşini geçmeyen siyasal partiler, milletvekili çıkaramazlar" denmektedir. Ülkede % 5 seçim barajıyla yapılan seçimlerde D'hont Nispi Temsil Sistemi uygulansa da Tercih Sistemi ve Karma Oy Sistemi de kullanılmaktadır.[478]

Buna göre 5/1976 sayılı Seçim ve Halkoylaması Yasası'nın 101. Maddesince 50 kişiden oluşan Cumhuriyet Meclisine Milletvekili seçimi üç yolla yapılabilmektedir;[479]

- Bir partiye o partinin adayları arasından tercih yapılmaksızın oy verme (tercihsiz mühür vurma): Birleşik oy pusulasında adı ve amblemi olan siyasal partilerden herhangi birisine EVET mührü basarak oy verme işlemidir. EVET mührü basılarak verilen oy o partinin listedeki tüm adaylarına verilmiş oy hükmündedir. Bu yöntemle

[477] 5/1976 sayılı Seçim ve Halkoylaması Yasası, 13 Mart 1976, Md. 52
[478] Birol Ertan, KKTC Seçimlerini Yorumlamak, http://www.ordukentgazetesi.com/author_article_print.php?id=2067 (12.08.2016)
[479] Aydoğdu, a.g.e., s.14

partiye verilen oy sayısı örneğin 16 milletvekili çıkaracak seçim bölgesinde, 16 oy olarak işlem görmektedir.

- Bir partiye o partinin adayları arasından tercih yapılarak oy verme (parti içi tercih ile mühür vurma): EVET mührü basılarak verilen oyda, oy verilen partinin seçmen listesindeki adaylardan münhasıran yarısını belirlemek suretiyle, adayların ad ve soyadları karşısındaki dörtgene işaret koyarak verilen oydur. Bu şekilde verilen oy, 16 milletvekili çıkaracak seçim bölgesinde 16 oy olarak işlem görmekle birlikte belirlenen 8 milletvekili adayının sıralamasını etkilemektedir.

- Herhangi bir partiye EVET mührü basılmaksızın seçim bölgesindeki tüm milletvekilleri adayları arasından tercihin yapıldığı karma oy verme (Partiler ve/veya bağımsız adaylar arasında karma oy kullanma): Seçmen oyunu partili veya bağımsız adaylara karışık vermek istediği durumlarda karma oy kullanma hakkına sahiptir. Bu durumda EVET mührü basılmaksızın, oy vermek istediği adaylara ad ve soyadları karşısındaki dörtgene işaret koymak suretiyle oyunu kullanabilir.

KKTC'de uygulanan %5 seçim barajı, 5 bölgeli seçim sistemi, tercih ve karma oy sistemi uygulanması seçim sisteminde çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Seçim barajının belirlenmesinde YSK, ilçe seçim kurullarından gelen bilgilere göre KKTC genelinde geçerli oyların toplamını yapar ve siyasal partilerin oy yüzdelerini hesaplayarak barajı aşan partileri ilan eder.[480] Yapılan hesaplamayı karmaşık hale getiren, her seçim bölgesinin farklı sayıda aday çıkarması ve herhangi bir partiye verilen Evet mühürlü oyların seçim bölgelerine göre katsayı ile çarpılmasıdır. Örneğin, Lefkoşa'da her seçmenin 16 oyu varken bu oy sayısı Güzelyurt'ta 6 olduğu için hesaplama yapılırken bazı önemli farklılıklar oluşmaktadır. Mevcut seçim yasasına göre yapılan bu hesaplama sonucunda, bir partinin realitede seçmenden %5'in üzerinde oy almasına karşın ülke barajına takılma ihtimali de bulunmaktadır.[481]

---

[480] 5/1976 sayılı Seçim ve Halkoylaması Yasası, 13 Mart 1976, Md. 133

[481] Naci Taşeli, "Seçimler Diye Diye", Yenidüzen Gazetesi, http://www.yeniduzen.com/secimler-diye-diye-80565h.htm, (20.07.2013)

Seçimlerin beş farklı bölgede farklı listelerle yapılmasının "bölgecilik" olarak ifade edilen sorunu beraberinde getirmektedir. Bu durumun küçük bir çevre içerisinde, yakın, kişisel ve hatta ailevi ilişkiler üzerinden şekillenmesine neden olduğu, toplumun geneline hitap eden siyaset üretimini zorlaştırdığı bilinmektedir. KKTC'de seçim sisteminin değişmesi tartışmaları halen daha devam etmektedir.

KKTC politik istikrarsızlık doğuran bir diğer nokta da seçimlerin sıklığı olmuştur. 1974 Barış Harekâtından sonra kurulan Otonom Kıbrıs Türk Yönetiminden sonra 05.07.1976 tarihinde göreve başlayan 1. Konuk hükümetinden 13.01.2004 tarihinde göreve başlayan Talat Hükümetine kadar geçen 28 yılda toplam 17 hükümet görev yapmıştır. Hükümetlerin ortalama görev süresi bir buçuk yıla tekabül etmektedir.[482] Bahsi geçen tarihten günümüze yapılan milletvekili seçimlerinin sayısı ise 5'tir. Bu durumda 40 yılda ortalama ömrü 2 yıldan az olan 22 hükümet değişimi yaşanmıştır.

3.4. KKTC'NİN SİYASİ VE İDARİ YAPISI

15 Kasım 1983 yılında resmen hayata geçirilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, temel nitelikleri ve yapısı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası'nda düzenlenmiş, toprak birliğine, egemenliğe, demokratik bir işleyişe ve kurumları oturmuş bir siyasi yapılanmaya sahip yasal bir devlettir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasanın ilk maddesinde de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti, demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanan laik bir Cumhuriyettir ibaresi yer almaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devletini siyasi ve idari açıdan incelenerek, devletin kurumları ve örgütlenmesi ortaya konulacaktır.

3.4.1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Siyasi Yapısı

3.4.1.1. Yasama

KTFD'de yasama organı 40 üyeli KTFD Meclisi idi. 1983 yılında kurulan KKTC'nin yasama organı; Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kurucu Meclisine dönüştürülmesiyle oluşmuştur. Başlangıçta 70 kişiden

[482] Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 199

oluşan Kurucu Meclis, 23 Haziran 1985 tarihinde KKTC Cumhuriyet Meclisi Milletvekilliği seçimleri yapılmasının ardından, 8 Temmuz. 1985 yılında ant içerek göreve başlayan 50 milletvekili ile birlikte Cumhuriyet Meclisi olarak şekillenmiştir.

3.4.1.1.1. Cumhuriyet Meclisi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi serbest, eşit ve tek dereceli genel oy ilkelerine göre seçilen 50 milletvekilinden oluşmaktadır.[483] Cumhuriyet Meclisinin görev ve yetkileri, yasa koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; bütçe ve kesin hesap yasa tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek, uluslararası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak; kalkınma planlarını onaylamak; genel ve özel af ilanına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.[484]

Cumhuriyet Meclisi seçimleri, beş yılda bir yapılır. Ara seçimler, her yıl belli bir zamanda yapılır ancak genel seçimlerin yapılmasına bir yıl kala ara seçim yapılamaz. Olağanüstü nedenlerle seçimin yapılması olanağı yoksa seçimler, bir yıl süreyle, Cumhuriyet Meclisi tarafından ertelenebilir. Seçimlerin ertelenmesi kararı, üye tamsayısının üçte ikisinin oyu ile alınır. Yenilenmesine karar verilen Meclisin yetkileri, yeni meclis seçilene kadar sürer.[485]

Cumhuriyet Meclisi dokunulmazdır, kimse Meclisin özgürlüğünü kısıtlayamaz, huzurunu bozucu hareketlerde bulunamaz ve manevi kişiliğini tahkir edemez.[486] Cumhuriyet Meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve Anayasada başka bir kural yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir.[487]

---

[483] KKTC Anayasası, 1985, Md. 77
[484] KKTC Anayasası, 1985, Md. 78
[485] KKTC Anayasası, 1985, Md. 79
[486] KKTC Anayasası, 1985, Md. 80
[487] KKTC Anayasası, 1985, Md. 81/5

Cumhuriyet Meclisi; Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Meclisi Başkanı, Bakanlar Kurulu veya en az on milletvekilinin istemi üzerine olağanüstü toplantıya çağırılabilir. Cumhuriyet Meclisi Genel Kurulundaki görüşmeler açıktır ve tutanak dergisinde tam olarak yayımlanır. Cumhuriyet Meclisi, Genel Kurur kararı ile kapalı oturumlar yapabilir. Bu oturumlardaki görüşmelerin yayını, Cumhuriyet Meclisi Genel Kurul kararına bağlıdır.[488]

Cumhuriyet Meclisi, üye tam sayısının salt çoğunluğunu sağlamak koşuluyla kendini feshedebilir ve genel seçime gitmeye karar verebilir. Hükümet krizi durumunda, eğer Bakanlar Kurulunun atanması imkânsız hale gelirse, Cumhurbaşkanı, Meclisin desteğiyle altmış günlük süre zarfında meclisi feshetme ve seçimleri yenilemekle yetkilendirilmiştir. Bakanlar Kurulunun, bir yıllık süre içinde güvenoyu alamama veya güvensizlik oylaması sonucu üç kez düşmüş veya düşürülmüş olması halinde Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar verebilir. Cumhurbaşkanı seçimlerinin yenilenmesine karar vermeden önce eğer gerekli görürse halkoylamasına başvurabilir. Cumhurbaşkanı, seçimlerin yenilenmesini veya halkoylamasına başvurulmasını kararlaştırırken, Cumhuriyet Meclisi Başkanı, Bakanlar Kurulu ve Cumhuriyet Meclisinde grubu bulunan siyasi parti başkanlarının görüşlerini alır.[489]

3.4.1.1.2. Siyasi Partiler

Siyasi partiler, bir ülkede demokratik geleneklerin gelişmesi ve demokratikleşmenin gerçekleşmesi açısından olmazsa olmaz şarttır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Siyasal Partilerin kuruluş esasları ve partilerin siyasal hayattaki yeri Anayasanın "Siyasal Haklar ve Ödevler" başlıklı Dördüncü Bölümünde düzenlenmiştir. Buna göre; ister iktidarda ister muhalefette olsun siyasal partiler demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez öğeleridir. Yurttaşlar, siyasal parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve çıkma hakkına sahiptir. Siyasal partiler, önceden izin almadan kurulur ve serbestçe faaliyette bulunur. Bir seçimden doksan gün öncesine kadar kurulup tüzel

[488] KKTC Anayasası, 1985, Md. 81/6-7-8
[489] KKTC Anayasası, 1985, Md. 88

kişilik kazanmayan siyasal partiler o seçime katılamaz. Yargıçlar, savcılar, silahlı kuvvetler mensupları, polis mensupları, kamu görevlileri ve on sekiz yaşından küçük olanlar siyasal parti kuramaz ve siyasal partilere üye olamaz. Siyasal partilere Devletçe yapılacak yardım yasa ile düzenlenir.[490]

Siyasal partilerin uyacakları ilkeler ise şöyledir; Siyasal partiler tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamaz. Cumhuriyet Başsavcısı, kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukuksal durumlarının Anayasa ve yasa kurallarına uygunluğunu, kurulmalarını takiben denetler ve faaliyetlerini izler. Siyasal partilerin tüzük, program ve çalışmaları, Devletin ülkesi ve halkı ile bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, halk egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ve Atatürk İlkelerine aykırı olamaz. Siyasal partilerin parti içi çalışmaları ve kararları da, demokratik ilkelere uygun olmak zorundadır. Siyasal partilerin mali denetimi, Anayasa Mahkemesi olarak görev yapan Yüksek Mahkemece yapılır. Siyasal partiler, yabancı devletlerden nakdi yardım alamaz, bunların Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhine kararlarına katılamaz. Bu maddedeki kurallara aykırı hareket eden siyasal partiler, Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesi olarak görev yapan Yüksek Mahkemece temelli kapatılabilir. Siyasal partilerin kuruluş ve çalışmalarının denetlenmesi ve kapatılmaları, yukarıdaki esaslar çerçevesinde yasa ile düzenlenir.[491]

3.4.1.1.2.1. KKTC'de Siyasal Örgütlenme Tarihi

Kıbrıslı Türklerin siyasal alanda örgütlenme süreci, adanın 1878'de İngiliz Yönetimi'ne geçmesi ile başlamıştır. Siyasal nitelikli ilk örgütlenme 1886 yılında "Kıraathane-i Osmani" adı ile ortaya çıkmıştır. Belirli bir tüzüğü veya kayıtlı üyeleri olmayan bu örgütte, dönemin aydınları bir araya gelerek toplumsal sorunlara yönelik siyasi tartışmalarda bulunmuş ve Kıbrıslı Türklerin ilk matbaasını kurmuştur.[492] Kıbrıslı Türklerin tarihsel süreç içerisinde var olma mücadelesi siyasi örgütlenmelerin niteliğine

[490] KKTC Anayasası, 1985, Md. 70
[491] KKTC Anayasası, 1985, Md. 71
[492] Aydoğdu, *a.g.e.*, s.128-129

de yansımıştır. Bu bağlamda Adanın İngiliz yönetiminde olduğu dönemde (1931-1940 yılları arasında siyasal faaliyetlerin yasaklandığı ara dönem dışında) siyasi yapılanmanın niteliği, adanın tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçmesi, Türk kimliğinin ve İslam dininin adada ki varlığının korunması ve İngiliz Yönetiminin ayrımcı tutumuna karşı Türk toplumunun haklarının savunulmasından, Enosis Faaliyetleri karşısında Türklerin bir bütün olarak direnmesi ve mücadele etmesine evrilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Döneminde öne çıkan eğilim, siyasi parti örgütlenmelerinin bölünmeye yol açacağı düşüncesi ile milli birlik ve beraberlik adına teşkilatlanmaya gidilmemesi yönünde olmuştur. Bu dönemde Rumlar tarafından yönetimden uzaklaştırılan Kıbrıslı Türkler, kendi geçici yönetimlerini kurmuşlardır.

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi (28 Aralık 1967 - 21 Nisan 1971), Kıbrıs Türk Yönetimi (21 Nisan 1971 –18Ekim 1974) ve Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi (18 Ekim 1974 – 13 Şubat 1974) dönemlerinde Kıbrıslı Türkler tek bir çatı altında devlet statüsünde örgütlenme gayesinde olmuşlardır. Bu dönemde tek bir parti, dernek statüsünde Cumhuriyetçi Türk Partisi (27 Ekim1970) adıyla kurulmuştur. Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) bugün de Cumhuriyetçi Türk Partisi – Birleşik Güçler (CTP – BG) adıyla varlığını sürdürmektedir.[493]

Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, Kıbrıslı Türklerin siyasal örgütlenme sürecinde, doğrudan siyasal partilerle ilgili ilk anayasal düzenlemenin yer aldığı anayasa olmuştur. KKTC Anayasasının temeli oluşturan bu anayasanın 56 ve 57. Maddelerinde siyasal partilerin kurulması, uyacakları ilkeler ve siyasal hayattaki yeri belirtilmiştir. Siyasi partilerle ilgili ilk yasal düzenleme de, 1975 yılında yapılan Siyasal Partiler Yasası'dır. Bu yasa değişmeden günümüze kadar siyasal partiler için bir temel hukuk metni olarak işlev görmüştür.

KTFD döneminde pek çok siyasi parti kurulmuştur. Bunlar: Halkçı Parti (4 Ağustos 1975 - 20 Aralık 1980), Ulusal Birlik Partisi (11 Ekim 1975 – devam ediyor), Toplumcu Kurtuluş Partisi (18 Mart 1976 - 3 Haziran 2007), Islah ve Refah Partisi (22

[493] Bozkurt, *KKTC'nin Siyasal Yapısı*, s. 64-66

Ocak 1979 - 16 Mart 1981), Demokratik Halk Partisi (15 Şubat 1979- 30 Aralık 1980), Millî Hedef Partisi (20 Aralık 1980 - 30 Nisan 1985), Millî Kurtuluş Partisi (Nisan 1981 - 12 Temmuz 1984; Sosyal Adalet Partisi (28 Nisan 1981 - 22 Nisan 1985); Türk Birliği Partisi (1980 - 8 Şubat 1984), Çalışan Halkın Partisi (29 Aralık 1982 - ?) olarak sıralanabilir.[494]

Tarihsel sürece bakılarak kalıcı siyasal örgütlenmelerin 1974 sonrasında oluştuğu ve KKTC'deki siyasal örgütlenmenin süreklilik arz etmediği görülmektedir. İçinde bulunulan dönemin gereksinime göre bazı örgütlenmelere gidilmiş, gereksinim kalkınca oluşturulan örgütler dağıtılmış, kendiliğinden kapanmış ya da zaman içinde etkisiz duruma gelmiştir.[495] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti döneminde, siyasal partilere dair kurallar KKTC Anayasası ve 1975 yılından sonra üzerinde çok fazla değişikliğe gidilmemiş Siyasal Partiler Yasası'nda yer almaktadır.

3.4.1.1.2.2. KKTC'de Parlamento'da Temsil Edilen Siyasi Partiler ve Siyasal Yelpaze

KKTC'nin ilanından günümüze uzanan süreçte pek çok siyasi parti kurulmuştur. Bu partilerden KKTC siyasetinde etkinliği daim olan birkaç parti öne çıkmaktadır. Kıbrıs siyasetini anlamak için bu partilerin bazılarına yakından bakmak gerekmektedir.

UBP Ulusal Birlik Partisi, 11 Ekim 1975′te Rauf Raif Denktaş tarafından kurulan parti, siyasi yelpazenin sağ kanadında yer almaktadır. Partinin genel merkezi Lefkoşa'dadır. 1976-2013 dönemi seçimlerinin tamamına katılmış olan UBP, KKTC'nin temel siyasi partisi vasfına 14 Aralık 2003, 25 Şubat 2005 ve 28 Temmuz 2013 seçimleri hariç olmak üzere genel ve ara seçimlerde birinci parti olmasından almaktadır.[496]

Kıbrıs'ta iki devletliliği savunan UBP, Kıbrıs sorununa çözüm olarak konfederasyonu görmekte, Anavatan Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin ve fiili garantisinin devamını gerekli görmektedir. Avrupa Birliğine üyelik konusunda da bu görüşünü devam

---

[494] Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 133-135
[495] Bozkurt, *KKTC'nin Siyasal Yapısı*, s. 68-69
[496] Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 133-134

ettiren UBP, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile AB'ye üye olmak yerine Türkiye ile birlikte veya Türkiye'nin ardından AB'ne üye olunması gerektiğini düşünmektedir. UBP, KKTC demokrasisini daha ileriye taşınma konusunda Avrupa Birliği ilke ve kriterlerini toplumun genel örf, adet ve değerlerine ters düşmediği oranda benimseneceğini amaçları arasında saymıştır.[497]

Partinin genel başkanlığını 31 Ağustos 2013 tarihinden beri Hüseyin Özgürgün sürdürmektedir. UBP'nin kurulduğu tarihten günümüze Genel Başkanları şu şekilde sıralanabilir; Rauf Raif Denktaş (11 Ekim 1975 - 3 Temmuz 1976) Nejat Konuk (3 Temmuz 1976 - 2 Mart 1978) Osman Nuri Örek (18 Nisan 1978 - 7 Ocak 1979) Mustafa Çağatay (7 Ocak 1979 - 30 Kasım 1983) Derviş Eroğlu (18 Aralık 1983 - 21 Kasım 2005) Hüseyin Özgürgün (Kasım 2005-Aralık 2006) Tahsin Ertuğruloğlu (Aralık 2006 - Kasım 2008) Derviş Eroğlu (29 Kasım 2008 - 19 Nisan 2010) İrsen Küçük (Nisan 2010 - 31 Ağustos 2013) Hüseyin Özgürgün - (31 Ağustos 2013 - ..).[498]

Demokrat Parti-Ulusal Güçler, 4 Mayıs 1992 tarihinde "dokuzlar muhtırası" akabinde UBP'den ayrılan 9 milletvekili[499] tarafından 30 Temmuz 1992 tarihinde Demokrat Parti adıyla kurulmuştur. Kuruluşundan sonra Sosyal Demokrat Partisi ve Yeni Doğuş Partisi de Demokrat Parti'ye katılmıştır.[500] Hakkı Atun'un ilk genel başkanlığını yaptığı Demokrat Parti, 12 Aralık 1993 seçimlerinde %29.2 oy oranı ile ikinci parti gelmiş ve DP-CTP koalisyon hükümetinin kurulmasıyla UBP'nin 17 yıllık iktidarını sona erdirmiştir.[501] Ancak daha sonraki seçimlerde inişe geçen Demokrat Parti, koalisyonların küçük ortağı veya muhalefet parti konumunda olmuştur. 2013 yılında UBP'den ayrılan sekizler olarak anılan bir grup milletvekili Demokrat Parti'ye katılmıştır.[502]

---

[497] http://ubpkuzeykibris.com/haber_detay.asp?haberID=322#KurumsalKimlik_ve_Amaclarimiz, (25.02.2016)

[498] http://ubpkuzeykibris.com/haber_detay.asp?haberID=323#Genel_Baskanlarimiz, (25.02.2016)

[499] Hakkı ATUN, Serdar DENKTAŞ, Mustafa ADAOĞLU, Süha TÜRKÖZ, Taşkent ATASAYAN, Nazif BORMAN, Aytaç BEŞEŞLER, Erkan EMEKÇİ, Atay A. RAŞİT

[500] Aydoğdu, a.g.e., s. 135-138

[501] Aydoğdu, a.g.e., s. 103

[502] 8'ler olarak anılan milletvekilleri; Ergün SERDAROĞLU, Nejdet NUMAN, İlkay KAMİL, Mehmet TANCER, Türkay TOKEL, Ahmet ÇALUDA, Zorlu TÖRE, Hasan TAÇOY'dur.

Siyasi yelpazenin merkez sağında yer alan Demokrat Parti-Ulusal Güçler, liberal olarak nitelendirilebilir. Kıbrıs Sorunu açısından Rauf Denktaş ve politikasına uyum sağlayarak konfederal çözümden yana olmuştur. İki toplumlu iki kesimli görüşmeler yerine iki devletli görüşmeleri savunan DP-UG, Kıbrıs adasında iki eşit egemenin oluşturacağı çözümü desteklemekte ve AB üyeliğini bu çerçevede bir hedef olarak görmektedir.[503]

CTP-BG, Cumhuriyetçi Türk Parti-Birleşik Güçler, Avukat Ahmet Mithat Berberoğlu'nun liderliğinde 27.12.1970 tarihinde Cumhuriyetçi Türk Parti ismiyle kurulmuştur. Daha sonra parti başkanlığına Özker Özgür geçmiş 20 yıl bu görevi sürdürmüştür.[504] 1996 yılında Mehmet Ali Talat CTP Genel Başkanlığına seçilmiş, cumhurbaşkanlığı yaptığı 2005-2010 tarihleri arasında parti başkanlığını Ferdi Sabit Soyer, 2011 sonrası ise Özkan Yorgancıoğlu sürdürmüştür. 2015 yılında yapılan olağanüstü kurultayda Mehmet Ali Talat tekrar genel başkan olarak seçilmiştir.[505] 10 Temmuz 2003 tarihinde Cumhuriyetçi Türk Parti ismi parti tüzüğünde yapılan değişiklik ile Cumhuriyetçi Türk Parti-Birleşik Güçler olmuştur.

CTP-BG, siyasi ideolojisini ve Kıbrıs Sorununa yaklaşımını resmi sitesinde "CTP, *kuruluşundan bu yana, sosyalizmin hedefleri doğrultusunda ve sosyalist ilkeler rehberliğinde, Kıbrıs sorununun federal bir yapı çerçevesinde çözülmesi ve ülkemizde demokrasinin, özgürlüğün, sosyal adaletin ve dayanışmanın tesis edilmesi için mücadele etmiştir*." şeklinde belirtmiştir. CTP-BG, iki toplumlu, iki bölgeli, iki toplumun siyasi eşitliği üzerine bina edilmiş, iki eşit kurucu devlete sahip, tek egemenliği ve tek uluslararası kimliği bulunan bir federasyon istemekte ve böyle bir federasyon için mücadele etmektedir. Federal çözüm dışında herhangi bir seçeneğin istikrarlı bir demokrasi ve barış içinde bir arada yaşamaya dair uygun yapıyı sunamayacağı savunulmaktadır.[506]

---

[503] Bozkurt, *Kıbrıs'ın Tarihine Kısa*, s. 254
[504] Aydoğdu, a.g.e., s. 132
[505] http://www.haberler.com/kktc-de-ctp-bg-genel-baskanligi-na-mehmet-ali-7416908-haberi/, (31.02.2016)
[506] http://www.ctp-bg.org/parti-tezleri.html, (31.02.2016)

Toplumcu Demokrasi Partisi, 3 Haziran 2007 tarihinde Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP) ile Barış ve Demokrasi Hareketi'nin (BDH) kendilerini feshederek, birleşmeleri sonucu oluşturulan siyasi partidir. TDP, 19 Nisan 2009 ve 28 Temmuz 2013 genel seçimleri ve 27 Haziran 2010 ara seçimine katılmış olan ve mecliste temsil edilen bir partidir. TDP'yi oluşturan partilerden ilki 18 Mart 1976 tarihinde Alpay Durduran tarafından kurulan Toplumcu Kurtuluş Partisidir. Genel başkanlığını 1976-1983 yılları arasında Alpay Durduran, 1983-1987 yılları arasında İsmail Bozkurt, 1987-2001 yılları arasında Mustafa Akıncı, 14 Ekim 2001 tarihinden 3 Haziran 2007'ye kadar ise Hüseyin Angolemli yürütmüştür.[507] Sosyal Demokrat TKP, 1990 Milletvekili Seçimlerine Demokratik Mücadele Partisi adıyla katılmış, 1991 seçimlerine ise seçimleri protesto ederek katılmamıştır. 2005 erken genel seçimlerinde ise tarihinde ilk defa meclis dışı kalmıştır. Barış ve Demokrasi Hareketi Partisi ise, 28 Haziran 2003'te bir sivil toplum hareketi olarak başlayıp, 18 Temmuz'da partileşmiştir. TKP'den ayrılan dört milletvekili önderliğinde çeşitli siyasal ve toplumsal kuruluşların desteğini almak üzere Mustafa Akıncı'nın başkanlığında kurulan BDH, 2003 genel seçimlerinde %14 oy alarak 3. parti olsa da ilerleyen dönemlerde düşüşe geçmiştir.[508]

2005 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine Hüseyin Angolemli ile katılan TKP %1.2 oy alırken, bu seçimde BDH aday göstermemiştir. Bu sonuçlar sonrasında yapılan birleşme çalışmaları olumlu sonuç vermiş, 3 Haziran 2007 tarihinde TKP ve BDH ayrı ayrı topladıkları kurultaylarında aldıkları fesih kararları ile Toplumcu Demokrasi Partisi'nin oluşumunu sağlamışlardır. TDP'nin ilk Genel Başkanı Mehmet Çakıcı olmuştur. 28 Temmuz 2013 erken genel seçimlerinde alınan %7.8 oy oranı ile TDP, şuanda Meclis'te 3 milletvekili ile temsil edilmektedir.[509]

3.4.1.2. Yargı

Kıbrıs Hukuk Sistemi ve onun bir parçasını oluşturan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hukuk Sistemi, tarihsel gelişim süreci içinde tek bir devlet çatısı altında

---

[507] http://www.tdpkibris.org/tdp-tarihce/ , (31.02.2016)
[508] Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 135; http://www.tdpkibris.org/tdp-tarihce/ , (31.02.2016)
[509] http://www.tdpkibris.org/tdp-tarihce/ , (31.02.2016)

kesintisiz bir şekilde oluşmamıştır. Adada egemenliği eline geçiren her yönetim, doğal olarak kendi hukukunu Kıbrıs adasına taşımış, Kıbrıs Hukuk Sistemi de bu sistemlerin etkisi altında şekillenmiş ve değişime uğramıştır. Kıbrıs adasında sırasıyla, Osmanlı Devleti ve onun ardından gelen İngiliz Dönemi, Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde kurulan Kıbrıs Hukuk Sistemi, 1963 yılında yönetimden uzaklaştırılan Türklerin KKTC'nin kuruluşundan önceki dönemde (Kıbrıs Türklerinin devletleşme sürecinde) kullandığı Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi ve son olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hukuk Sistemi var olagelmiştir.[510]

Kıbrıs Türk Hukuk sisteminin çerçevesi 1985 yılında halkoylaması ile kabul edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasasının Beşinci Kısmında çizilmiştir. Kıbrıs Türk Hukuk sisteminin yargı örgütünü, Yüksek Adliye Kurulu ile Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi olarak görev yapan Yüksek Mahkeme, Aile Mahkemeleri, Çocuk Mahkemeleri, Askeri Mahkemeler ve Askeri Yargıtay ile Başsavcılıktan oluşturur.[511]

3.4.1.2.1. Yüksek Adliye Kurulu

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasasının 141. Maddesinde kuruluşu ve işleyişi düzenlenen Yüksek Adliye Kurulu, Yüksek Mahkeme Başkanı ve yargıçları, Cumhurbaşkanının ve Cumhuriyet Meclisinin atadığı birer üye, Cumhuriyet Başsavcısı ve Barolar Birliğinin seçtiği birer üyeden olmak üzere toplam on iki üyeden oluşmaktadır. Atanan ve seçilen üyelerin görev süresi üç yıl olmakla birlikte görev süresi dolan üyelerin tekrar seçilmelerine yasal bir engel yoktur. KKTC Anayasasının ilgili maddesine ek olarak, 35/1985 sayılı Yüksek Adliye Kurulu Yasası Md. 10'da kurulun görevleri şu şekilde sıralanır;

- Yüksek Adliye Kurulu, yargının genel işleyişi, düzenli çalışması, yargıçların ve mahkemelere bağlı kamu görevlilerinin görevlerine devamları, işlerin

[510] Turhan, *a.g.e.*, s. 276
[511] KKTC Anayasası, 1985, Md. 136-158

verimli bir biçimde yürütülmesi, yargıçların yetişmeleri ve mesleğin vakar ve onurunu korumaları yönünde gerekli önlemleri alır ve

- Her takvim yılı sonunda yargı işlerinin durumu ve bunların yürütülmesinde aksaklık veya varsa nedenleri hakkında Cumhurbaşkanına, Cumhuriyet Meclisine ve Bakanlar Kuruluna rapor verir ve alınmasını gerekli gördüğü önlemler hakkında tavsiyelerde bulunur.

Ayrıca, yargıçların atanmaları, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin veya görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, görevlerine son verilmesi ve disiplin konuları hakkında karar verme yetkisi de Yüksek Adliye Kuruluna aittir.[512]

Yüksek Mahkeme Başkanı, Yüksek Adliye Kurulunun Başkanı olup, kurul Kararlarının yerine getirilmesini sağlar. Yüksek Adliye Kurulunun toplantı yeter sayısı sekizdir, kararlar üye tamsayının salt çoğunluğu ve gizli oyla alınır, çekimser oylar karar yetersayısı bakımından dikkate alınmaz. Yüksek Adliye Kurulu bağımsız bir organdır, hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Yüksek Adliye Kuruluna veya üyelerine emir ve talimat veremez, tavsiye ve telkinlerde bulunamaz; Kurul kararlarının yerine getirilmesini yasal nedenler dışında geciktiremez.[513]

3.4.1.2.2. Yüksek Mahkeme

Yüksek Mahkeme, KKTC Anayasasının 143. maddesine göre bir başkan ve yedi üyeden oluşmaktadır ve ülkede görevli olan en üst düzeydeki mahkemedir. İlgili anayasa maddesine göre Yüksek Mahkeme, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi görevlerini yapar.

Yüksek Mahkeme, Anayasa Mahkemesi olarak görevini Başkan ve dört yargıç ile toplanarak yapar. Yüksek Mahkemenin en son atanan iki yargıcı yedek yargıç olarak görev yaparken, başkanın oturumda bulunmadığı hallerde, en kıdemli yargıç başkanlık eder. Anayasa Mahkemesi, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, Cumhurbaşkanını,

[512] KKTC Anayasası, 1985, Md. 141/4
[513] Yüksek Adliye Kurulu Yasası, 1985, Md. 4-11

Başbakanı ve bakanları, ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Yüce Divanda savcılık görevini Başsavcı veya Başsavcı Yardımcısı yapar. Yüce Divan kararları kesindir.[514] Yüksek Mahkemenin Anayasa Mahkemesi olarak sahip olduğu yetki ve görevler şu şekilde sıralanabilir;

- Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Meclisi veya Devletin diğer bir organı tarafından yapılan itiraz üzerine, devlet organları arasındaki kuvvet ve yetki uyuşmazlıklarını karara bağlamak,[515]

- Cumhurbaşkanının, Cumhuriyet Meclisince kabul edilen bir yasanın tamamının veya bazı kurallarının Anayasaya aykırı olduğunu gündeme getirmesi halinde, Cumhurbaşkanına görüş bildirmek,[516]

- Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Meclisinde temsil edilen siyasi partiler, siyasi gruplar, en az 9 milletvekili veya kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren konularda kurum, kuruluş ve sendikaların bir yasanın, kararnamenin, tüzüğün veya Cumhuriyet Meclisi kararının veya yönetmeliğin anayasaya aykırı olduğunu iddia ederek iptal davası açmaları halinde bu davaları karara bağlamak,[517]

- Herhangi bir mahkeme işlemindeki (İstinaf işlemleri de dâhil olmak üzere) uyuşmazlık konularından herhangi birinin karara bağlanmasında etkisi olabilen herhangi bir yasa/karar veya kuralın Anayasaya aykırılığı konusunun mahkemece Anayasa Mahkemesine taşınması üzerine konuyu karara bağlamak,[518]

- Anayasanın maddelerinin yorumlanmasının istenmesi halinde bu yorumu yapmak,[519]

---

[514] KKTC Anayasası, 1985, Md.144/2
[515] KKTC Anayasası, 1985, Md.145
[516] KKTC Anayasası, 1985, Md.146
[517] KKTC Anayasası, 1985, Md.147
[518] KKTC Anayasası, 1985, Md.148
[519] KKTC Anayasası, 1985, Md.149

- Belli bazı gerekçelerin varlığı halinde siyasi partilerin kapatılması davalarına bakmak.[520]

Yüksek Mahkeme, Başkan ve iki yargıç ile veya sadece üç yargıç ile toplanarak Yargıtay veya Yüksek İdare Mahkemesi olarak görev yapar. Bu görev çerçevesinde verilen kararlar nihaidir. Başkanın oturumda bulunmadığı hallerde en kıdemli yargıç Başkanlık eder. Yargıtay, devlette en yüksek istinaf mahkemesidir, herhangi bir mahkeme kararının istinafına ait davalara bakmak ve karara bağlamak yetkisine sahiptir. Buna ek olarak Yargıtay'ın yetki ve görevleri şu şekilde sıralanabilir;[521]

- Yetkisiz tutuklamanın kaldırılması için emirname (Habeas Corpus) çıkarmak,
- Bir yetkinin kullanılmasını sağlamak için emirname (mandamus) çıkarmak,
- Herhangi bir mahkeme veya yargı niteliğinde yetki kullanan herhangi bir makamın yanlış bir kararının uygulanmasını önlemek için emirname (Prohibition) çıkarmak,
- Bir makamın herhangi bir yetkiye dayanılarak işgal edildiğinin soruşturulmasına ilişkin emirname (quo warranto) çıkarmak,
- Herhangi bir mahkeme veya yargı niteliğinde yetki kullanan herhangi bir makamın kararının iptali için emirname (certiorari) çıkarmak.

Yüksek Mahkemenin Yüksek İdare Mahkemesi olarak görev ve yetkileri KKTC Anayasasının 152. Maddesinde sıralanmıştır. Buna göre, Yüksek İdare Mahkemesi, yürütsel veya yönetsel bir yetki kullanan herhangi bir organ, makam veya kişinin bir kararının, işleminin veya ihmalinin, bu Anayasanın veya herhangi bir yasanın veya bunlara uygun olarak çıkarılan mevzuatın kurallarına aykırı olduğu veya bunların söz konusu organ veya makam veya kişiye verilen yetkiyi aşmak veya kötüye kullanmak

[520] Turhan, *a.g.e.*, s.279
[521] KKTC Anayasası, 1985, Md.151/3

suretiyle yapıldığı şikâyeti ile kendisine yapılan başvuru hakkında, kesin karar vermek münhasır yargı yetkisine sahiptir. Yüksek İdare Mahkemesi olarak Yüksek Mahkemeye başvurmanın süresi, işlemin, kararın veya ihmalin öğrenildiği tarihten itibaren 75 gündür.

Başvuru hakkı işlem, karar veya ihmalden meşru menfaati doğrudan doğruya zarar gören ve olumsuz yönde etkilenen kişilere aittir. Yüksek İdare Mahkemesi, böyle bir başvuru üzerine kararında:

- Söz konusu karar veya işlem veya ihmali, tamamen veya kısmen onaylayabilir veya,

- Söz konusu karar veya işlemin, tamamen veya kısmen, hükümsüz ve etkisiz olduğuna ve herhangi bir sonuç doğurmayacağına karar verebilir veya,

- Söz konusu ihmalin, tamamen veya kısmen yapılmaması gerektiğine ve yapılması ihmal olunan eylem veya işlemin yapılması gerektiğine karar verebilir.

Yukarıdaki şekillerde verilen herhangi bir karar, Devlet içerisindeki bütün mahkemeleri ve bütün organları veya makamları bağlar. Karar, ilgili organ veya makam veya kişi tarafından uygulanır ve ona göre hareket edilir. Yüksek idare Mahkemesinin kararları bağlayıcıdır. Kararın yerine getirilmemesi halinde bundan zarar görenlerin kararın yerine getirilmemesinde kusuru bulunan kurum, organ veya makam aleyhine tazminat davası açma hakları vardır.

3.4.1.2.3. Başsavcılık (Hukuk Dairesi)

Başsavcılık, Cumhuriyet Anayasasından KKTC hukuk sistemine taşınmış olan bir kurumdur.[522] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hukuk Dairesi bağımsızdır, Başkanı Başsavcıdır. Başsavcının yokluğunda kendisine Başsavcı Yardımcısı vekillik eder. KKTC adliyesinin daimi üyesi olan başsavcılığın görevi, devletin, cumhurbaşkanının, başbakanın, bakanların ve diğer devlet organlarının hukuk danışmanlığını yapmaktır. Başsavcı, Yüksek Mahkeme yargıcı atanabilmek için gerekli niteliklere sahip kişiler

[522] Turhan, *a.g.e.*, s. 281

arasından Cumhurbaşkanınca atanır ve Yüksek Mahkeme yargıçlarının bağlı olduğu aynı koşul ve kayıtlarla görev yapar. Başsavcılık görevine ancak Yüksek Mahkeme yargıçlarına uygulanan aynı nedenlerle ve aynı usulle son verilebilir.[523]

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalardan da görüleceği üzere KKTC'nin siyasi yapılanması yani yasama ve yargı organlarının yapısı ve bunların işleyiş sistemi, tarihsel gelişim süreci içinde tek bir devlet çatısı altında kesintisiz bir biçimde oluşmamıştır. Kıbrıs Hukuk Sistemi açısından da geçerli olan bu durum için denilebilir ki; Adada egemenliği eline geçiren her yönetim, kendi hukukunu Adaya taşımış ve böylece Kıbrıs Hukuk Sistemi bu sistemlerin etkisi altında şekillenmiş ve değişime uğramıştır.

Ada hukukunun şekillenmesinde, 1571'den 1878'e kadar egemen olan Osmanlı Hukuk Sisteminin, sınırlı bir etkisi olmuştur. Bununla birlikte, 1878-1960 yılları arasında bir İngiliz Kolonisi olan Kıbrıs adasında hukuk sistemi, İngiliz Hukuk Sisteminin etkisi altında kalmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemine gelindiğinde, Devletin iki toplumlu yapısı gereği yaratılan hukuk, temelde İngiliz hukuk sisteminin devamı niteliğinde olmakla birlikte, Anayasa ve yönetsel yargının işlerliği ile Kara Avrupası hukukuna doğru bir yönelim göstermiştir. Bunun nedeni, 1960 Anayasasının, Kara Avrupa'sında, özellikle Yunanistan ve Türkiye'de yürürlükte olan yönetsel yargı sistemine benzer bir sistemi Kıbrıs'a getirmiş olmasıdır.

1963 Aralığından sonra, Kıbrıs Türk Toplumunun kendi kendini yönetme adına oluşturduğu yönetimlerin genelinde yürürlüğe koyulan yasalar göstermektedir ki, yeni hukuk sisteminde, Türk Hukuk Sisteminin etkisiyle, Kara Avrupası Hukukuna doğru bir kayma olmuştur. Ancak bu kayış, temel hukuk sisteminin İngiliz hukuk sistemine dayandığı gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. 1975 yılında kurulan Kıbrıs Türk Federe Devletinde hazırlanan ve kabul edilen yapısal düzenlemeler, kısmen 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasından, esas itibariyle de 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasından esinlenilmiştir. Bu dönemde Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi, bazı yasalar hala İngiliz

[523] KKTC Anayasası, 1985, Md.158/1,2,3

Döneminden kalmış olsa bile, yavaş yavaş Türkiye Cumhuriyeti Hukukundan da etkilenen kendine özgü bir sisteme doğru yönelmiştir.

1985 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü yasalar yapılırken, Türkiye'de yürürlükte olan yasalardan büyük ölçüde yararlanılmıştır. Bunun sonucunda yaratılan hukuksal yapı ve sistem, Türkiye Cumhuriyetindeki Hukuk Sisteminin, bir başka deyişle Kara Avrupası Hukuk sisteminin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hukuk Sisteminin dönüşümünde ve yeniden şekillenmesinde etkili olduğunun açık göstergesidir.

Sonuç itibariyle, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde bugün uygulanmakta olan hukuk sistemi, Anglosakson hukuk sistemi ile Kara Avrupası hukuk sistemlerinin karışımından oluşan kendine özgü, bir hukuk sistemidir. Sistemin karmaşık yapısı, doğallıkla, bir takım sorunları da kendi içinde barındırmaktadır.[524]

3.4.2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İdari Yapısı

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin idari yapılanması, KKTC Anayasasının dördüncü kısmı olan "Yürütme" başlığı altında düzenlenmiştir. Bu kısmın 1. Bölümünde "Cumhurbaşkanı", 2. Bölümünde "Bakanlar Kurulu", 3. Bölümünde "Yönetsel Kurallar", 4. Bölümünde "Olağanüstü Durumlar", 5. Bölümünde "Kuruluşlar" ve 6. Bölümünde "Ekonomik ve Mali Kurallar"a ilişkin hükümler bulunmaktadır.

Üçüncü bölümde yer alan yönetsel kurallara göre, devlet yönetimi, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve yasa ile düzenlenir. Devlet yönetiminin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim ilkelerine göre yürütülür.[525]

---

[524] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC'de Yasa Hazırlama ve Yasa Yapma Süreci Kurumsal ve Fonksiyonel Analizi, Ankara, 2012, s. 9-10
[525] KKTC Anayasası, 1985, Md.113

3.4.2.1. Merkezi İdare Teşkilatı

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Merkezi İdare Teşkilatı, coğrafya durumuna, ekonomik koşullara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre yasa ile belirlenen bölümlere ayrılmıştır.[526]

3.4.2.1.1. Merkezi İdarenin Başkent Teşkilatı

Merkezi idarenin başkent teşkilatı, yürütmeyi de oluşturan Cumhurbaşkanı, Bakanlar kurulu ve başbakandan meydana gelir. Anayasanın 5. Maddesine göre yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna aittir. Bakanlar kurulu ile birlikte buna başbakan da dahil edilebilir. Böylece merkezi idarenin başkent teşkilatı ile yürütmeyi oluşturan organların ortak olduğu görülmektedir.

3.4.2.1.1.1. Cumhurbaşkanı

KKTC Cumhurbaşkanı, devletin başıdır ve 5 yıllığına seçilir. Cumhurbaşkanı adaylarının; milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmak, yükseköğrenim yapmış olmak, otuz beş yaşını doldurmuş bulunmak, Türk ana ve babadan doğmuş olmak ve kuzey Kıbrıs Türk cumhuriyeti yurttaşı olmak ve en az beş yıldan beri daimi ikametgâhı Kıbrıs'ta bulunmuş olmak gibi niteliklere sahip olması gerekmektedir.[527]

Bir adayın Cumhurbaşkanı seçilebilmesi için, kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu alması gerekir. Hiçbir aday salt çoğunluk sağlayamazsa, seçim yedi gün sonra en çok oy alan iki aday arasında yinelenir. Bu takdirde, en çok oy alan aday Cumhurbaşkanı seçilir.[528] Cumhurbaşkanı partili ise, partisinin kararları ile bağlı değildir, bağımsız hareket eder. Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığı aynı kişide birleşemez.[529]

---

[526] KKTC Anayasası, 1985, Md.116
[527] KKTC Anayasası, 1985, Md.99/1
[528] KKTC Anayasası, 1985, Md.99/2
[529] KKTC Anayasası, 1985, Md.101

Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla, Devletin ve toplumun birliğini ve bütünlüğünü temsil eder. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Meclisi adına Cumhuriyet Silahlı Kuvvetleri Başkomutanlığını da temsil eder.

Cumhurbaşkanın en temel görevi Cumhuriyet Anayasasına saygıyı, kamu işlerinin kesintisiz ve düzenle yürütülmesini ve Devletin devamlılığını sağlamaktır. Ayrıca Anayasa ve yasalarla kendisine verilen diğer yetkileri kullanır ve görevlerini tarafsız olarak yerine getirir.[530] Cumhurbaşkanı, görevleri ile ilgili işlemlerinden sorumlu değildir. Cumhurbaşkanı ile birlikte imzalanan kararnamelerden, imzası bulunan başbakan ve ilgili bakanlar sorumludur.[531]

Cumhuriyet Meclisi, Cumhurbaşkanını vatan hainliğinden dolayı, üye tamsayısının en az üçte ikisinin vereceği kararla suçlayabilir. Cumhurbaşkanının yargılanma yeri Yüce Divandır. Yüce Divanın suçlamayı yerinde görmesi halinde Cumhurbaşkanlığı görevi sona erer; suçlu bulunmazsa, görevine yeniden döner. Cumhuriyet Meclisinin suçlama kararı üzerine, Cumhurbaşkanı görevine devam edemez. Bu takdirde, Cumhuriyet Meclisi Başkanı, Cumhurbaşkanlığına vekillik eder.[532]

Cumhuriyet Meclisi Başkanı ayrıca Cumhurbaşkanının hastalık veya yurt dışına çıkma gibi nedenlerle geçici olarak görevinden ayrılması halinde, görevine dönünceye kadar, herhangi bir nedenle Cumhurbaşkanlığının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Cumhurbaşkanlığına vekillik eder. Cumhuriyet Meclisi Başkanı, Cumhurbaşkanlığına vekillik ettiği süre içinde, bu Anayasanın 88. maddesinde sayılan Cumhuriyet Meclisi Seçimlerinin Yenilenmesine dair yetkilerini kullanamaz.[533]

Cumhurbaşkanlığının boşalması, ölüm veya geçici olanların dışında görev başında bulunamama halinde veya Yüksek Mahkeme Başkanlığına gönderilen yazılı istifa ile gerçekleşir. Cumhurbaşkanının sağlık nedeni ile görevini devamlı olarak yapamayacak bir hale gelmesi durumunda, Bakanlar Kurulu, durumu Yüksek Mahkeme

[530] KKTC Anayasası, 1985, Md.102
[531] KKTC Anayasası, 1985, Md.103/1
[532] KKTC Anayasası, 1985, Md.103/2-4
[533] KKTC Anayasası, 1985, Md.105

Başkanlığına bildirir. Anayasa Mahkemesi olarak görev yapan Yüksek Mahkeme, Cumhurbaşkanının görevini devamlı olarak yapamayacağına karar verirse, Cumhurbaşkanlığı boşalmış sayılır. Bu durumda, boşalma tarihinden başlayarak kırk beş günü geçmeyen bir süre içinde yapılacak seçimle Cumhurbaşkanlığı doldurulur.[534]

3.4.2.1.1.2. Bakanlar Kurulu ve Başbakan

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, bakanlar ve Cumhurbaşkanı tarafından milletvekilleri arasından görevlendirilen bir başbakandan oluşur. Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulunu kurma görevini, güvenoyu alabilecek bir grup başkanına veya milletvekiline verir. Bakanlar Kurulunu kurma görevi alan her milletvekili, bu görevini en geç on beş gün içinde tamamlamak veya görevi geri vermekle yükümlüdür.

Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Başbakanın önerisi üzerine bakanları atar; Başbakanın istemi üzerine, bakanlardan herhangi birinin görevine son verir. Bakanlar, milletvekili olmayan kişiler arasından da atanabilir. Ancak bu gibi kişilerin milletvekili seçilme niteliklerine sahip olması gerekir. Başbakan ve bakan olan milletvekilleri, Cumhuriyet Meclisi üyeliğini kaybetmezler. Bakanlar Kuruluna Cumhuriyet Meclisi dışından girmiş olan bakanları yasama dokunulmazlığından aynen yararlanırlar fakat Cumhuriyet Meclisinde oy kullanamazlar. Yeni Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanınca atanıncaya kadar, mevcut Bakanlar Kurulu görevine devam eder.[535]

Bakanlar Kurulunun Göreve Başlaması şu şekilde olur; Cumhurbaşkanınca atanan Bakanlar Kurulunun listesi, tam olarak, Cumhuriyet Meclisine sunulur. Cumhuriyet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağrılır. Bakanlar Kurulunun programı, atanma tarihinden başlayarak en geç bir hafta içinde, Başbakan veya bir bakan tarafından, Cumhuriyet Meclisinde okunur. Programın Cumhuriyet Meclisinde okunmasından sonra güvenoyuna başvurulur. Güvenoyu için görüşmeler programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama

[534] KKTC Anayasası, 1985, Md.104
[535] KKTC Anayasası, 1985, Md.106

yapılır. Güvenoyu alan Bakanlar Kuruluna karşı, güven oylamasından sonra üç ay geçmedikçe güvensizlik önergesi verilemez.[536]

Başbakana karşı güvensizlik önergesi, en az dokuz milletvekili tarafından verilebilir. Bir güvensizlik önergesinin reddedilmesi tarihinden üç ay geçmedikçe güvensizlik önergesi verilemez. Güvensizlik önergesinin gündeme alınıp alınmayacağı, verilişinden sonraki ikinci birleşimde karara bağlanır. Güvensizlik önergesi üzerine yapılan genel görüşmeler bittikten sonra, aradan bir tam gün geçmedikçe güvensizlik önergesi oylanamaz.[537]

Başbakan gerekli görürse, Bakanlar Kurulunda görüştükten sonra, Cumhuriyet Meclisinden herhangi bir zaman güven isteyebilir. Güven istemi, Cumhuriyet Meclisine bildirilmesinden bir tam gün geçmedikçe görüşülemez ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçmedikçe oya konulamaz. Güven istemi, ancak üye tamsayısının salt çoğunluğuyla reddedilebilir. Bakanlar Kurulu üyelerinin çoğunluğunun otuz günlük bir süre içinde değişmesi halinde, Başbakan tarafından güvenoyuna başvurulur. Güvenoyu alamayan veya güven istemi reddedilen veya hakkında verilen güvensizlik önergesi üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kabul edilen Başbakan istifasını Cumhurbaşkanına sunar.[538]

Başbakan, bakanlıklar arası işbirliğini, Bakanlar Kurulunun genel siyasetinin yürütülmesini ve yasaların uygulanmasını sağlar. Başbakan, bakanların görevlerinin Anayasa ve yasalara uygun olarak yerine getirilmesini gözetmek, Bakanlar Kurulunun çalışma düzenini ve disiplinini sağlamak ve düzeltici önlemleri almakla yükümlüdür. Başbakan, Bakanlar Kurulunun programından ve uygulanmasından veya önemli bir politika girişiminden, Cumhuriyet Meclisine karşı sorumlu konumundadır.

Başbakan, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder. Cumhurbaşkanı ise gerekli gördüğü hallerde veya Başbakanın istemi üzerine Bakanlar Kuruluna başkanlık edebilir ancak oy kullanamaz. Başbakan, resmi görevleri dışında başka bir iş yapamaz; Devletin ve kamu

[536] KKTC Anayasası, 1985, Md.109/1-2
[537] KKTC Anayasası, 1985, Md.109/3
[538] KKTC Anayasası, 1985, Md.109/4-6

kuruluşlarının herhangidir yüklenme işini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kabul edemez. Bunun dışında başbakan Anayasa ve yasalarla kendisine verilen diğer yetkileri kullanır ve görevleri yerine getirir.[539]

Bakan, bakanlık merkez örgütü ile bakanlığına bağlı dairelerin ve hizmet birimlerinin en üst hiyerarşik amiridir. Her bakan, Başbakana karşı sorumlu olup, ayrıca kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden sorumludur. Bakanların yürütme görevi aşağıdaki konuları da kapsar:

- Bakanlığını ilgilendiren yasaları uygulamak ve normal olarak bakanlığının yetki çevresine giren tüm konu ve işleri yönetmek;
- Başbakana ve Bakanlar Kuruluna sunulmak üzere bakanlığını ilgilendiren kararname, tüzük ve yönetmelikleri hazırlamak;
- Kendi bakanlığını ilgilendiren herhangi bir yasa ve bu yasalara uygun olarak çıkarılan tüzük ve yönetmeliklerin uygulanabilmesi için yönerge, genelge ve benzeri metinleri yayınlamak;
- Bakanlar Kuruluna sunulmak üzere Cumhuriyet Bütçesinin kendi bakanlığına ait kısmını hazırlamak ve uygulamak.

Bakanlar da tıpkı başbakan gibi resmi görevleri dışında başka bir iş yapamaz; Devletin ve kamu kuruluşlarının herhangi bir yüklenme işini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kabul edemez. Bakanlar, yürürlükteki mevzuatın, Başbakanın ve Bakanlar Kurulunun kendilerine verdiği diğer yetkileri kullanır ve görevleri yerine getirir.[540]

3.4.2.1.1.3. Bakanlıklar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Bakanlıklar, Anayasanın 108'nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Bakanlıklar, Anayasanın öngördüğü sayı ve ilkelere uygun olarak Başbakanın önerisi ve Cumhurbaşkanının onayı ile Resmi Gazete'de yayımlanacak

[539] KKTC Anayasası, 1985, Md.107
[540] KKTC Anayasası, 1985, Md.110

bir kararname ile kurulur ve kaldırılır. Ancak, böyle bir kararname, ilgili Başbakanın güvenoyu alması halinde yürürlüğe girer.[541]

Bakanlık sayısı on ile sınırlandırılmıştır ve hiçbir halde onu aşamaz. Bakanlık merkez örgütünün kuruluşu ve hangi dairelerin ve hizmet birimlerinin hangi bakanlığa bağlanacağı, yasanın öngördüğü ilkelere uygun olarak çıkarılacak tüzükle düzenlenir.[542]

57/1977 sayılı Bakanlıkların Kuruluş İlkeleri Yasasına göre Bakanlıkların temel kuruluşu şu birimlerden meydana gelmektedir; Bakanlık Makamı, Bakanlık Merkez Kuruluşu, Bakanlık Bölgesel Kuruluşları, Bakanlık Bağlı veya İlgili Kuruluşlar (Komisyon, Komite veya Kurullar, Şura, Konsey ve benzeri kuruluşlar, Döner Sermayeli Kuruluşlar, Kamu İktisadî Teşebbüsleri.)

Bakanlık kuruluşunun politik sorumlusu ve en üst hiyerarşik amiri olan Bakan, bakanlığının görev alanına giren konularda Bakanlar Kurulunun genel siyasetini ve programını yürütmek ve yasaların uygulanmasını sağlamakla sorumludur.[543]

Bakanlık Merkez Kuruluşu, Müsteşarın yönetimi altında gereksinmeye göre kurulacak birimlerden oluşur. Bu birimler; Müsteşarlık Makamı, Bakanlık Müdürü makamı ve Danışma Birimleridir (Plânlama, Bütçe ve Koordinasyon Birimi, Bakanlık Danışmanlığı). Müsteşar, bakanlık kuruluşunun Bakandan sonra en yüksek hiyerarşik amiridir ve Bakana karşı sorumludur.[544]

Bakanlık Bölgesel Kuruluşları, Bakanlıklara verilen görevlerin, gereken durumlarda bölgesel olarak görülmesini sağlamak üzere, mülkî idare kademelerine ve yasayla konulan esaslara uygun olarak kurulurlar. Bakanlıklar, bölgesel kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyon sağlamaktan; bölgesel hizmetlerin etkin bir biçimde ve yerel idarelerle uyumlu olarak yürütülmesini sağlamaktan ve denetlemekten sorumludur. Kaymakamlar, ilçelerde devletin en üst düzeydeki temsilcisi olup, bölgesel hizmetlerin

[541] KKTC Anayasası, 1985, Md.108/1
[542] KKTC Anayasası, 1985, Md.108/2
[543] 57/1977 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş İlkeleri Yasası, Md.6
[544] 57/1977 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş İlkeleri Yasası, Md.7-8

etkin bir biçimde yerine getirilmesini gözetmekten; çeşitli bakanlıkların bölgesel kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktan sorumludur.[545]

Bakanlık bağlı ve ilgili kuruluşları, bakanlıkların ilgili görevlerin yerine getirilmesi için gerekli gördüğü durumlarda, kendilerine bağlı kamu görevlileri arasından merkezi ya da bölgesel, komisyon, komite, kurul, şura, konsey ve yasa ile kendilerine bağlı döner sermayeli kuruluşlar oluşturmaları ile kurulurlar. Bakanlıklar, kendilerine bağlı döner sermayeli veya ilgili bulundukları kamu iktisadî teşebbüslerinin çalışmalarının, bakanlık amaç ve politikalarına, plân ve programlara, ilgili yasa, tüzük ve yönetmeliklerin kurallarına uygun olarak ve etkin bir biçimde yürütülmesini gözetmek ve denetlemekle görevlidir.[546]

Bakanlıkların kararname ile kurulması ve sayı sınırlandırmasına tabi olması bakanlık örgütlenmesine özgün bir nitelik kazandırmıştır. Başbakanın önerisi ve cumhurbaşkanının onayı ile kurulan bakanlıkların merkez teşkilatı tüzük ile belirlenir. Bakanlıklara bağlı daire ve kurumların tespiti de tüzükle gerçekleşmektedir. Uygulamada mevcut bakanlıkların korunması yönünde bir eğilim olduğundan, daire ve kurumların tespiti ön plana çıkmaktadır. Bu yapılanma modeli daireleri esas aldığı için güçlü bakanlık yapıları oluşmasına imkân vermemektedir.[547]

KKTC Anayasasına göre; açık olan bakanlıklarla izinli veya özürlü olan bir bakana, diğer bir bakan geçici olarak vekillik eder. Ancak, bir bakan birden fazla bakana vekillik edemez. Cumhuriyet Meclisi kararı ile Yüce Divana verilen bir bakan, bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divana verilmesi halinde Bakanlar Kurulu istifa etmiş sayılır. Herhangi bir nedenle boşalan bakanlığa, en geç on gün içinde atama yapılır.[548]

---

[545] 57/1977 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş İlkeleri Yasası, Md.13-15
[546] 57/1977 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş İlkeleri Yasası, Md.16-18
[547] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC Politika Oluşturma ve Koordinasyon Sistemi'nin Fonksiyonel ve Kurumsal Analizi, Ankara, ts., s. 37-38
[548] KKTC Anayasası, 1985, Md.108/3-5

3.4.2.1.2. Başkentteki Yardımcı Kurullar

Merkezi idare içinde doğrudan icrai karar alma yetkileri olmayan ancak idari kuruluşlara danışma, görüş bildirme, öneri ve tavsiyede bulunma suretiyle katkıda bulunan kurullar, başkentteki yardımcı kurullar olarak adlandırılabilir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde bu kurullar, Sayıştay, Cumhuriyet Güvenlik Kurulu ve Devlet Planlama Örgütü'dür.

3.4.2.1.2.1. Sayıştay

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasasının 132. Maddesine göre Mali denetim organı olan Sayıştay, kamu gelir ve giderlerini denetler ve sonucu bir raporla Cumhuriyet Meclisine ve Bakanlar Kuruluna bildirmek ve Mali konularda Cumhuriyet Meclisine ve Bakanlar Kuruluna yardım etmekle yükümlüdür. Sayıştay'ın başkan ve üyelerinin nitelikleri, atanmaları, kuruluş ve işleyişi yasa ile düzenlenir. "Sayıştay Yasası" Kıbrıs Türk Federe Meclisi'nin 18 Temmuz 1978 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC'nin kurulması ile Sayıştay Başkanlığına dair tüm yasal düzenlemeler KKTC Anayasasında yer almıştır.[549]

18/1978 sayılı Sayıştay Yasası'nın 3. Maddesine göre Sayıştay'ın görevleri şu şekilde sıralanabilir;

- Devlete ait ikraz, istikraz ve taahhütlerle çeşitli kaynaklardan bağış ve yardım suretiyle elde edilen nakdî veya aynî kıymetleri, devlet bonolarını, bütün kefalet, kredi ve devlet avanslarını denetler.
- Genel ve katma bütçelere ilişkin kesin hesapları inceleyerek düzenleyeceği uygunluk bildirimlerini ilişkin olduğu kesin hesap tasarısının verilmesinden başlayarak en geç altı ay içinde Meclis Başkanlığına sunar.
- Denetimine tabi kuruluşların hesap ve işlemlerinin incelenmesi sonucunda gerekli gördüğü hususlarda Meclise ve Bakanlar Kuruluna rapor verir.

---

[549] Okan Veli Şafaklı, "KKTC ve AB'de Sayıştay Müesseselerinin Etkinlik Üzerine Karşılaştırmalı Analizi", *Akademik Bakış Dergisi*, 2010, S. 20, s. 8

- Genel ve katma bütçeli daire veya kuruluşları, genel bütçe içinde yer almayan kamu kurum ve kuruluşları ile yerel kuruluşların, sabit veya döner sermayeli veya fon şeklinde kurulan kurum ve teşebbüslerle, kamu iktisadî teşebbüslerinin, yasalarla Sayıştay denetimine tabi tutulan diğer kurum ve kuruluşların, bütün gelir, gider ve malları ile, nakit, tahvil, senet gibi kıymetlerinin, emanet niteliğinde olanlar dahil, alınıp verilmesini, sağlanma ve kullanılmasını denetler. Bu kapsamda yer alan daire, kurum ve kuruluşlara ait kesin hesapları inceleyerek düzenleyeceği uygunluk bildirimlerini altı ay içinde Meclise ve Bakanlar Kuruluna sunar. Söz konusu daire, kurum, kuruluş ve kamu iktisadi teşebbüslerinin gelir ve giderleri ile ilgili işlemlerini inceler, Meclise rapor verir ve saptadığı yasa dışı işlemleri Başsavcılığa bildirir.

- Gerektiğinde malî işlere ve hesap usulleriyle gelir tahakkuk sistemleri hakkında Meclise ve Bakanlar Kuruluna rapor verir.
- Maliye Bakanlığınca uygulama ile ilgili olarak istenecek hususlarda görüş belirtir ve yasalarla kendisine verilen diğer görevleri yapar.

Sayıştay bağımsız bir kuruluştur. Bir Başkan ve iki üyeden oluşur. Üyeler başkanın yardımcısıdırlar. Görevlerinde ona yardım ederler ve gerek Sayıştay Yasasının, gerekse başka yasaların Sayıştay'a verdiği görevlerin ifasında Başkandan sonra birinci derecede sorumludurlar. Başkan, Sayıştay'ın en büyük âmiridir. Sayıştay'da yeterli sayıda denetici ve genel kadrolara bağlı yeteri kadar idarî personel ile kitabet personeli bulunur.[550] Sayıştay başkanı ve üyeleri, Cumhuriyet Meclisi Başkanlığına başvuran adaylar arasından Cumhuriyet Meclisi Genel Kurulunca gizli oyla ve toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla seçilir. Başvuracak adaylarda aranan nitelikler Sayıştay Yasasında belirtilmiştir.

Sayıştay genel bütçe içinde kendi bütçesiyle yönetilir. Başkanlıkça, Meclis Başkanlığına sunulan Sayıştay bütçesi, genel bütçe yasası, tasarısına ithal edilmek üzere Meclis bütçesiyle birlikte Maliye Bakanlığına gönderilir.[551]

---

[550] 18/1978 sayılı Sayıştay Yasası, Md.5
[551] 18/1978 sayılı Sayıştay Yasası, Md.38

3.4.2.1.2.2. Cumhuriyet Güvenlik Kurulu

Cumhuriyet Güvenlik Kurulu, KKTC Anayasasının 111. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili anayasa maddesine göre, Cumhuriyet Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanının başkanlığında, Cumhuriyet Meclisi Başkanı, Başbakan, Savunma, İçişleri ve Dışişleri Bakanları ile Silahlı Kuvvetler Komutanı ve Emniyet Genel Müdüründen kurulur.

Gündemin özelliğine göre, Kurul toplantılarına diğer ilgili bakan ve kişiler, Başbakanın istemi üzerine çağrılıp görüşleri alınabilir. Kurulda sekreterlik görevleri Başbakanlık örgütünce yürütülür.

Cumhuriyet Güvenlik Kurulu, Devletin ve yurdun güvenlik politikasının saptanması ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli eşgüdümün sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü önlemlere ait kararlar, Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır.

3.4.2.1.2.3. Devlet Planlama Örgütü

Devlet Planlama Örgütü, Kıbrıs Türk Federe Devleti döneminde 1976 Devlet Planlama Örgütü Yasası ile kurulmuştur. Devlet Planlama Örgütü, bir müsteşar tarafından yönetilir. Devlet Planlama Örgütü Müsteşarı, Örgütün faaliyetlerini sevk ve idare ile görevlidir. Müsteşar, ilgili Bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanının imzalarını taşıyan kararname ile atanır.[552]

KKTC Anayasasında doğrudan ismi geçmese dahi Anayasa Madde 134'de "Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma, plana bağlanır. Kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir. Planlama ile ilgili örgütün kuruluş ve görevleri, planın hazırlanmasında, yürürlüğe konmasında, uygulanmasında ve değiştirilmesinde gözetilecek ilkeler ve planın bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesini sağlayacak önlemler yasa ile

[552] 33/1976 sayılı Devlet Planlama Örgütünün Kurulması Hakkında Yasa, Md.7

düzenlenir.” denilmektedir. Bu madde ile devlet planlama örgütü arasında doğrudan ilişki görülmektedir.

DPÖ örgüt yapısı, görev ve işlevleri itibarıyla büyük ölçüde TC Devlet Planlama Teşkilatının ilk kuruluş dönemindeki görünümüne benzerlik göstermektedir.[553] Devlet Planlama Örgütünün görevleri 33/1976 sayılı yasanın 3. Maddesinde sıralanmıştır.[554]

Devlet Planlama Örgütü, Yüksek Planlama Kurulu, Sosyal ve Ekonomik Konsey ve Merkez Örgütünden oluşur. Yüksek Planlama Kurulu, Başbakan, varsa ilgili Devlet Bakanları ve Bakanlar Kurulunca seçilecek üç Bakan; Devlet Planlama Örgütü Müsteşarı, Ekonomik Planlama Dairesi Başkanı, Sosyal Planlama Dairesi Başkanı, İstatistik ve Araştırma Dairesi Başkanı ve İzleme ve Koordinasyon Dairesi Başkanından oluşmaktadır. Yüksek Planlama Kurulunun görevi, ekonomik, sosyal ve kültürel politika hedeflerinin saptanmasında Bakanlar Kuruluna yardımcı olmak, saptanan esaslar çerçevesinde hazırlanacak plan ve programları Bakanlar Kuruluna sunulmadan önce saptanan hedeflere uygunluk ve yeterlik derecesi açısından incelemektir.[555]

Sosyal ve Ekonomik Konsey, Devlet Planlama Örgütü Müsteşarının Başkanlığında, tüm Bakanlık temsilcileri ile Kamu İktisadi Teşebbüslerinin, İşçi ve İşveren Sendikalarının, Kooperatiflerin, Ticaret ve Sanayi Odalarının, Yasa ile kurulun meslek teşekküllerinin, Yerel Kuruluşların ve Sosyal ve Ekonomik amaçlı kuruluşların (birlik ve dernekler) temsilcilerinden oluşur. Sosyal ve Ekonomik Konsey, yılda en az bir defa toplanır ve plan ve programların yapılması ile ilgili olarak, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını tartışır. Plan ve programların hedef ve stratejisinin saptanmasında göz önüne alınmak üzere Yüksek Planlama Kuruluna önerilerde bulunur. Konsey, danışma niteliğindedir. Her kuruluşun kaçar temsilci ile temsil edileceğine Devlet Planlama Örgütü Müsteşarı karar verir. Konsey, gerektiğinde komiteler kurarak

[553] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC Politika Oluşturma, s.27
[554] Bkz. 33/1976 sayılı Devlet Planlama Örgütünün Kurulması Hakkında Yasa, Md. 3
[555] 33/1976 sayılı Devlet Planlama Örgütünün Kurulması Hakkında Yasa, Md.6

çalışmalar yapar. Yukarıda belirtilen amaçları sağlamak amacıyla, Konseyin çalışmalarını düzenleyen bir tüzük yapılır.[556]

Merkez Örgütü dört adet daire başkanlığından oluşur: Ekonomik Planlama Dairesi Başkanlığı, Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı, İstatistik ve Araştırma Dairesi Başkanlığı, İzleme ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı. Daire başkanlıkları, ilgili konularda araştırma ve faaliyette bulunacak şubelerden, devamlı ve geçici özel ihtisas komisyonlarından oluşur. Şubeler ve komisyonlar, Daire Başkanının önerisi ve Müsteşarın onayı ile kurulup dağıtılabilir.

3.4.2.1.3. Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı

Merkezi idare, üstlendiği kamu hizmetlerini hizmetin gereklerine, ekonomik ve toplumsal koşullara, ülkenin coğrafya durumuna göre yürütmek, hizmetleri ülkenin her tarafında bulunan halka götürmek için taşrada da örgütlenmiş bulunmaktadır. Bu taşra teşkilatı merkezde bulunan merkezi idarenin taşradaki uzantısıdır.

Anayasada "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ülkesi, merkezi yönetim kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik koşullara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre yasa ile belirlenen bölümlere ayrılır" denmektedir.[557] 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası, bu alanda mülki yönetim bölümleri ile ilçe yönetimini tanımlayan ve düzenleyen yasa olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.2.1.3.1. Mülki Yönetim Bölümleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti, merkez yönetim kuruluşu bakımından beş ilçe, on iki bucağa ve yüz seksen yedi yerleşim yerine bölünmüştür. 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasasına göre ilçe ve bucakları ile bağlı yerleşim birimleri sayıları şu şekilde sıralanabilir; Lefkoşa İlçesi (30): Lefkoşa Bucağı (17), Değirmenlik Bucağı (13); Gazimağusa İlçesi (42): Gazimağusa Bucağı (14), Geçitkale Bucağı (16), Akdoğan Bucağı (12); Girne İlçesi (42): Girne Bucağı (27), Çamlıbel Bucağı (15);

[556] 33/1976 sayılı Devlet Planlama Örgütünün Kurulması Hakkında Yasa, Md.6
[557] KKTC Anayasası, 1985, Md.116

Güzelyurt İlçesi (30), Güzelyurt Bucağı (12), Lefke Bucağı (18); İskele İlçesi (43), İskele Bucağı (17), Mehmetcik Bucağı (12), Yeni Erenköy Bucağı (14).[558]

Daha önce, Lefkoşa, Gazimağusa ve Girne ilçeleri varken, 1998 yılında Lefkoşa'dan ayrılarak Güzelyurt, 1998 yılında Gazimağusa'dan ayrılarak İskele ilçeleri kurulmuştur.[559]

İlçe ve bucak kurulması, kaldırılması, merkezlerinin belirtilmesi, isimlerinin değiştirilmesi ve bir bucağın başka bir ilçeye bağlanması yasal düzenlemelerle olur. Belediyeler Yasası ve Köy İhtiyar Heyetleri Yasası kuralları uyarınca yeniden köy kurulması veya yerinin değiştirilmesi/kaldırılması, bir köy veya beldenin bir bucaktan başka bir bucağa bağlanması, köy belde isimlerinin değiştirilmesi, köylerin birleştirilmesi veya ayrılması Bakanlar Kurulu kararı ile olur. İlçelere ve bucaklara, merkez yapılan kent veya köyün adı verilir.[560]

3.4.2.1.3.2. İlçe (İdaresi) Yönetimi

33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasasının 6. Maddesi ile İlçe yönetiminin temel kuruluşları aşağıdaki birimlerden oluşur:

- Kaymakamlık merkez ve bucak kuruluşları;
- Kaymakamlık bağlı ve ilgili kuruluşları;
- İlçe Koordinasyon Kurulu;
- İlçe Emniyet Kurulu.

Her ilçe yönetim örgütünde bir Kaymakam, bir Kaymakam Muavini, bucak sayısı kadar Bucak Sorumlusu, Kıdemli İlçe Müfettişi, I'inci Sınıf İlçe Müfettişi, II'nci Sınıf İlçe Müfettişi ve diğer kamu görevlileri bulunur.[561]

---

[558] 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası, Birinci Cetvel
[559] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC Yönetimler Arası Yetki Paylaşımı ve Yerel Yönetim Sistemi Kurumsal ve Fonksiyonel Analizi, Ankara, 2011, s.22
[560] 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası, Md.4-5
[561] 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası, Md.7/1

Kaymakam, İlçedeki en yüksek mülki ve idari amirdir. İlçede Devleti ve Hükümeti temsil eder. Kaymakamın görev ve yetkileri şunlardır;[562]

- İlçede kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi ve çeşitli bakanlıkların bölgesel kuruluşları arasındaki işbirliği ve koordinasyonu sağlamak;
- İlçedeki bütün resmi ve yarı resmi kuruluşların çalışmalarını koordine etmek;
- Devlet organları ile yerel kuruluş organları arasında sıkı işbirliği kurulmasını sağlamak;
- Bölgesel kuruluş organlarının çalışmalarının denetimini yapmak, bütçe ve personel işlerini yürürlükteki yasalara uygun olarak işleme tabi tutmak;
- İlçe sınırları içerisinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının sağlanması için emniyet kuvvetleri ile işbirliği halinde gerekli tedbirleri almak;
- İlçenin her yönden genel yönetim ve genel gidişini düzenlemek ve denetlemek.

Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasasının belirtilen hükümlerinden kaymakamlara icrai fonksiyonlarından ziyade kurumlar arası koordinasyon, ilçenin genel yönetimini düzenlemek ve denetlemek gibi fonksiyonlar yüklendiği anlaşılmaktadır.

Çeşitli kanunlarla kaymakamlıklara verilen diğer görev ve hizmetler; doğum ve ölüm kayıtlarını tutmak, pasaport ve kimlik hizmetleri, dernek, kulüp ve birliklerin tescili, tabanca ve av ruhsatı, ateşli silah taşıma izni, yapı ruhsatı, kuyu ruhsatı, akaryakıt taşıma, depolama ve satış izni, motorlu taşıtlar a ve b işletme izni (taksi ve otobüs izinleri), işletme izni, içki –canlı müzik izni, yabancıların ve öğrencilerin ikamet izinleri (muhaceret), hali arazilerin kiralanması, sulama birliklerinin denetimi, ağaç kesme izni, gece kulüpleri ve diğer eğlence yerlerinin denetlenmesi, karga vurma izni, doğal afetler,

[562] 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası, Md.8

oyun makinesi izni, ateş yakma izni, yardım toplama izni, ekim ve dikim izinleri olarak sıralanabilir.

2008 yılında köylerin belediyelere dahil edilmesiyle kaymakamlıkların fonksiyonları daha da azalmıştır. Kaymakamlıklar tarafından yürütülen ve yukarıda belirtilen hizmetlerin önemli kısmı belediyelere devredilebilecek yerel niteliği ağır basan hizmetlerdir.[563]

Kaymakamlık Merkez Kuruluşu bir Kaymakamın yönetimi altında gereksinmeye göre kurulacak olan; kaymakam muavinliği, yerel kuruluş organları birimi, nüfus, kimlik, pasaport ve askerlik birimlerinden oluşur. kaymakam muavini, ilçe yönetiminin kaymakamdan sonra en yüksek hiyerarşik amiri olup kaymakamın danışmanı ve yardımcısıdır. yerel kuruluş organları birimi; her ilçede, yasaların öngördüğü yöntemlerde, kamu sağlık kuruluşlarının, köy içme suları komisyonlarının, kır bekçileri sandıklarının, sulama birlikleri komitelerinin ve benzeri tüm yasal yerel kuruluşların gözetim ve denetimini yapar, yıllık hesaplarını düzenler, gerekli zamanlarda toplantılarına başkanlık yapılmasını sağlar, ayrıca kaymakamlıkça verilen çeşitli izin belgeleri işlemlerini yürütür. Nüfus, kimlik, pasaport ve askerlik birimi; her ilçede, yasaların öngördüğü çerçevede nüfus, pasaport ve muhaceret, kimlik kartları, askerlik işlemleri ve benzeri işleri yapar.[564]

Kaymakamlık merkez kuruluş ve birimlerinin yanı sıra her bucak merkezinde bir bucak sorumlusunun yönetiminde bucakla ilgili yönetim hizmetlerini görmek üzere bir kaymakamlık bucak kuruluşu kurulur. Her kaymakamlık bucak kuruluşunda bir bucak sorumlusu, bir I'inci Sınıf İlçe Müfettişi, iki II'nci Sınıf İlçe Müfettişi ve diğer kamu görevlileri bulunur.[565]

Kaymakamlık bağlı ve ilgili kuruluşları yukarıda da belirtildiği gibi İlçe Koordinasyon Kurulu ve İlçe Emniyet Kurulundan oluşmaktadır. İlçe Koordinasyon

---

[563] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC Yönetimler Arası Yetki, s. 22-24
[564] 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası, Md.9
[565] 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası, Md.10

Kurulu, her ilçede kaymakamın başkanlığında, ilçe sınırları içerisinde kuruluşu bulunan tüm resmi ve yarı resmi kuruluşların ilçe kuruluş sorumlularından oluşur. İlçe koordinasyon kurulunun görevi, ilçe sınırları içinde yer alan her türlü hizmetin etkin bir biçimde ve koordineli olarak yürütülmesini sağlamak, yürürlükte olan projelerin gözetimini yapmak, resmi daireler arasında olduğu gibi yarı resmi kuruluşlar arasındaki işbirliğini ve koordinasyonu sağlamaktır. Kurul, yılda en az üç kez kaymakamın resmi daveti üzerine toplanır. Kurul sekreterliğini, kaymakamın görevlendireceği bir kaymakamlık görevlisi yapar. İlçe koordinasyon kurulunun çalışmalarını düzenlemek amacı ile Bakanlar Kurulu tüzük yapabilir.[566]

İlçe Emniyet Kurulu, her ilçede, ilçenin her türlü güvenlik ve esenlik konularını incelemek ve değerlendirmek üzere Kaymakamın başkanlığında, İlçe Polis Müdürü veya müdürlerinin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Güvenlik Kuvvetlerinin ilçedeki Sorumlu Komutanının ve Sivil Savunma bölge müdürü veya müdürlerinin katılımlarıyla kurulur. İlçe Emniyet Kurulu, gereksinmeye göre Kaymakamın çağrısı üzerine Kaymakamlıkta toplanır. İlçe koordinasyon kurulu gibi, İlçe Emniyet Kurulunun çalışmalarını düzenlemek amacı ile Bakanlar Kurulu tüzük yapabilir.[567]

3.4.2.2. Yerel Yönetimler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası'nın 119 uncu maddesi yerel yönetimleri, "bölge, belediye veya köy ve mahalle halkının yerel ortak gereksinmelerini karşılamak üzere kuruluş ilkeleri yasa ile belirtilen ve karar organları seçimle oluşturulan kamu tüzel kişileri" olarak tanımlamıştır. Yerel yönetimlerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak yasa ile düzenlenir. Yerel yönetim organlarının seçimleri dört yılda bir yapılır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki yerel hizmetler, belediyeler, belediye olmayan yerleşim birimlerinde ise köy/mahalle ihtiyar heyetleri aracılığı ile yürütülmektedir.

---

[566] 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası, Md.11
[567] 33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası, Md.12

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, coğrafik ve demografik bakımdan oldukça küçük bir ülke olması sebebiyle kamu hizmetlerinin önemli bir bölümü merkezi idareye ait iken, yerel yönetimlerin görev ve yetki alanı oldukça kısıtlıdır. Birçok ülkede artık yerel yönetimlerin görev ve yetki alanı olarak kabul edilen itfaiye, şehir içi trafik, imar planlaması ve uygulaması gibi alanlar Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde merkezi hükümetin yetki alanındadır. Ancak Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda belirtildiği üzere, kamu hizmetlerinin önemli bölümü yerinden yönetim ilkesi çerçevesinde artık yerel yönetimler tarafından sağlanmalıdır. Güvenlik, eğitim, itfaiye, sosyal yardım, imar planlaması, önleyici sağlık hizmetleri gibi alanlarda belediyelerin görev ve yetkileri artırılmalıdır.[568]

3.4.2.2.1. Belediyeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde 51/1995 sayılı Belediye Yasası, belediyelerin konular itibariyle görev, yetki ve sorumluluklarını, belediye teşkilatını ve belediye gelirlerini detaylı olarak düzenlemiştir. Bu yasaya göre, "belde", belediye kuruluşuna sahip yerleşim birimlerini, "belediye" ise belde halkının ortak yerel gereksinmelerini karşılayan ve belde hizmetlerini gören kamu tüzel kişiliğine sahip yerel yönetim kuruluşunu anlatır.

Nüfusu 5000 (beş bin)'e kadar olan beldeler kasaba, nüfusu 5001 (beş bin bir) veya daha fazla olan beldeler ise kent olarak adlandırılır. İlçe merkezleri, nüfusuna bakılmaksızın kent sayılırlar. Belediyelerin kurumasında da bu kural esas alınır. Nüfusu 5001 veya daha fazla olan yerleşim birimlerinde belediye oluşturulması zorunludur. Bir veya birkaç köyden oluşan bir yerleşim biriminde belediye kurulabilmesi için, son genel nüfus sayımına göre, nüfusun 2000'den fazla olması ve yeni belde merkezinin diğer belde merkezlerine en az 5000 metre uzaklıkta olması koşuldur. Belediyelerin kurulmasında referandum usulü uygulanır. Belediye kurulması için aranan koşulların ortadan kalkması

[568] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC Yönetimler Arası Yetki, s. 19

halinde, Belediyeler, Bakanlar Kurulunun Resmi Gazete'de yayımlayacağı bir kararla kaldırılabilir.[569]

Belediyelerin, yasayla belirlenen yetkilerine karşılık beldenin gelişmesi ve belde halkının esenlik, refah ve mutluluğu konusunda ortak yerel gereksinimlerin çağdaş bir anlayış ve demokratik bir tutum ile ete alınıp karşılanması görevleri vardır. Belediyeler Yasasının 16-23 üncü maddelerinde belediyelerin görevleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Belediyelerin sağlık ve sosyal yardımla ilgili görevleri
- Belediyelerin imara ilişkin görevleri
- Belediyelerin ekonomi ve çalışma yaşamına ilişkin görevleri
- Belediyelerin esenlik ve güvenlikle ilgili görevleri
- Belediyelerin eğitim, kültür ve turizme ilişkin görevleri
- Belediyelerin tarıma ilişkin görevleri
- Belediyelerin ulaşıma ilişkin görevleri
- Belediyelerin diğer görevleri

Belediyeler bu görevlerini belde halkının sağlık, esenlik, huzur ve refahını; beldenin temizlik ve düzenini, tarihi ve kültürel yapıların ve çevrenin korunmasını sağlamak amacıyla, Belediyeler Yasası'nın verdiği yetkiler uyarınca emirler vermek, yasaklar koymak ve aykırı hareketleri engellemek ve cezalandırmak, diğer yasaların yasaklandığı veya başka yönetimlere vermediği mahalli nitelikteki her türlü hizmeti yapmak vb yetkilerine sahiptirler.[570]

Belediyeler Yasası'nda belediyenin organları, belediye meclisi ve belediye başkanı olarak düzenlenmiştir. Ayrıca, yönetim kurulu ya da encümene benzer bir yapı bulunmamaktadır. Belediye başkanı, belediyenin yürütme organı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediye başkanı, belde seçmenleri tarafından doğrudan doğruya

[569] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md.6-10
[570] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 24

ve basit çoğunlukla seçilirler. Belediye başkanlığına seçilebilmek için, belediye meclis üyeliği için aranan şartlara sahip olmak gerekmektedir.[571]

Belediye başkanı, halkı yasa, tüzük ve yönetmelikler konusunda aydınlatmak, yönetsel örgüt merkezi olmayan beldelerde resmi törenlere başkanlık etmek ve tebrikleri kabul etmek, Belediye meclis kararlarını uygulamak, sonuçlarını izlemek ve değerlendirmek, belediye görevleri arasında belirtilmiş olup da Belediye meclisince görüşüleceği belirtilmemiş görevleri yürütmek ve yetkileri kullanmak, belediye idaresinin ve bağlı kuruluşların uyumlu, düzenli ve süratli hizmet görmelerini sağlamak, belediyelerde ve bağlı kuruluşlarında hizmet görenlerin çalışmalarını izlemek, denetlemek, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimleriyle ilgilenmek görev ve yetkilerine sahiptir.[572]

Belediye başkanlığına seçildikten sonra Seçim ve Halkoylaması Yasası'nın 9'uncu maddesinde öngörülen seçilme niteliklerini kaybeden belediye başkanları, başkanlıktan düşer. Belediye başkanları, herhangi bir sebepten ötürü başkanlıktan düşmeleri halinde, duyuru tarihinden başlamak üzere üç gün içerisinde asbaşkana devir ve teslim işlemini yaparlar. Asbaşkan, meclisin ilk toplantısında üyelerin salt çoğunluğuyla ve gizli oyla seçilir. Asbaşkanın görevi belediye başkanının görevinden geçici olarak ayrıldığı hallerde, belediye başkanının görevlerini yürütmektir.[573]

Belediye meclisi, belediyenin genel karar organıdır ve Seçim ve Halkoylaması Yasası kurallarının öngördüğü esaslara göre halk tarafından 4 yıl süreyle seçilmiş üyelerden oluşur.[574] Belediye meclisi her ay en az bir kez toplantı yapar. Belediye meclisinin toplantı yeter sayısı üye tam sayısının salt çoğunluğudur.[575] Belediye meclisinin üye sayısı yasada belirtilen esaslara göre Yüksek Seçim Kurulu'nca saptanır.[576]

---

[571] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 52
[572] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 61
[573] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md.64-67
[574] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 37
[575] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 40
[576] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 38

Belediye meclisinin başlıca görev ve yetkileri; belediye çalışma plan ve programlarını karara bağlamak, bütçeyi görüşmek, karara bağlamak, bütçenin bölümleri arasında aktarma yapmak ve gerektiğinde ek bütçe yapmak, bu yasayla ve diğer yasalarla meclise verilen ve meclisce görüşülmesi gereken hizmet ve görevleri karara bağlamak, tüzük ve yönetmelikleri hazırlamak, belediyeyi ilgilendiren hususlar hakkında bakanlığın isteği üzerine görüş belirtmek, belediye başkanının mecliste karara bağlanmasını istediği konuları görüşmek, belediye mal varlığı gelirlerini teminat göstererek borçlanmak vb olarak sıralanabilir.[577] Belediye meclisinin kararları onaya bağlı değildir, belediyeler yasası ve diğer yasalarda belirtilen istisnalar hariç, kesindir ve ilân ile yürürlüğe girer.[578]

Belediyeler Yasası, belediyelere devlet bütçesinden verilecek yardımı ve belediyelerin öz gelirlerini oluşturan belediye vergilerini ve diğer gelirlerini düzenlemektedir. Dolayısıyla ayrıca bir belediye gelirleri kanunu bulunmamaktadır.[579]

KKTC Belediyelerinin bütçe tasarısı belediye başkanı tarafından hazırlanıp, gerekçesi ile birlikte kasım ayı başında belediye meclisine sunulur. Belediye meclisi, en geç kasım ayı sonuna kadar bütçeyi aynen veya gerekli gördüğü değişiklikleri yaparak kabul eder. Belediye meclisince onaylanan bütçe on gün içerisinde bakanlığa sunulur[580] Bakanlık, belediye meclisince kabul edilen bütçeyi, gelişinden başlayarak on beş gün içinde yasaya aykırılık veya maddi hatalar varsa düzeltilmek üzere belediye meclisine geri gönderir. Belediye meclisi bakanlıkça geri gönderilen bütçeyi en geç on gün içinde düzeltir ve bakanlığa iletir. Belediye meclisince düzeltilerek bakanlığa gönderilen bütçe, en geç yedi gün içinde onaylanmak üzere bakanlar kuruluna sunulur. Bakanlar Kurulu bütçeyi 15 gün içinde onaylar. Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan bütçe kesinleşir ve yürürlüğe girer.[581]

15/1980 sayılı Belediyeler Yasasının 159. Maddesinde "Belediyeler, kendi güç ve sınırlarını aşan veya beraberce daha verimli ve ucuza mal edebilecekleri yerel nitelikteki

---

[577] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 48
[578] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 50-51
[579] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC Yönetimler Arası Yetki, s.6
[580] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 103-104
[581] 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Md. 116

hizmetlerin ortaklaşa yürütülmesi amacıyla, yasa ile oluşturulacak bir birlik kurabilirler" denilmektedir. Bu amaçla 1983 yılında kurulan Belediyeler Birliği 1996 yılına kadar dernek statüsünde çalışmış, 1996 yılında çıkarılan Kıbrıs Türk Belediyeleri Birliği Kanunu ile kamu tüzel kişiliğini haiz birlik haline gelmiştir. Belediyelerin tamamı birliğin doğal üyesidir. Yönetim kurulunda bütün siyasi partilerin temsil edilmesine dikkat edilmektedir.

Kıbrıs Türk Belediyeleri Birliği; birlik meclisi, birlik genel yönetim kurulu, birlik yürütme kurulu, birlik başkanı, birlik genel sekreteri olmak üzere beş temel organdan meydana gelir. Kıbrıs Türk Belediyeler Birliğinin görevleri 39/2003 sayılı Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği Yasası'nın 6. Maddesinde belirtilmiştir.[582]

Birlik, amaçlarına ulaşmak ve görev alanına giren hizmetleri yürütmek için, mevzuatla, yerel yönetimlere tanınan her türlü yetkiyi kullanır. Hükümet, yerel yönetim alanındaki düzenlemelerde birliğin görüşlerini dikkate almaktadır.

Birliğin temel geliri üye belediyelerin ödeyeceği aidatlardır. Bunun yanı sıra, bağışlar, birliğin düzenleyeceği yayın, gösteri, eğlence, piyango ve festival giderleri, birliğin kuracağı tesislerden ve belediyelerin ihtiyaçlarını karşılamak için yapacağı alım ve satımlardan sağlayacağı gelirler de birlik gelirleri arasında sayılır.[583] Yasa ile verilen görev ve hizmetlerin karşılanması için yapılan harcamalar, birlik idaresinin yönetim ve personel giderleri, tören, temsil ve ağırlama giderleri, eğitim giderleri vb kalemler ise birliğin giderlerini oluşturmaktadır.[584]

3.4.2.2.2. Köyler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde köyler, 43/2009 sayılı Köy ve Mahalle İhtiyar Heyetleri Yasası ile düzenlenmiştir. İlgili yasada köy, okul, cami, otlak gibi ortak kullanım alanları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanların bağ, bahçe ve

[582] 39/2003 sayılı Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği Yasası, Md. 6
[583] 39/2003 sayılı Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği Yasası, Md. 22
[584] 39/2003 sayılı Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği Yasası, Md. 23

tarlalarıyla birlikte oluşturdukları en küçük yerleşme birimlerini anlatırken, köy sakini, daimi ikametgahı ilgili köy dahilinde olan herhangi bir kişiyi anlatır.

Köylerin idaresi, Seçim ve Halkoylaması Yasası kuralları uyarınca seçme hakkına sahip köy veya mahalle sakinleri tarafından seçilen bir muhtar ve dört ihtiyar heyeti üyesi tarafından yürütülür. İhtiyar heyetinin görev süresi dört yıldır. Bu süre heyetin seçildiği tarihten başlar ve yeni heyetin seçilmesi ile sona erer. Muhtarın olmadığı hallerde kendisine vekâlet etmesi için ihtiyar heyeti üyelerinden biri muhtarın önerisi ve kaymakamlığın onayı ile muhtar vekili olur. Muhtar vekili, muhtarın yokluğu süresince muhtara vekâlet eder.

Muhtar, ihtiyar heyetini toplantıya çağırır, toplantılara başkanlık eder, yasaların kendisine verdiği yetkileri kullanır ve görevlerini yapar. Toplantılarda muhtar ve ihtiyar heyetinin iki üyesinin hazır bulunması ile yetersayı sağlanır. Kararlar, çoğunluğun oyu ile alınır ve oyların eşit olması halinde muhtar ikinci bir oy hakkına sahiptir.[585]

43/2009 sayılı Köy ve Mahalle İhtiyar Heyetleri Yasası'nın 8. Maddesine göre her muhtar aşağıdaki görev yetkilere sahiptir:

- Muhtar seçildiği köy veya mahallede huzur ve barışı korur.
- Köyünün veya mahallesinin sınırları içerisinde işlenen her suçu veya meydana gelen her olay veya kazayı en yakın polis karakoluna en erken bir zamanda bildirmek ve emniyet güçlerine yardımcı olmakla yükümlüdür.
- Devlet gelirlerinin toplanmasında ve diğer devlet görevlerinin ifasında görevlilere yardımcı olmakla yükümlüdür.
- Kaymakamlığın herhangi bir amaçla kendisine göndereceği bildiri, duyuru ve öteki resmi belgeleri köy ve mahallesinde herkesin görebileceği bir şekilde yayımlar.
- İcra memuruna yardımcı olur.
- Yasada belirtilen şartları yerine getirmesi halinde köyünde taşınmaz mal icrasına ilişkin satışları yapar. İlgili durumun istisnaları yasada belirtilmiştir.

[585] 43/2009 sayılı Köy ve Mahalle İhtiyar Heyetleri Yasası, Md.6

- Muhtar, köy veya mahallenin nüfus saymanıdır. Nüfus kayıt işleriyle görevli daire ve nüfus başyazmanı ile işbirliği içinde doğum ve ölümleri kayıt yasasının kendisine yüklediği görevleri yapar.
- Nüfus kayıt işleriyle görevli daire ve nüfus başyazmanı ile işbirliği yaparak, muhtarı bulunduğu köy veya mahallede ikamet edenlere istenmesi halinde kimlik bildirme belgesi düzenler.
- Kendi köy veya mahallesinde ikamet eden ve köy veya mahalle sakinleri kütüğünde veya yabancılar kütüğünde kaydı olan kişilere, istenmesi halinde resmi işlemlerde kullanılmak üzere ikametgâh belgesi düzenler.
- Köy veya mahalle sakininin bir başka köy veya mahalleye taşınması durumunda konut nakil bildirim belgesi düzenler.
- Muhtar olarak bir mühür bulundurur ve mühürlemesi gereken tüm belge ve evrakı bu mühürle mühürler.
- Belediye sınırları dışında bulunan köylerde kullanılması yasalarca yasaklanmış olan sahte veya hileli tartı veya ölçüler kullanıldığını öğrendiğinde, durumu ilgili yerel makama ve polis karakoluna bildirir;
- İnsanlar veya hayvanlar arasında çıkan herhangi bir bulaşıcı hastalığı, bağlı olduğu ilçenin kaymakamlığına veya en yakın polis karakoluna bildirir.

- Diğer yasaların ve örf ve adetlerin kendisine verdiği görev ve sorumlulukları yerine getirir.

Muhtar, bu yasa uyarınca düzenleyeceği belgeleri Pul Yasası kuralları uyarınca pullamak ve birer suretlerini her ayın son işgününe kadar ilgili ilçe kaymakamlığına vermekle yükümlüdür. Bu yasa uyarınca muhtarlar tarafından düzenlenecek belgelerin tedariki, şekil ve içeriği, Bakanlıkça hazırlanıp Bakanlar Kurulunca onaylanarak Resmi Gazete'de yayımlanacak bir tüzükle düzenlenir.

Yasanın "İhtiyar Heyeti Üyelerinin Görevleri" başlıklı 10. maddesinde, her ihtiyar heyeti üyesinin bu yasanın, ilgili diğer yasaların ve örf ve adetlerin kendilerine verdiği tüm görevleri yerine getirmekle yükümlüdür denmektedir. Bu şekilde, köy muhtarının aksine ihtiyar heyetinin görevleri ayrıntılı bir biçimde sıralanmamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ SİYASAL SİSTEMİNİN KURUMSALLAŞMA DÜZEYİ

4.1. KKTC DEMOKRASİSİNİN SAMUEL HUNTINGTON'IN "TWO TURNOVER TEST" MODELİ DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde KKTC demokrasisi Samuel Huntington'ın demokratikleşmeyi ölçmek amacıyla önerdiği Two Turnover Test dahilinde incelenecektir. Seçimler temelinde gerçekleştirilen test için öncelikle testin gerekleri açıklanacak daha sonra KKTC genelinde yapılmış seçimler bu doğrultuda değerlendirilecektir.

4.1.1. Two Turnover Test

Demokrasinin bir ülkede yerleşip yerleşmediği diğer bir deyişle demokrasinin o ülkede pekişmesi, minimalist demokrasi anlayışına göre "demokratik kurumların meşruluğuna yönelik ciddi bir tehdidin bulunmaması, özgür, kısıtlamasız ve hilesiz seçimlerin yapılarak siyasal partilerin iktidar için halkın oylarıyla mücadele etmesi, halkın parlamentoda vekiller aracılığıyla temsil edilmesi" olarak tanımlanmaktadır.[586]

Robert Dahl'ın poliarşi adını verdiği minimal konsepti bir demokrasi için gerekli olan asgari formel koşulları içermektedir. Siyasi makamlar için açık bir yarış ve bütün vatandaşların siyasi katılımını sağlayan yeterli bir hukuki alan demokrasinin temel şartlarını oluştururken, rekabet ve katılım Poliarşi'nin en önemli iki kıstasıdır. Dahl'ın çalışması aynı zamanda diğer kapsamlı teorik modeller için de temel bir konsept taslağı oluşturmaktadır.[587] Samuel P. Huntington'ın demokrasinin pekişmesini ölçmek için

---

[586] Ergun Özbudun, *Çağdaş Türk Politikası Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*, çev. Ali Resul Usul, Doğan Egmont Yayınları, İstanbul, 2007,, s.8

[587] Osman Nuri Öztürk, "Türkiye Demokrasilerin Neresinde? Demokrasi Tiplemeleri Işığında Türkiye Örneğine Yeni Bir Bakış Denemesi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2008, c.66, S.2, s.137

önerdiği "two turnover test" gibi demokrasi alanındaki pek çok araştırma Dahl'ın bu teorik ön çalışmasına dayanmaktadır.

Samuel P. Huntington'ın "Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma" isimli kitabında "two turnover test - iki iktidar değişimi testi" adıyla bahsedilen test, temelde bir ülkede demokrasinin yerleşip yerleşmediğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Huntington two turnover testi şu şekilde açıklar; "eğer demokrasiye geçiş döneminde yapılan ilk seçimde iktidara gelen parti ya da grup daha sonraki bir seçimi kaybedip seçimi kazananlara iktidarı barışçı şekilde devrederse; seçimi kazananlar da, iktidarı daha sonraki bir seçimi kazananlara barışçı şekilde devrederlerse, demokrasi pekişmiş sayılabilir."[588]

" Two Turnover Testin ölçmeyi amaçladığı asıl konu, yeni demokratik sistemlerde yaşanan hayal kırıklığının davranışsal sonuçları ve bunun neticesinde oluşan sistem içi yanıtların niteliğidir. Söz konusu hayal kırıklığı kendini çeşitli biçimlerde göstermektedir. Siyasetten uzaklaşmak, şüphecilik, iktidarda yer alan parti veya gruba karşı tepki geliştirmek, demokratik sistemin kendisine yönelik tepki geliştirmek ve son olarak kurulu düzene karşı tepki geliştirmek, hayal kırıklığının sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. İktidara ve kurulu düzene karşı tepki geliştirmek klasik demokratik tepkilerdendir ve demokrasinin niteliği gereği seçimler yoluyla iktidar değişikliğine gidilmesi ile çözümlenebilir. Bu şekilde hükümet politikasında bir iyileşme sağlanmasa dahi değişim sağlanabilir. Demokratik sistem içinde yer alan bu "sistem içi yanıtlar" kurumsallaştığı ölçüde demokrasi pekişmiştir. İki iktidar değişimi testi, bu pekişmeyi ölçmeyi amaçlar. Yöneticilerin seçim yolu ile seçilmesi demokrasinin temelini oluşturmaktadır ve seçilmişlerin iktidarı kendi rızaları ile devretmesi halinde demokrasi gerçektir.

Seçim yolu ile iktidarın ilk kez değişmesi sembolik bir anlam taşır. İkinci iktidar devri ise; seçilmişler ve seçenler olarak iki ayrı grubun demokrasiyi benimsediğini gösterir. Seçilmişler, tekrar seçilemediğinde makam ve iktidarlarını teslim edecek derecede demokrasiye bağlıdır, seçilmişler ise ister halk olsun ister elitler, demokratik

[588] Huntington, *Üçüncü Dalga,* s. 259

sistem içinde faaliyet göstermektedir. Bu şekilde demokratik toplumlarda aranan özellikler olan siyasal katılma, demokrasinin siyasal kültür ile bütünleşmesi vb gereklerin varlığından söz edilebilir.[589]

Aynı şekilde Guillermo O'Donnell, "Illusions About Consolidation" (1996) adlı makalesinde "bir ülkede demokratik rejimin yerleşikleşmesi için seçim ve onu çevreleyen özgürlüklerin kurumsallaşması gerektiğini" belirtmektedir.[590] O'Donnell ayrıca, demokratik olarak seçilmiş bir hükümetin kurulması ile "ikinci dönüşüm" olarak adlandırdığı demokratik konsolidasyon sürecinin önünü açacağını ancak bunun otoriter yönetimden demokratik yönetime geçişten muhtemelen daha uzun ve daha karmaşık olacağını belirtir. İkinci dönüşüm, demokratik olarak seçilmiş bir hükümetten, demokratik bir rejime veya kurumsallaşmış, konsolide olmuş bir demokrasiye doğru yol almalıdır.[591] Burada da görülebileceği gibi demokrasinin konsolidasyonunda seçimler önemli bir yere sahiptir. Huntington'ın iki iktidar değişimi testi, seçme ve seçilme haklarını merkeze yerleştiren minimalist konsolidasyon tanımı içinde yer alır. Buna göre kesintisiz tekrarlanan iki seçim ve yönetimin barışçı yollarla el değiştirmesi, demokrasinin yerleşmiş olduğunun temel göstergesi kabul edilmiştir.

Buna karşılık eleştirmenler, serbest seçimler ve yeni hükümetlerin, hukukun üstünlüğünün garantisi olmadığı savunmuşlardır. Demokratik araştırma alanında, hukukun üstünlüğü kavramı siyasi bilimciler arasında öne çıkmış, işleyen bir demokrasi için önemli bir bileşen veya önkoşul olarak yorumlanmıştır.[592]

Minimalist demokrasi yaklaşımı, "seçimcilik" riskini de beraberinde getirmektedir. Demokratik pekişmeyi basit bir biçimde düzenli ve yarışmacı seçimler ile bir tutmak yeterli değildir.[593] Tek boyutlu, minimalist demokrasi tanımlamaları normatif

---

[589] Huntington, *Üçüncü Dalga*, s. 258-261
[590] Ahmet Karadağ, "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Demokratikleşme", Sivil Toplum ve Sendikalar, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2011,c.16, S.3, s.30
[591] Guillermo O'Donnell, "Delegatıve Democracy", *Journal of Democracy,* January 1994, v. 5, N. 1, s. 55-56
[592] Wolfgang Muno, "Democracy and the Rule of Law in Mexico", *Kas Internatıonal Reports*, 2012, N.10, s. 34-35
[593] Özbudun, *a.g.e*., s. 8

olarak yeterli olmadığı gibi, analitik olarak da kompleks değildir. Bu tarz tanımlamalar farklılaştırıcı karşılaştırmalı analizlere imkân vermemektedir. Yine minimal demokrasi anlayışı özellikle 90'lı yıllardan sonra oluşan demokratik yapıları açıklamakta yetersiz kalmıştır. Biçimsel olarak demokrasinin kriterlerini yerine getiren pek çok siyasi rejimin, büyük ölçüde demokratik norm ve kurumları da yaraladıkları görülmüştür.[594]

Bu şekilde yaşanan bir demokratik pekişme, içinde demokratik bir tarzda seçilmiş sivil otoritelerin seçimle işbaşına gelmemiş olanlara (demokratik hesap sorma mekanizmasının dışında kalan aktörler) üstünlüğünü ve tüm vatandaşlarının temel insan haklarına geniş ve etkili garantileri de barındırmalıdır.[595]

Özbudun, iki el değiştirme testi olarak isimlendirdiği Huntington'un two turnover test'inin demokratik pekişmenin nihai kriteri olarak alınamayacağını söyler. Ona göre, bu test, başkanlık sistemi ve iki parti sisteminde, hükümet değişikliklerinin sık sık olmasının mutlaka demokratik pekişmeye yol açmadığı çok partili parlamenter sistemlere göre daha anlamlıdır. Buna örnek olarak Türkiye'de 1973 ile 1980 arasında Bülent Ecevit ile Süleyman Demirel'in başını çektiği ve demokratik pekişmeye hiçbir katkıları bulunmayan "üç iktidar el değiştirmesi"ni ve 1980'de demokrasinin çökmesini örnek olarak gösterir.[596]

4.1.2. 1985'ten Bugüne KKTC'de Yapılan Genel Seçimler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde seçimler, Anayasa ve kanunlarda belirtilmiş şekli ile yapılmakta olup seçim türleri; Cumhurbaşkanlığı seçimi, Cumhuriyet Meclisi'ne milletvekili seçimleri ve yerel yönetim seçimleri olmak üzere üçe ayrılır. Cumhurbaşkanlığı ve Cumhuriyet Meclisi seçimleri 5 yılda bir, yerel yönetim seçimleri ise 4 yılda bir yapılmaktadır.

KKTC'nin kurulduğu 15 Kasım 1983 tarihinden günümüze 11 adet genel seçim yapılmıştır. Bu seçimlerden sadece 9 tanesi "two turnover test - iki iktidar değişimi testi"

---

[594] Özalp, *a.g.e*., s. 137
[595] Özbudun, *a.g.e.,* s. 8-9
[596] Özbudun, *a.g.e*., s.9

dahilinde incelenmiştir. Teste dahil edilmeyen seçimler, 13 Ekim 1991 ara seçimi, 25 Haziran 2006 ara seçimi ve 27 Haziran 2010 ara seçimleridir. Bahsi geçen ara seçimler KKTC genelinde yapılmamış belli seçim bölgelerinde tekrarlanmak durumunda kalınmış seçimlerdir. 13 Ekim 1991 ara seçiminde, Demokratik Mücadele Partisinden seçilmiş 12 milletvekilinin seçimlere Türkiye'den müdahale edildiği gerekçesiyle yemin etmemesi üzerine hiç başlamayan milletvekillikleri için yasa gereği bir yıl sonra ara seçim yapılmıştır. 25 Haziran 2006 ara seçimi, Mehmet Ali Talat'ın 20 Nisan 2005'te Cumhurbaşkanı seçilmesi ve UBP milletvekili Salih Miroğlu'nun ölümü üzerine mecliste boş kalan sandalyeler için yapılmıştır. 27 Haziran 2010 ara seçimleri ise dönemin Başbakanı Derviş Eroğlu'nun Cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle Cumhuriyet Meclisi'nde boşalan bir milletvekilliği için sadece Gazimağusa ilçesinde yapılmıştır. Ülke geneline mal edilemeyecek bu seçimler teste dahil edilmemekle birlikte 1983 tarihinden önce yapılan seçimler de incelenmemiştir. Kıbrıs Türk Federe Devleti (13 Şubat 1975-15 Kasım 1983) döneminde yapılmış olan 20 Haziran 1976 genel seçimleri ve 28 Haziran 1981 seçimleri bu sebeple tabloda yer almamıştır.

Tablo 2. KKTC'de Yapılan Genel Seçimler

Seçim	Birinci parti	İkinci parti	Üçüncü parti	Meclise giren partiler	Kurulan hükümetler
23 Haziran 1985 Genel Seçimi	Ulusal Birlik Partisi Derviş Eroğlu %36,7 24 milletvekili	Cumhuriyetçi Türk Partisi Özker Özgür %21,4 12 milletvekili	Toplumcu Kurtuluş Partisi İsmail Bozkurt %15,8 10 milletvekili	Yeni Doğuş Partisi Aytaç Beşeşler %8,8 4 milletvekili	1. Eroğlu Hükümeti 2. Eroğlu Hükümeti 3. Eroğlu Hükümeti
6 Mayıs 1990 Genel Seçimi	Ulusal Birlik Partisi Derviş Eroğlu %54,7 34 milletvekili	Demokratik Mücadele Partisi Parti başkanlar Kurulu %44,5 16 milletvekili	-	-	4. Eroğlu Hükümeti
12 Aralık 1993 Erken Genel Seçimi	Ulusal Birlik Partisi Derviş Eroğlu %29,9 17 milletvekili	Demokrat Parti Hakkı Atun %29,2 15 milletvekili	Cumhuriyetçi Türk Partisi Özker Özgür %24,2 13 milletvekili	Toplumcu Kurtuluş Partisi Mustafa Akıncı %13,3 5 milletvekili	1. Atun hükümeti (DP-CTP) 2. Atun Hükümeti (DP-CTP) 3. Atun Hükümeti (DP-CTP) 5. Eroğlu Hükümeti (UBP-DP)
6 Aralık 1998 Genel Seçimi	Ulusal Birlik Partisi Derviş Eroğlu %40,4 24 milletvekili	Demokrat Parti Salih Coşar %22,6 13 milletvekili	Toplumcu Kurtuluş Partisi Mustafa Akıncı %15,3 7 milletvekili	Cumhuriyetçi Türk Partisi Mehmet Ali Talat %13,4 6 milletvekili	6. Eroğlu Hükümeti (UBP-TKP) 7. Eroğlu Hükümeti (UBP-DP)
14 Aralık 2003 Genel Seçimi	Cumhuriyetçi Türk Partisi Mehmet Ali Talat %35,17 19 milletvekili	Ulusal Birlik Partisi Derviş Eroğlu %32,89 18 milletvekili	Demokrat Parti Serdar Denktaş %12,92 7 milletvekili	Barış ve Demokrasi Hareketi Mustafa Akıncı %13,2 6 milletvekili	1. Talat Hükümeti (CTP-DP)

20 Şubat 2005 Erken Genel Seçimi	Cumhuriyetçi Türk Partisi Mehmet Ali Talat %44,5 24 milletvekili	Ulusal Birlik Partisi Derviş Eroğlu %31,7 19 milletvekili	Demokrat Parti Serdar Denktaş %13,5 6 milletvekili	Barış ve Demokrasi Hareketi Mustafa Akıncı %5,8 1 milletvekili		2. Talat Hükümeti (CTP-DP) 1. Soyer Hükümeti (CTP-DP) 2. Soyer hükümeti (CTP-ÖRP) 3. Soyer Hükümeti (CTP-ÖRP)
19 Nisan 2009 Erken Genel Seçimi	Ulusal Birlik Partisi Derviş Eroğlu %43,97 26 milletvekili	Cumhuriyetçi Türk Partisi Ferdi Sabit Soyer %29,34 15 milletvekili	Demokrat Parti Serdar Denktaş %10,64 5 milletvekili	Toplumcu Demokrasi Partisi Mehmet Çakıcı %6,2 2 milletvekili	Özgürlük ve Reform Partisi Turgay Avcı %6,2 2 milletvekili	8. Eroğlu Hükümeti (UBP) 1. Küçük Hükümeti (UBP-DP) Dr. Sibel Siber Hükümeti (CTP)
28 Temmuz 2013 Erken Genel Seçimi	Cumhuriyetçi Türk Partisi Özkan Yorgancıoğlu %38,38 21 milletvekili	Ulusal Birlik Partisi İrsen Küçük %27,33 14 milletvekili	Demokrat Parti Serdar Denktaş %23,16 12 milletvekili	Toplumcu Demokrasi Partisi Mehmet Çakıcı %7,41 3 milletvekili		Özkan Yorgancıoğlu Hükümeti (CTP-DP) 1.Ömer Kalyoncu Hükümeti (CTP-UBP) Özgürgün Hükümeti (UBP-DP-Bağımsızlar)

Kaynak: http://basbakanlik.gov.ct.tr/BA%C5%9EBAKANLIK/ESK%C4%B0-H%C3%9CK%C3%9CMETLER; http://ysk.mahkemeler.net/, (30.11.2016); Aydoğdu, *a.g.e*.

4.1.3. KKTC Genel Seçimlerinin Two Turnover Test Dâhilinde Yorumlanması

KKTC'de 1985-2013 yılları arasında gerçekleştirilen genel seçimlere bakıldığında birinci gelen partilerin tek başına iktidar olacak çoğunluğu genellikle yakalayamadığı görülmektedir. Hükümetler çoğunlukla koalisyon usulü kurulmuştur. 1., 2., 3., 4. ve 8. Eroğlu hükümeti bunun istisnası olarak gösterilebilir ancak onlar da koalisyon hükümetleri gibi uzun ömürlü olmamıştır.

Two Turnover Test'in ilk kıstası olan, "ilk seçimde iktidara gelen grup ya da partinin daha sonraki bir seçimi kaybetmesi ve seçimi kazananlara iktidarı barışçı şekilde devretmesi" KKTC'de yapılan seçimler açısından incelendiğinde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır; 12 Aralık 1993 Erken Genel Seçimlerinde en yüksek oyu %29,9 ile UBP almıştır ancak Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, hükümet kurma görevini %29,2 oy oranıyla ikinci parti olan Demokrat Parti'ye vermiştir. Tek başına iktidar olacak çoğunluğa sahip olmayan DP, koalisyon için CTP ile anlaşmış ve 1. Atun Hükümeti kurulmuştur. KKTC tarihinde o güne kadar kurulan hükümetler UBP'nin tek parti iktidarı şeklinde olmuş iken 1993 seçimleri ile iktidar değişmiştir.

UBP, 14 Aralık 2003 Genel Seçimlerine kadar hep en yüksek oyu alan parti olmuştur. 1998 seçimlerinden önce 3. Atun Hükümetinin sonlanmasının ardından DP, CTP yerine UBP ile koalisyona gitmiştir ve 5. Eroğlu Hükümeti kurulmuştur. Ancak hükümet değişikliği seçim sonucu olmamıştır.

6 Aralık 1998 Genel Seçimlerinde birinci gelen UBP'nin, koalisyon ortağı Toplumcu Kurtuluş Partisi olmuş ve 6. Eroğlu hükümeti kurulmuştur. 1993 seçimlerinden sonra iktidarı paylaşan DP-CTP koalisyonu, 1998 seçimlerinde yerini UBP-TKP koalisyonuna bırakmıştır. İki seçim arasında kurulan koalisyon hükümetleri dikkate alınmaz ise iktidarın değiştiği söylenebilir. Two Turnover Test'in ikinci kıstası "seçimi kazananlar da, iktidarı daha sonraki bir seçimi kazananlara barışçı şekilde devrederlerse, demokrasi pekişmiş sayılabilir"dir. Teoride 1998 seçimleri ile iktidarın değiştiği düşünülse dahi pratikte Kıbrıs siyaseti 2000'li yıllarda ciddi bir değişim sürecine girmiştir. Rum kesiminin AB üyesi olması, AB ile diğer uluslararası güçlerin Kıbrıs

Sorununu çözmek için uyguladıkları baskı ve ülke içinde yaşanan ekonomik sorunlar bu değişimi kaçınılmaz kılmıştır. Bu ortamda sol partiler kendilerine taban bulmaya başlayarak öne çıkmışlardır.[597] Kıbrıs'ta yükselen Sol Kıbrısçı Siyaset sonucu 14 Aralık 2003 Genel Seçimlerini Mehmet Ali Talat önderliğinde ki Cumhuriyetçi Türk Partisi kazanmıştır. Partilerin oy oranlarına bakıldığında, KKTC seçmeninin yüzde 60 civarı sağ, yüzde 40 civarı sol eğilimli olduğunu görülmektedir. Bu oranlar ilk defa 2003 ve 2005 Genel Seçimlerinde bozulmuştur ve bu iki seçimde sol oylar yaklaşık yüzde 55 civarı, sağ oylar da yüzde 45 civarı olmuştur. 2001 Ekonomik Krizi, Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelen AK Partinin benimsediği Kıbrıs Politikası ve AK Partinin bu dönemde iktidara gelen yeni siyasal eliti desteklemesi bu durumun oluşmasında etkili olmuştur. AK Parti ilk iktidara geldiği dönemde AB üyeliğini gündem maddesi yapmıştı ve Türkiye'nin AB üyeliği konusunda Kıbrıs Sorununu engel olarak görüyor, çözülmesini istiyordu. Bu sebeple Annan Planına destek verdi.[598] Bu süreçte adanın birleşmesini ve AB üyeliğini çözüm olarak gören, "Çözüm ve AB" sloganıyla öne çıkan CTP-BG'nin 2003 ve 2005 seçimlerinde birinci parti olması kaçınılmaz bir sürecin sonucuydu. Yaşanan siyasal dönüşüm ile ortaya çıkan tablo göstermektedir ki 1998 Genel Seçimlerinin sonucunun Two Turnover Test'in ikinci adımına tam manasıyla desteklemediği düşünülse dahi 2003 Genel seçimleri ile ikinci el değiştirme kesinlikle yaşanmış sayılır.

Kıbrıs siyasetindeki dönüşüm bununla sınırlı kalmamıştır. CTP'nin Kıbrıs Müzakerelerini fazlasıyla ön plana alması ama sonuca ulaşamaması, ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde başarısızlığı ve artan yolsuzluk söylentileri seçmenlerde hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu hayal kırıklığının oluşmasında Annan Planına kuzeyin evet derken güneyin reddetmesi ve bunun bir sonucu olarak Türkiye'nin AB üyeliğinin siyasal ve toplumsal alandaki ağırlığını ve niteliğini yitirmesi de etkili olmuştur.[599] Bütün bu gelişmeler Kıbrıs Türklerinde bir içe kapanmaya sebebiyet vererek sağ-milliyetçi siyaseti yükselişe geçirmiş ve Kıbrıs'ta 2009 Genel Seçimlerinin sonucunu belirleyerek UBP'nin

[597] KKTC Siyaseti ve Kıbrıs Sorunu, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 9-10
[598] Şimşir, *a.g.e*., s. 62-63
[599] Özge Yaka, 'Ulusal Dava'dan 'Ayakbağı'na: Kıbrıs Siyasetinin Dönüşümü, *Memleket Siyaset Yönetim*, c.6, S.16, 2011/16, s. 110-111

tek başına iktidara gelmesi sonucunu doğurmuştur. 2009 Seçimi ile barışçı yollardan iktidar tekrar değişmiştir. Kaldı ki 2013 Genel Seçimleri bir başka iktidar değişimini işaret eder.

Sonuç olarak KKTC demokrasisi, seçimleri temel alan Two Turnover Test'i geçmiştir. Ancak sürekli değişen koalisyon hükümetleri, ekonomik ve sosyal sorunlar, ada ülkesi olmanın getirdiği zorluklar, sadece Türkiye tarafından tanınmak ve Kıbrıs'a uygulanan ambargolar, Türkiye-AB-İngiltere vb taraflardan gelen dış müdahaleler, Kıbrıs'ta siyaseti bağımsız, şeffaf ve istikrarlı olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Bu olumsuzluklara seçimler bazında bakıldığında 1991 ara seçimi en açık örnek olarak görülmektedir. 1985 sonrası sürece bakıldığında üçü ara seçim olmak üzere toplam on bir milletvekili seçimi yapılmıştır. Tabloda yer verilmeyen ara seçimlerden ilki 13 Ekim 1991 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 6 Mayıs 1990 seçimi sonrası ittifak amaçlı kurulmuş olan Demokratik Mücadele Partisinden seçilen 12 milletvekilinin, seçimlere Türkiye'den müdahale edildiği gerekçesiyle yemin etmemesi üzerine boşalan üyelikler için yasa gereği bir yıl sonra ara seçim yapılmıştır. Lefkoşa, Girne ve Gazimağusa genelinde gerçekleştirilen bu seçim sonucunda UBP boşalan üyeliklerin tamamına yakınını kazanmıştır. KKTC genelinde ara seçime katılım düşük olmuştur. Bunun sebebi önceki seçimin şaibeli olduğu iddiasıyla Toplumcu Kurtuluş Partisi ve Cumhuriyetçi Türk Partisi'nin ara seçimleri boykot ederek katılmamasıdır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, meclisin dışa yönelik görünümünde ters etki yaratmaması ve tek parti ezici çoğunluğunun olmaması açısından UBP yetkililerine, seçimlere katılmamaları için dolaylı telkinde bulunduğu iddia edilmektedir. Ancak buna rağmen UBP yönetiminin seçimlere katıldığı bilinmektedir.[600]

14 Aralık 2003 seçimleri ise dış müdahalenin öne çıktığı seçimler olmuştur. 2003 seçimleri, 2004 yılının mayıs ayında AB'ye katılacak olan Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB serüveni ile Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın hazırlamış olduğu Annan Planının atmosferi altında gerçekleşmiştir. ABD, İngiltere ve

[600] Aydoğdu, *a.g.e.*, s. 99-101

AB'ye üye olan pek çok ülke doğrudan veya dolaylı olarak söz ve eylemler ile müdahalede bulunmaya çalışmışlar, bir yandan Türkiye'nin tarafsız kalmasını isterken diğer yandan muhalefet partilerini destekleyen ve Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile iktidar partisini hedef alan açıklamalar yapmışlardır.[601]

Seçimleri yüksek sayıda yabancı parlamenter, uluslararası gözlemci ve basın mensubu izlemiştir. Hepsinin genel kanaati, seçim öncesi yapılan beyanatların aksine seçimlerin huzur içerisinde ve son derece demokratik bir ortamda gerçekleştiği olmuştur.[602]

Buna göre KKTC genelinde yapılmış seçimlerde, demokratikleşmeyi ölçen iki el değiştirme testinin olumlu sonuç verdiği söylenebilir. Yönetim, barışçı yollardan adil seçimler ile iki kereden fazla el değiştirmiştir. Ancak bu sonuç ister içeriden olsun ister dışarıdan seçimlere ve ülke siyasetine müdahalede bulunulmadığı fikrini akla getirmemelidir. Kıbrıs siyasetinin öncelikle Türkiye'nin müdahalesine maruz kaldığı iddia edilmektedir.[603] Bu tür müdahaleleri protesto etmek için siyasi partilerin seçimlere katılmadığı, belli siyasetçilerin demeçlerinde bu konuya sıkça yer verdiğini görmekteyiz. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi genel seçimler ile sınırlı kalmamış, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de kendini göstermiştir. Bununla birlikte müdahalenin sınırları siyasi alanın dışında, ekonomik, toplumsal ve askeri alanlara da sirayet etmiştir.[604] Diğer yandan minimalist demokrasi anlayışı çerçevesinde Kıbrıs'ta demokrasi pekişmiş denilse dahi, siyasi istikrar açısından seçimlerin sıklığı ve koalisyon hükümetlerinin zayıf tarafları genel bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır.[605] Kıbrıs'ta bu duruma ek olarak

---

[601] Aydoğdu, a.g.e., s. 104-105; http://bianet.org/bianet/siyaset/27136-turkiyenin-abye-giris-kapisi-kibris (21.10.2016)
[602] Aydoğdu, a.g.e., s.111
[603] İlgili gazete haberleri için lütfen Bkz.
http://www.kibrispostasi.com/print.php?col=147&art=7788,
http://www.yenicaggazetesi.com.tr/abdden-kktc-secimlerine-mudahale-14996h.htm,
http://www.kibrisadahaber.com/kktcdeki-secimlere-mudahale-iddiasi.html, (30.11.2016)
[604] Mehmet Hasgüler, "TC'den Kıbrıs'a Dış Müdahaleler", *Birikim Dergisi*, 1995, S.75, s. 76-77
[605] Kemal Gözler "koalisyon hükûmetlerinin güçsüz hükümetlerdir" der ve devam eder "Çünkü, koalisyon hükûmetleri birden fazla partiden oluşmuştur. Bu partiler doğal olarak birbirinin rakibi durumundadır. Dolayısıyla bu hükûmeti oluşturan partiler arasında şu ya da bu şekilde bir uzlaşmazlık vardır. Zaten aralarında fark olmasa iki ayrı parti olmazlardı. Bu partilerin oluşturduğu koalisyon hükûmetlerinde gerçek anlamda üzerinde uzlaşılan zaten çok az konu vardır. Diğer yandan koalisyon hükûmetleri hızlı karar alamaz. Çünkü ilk önce koalisyon liderlerinin kendi

ekonomik ve sosyal gelişmeler de siyasetin ve demokrasinin istikrarsızlaşmasına neden olmaktadır.

4.2. FREEDOM HOUSE RAPORLARINA GÖRE KKTC'NİN DEĞERLENDİRMESİ

Dünya çapında özgürlük ve demokrasinin genişlemesine adanmış bağımsız ve gözlemci bir organizasyon olan ABD menşeili Freedom House 1941 yılında kurulmuştur. Resmi internet sitesinde amaçları "özgürlük sorunlarını analiz edip, daha büyük siyasi hakları ve insan haklarını savunmak ve cephedeki aktivistleri insan haklarını savunmaya ve demokratik değişimi ilerletmeye destek vermek" şeklinde özetlenmektedir. Buna göre özgürlük, ancak hükümetlerin kendi halklarından, hukukun üstünlüğünün hâkim olmasından, ifade özgürlüğünden, azınlıkların ve kadınların haklarına saygı gösterilmesinden sorumlu olduğu demokratik politik ortamlarda mümkündür.[606]

Freedom House'un "Özgür Değil" olarak nitelendirdiği ülkelerde 2.5 milyardan fazla insan yaşamakta ve bu sayı dünya nüfusunun üçte birinden fazlasını oluşturmaktadır.

Freedom House'un yıllık raporu Dünyada Özgürlük (Freedom in the World) adını taşımakta, siyasal hakların ve dünya çapındaki insan haklarının durumunu değerlendirmektedir. 195 ülke ve 15 bölge için sayısal derecelendirmeler ve destekleyici, açıklayıcı metinlerden oluşan rapor 1973 yılından beri yayınlanmaktadır.

---

aralarında anlaşmaları gerekir. Bu ise çoğunlukla uzun pazarlıklar sonucunda olur. Ayrıca koalisyon hükümetlerinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar çok zor çözülür. Koalisyon hükûmetlerinde icraat, uyuşmazlık yaratır. Bu nedenle bu hükûmetler, hiçbir şey yapmayarak hayatlarını uzatmaya çalışırlar." Daha fazla bilgi için Bkz. Kemal Gözler, "Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Üzerine bir Deneme)", Türkiye Günlüğü, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, s.25-47. Sartori'nin belirttiğine göre, "koalisyon hükûmetlerinin yapabileceği birazcık icraat, genellikle ilk altı ay içinde, hükûmetin devrilmesinin hoş karşılanmayacağı ilk balayı döneminde yapılır. Ondan sonra hükûmetler, hareketsiz kalarak, gemiyi batırmamaya çalışarak zaman kazanmaya bakarlar". Böylece koalisyon hükûmetleri yönetme yeteneğinden kısa sürede mahrum kalırlar. Giovanni Sartori, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği Yapılar Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları Ankara, 1997, s.152

[606] https://freedomhouse.org/about-us, (30.11.2016)

Dünyada Özgürlük, her yıl akademik, düşünce kuruluşu ve insan hakları topluluğunun iç ve dış analistleri ile uzman danışmanlarından oluşan bir ekip tarafından üretilmektedir. 2016 raporu 80'den fazla analist ve 30'a yakın danışman ile birlikte taslak raporları ve puanlamaları hazırlayan analistler, haber makaleleri, akademik analizler, sivil toplum örgütlerinden gelen raporlar ve bireysel mesleki kişiler gibi geniş bir kaynak yelpazesine sahiptir. Dünyada Özgürlük raporuna ek olarak danışmanlar, bir dizi kilit ülke ve bölge raporuna ilişkin detaylı bir inceleme ve yorum da yapmaktadır. Böyle bir teşebbüste öznellik unsuru kaçınılmaz olsa da derecelendirme süreci, metodolojik tutarlılık, entellektüel titizlik ve dengeli ve tarafsız düşünceler üzerinde kurulmaktadır.[607]

Dünyada Özgürlük raporunda, puanlar, derecelendirmeler (Siyasi Haklar ve İnsan Hakları Derecelendirmeleri) ve statülerden (Özgür, Kısmen Özgür, Özgür Değil Statüleri) oluşan üç katmanlı bir derecelendirme sistemi kullanılmaktadır. Bu sisteme daha yakından bakmak gerekirse;

Puanlar: Bir ülke ya da bölgeye, soru formunda 10 adet siyasi hak göstergesi ve 15 adet insan hakları göstergesi için 0-4 arası puan verilir. 0 puanı en küçük serbestlik derecesini ve 4 puan en yüksek serbestlik derecesini temsil eder. Siyasi haklar soruları üç alt kategoriye ayrılır: Seçim Süreci (3 soru), Siyasal Çoğulculuk ve Katılım (4 soru) ve Hükümetin İşleyişi (3 soru). İnsan hakları soruları dört alt kategoriye ayrılır: İnanç ve İfade Özgürlüğü (4 soru), Dernek Kurma ve Örgütlenme Özgürlüğü (3 soru), Hukukun Üstünlüğü (4) ve Kişisel Özerklik ve Bireysel Haklar (4). Siyasi hak kontrol listesine verilen en yüksek puanı 40'tır (10 sorunun her biri için toplam 4 puan). Medeni haklar kontrol listesine verilen en yüksek puanı 60'tır (15 sorunun her biri için toplam 4 puan). Bir önceki basımdaki puanlar, incelenen cari yılda bir karşılaştırma noktası olarak kullanılır.

Siyasi Haklar ve İnsan Hakları Derecelendirmeleri: Bir ülke veya bölgeye, siyasal haklar ve insan hakları alanlarındaki sorulardan aldıkları puana göre, bu iki alanda 1 ile 7 arasında bir skor atanır. 1 özgürlüğün en yüksek derecesini, 7 en küçük dereceyi temsil

[607] Methodology: Freedom in the World 2016, https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2016/methodology, (30.11.2016)

etmek üzere 1'den 7'ye kadar olan her derecelendirme, belirli puanlara karşılık gelir. Puan-derece tablosu aşağıdaki gibidir;

Tablo 3. Freedom House Puan-Siyasal Haklar Tablosu **.**

Toplam Puan	Siyasal Haklar Derecesi
36–40	1
30–35	2
24–29	3
18–23	4
12–17	5
6–11	6
0–5	7

Tablo 4. Freedom House Puan-İnsan Hakları Tablosu

Toplam Puan	İnsan Hakları Derecesi
53–60	1
44–52	2
35–43	3
26–34	4
17–25	5
8–16	6
0–7	7

Özgür, Kısmen Özgür, Özgür Değil Statüleri: Bir ülkenin veya bölgenin siyasi haklar ve insan hakları derecesinin ortalamasına özgürlük derecesi denir ve bu o ülke veya bölgenin Özgür (1.0 ile 2.5), Kısmen Özgür (3.0 ile 5.0 arası) veya Özgür Değil (5.5 ila 7.0) olarak statüsünü belirler.[608]

Freedom House, Dünyada Özgürlük raporuna ek olarak, bir dizi kilit ülke ve bölge raporuna ilişkin detaylı incelemelerde bulunarak ilgili bölge veya ülkeye dair yıllık hazırlanan "ülke raporları" yayınlamaktadır. Dünyada Özgürlük Raporunda kullanılan ölçüm teknikleri, yıllara göre ülke raporları yayınlanırken de kullanılmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti için şu ana kadar 16 adet rapor yayınlanmıştır. Yayınlanan raporlara göre KKTC'nin özgürlük oranı, siyasal haklar ve insan hakları alanlarındaki skorları aşağıdaki tabloda gibidir.

Tablo 5. Freedom House Raporlarına Göre KKTC'nin Yıllık Skorları

	Özgürlük Oranı	Siyasal Haklar	İnsan Hakları
1998	3	4	2
2002	2	2	2
2003	2	2	2
2004	2	2	2
2005	2	2	2
2006	2	2	2
2007	2	2	2
2008	2	2	2
2009	2	2	2
2010	2	2	2
2011	2	2	2
2012	2	2	2
2013	2	2	2
2014	2	2	2
2015	2	2	2
2016	2	2	2

KKTC'nin Freedom House raporlarındaki skorları ilk raporda en düşük değerlere sahipken dört yıl sonra yayınlanan ikinci rapor ve devamında yayınlanan yıllık raporlarda

[608] Methodology: Freedom in the World 2016, https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2016/methodology, (30.11.2016)

değerler 2 tam puanda sabit kalmıştır. Buna göre KKTC 2002 yılından günümüze özgür bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Aşağıda raporlarda öne çıkan noktalar yıl bazında incelenecektir.

4.2.1. Freedom House KKTC Raporu 1998

Freedom House tarafından KKTC hakkında yayınlanan ilk rapor 1998 yılına aittir ve KKTC'nin en düşük skorları aldığı rapor olmuştur. Özgürlük Oranının 3 olduğu raporda KKTC, kısmen özgür olarak değerlendirilmiş, siyasal haklardan 4 tam puan ve insan haklarından 2 tam puan almıştır. Kıbrıs Barış Harekâtının istila olarak nitelendirildiği raporda dikkat çeken noktalar şu şekilde sıralanabilir;[609]

- 1998 yılının sonlarında Kıbrıs Cumhuriyeti ile AB arasında görüşmelerin başlaması bölünmüş adada yeni aciliyetler yarattı. Kıbrıs Türkleri müzakerelere katılmayı reddederken Fransa, Almanya, İtalya ve Hollanda adadaki politik sıkıntılar çözüme ulaşmadan Kıbrıs Cumhuriyetinin AB'ye üye olmaması gerektiği yönünde uyarıda bulundular.

- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşları hükümetlerini demokratik biçimde değiştirebilirler. Kuzeye yerleşen Türk göçmenler oy kullanma hakkına sahipken toplam sayıları 1000'i bulan Yunan ve Maronit topluluklar Kuzey'de değil Kıbrıs Cumhuriyetinde oy kullanma hakkına sahiptirler.

- Türkiye'nin KKTC politikaları üzerinde ciddi oranda etkisi vardır. AB'nin Türkiye'nin üyelik başvurusunu 1997'de reddetmesinin ardından KKTC ve Türkiye ekonomi ve güvenlik alanlarında entegrasyon çabalarını arttırmıştır.

- KKTC'nin kurulduğu günden itibaren sorun teşkil eden mülkiyet hakları konusunda, kuzeydeki topraklardan yaklaşık yüzde 85'i Kıbrıslı Rum sahipleri tarafından talep edilmektedir. 1998 yılında AİHM, Türkiye'yi mülteciler için yaklaşık olarak 574.000 $ tazminat ödemeye mahkûm etmiş ve Kıbrıs Cumhuriyetini adadaki tek meşru

[609] Freedom House Northern Cyprus Report 1998, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1998/northern-cyprus, (30.01.2017)

hükümet olarak görerek, KKTC'yi değil Türkiye'yi adanın kuzey tarafını yöneten ülke olarak ifade etmiştir.

- Ülkede yargı bağımsızdır ve davalar adildir. Askeri bölgeleri ihlal ettiği düşünülen siviller, usulüne uygun işlem haklarını sağlayan askeri mahkemelerde yargılanmaya tabi tutulmaktadır.

- Çoğunluğu Sünni Müslümanlar, azınlık Yunanlılar ve Maronit Ortodoks Hıristiyanlar özgürce ibadet edebilmektedirler. Güney'e giden yolda kısıtlamalar vardır.

- Özel basın çeşitli bakış açıları taşıyan gazete ve süreli yayınları içerir. Yayın medyası devlete aittir ve çoğulcu görüşler sunmaktadır. Yetkililer, Kıbrıslı Rumların ders kitaplarının içeriğini kontrol etmekte ve pek çok başlığı, Kıbrıslı Türklerin "duygularını ihlal ettikleri" gerekçesiyle reddetmektedirler. Ülkede sendikalar bağımsızdır.

Raporun geneline bakıldığında KKTC'nin siyasal düzeni hakkında ciddi sıkıntılar olmadığı ancak bazı sorunlu alanlarda düzenlemelerin eksikliği ve uygulamaların adaletsizliği konusuna dikkat çekildiği görülmektedir. Bu sorunlu alanlar; azınlık hakları, mülkiyet sorunu, Türkiye'nin KKTC üzerindeki etkisi olarak sıralanabilir.

Askeri bölgeleri ihlal ettiği düşünülen sivillerin askeri yargıda yargılanmaları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/1. maddesi uyarınca adil yargılanma hakkına ters düşmesi olarak görülebilir. İlgili karar "1. Herkes cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların haklılığı konusunda (…) karar verecek olan bağımsız ve tarafsız (…) bir mahkeme tarafından davasının hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini (…) isteme hakkına sahiptir (…)" şeklindedir. Davalı tarafın sivil olarak yalnızca askerlerden oluşan bir mahkeme önüne çıkması hakkaniyete uygun değildir. Bunun için Türkiye aleyhine AİHM'ye açılmış davalara bakıldığında destekleyici hükümlere rastlanılmaktadır. 22 Kasım 2011 tarihli Erçep – Türkiye Davası[610] ile ilgili mahkeme, "Yalnızca askerlerden

[610] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 22 Kasım 2011 tarihli Başvuru no: 43965/04 sayılı Erçep-Türkiye kararının yayınlanmış Türkçe metni için bkz, http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/ercep-karari, (22.01.2017)

oluşan bir mahkeme tarafından yargılanan, (…) bir sivil olarak, başvuranın, davaya taraf biçiminde tanımlanabilecek ordu mensubu hâkimler huzuruna çıkma konusunda endişeli olmasının anlaşılabilir olduğu tespit edilir. Bu nedenle, başvuran, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesi'nin, taraf olmasının getirdiği yükümlülüklerden, olmaması gerektiği halde etkilenmesinden haklı olarak endişe edebilir. Sonuç olarak, başvuranın mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile ilgili şüpheleri, tarafsız olarak bakıldığında haklı olarak değerlendirilebilir." Diyerek, AİHS'nin 6/1. maddesinin ihlal edildiği kararına varmıştır. İlgili dava vicdani ret ile ilgili olmakla birlikte, sivillerin askeri mahkeme karşısında yargılanmasının adil olmadığı sonucuna ulaşıldığı için önem arz etmektedir.

4.2.2. Freedom House KKTC Raporu 2002

2002 yılına ait rapor, iki taraf arasında görüşmelerin 2001 yılında tekrar başlamasına ve KKTC Türkiye ilişkilerine eğilmiştir. Raporun ana hatları aşağıdaki gibidir[611];

- Başbakan Yardımcısı Mustafa Akıncı, yerel polis ve itfaiyecileri bir Türk generalin liderliğindeki Kıbrıs Türk Silahlı Kuvvetlerinden ziyade İçişleri Bakanlığının sorumluluğu haline getirmek için anayasa değişikliği çağrısında bulundu. Türk General, Akıncı'yı ihanetle suçlayarak yanıt verdi ve bölgede Türk ordusunun rolü üzerine yapılan tartışmalar 2000 yılında tırmandı.

- KKTC'de yargı her ne kadar bağımsız olsa da askeri bölgeleri ihlal ettiğinden şüphelenilen siviller, adil yargıya saygı duyan ancak askeri açıdan önyargılı olmakla suçlanan askeri mahkemelerde yargılanıyor. Türk Silahlı Kuvvetleri bazen adil yargıyı göz ardı ediyor ve tutukluları yıldırıyor.

- 2001 yılında Denktaş'ı, adanın bölünme politikasını ve bölgedeki Türk askeri varlığını eleştiren sol gazete Avrupa, KKTC'de görülmemiş bir şekilde yargı tacizine

[611] Freedom House Northern Cyprus Report 2002, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/northern-cyprus, (30.01.2017)

maruz kaldı. Gazete aleyhine Mayıs 2000'de, "KKTC'ye ve Türk ordusuna karşı nefreti kışkırtmak" suçlamasıyla 75 adet ceza davası açıldı. Temmuz ayında "casusluk" iddiasıyla tutuklanan dört gazeteci, Mayıs 2001'de Avrupa gazetesinin matbaasında bombalı saldırının hedefi oldu.

- Kuzey Karpazya'da yaşayan azınlıklar rahatça ibadet edebilme hakkına sahip olsalar da bu kişilere hareket özgürlüğü, ifade özgürlüğü, mülk sahipliği ve Yunan medyasına erişimin engellendiğini iddia ediliyor. Mayıs 2001'de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 1974'te yaşam hakkının, özgürlüğün, güvenliğin ve ifade özgürlüğünün ihlal edilmesi de dahil olmak üzere Kuzey Kıbrıs'ı işgal etmesinden kaynaklanan yaygın insan hakları ihlallerinden dolayı Türkiye'yi suçlu buldu.

- Güney'e geçiş için bazı kısıtlamalar mevcut, ancak Mayıs 2000'de Kıbrıs Türk makamları tampon bölgeyi geçmek için ücret sistemini kaldırdı. Her iki taraftan da Kıbrıslı Türkler birbirlerinin topraklarına özgürce dini yerleri ziyaret edebilirler. Kadınlar hükümet ve siyasette yeterince temsil edilmemektedir.

- 2002 raporunda Türkiye'nin KKTC üzerindeki olumsuz etkisinden bahsedilmesinin yanı sıra, KKTC içinde bu durumdan duyulan rahatsızlıklara ve Türkiye'nin himayesinden yana olanların buna tepkisine de değinilmiştir. 2000'li yıllarda değişen Kıbrıs siyasetinin izleri raporda da görülebilmektedir.

4.2.3. Freedom House KKTC Raporu 2003

2003 raporunda adanın tarihi, güncel sosyo ekonomik verileri, KKTC ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki görüşmelerin durmuş olduğu vb genel bilgiler verilmiştir. Buna ek olarak raporda, KKTC Türkiye ilişkilerinde yaşanan gelişmeler ve sivil toplum kuruluşlarınca desteklenen bildiriye değinilmiştir. Raporun detayları aşağıdaki gibidir;[612]

- Ada'nın geleceği üzerine müzakereler, güvenlik, toprak, mülk, tazminat ve adadaki güç dağılımı konularında durdu. Kıbrıslı Rumlar, yerel özerklik, serbest dolaşım

[612] Freedom House Northern Cyprus Report 2003, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2003/northern-cyprus, (30.01.2017)

ve güçlü bir merkezi hükümete sahip bir federasyonun lehine iken Kıbrıslı Türkler, paylaşılan organların çok sınırlı yetkilere sahip olduğu iki bağımsız devletten oluşan bir konfederasyonu desteklemekte.

- Kuzey, günde 12 ila 14 saat arasında sık sık kesintiye uğrayan yetersiz bir güç kaynağı için Kıbrıs Cumhuriyeti'ne tamamen bağımlıdır. Kıbrıs Türk Bölgesi serbest pazar temelinde faaliyet göstermekle birlikte, özel sektör ve devlet yatırımlarının olmaması, nitelikli işgücü eksikliği ve enflasyonun yetersizliği ve Türk lirasının ekonomiyi perişan etmeye devam etmektedir.

- Kıbrıs Türk ekonomisinin Türkiye'den destek almasa ayakta kalamayacağının bilinmesine rağmen, Kıbrıs Türk halkı Ankara'dan daha fazla özerklik talep etmektedir. Temmuz 2001'de, Ankara karşıtı ve Anti-Denktaş sloganları atan yaklaşık 6.000 kişi protesto gösterilerinde bulundu. Kıbrıslı Türklerin Rauf Denktaş'ı kabul etmemesi, adaya dair yapılan müzakerelerde Denktaş'ın konumunu zayıflattı.

- Yargı alanında, Ağustos 2002'de Lefkoşa Ceza Mahkemesi, Rauf Denktaş'ın yetkisini sarsma suçlaması için Avrupa Gazetesinin iki gazetecisini altı ay hapse ve 30 bin dolar cezaya mahkum etti. Mahkeme daha sonra altı ay hapis cezasını oy birliğiyle 1 ay 25 güne düşürdü. Gazeteciler, 8 Ağustos'tan bu yana hapiste kaldıkları süre göz önünde bulundurularak serbest bırakıldı.[613]

- Raporda değinilen Kıbrıs Türk Ticaret Odası'nın bildirisi Ağustos 2002'de hazırlanan "Kıbrıs Türk Sivil Toplumunun Ortak Vizyonu"dur. Aralık 2001'de başlayan yeni diyalogu temel alan bildiri BM öncülüğünde yapılan görüşmelere büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte bildiri, Kıbrıs Rum devletiyle Ortaklık Devleti kurulması da dahil olmak üzere, özellikle Kıbrıs Türk Cumhuriyeti için kabul edilebilir bir çözümün ana hatlarını çiziyor. Bildiriye göre kurulması düşünülen Ortaklık Devleti ve Parça Devletler egemenliği paylaşmış olacak ve ayrı görev ve sorumluluklara sahip olacaklar.

---

[613] • http://arsiv.ntv.com.tr/news/179882.asp, (30.01.2017)

86 sivil toplum kuruluşu tarafından desteklenen bildiri, "Bu Memleket Bizim Platform"u ve Kıbrıs Türk Ticaret Odası'nın ortaklığı ile oluşturulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti AB'ye üye olmadan Kıbrıs sorununun çözülmesi ve AB'ye bir bütün olarak girilmesi bildirinin temel amacıdır. Böylece bilim, teknoloji, güvenlik, özgürlük ve refahın artacağı, Kıbrıs Türk halkına uygulanan izolasyonun sonlanacağı bir gelecek öngörülmüştür.[614]

4.2.4. Freedom House KKTC Raporu 2004

2004 yılına ait raporda Rum Kesimi ile Türk Kesimi arasındaki görüşmeler, Annan Planı ve AB üyeliği ön plana çıkmıştır.[615]

- Kıbrıs Türk siyasetinin 2003'te ki ana gündemi, Rum ve Türk tarafları arasındaki bozulan yeniden birleşme süreci olmuştur. Görüşmelerde ilerleme kaydedilmesine rağmen, BM ve bir karara varılması için çok çalışmış olan Kofi Annan tarafından Mart 2003 olarak belirlenen son tarihe kadar anlaşmaya varılamamıştır. Anlaşmazlığın sebebi geniş ölçüde Rauf Denktaş ve uzlaşmaz tavrı olarak görülse de Rum Kesiminde yapılan seçimlerin son tarih olarak belirlenen Mart ayından hemen önce olması da yadsınamaz bir durumdur. Görüşmelerin başarısızlığı sonucunda Kıbrıs Rum Kesimi AB'ye katılırken Türk Kesimi dışarıda kalmıştır.

- Adanın yeniden birleştirilmesi üzerine BM öncülüğündeki müzakereler, 2003'te bir dizi mesele üzerinde bozuldu. Bu meselelerin başında mülkiyet hakkı gelmekteydi. Denktaş ve Klerides görüşmelerinde ilerleme sağlanamayınca Şubat ayında öncülü kadar uzlaşmacı olmayan Tassos Papadopoulos cumhurbaşkanı seçildi. Rum Kesiminin AB üyeliğinin ardından nisan ayında Türk Kesimi adanın güneyiyle sınır geçişlerini gevşetti. Her iki tarafta da olumlu karşılanan bu hareket sadece Kıbrıslı Türklerin değil, Türkiye'nin kendisinden gelen bazı baskılar sonrasında yaşandı. Kasım 2002'de seçilen Türkiye'nin yeni hükümeti, Kıbrıs Türk liderinin görüşmelerdeki dik başlı

---

[614] Ahmet An, Günümüzde Kıbrıs Türk Toplumu, *Kıbrıs, Dün ve Bugün* Der. Masis Kürkçügil, s. 350-353

[615] Freedom House Northern Cyprus Report 2004, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/northern-cyprus, (30.01.2017)

tavrını hoş görme konusunda geçmiş hükümetlere göre daha az istekli. Çünkü Türkiye'nin AB'ye giriş şansı, diğer hususların yanı sıra adanın bölünmüşlüğünün çözülmesine dayanıyor. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başlangıçta BM barış planını güçlü bir şekilde desteklemekle birlikte, halen Kıbrıs'ı önemli bir stratejik varlık olarak gören Türk ordusunun baskısı altında, bu görevden bir miktar uzaklaştı.

- Ceza yasası, hükümetin gazetecileri yazdıklarından dolayı hapsetmesine izin verirken son dönemde hükümet özgür basına düşman olmuştur. Örneğin, muhalif gazete Avrupa'yı Denktaş'ı eleştirdiği için bezdirmiş ve sonunda kapanmaya zorlamıştır. Avrupa'da halefi Afrika'dan iki editör, cumhurbaşkanına hakaret ettiği için hapsedilmiş, her biri altı ay hapse mahkûm edilmiş, ancak temyizde derhal serbest bırakılmışlardır.

Raporun genelinde adada gerginliğin tırmandığına dair genel bir hava sezilmektedir. Denktaş'ın görüşmeler konusunda ki tavrı inatçı ve uzlaşmaz bulunmuş, adanın Türk kesiminde bu doğrultuda yapılan gösteriler ve birleşme yanlısı anket sonuçları halkın memnuniyetsizliğine örnek olarak gösterilmiştir. Önceki raporlarda da bahsedilen Avrupa Gazetesi davası sonucunda hükümet ile özgür basın arasında ki anlaşmazlığa dikkat çekilmiş ve ilk kez KKTC basın özgürlüğü konusunda eleştiri almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin AB üyeliğini gözeterek Kıbrıs politikasına farklı bir yaklaşım sergilemesi ve bu yaklaşımın Denktaş ve TSK dâhilinde olmayışı da raporda kendine yer bulmuştur.

4.2.5. Freedom House KKTC Raporu 2005

2004 yılı Kıbrıs adası için dönüm noktalarından biridir. Annan Planının adanın her iki kesiminde de referanduma götürülmesi, Türk Kesiminin kabul ettiği ancak Rum Kesiminin reddettiği referandum sonrası yaşanan gelişmeler, garantör ülkelerin ve uluslararası toplumun tutumları Freedom House 2005 raporunda incelenmiştir. KKTC siyasetinde yaşanan gelişmeler ve ülke ekonomisi de raporda kendine yer bulmuştur.[616]

[616] Freedom House Northern Cyprus Report 2005, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2005/northern-cyprus, (30.01.2017)

- Kofi Annan, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumunun liderlerini içeren bir dizi müzakereye öncülük ettikten sonra Yunanistan ve Türkiye'yi de müzakerelere dahil edildi. Anlaşmaya varılmaması üzerine Kofi Annan, 24 Nisan'da Kuzey ve Güney Kıbrıs'ta eşzamanlı, ayrı referandumlarda oya sunulan bir plan önerdi. Türk kesiminde yapılacak olan genel seçimlerin öncesinde, uluslararası toplum, Türk tarafının anlaşmaya her zaman karşı çıkacağı göz önüne alarak bu teklifi kabul etmişti. Ancak Kıbrıs Türk hükümeti tamamen hem fikir olduğunda, Kıbrıs Rumları plan hakkında ciddi çekinceler ifade etmeye başladılar. Sonuçta, Kıbrıslı Rumların yüzde 76'sı plana karşı oy kullanırken, Kıbrıslı Türklerin yüzde 65'i lehte oy kullandı. Ada hala bölünmüş haldeyken, 1 Mayıs'ta AB'ye planlandığı gibi sadece Kıbrıs Rum Kesimi katıldı.

- Aralık 2003'te başbakan seçilen Mehmet Ali Talat, koalisyonunun çoğunluğunu kaybettiği Kasım 2004'te istifa etti; yeni seçimlerin 2005 yılında yapılması beklenmekte. 2003 genel seçimleri sonucu birinci gelen parti Mehmet Ali Talat öncülüğündeki CTP, Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın oğlu eski rakibi Serdar Denktaş'ın önderliğindeki Demokrat Partiyle birlik yanlısı bir hükümet kurulması için ortak oldu. Bu koalisyon, Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ı destekleyen ve seçimlerde ikinci gelen Ulusal Birlik Partisi için büyük üzüntü yarattı. Nisan ayında yaşanan istifalarla koalisyon hükümetinin azınlığa düşmesi sonrası ekim ayında Talat, hükümetin istifasını cumhurbaşkanına sundu. Hiçbir parti yeni bir hükümet kurmayı başaramadığından, yasa koyucular 2005 yılında yeni seçimleri yapmaya karar verdiler.

- Aralık 2003'te yapılan yasama seçimlerinde bazı usulsüzlükler yaşandı. Bir grup bağımsız seçim gözlemcisi, (muhtemelen Türk yerleşimcilerle) oyların sayısının şişirilmesine ilişkin şüphelerini, seçmenlere belirli partileri destekleme yönünde baskı yapılması ve hükümetin televizyon kanalı tarafından taraflı raporlama yapıldığına dair görüşlerini paylaştı. Gözlemciler, seçim usullerinin adil oylamayı sağlamak için yetersiz olduğunu söyledi. Bir sonraki referandumda bazı yeniden birleşme taraftarı vatandaşlar vandalizmin ve hatta şiddetin hedefi oldu; Kuzey Lefkoşa'da, beş Kıbrıslı Türk vatandaşı, aşırı milliyetçi Ülkü Ocakları tarafından düzenlenen bir saldırı sonrasında hastaneye kaldırıldı.

- Adanın birleşmesi için Kıbrıslı Türklerin verdiği ezici onayın olumsuz sonuçlanması uluslararası toplumun KKTC izolasyonunu sona erdirmesine yönelik umutların doğmasına yol açtı. Bağışçılar, AB'den alınacak 259 milyon Euro da dahil olmak üzere önemli ölçüde destek sözü verdiler. Ticaret ve seyahat yasaklarını sona erdirme ve Yeşil Hat boyunca hareket özgürlüğü arttırma çabaları da söz konusuydu. Bununla birlikte, Güney Kıbrıslılar, AB yardım paketinin özelliklerini belirlemek de dahil olmak üzere, Kuzey ile dünyanın geri kalanı arasındaki doğrudan temaslara karşı çalışıyor; bazı tedbirlerin Kuzeyin uluslararası alanda tanınmasıyla eşdeğer olduğunu savunuyorlardı. Buna ek olarak Talat, uluslararası toplumun Güney'i Kuzey ile uzlaşma yolunda ilerletecek kadar iyi olmadığını söyledi. Birleşme referandumundan sonra AB, Kuzey Kıbrıs ile dünyanın geri kalanı arasındaki doğrudan ticaret ve seferler başlatmaya çalıştı ancak tanınmayan devletin liman ve hava limanlarını kontrol eden uluslararası düzenlemeleri atlatamadı. Ancak, kısıtlamalar gevşedikten sonra adanın iki kesimi arasındaki ticaret arttı. Kıbrıslı Rumların da içinde bulunduğu tüm AB vatandaşları, pasaport yerine kimlik belgeleri sunarak adanın kuzeyine geçiş yapma hakkına sahip oldular. Öte yandan Kıbrıs Türk Başbakanı Mehmet Ali Talat, Kıbrıs Rumlarının Yeşil Hat üzerinden 11 yeni geçiş noktası açma önerisini reddetti. Kıbrıslı Türkler ise çoğu hükümet seyahat belgelerini tanımadığı için seyahat etmekte güçlük çekmekteler.

2004 yılı KKTC için son 20 yılın en önemli olaylarından biri olan Annan Referandumunun yaşandığı yıl olmuştur. Türk Kesimi referandumda evet diyerek KKTC'nin uzun yıllardır yaşadığı izole ve belirsiz konumdan kurtulmak, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulmak istemiştir. Planda belirsiz bırakılan ve ileride Kıbrıslı Türklerin zararına olabilecek noktalar, çözüm ve barış amacıyla geri plana itilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Annan Planının sunduğu çözümü kabul etmenin, Türkiye ve KKTC'nin uzun dönemde zorluklarla elde ettiği hakları kaybetme riskini taşıdığı fikrine de ulaşılabilir. Sonuç olarak uluslararası toplumda barış ve çözümden yana olan uzlaşmacı taraf KKTC olmuştur. Bu durumun izolasyonların ortadan kalkması ve Kıbrıslı Türklerin durumunda olumlu gelişmeler yaratması açısından beklenti yarattığı görülmektedir. Ancak kısa veya orta vadede tatmin edici bir gelişme olmamıştır. Annan Planının yanı sıra 2004 yılında KKTC siyasetinde hükümet kurmada yaşanan zorluklar ve seçimlere

dair usulsüzlük iddiaları da raporda değinilen konular olmuştur. KKTC siyasetinin temel sorunlarından olan siyasi istikrarsızlık ve siyasi arenada yaşanan usulsüzlükler, siyasal sistemin kurumsallığı ve şeffaflığı üzerinde tartışmalar yaratmaktadır.

4.2.6. Freedom House KKTC Raporu 2006

2006 yılına ait raporda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde 2005 yılında yapılmış olan genel seçimler ve cumhurbaşkanlığı seçimleri odak noktası konumundadır. Seçimler öncesi genel durum ve seçim sonuçlarının yanı sıra KKTC'deki yolsuzluk, ticaret ve seyahat yasakları, Türk ve Kıbrıslı Türk karışık vatandaşlık sorunu ve adanın daimi sorunu olan mülkiyet hakkı da raporda yer bulmuştur.[617]

- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 2005 yılında parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri düzenledi ve bu seçimlerin her ikisi de yeni cumhurbaşkanı ve yeniden birleşme yanlısı olan Mehmet Ali Talat ve partisi Cumhuriyetçi Türk Partisi için güçlü bir destek sağladı. Bu arada, yıl boyunca yeniden birleşme görüşmeleri konusunda ilerleme kaydedilmedi.

- 20 Şubat 2005 tarihinde yapılan yasama seçimlerinde Cumhuriyetçi Türk Partisi yüzde 44 oy aldı ve 50 sandalyeden 24'ünü kazandı. 2004 referandumunda yeniden birleşmeye karşı kampanya başlatan Ulusal Birlik Partisi, yüzde 32 oy alarak 19 sandalye ile ikinci oldu. Cumhurbaşkanının oğlu Serdar Denktaş, CTP'nin ortağı Demokrat Partiyi 1 sandalye kayıp vererek 6 sandalye ile meclise soktu. Parlamentodaki diğer parti, yeniden birleşme yanlısı Barış ve Demokrasi Partisidir ve sandalye sayısı 3'ten 1'e düşmüştür.

- 2003 yılında seçilen birleşme yanlısı hükümet ve 2004 referandumunda evet oyu çıkması, KKTC'nin bağımsızlığını ilan etmesinden bu yana görev yapan Cumhurbaşkanı Denktaş'ın gücünü zayıflattı. Bu nedenle Nisan 2005'te yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Denktaş aday olmadı. Denktaş'ın mevkii için Başbakan

[617] Freedom House Northern Cyprus Report 2006, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/northern-cyprus, (30.01.2017)

Mehmet Ali Talat ve UBP lideri Derviş Eroğlu da dâhil olmak üzere yedi kişi yarıştı. Eroğlu'nun %23 oy oranına karşılık Talat, %56 oyla kazandı.

- Ticaret ve seyahat yasaklarını sona erdirme girişimleri, kuzey ile dünyanın geri kalanı arasındaki doğrudan temasa karşı çalışan Güney Kıbrıslılar tarafından engellendi. Keşif görüşmeleri, kuzeyde bir AB yardım ve ticaret paketinin uygulanmasına izin vermeye yönelik uzlaşmaya ilişkin tartışmalar da dahil olmak üzere 2005 yılında gerçekleşti; ancak ilerleme kaydedilemedi. Yine de, taraflar arasında ticaret arttı ve Yeşil Hat boyunca serbest dolaşım sağlanarak, daha fazla kontrol noktası açıldı, sınırlamalar gevşetti.

- Şeffaflık eksikliği ve yolsuzluk, Kuzey Kıbrıs'ta dikkate değer bir sorun olarak görülürken, hükümet, 2004 yılından beri yolsuzlukla mücadele için çaba göstermektedir. Türk ve Kıbrıslı Türklerin çocuklarına dair vatandaşlık hakkı tartışmalara konu olmuştur. Bu davalarda vatandaşlık verilmesi dondurulsa da 2005 yılında yeniden başlamıştır.

- Daha önce Kıbrıs Rumlarına ait olan kuzeydeki mülklerin statüsü olası gelecekteki yeniden birleşme görüşmelerinde önemli bir tartışma noktası olarak görülüyor. Güney'de Mart 2005'te çıkan bir kanunla "yasadışı" mülkiyete sahip insanlar için cezalar arttı; KKTC ise bu yasayı dikkate almayacağını açıkladı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Nisan ayında, Kıbrıs Türk rejiminin kuzeydeki Kıbrıslı Rumların mülk iddialarına yönelik daha etkili çözümler sunması gerektiğine karar verdi. Bu amaçla KKTC'de kurulmuş olan komisyon ise önyargılı olarak değerlendirildi.

2005 yılı KKTC için seçimler yılı olmuştur. 2000 yılında cumhurbaşkanlığı, 2002 yılında yerel seçimler, 2003 milletvekilliği seçimi, 2004 referandum, 2005 cumhurbaşkanlığı ve 2005 milletvekilliği erken seçimleri nedeniyle 6 yılda 7 kez sandık başına gidilmiştir. 2000'li yılların başında Kıbrıs'ta siyasetin uğradığı dönüşüm ve sol partilerin taban bulması 2005 seçimlerinde kendini iyiden iyiye göstermiştir. CTP'nin artan oy oranı, mecliste birinci parti olması ve Mehmet Ali Talat'ın yeni cumhurbaşkanı seçilmesi bu durumun göstergesidir. KKTC'de Annan Planına evet yanıtının çıkması ile eşgüdümlü olan bu siyasal dönüşüm, birleşme yanlısı, barış ve uzlaşı taraftarı olan sol

partilere Türkiye Hükümetinin desteği ile birlikte yorumlanmalıdır. Bununla birlikte yeni siyasal elitin Kıbrıs Türkü tanımında Türklükten ziyade Kıbrıslı kimliğinin üzerinde durması hükümet politikalarına yansımıştır. Ayrıca Rum Kesimi ile görüşmelerde her ne kadar gelişme sağlanamasa da ilerleyen süreçte sağlanacağı açıktır.

4.2.7. Freedom House KKTC Raporu 2007

2007 yılına ait Freedom House KKTC raporu, Kuzey Kıbrıs'ın iç siyasetine yoğunlaşmıştır. Raporda ek olarak yasal boşluklar, yolsuzluk ve kadın hakları da ele alınmıştır. KKTC ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki ticaret ilişkileri, geçiş hattı ve mülkiyet sorunu da raporda değinilen konular arasındadır.[618]

- İktidardaki Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP), Demokrat Parti (DP) ile kurulan koalisyonunu Eylül 2006'da sonlandırarak, yeni kurulan Özgür Parti ile hükümet kurdu. DP ve muhalefetteki Ulusal Birlik Partisi (UBP), meclisi boykot etti ve yaşanan karışıklığın Türkiye'nin müdahalesi ile ilişkili olduğunu belirtti. Adayı yeniden birleştirme çabaları konusunda yıl içinde önemli bir ilerleme kaydedilmedi.

- CTP ve DP'nin koalisyonu Haziran 2006'daki seçimler sonrasında bir hükümet kurmakta güçlük çekiyordu. Eylül ayında üç milletvekili (UBP'den iki kişi ve DP'den bir kişi) hükümet yanlısı Özgür Parti'yi kurmak üzere istifa edince koalisyon çöktü ve Serdar Denktaş hükümeti bıraktı. DP ve UBP, koalisyonun çökmesi konusunda Türkiye'yi suçladı. Bununla birlikte Türkiye'nin, Denktaş'ın AB ve birleşme karşıtı tavrına soğuk durarak, söz konusu konulardaki olumlu tutumuna rağmen, oğlu için de aynı hoşnutsuzluğu duyduğu iddia edildi. Türkiye ayrıca, milliyetçi retoriğini onaylamadığı iddia edilen UBP'yi zayıflatmak için gizli anlaşma yapmakla suçlanıyordu. Başbakan Ferdi Sabit Soyer, CTP'nin Eylül ayı çöküşünden sonra Özgür Parti ile yeni koalisyon hükümeti kurması üzerine görevini sürdürdü.

---

[618] Freedom House Northern Cyprus Report 2007, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2007/northern-cyprus, (30.01.2017)

- KKTC’de medyanın özgürlüğüne genellikle saygı duyulur, ancak sorunlar mevcuttur. 2006 yazında Kıbrıslı Türk polisi, Kuzey Kıbrıs'taki olayları haber yapan Kıbrıslı Rum gazetecileri üç kez tutukladı. Hepsi askeri alanda çekim yapmakla suçlandı ve çoğu kısa sürede serbest bırakıldı.

- Polis, uyuşturucu kaçakçılığıyla ilgili yolsuzlukla suçlanıyor. KKTC diğer ülkeler tarafından tanınmadığından, iade sözleşmesi bulunmamakta ve yurt dışında suçlanan Kıbrıslı Türkler bazen Kuzey Kıbrıs'a geri dönmekte. Bununla birlikte, 2006 yılında İngiltere'de adam öldürme suçuyla suçlanan bir Kıbrıslı Türk İngiliz polis teşkilatının talebinden sonra, benzer şekilde KKTC'de de suçlandı ve yargı süreci başlatıldı. Duruşma yılın sonunda hala devam ediyordu.

- Kuzeyden güneye göç eden Kıbrıslı Rumlar’ın mülkiyet durumunun gelecekteki yeniden birleşme görüşmelerinde önemli bir tartışma noktası olması bekleniyor. Geçmişte, kuzeydeki eski mülk sahipleri 1974 ve öncesinde güneye göç etmişler ve davalarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) götürmüşlerdi. Yargılama yapabilecek yerel bir mahkeme bulunmadığı için bu kişiler doğrudan doğruya AİHM’ye itiraz edebileceklerdi. AİHM, Nisan 2005'te, Kıbrıs Türk rejiminin kuzeydeki Kıbrıslı Rum mülkiyet iddialarına yönelik daha etkili mekanizmalar kurması gerektiğine hükmetti; Aralık 2005 itibariyle, mahkeme konuyla ilgili diğer tüm davaları askıya almıştı. Mart 2006'da Kıbrıs Türk makamları, mülkiyet davalarının görüleceği bir taşınmaz mal komisyonu kurduklarını ilan ettiler. Komisyon, Ağustos 2006'ya kadar 40'dan fazla şikâyet aldı. Bu şikâyetlerin üç tanesi tazminat veya mülkün iadesi ile çözüldü.

- KKTC’de kadına yönelik şiddet bir sorundur. Aile içi istismar bir aile meselesi olarak değerlendirilir ve nadiren mahkemede ele alınır. Eşit işe eşit ücret için yasal hükümler vardır, ancak bunlar her zaman uygulanmaz.

KKTC siyaseti 2006 yılında da hareketli geçmiş, yaşanan hükümet krizleri ve benzeri gelişmeler Türkiye’nin müdahalesi ile birlikte anılmıştır. Aynı şekilde, devam eden sorunlardan olan yolsuzluk, kolluk kuvvetleri ile birlikte anılarak ne kadar yerleşmiş olduğunu göstermiştir. Raporda işlenen konularda öne çıkan taşınmaz mal komisyonunun

kurulması, KKTC- Kıbrıs Cumhuriyeti ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır.

4.2.8. Freedom House KKTC Raporu 2008

2008 raporunda KKTC siyaseti ile ilgili değinilen konular 2007 yılına ait rapordan farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte kadına şiddet konusuna daha fazla önem verilmiş, taşınmaz mal komisyonu hakkındaki eleştiriler ve şeffaflık tartışmaları raporda işlenmiştir.[619]

- Hükümet, son yıllarda yolsuzlukla mücadele çabaları gösterdi ancak şeffaflık eksikliği ve rüşvet halen sorun olarak görülüyor. Özgür Parti'den iki bakan, bir inşaat şirketinden rüşvet almakla suçlandı. Bakanların birinin başbakan tarafından "ilke farklılıkları" nedeniyle yılın başlarında ayrılmasına izin verildi. KKTC, Şeffaflık Uluslararası Enstitüsünün Yolsuzluk Algılama Endeksinde ayrı olarak listelenmemiştir.

- Basın özgürlüğü konusunda; 2007 yılında beş yabancı gazeteci üniversite kampüsündeki bir toplantıda röportaj yaptıktan sonra gözaltına alındı ve Şubat 2007'de serbest bırakıldı. Ocak ayında Kıbrıs Türk Karikatüristler Derneği başkanı, kendisiyle fikir birliği olmayan milliyetçiler tarafından saldırıya uğradı.

- Mart 2006'da, KKTC mülkiyet konusunda şikâyetleri karara bağlamak için bir taşınmaz mal komisyonunun kurulduğunu ilan etti; ancak Güneyin, komisyonun meşruluğu konusunda itirazları var. Komisyon Temmuz 2007 itibariyle 200'den fazla şikâyet almış ve -eleştirmenler tutarların mülkün değerinin çok altında olduğunu iddia etse de- 20'ye yakın şikayeti tazminatla sonuçlandırmıştır.

- 2007'de yapılan bir araştırma, kadınların dörtte üçünün hayatlarında en az bir kez şiddet mağduru olduğunu ve çoğu saldırının evde olduğunu tespit etti. Yaşanılan olaylarda polisin müdahale etmek istemediği kanıtlandı. Bununla birlikte birçok kadın gördüğü şiddeti arkadaşlarıyla dahi paylaşmamayı tercih ediyor. Ülkede eşit işe eşit ücret

[619] Freedom House Northern Cyprus Report 2008, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2008/northern-cyprus, (30.01.2017)

ödenmesi konusunda yasal hükümler mevcut, ancak bunlar özellikle mavi yakalı işlerde zorunlu değildir.

2008 yılında, KKTC için atılan adımların sonuç vermeye başladığı söylenebilir. Taşınmaz mal komisyonunun faaliyette bulunması, yolsuzlukla mücadele için bazı önlemler alınması ve kadına karşı şiddetin çalışmalara konu olması bunun göstergesidir. Basın özgürlüğü KKTC için ciddi bir sıkıntı olmasa dahi, milliyetçi olmayan gazetecilerin saldırıya uğraması ve yabancı gazetecilere karşı uygulanan kısa süreli hapis cezaları olumsuz örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.9. Freedom House KKTC Raporu 2009

2009 Raporu KKTC ile GKRY arasında yeniden gerçekleştirilen birleşme görüşmelerine ve KKTC Taşınmaz Mal Komisyonu kararlarına odaklanmıştır.[620]

- KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ile Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Tassos Papadopulos arasında 2004 yılındaki referandumdan bu yana ilk kez Temmuz 2006'da yapılan görüşmeler, 8 Temmuz anlaşması olarak adlandırılan bir güven artırıcı önlemler programı ile sonuçlandı. Ancak süreç eninde sonunda durma noktasına geldi. Demetris Hristofiyas'ın Şubat ayında güneyde cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından yeni bir dizi görüşme başlatıldı, ancak yıl boyunca herhangi bir ilerleme kaydedilmedi ve müzakereciler, yılı ilerleme konusunda daha az umutlu şekilde kapattı.

- 2008 yılında Güney Hükümeti, Kuzey varlığının bir ülke olarak görülmesini önlemek için resmi dilini değiştirdikten sonra, KKTC'de AB tarafından finanse edilen altyapı projeleri için teklif veren kuzeyli müteahhitlere karşı itirazlarını geri çekti.

- Mart 2006'da kurulan ve Güney'in tanımadığı Taşınmaz Mal Komisyonu, Şubat 2008 itibariyle yaklaşık 310 şikâyet aldı ve tazminat tutarlarının mülkün değerinin çok altında olduğunu iddia edilse dahi, 30'dan fazla şikâyeti karara bağladı. AİHM, 2008 yılında, Taşınmaz Mal Komisyonu tarafından düzenlenen ve Güneydeki bir Kıbrıslı Türk

[620] Freedom House Northern Cyprus Report 2009, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/northern-cyprus, (30.01.2017)

mülkü için Kuzeydeki bir Kıbrıslı Rum mülkünü değiştiren arazi takası kararını onayladı. Bu durum, AİHM'nin Taşınmaz Mal Komisyonunu kendisinin de onayladığı konusunda tartışmalara yol açtı ve Güney Hükümeti, ülkesindeki araziyi teslim etmeyi reddetti.

- Kuzey Kıbrıs ile diğer ülkelerin arasında, Kıbrıs Rumlarının direnişi ve kuzey limanlarının ve havaalanlarının operasyonunu kısıtlayan uluslararası düzenlemeler nedeniyle doğrudan uçuş yok. Ancak, adada gerçekleşen kuzey-güney ticareti, 2004 yılındaki yeniden birleşme referandumundan sonra kısıtlamaların erimesinden bu yana artmaya devam etti. Buna ek olarak, Kıbrıslı Rumlar da dahil olmak üzere tüm AB vatandaşları, şimdi pasaport veya vizeye ihtiyaç duymadan nüfus cüzdanı sunarak kuzeye giriş çıkış yapabiliyor. Çoğu hükümet Kıbrıs Türklerinin seyahat belgelerini tanımadığından, binlerce kişi 2004 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportu satın almıştı. Ancak 2008 yılında Türkiye, Kıbrıs Türklerinin kuzeyden pasaport almadan Türkiye üzerinden ülkeden ayrılmalarını yasaklamıştı.

- 2007'de yapılan nüfus sayımı sonuçları kuzey popülasyonunun neredeyse yarısının Kıbrıs Türklerinden oluştuğunu gösterdi. Geri kalanı ise Yunan Kıbrıslılar ve Maruniler gibi birçok yabancı işçi ve Türk kökenli vatandaşlardan oluşmaktadır.

- KKTC'de ekonomi büyük ölçüde Türkiye hükümetine bağlıdır ve kamu sektörü iş imkânlarının büyük bir kısmını sağlamaktadır. KKTC'de ekonomik büyüme 2007 yılında sıfıra yaklaştı ve yeniden canlanma olasılığının bulunmadığı bir şekilde durdu.

2009 yılına ait raporda görülmektedir ki KKTC ile GKRY arasında yeniden başlayan görüşmeler eskiden de olduğu gibi kısa sürede sonuç alma vaadi taşımış ancak çeşitli gelişmeler neticesinde yavaşlamış hatta durma noktasına gelmiştir. Taraflar anlaşmaya istekli olsa da taviz verme konusunda çekingen olmaları, çıkmaza girildiğinde uzlaşmadan uzak ve hatta saldırgan tavırların gösterilmesi, görüşmelerin bir sonuca ulaşamadığı için durmasıyla sonuçlanmıştır. Bunun yanı sıra KKTC'nin mülkiyet sorununa yaklaşımı çözüm üretmeyi amaçlayan ve uluslararası destek gören bir şekilde olmuştur.

4.2.10. Freedom House KKTC Raporu 2010

2010 raporunda KKTC'de gerçekleştirilen genel seçimler ve seçimlerin yorumlanması ön plandadır. Birleşme görüşmeleri, KKTC Türkiye ilişkileri ve bununla ilgili olarak KKTC ekonomisinin durumu, süregelen sorunlardan mülkiyet, yolsuzluk, şeffaflık sıkıntıları ve rüşvet de raporda yer almaktadır.[621]

- Türkiye ile daha güçlü bağları savunan ve destekçilerinin birçoğu Türk göçmen nüfusundan oluşan UBP, Nisan 2009'da 50 sandalyenin 26'sını kazanarak tek başına iktidar oldu. Anketler, yeniden birleşme konusundaki başarısızlığı ve yaşanan ekonomik krizden dolayı seçmenlerin CTP'den desteğini çektiğini gösterdi. CTP 15 sandalye, DP 5 sandalye, Özgür Parti ve Toplumcu Demokrasi Partisi ikişer sandalye kazandı. UBP lideri ve eski başbakan Derviş Eroğlu yine başbakan seçildi. UBP'nin zaferi, yeniden birleşme görüşmelerine zarar verme ihtimali ile birlikte değerlendirildi. Zira bu görüşmeler cumhurbaşkanı tarafından yürütülse dahi başbakanın desteğini gerektiriyor.

- KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ve Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Tassos Papadopulos arasında 2009 yılında yapılan görüşmelerde önemli bir ilerleme kaydedilmedi. Başbakan Eroğlu, Eylül ayında, Kıbrıslı Türklerin yüzde 50'den fazlasının iki ayrı devlet statüsünün sürdürülmesini desteklediğini iddia etti.

- Türkiye'nin sözde aşırı milliyetçi, gizli örgüt Ergenekon hakkındaki soruşturmaları, "örgütün Eroğlu adına 1990'ların sonlarında seçmen desteğini artırmak için para ve tehdit kullandığı" iddialarıyla 2009 yılında Kıbrıs'a yayıldı. Nisan ayında Eroğlu veya Rauf Denktaş'ın Ergenekon'la bağı olup olmadığına dair yürütülen ayrı bir araştırma, yılsonunda hala devam ediyordu.

- Ekonomisi büyük oranda Türkiye'ye bağlı olan KKTC'de; devlet maaşları, Türkiye'de yaşanan tasarruf önlemleri nedeniyle üç yıl dondurulmuşken, hayat pahalılığı

[621] Freedom House Northern Cyprus Report 2010, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2010/northern-cyprus, (30.01.2017)

arttı. İşsizlik 18 ila 24 yaş arası çocuklar için yüzde 13 ve yüzde 24 seviyesinde. Kasım ayında kemer sıkma önlemlerini protesto eden gösteriler yaşanırken, protestocuların bazıları yaralandı. Bununla birlikte Talat ve Hristofyas, iki toplum arasında daha güçlü ekonomik bağlantılar kurmak için 2009'da bulunulan bir girişimini birlikte destekledi. Ayrıca 2009 yılında Güney Kıbrıs, Kıbrıs Türk toplumuna yıllarca ertelenen 259 milyon avroluk (345 milyon ABD Doları) yardım paketini onayladı.

- Hükümet son yıllarda yolsuzlukla mücadele için çaba sarf etse dahi şeffaflığın eksikliği ve rüşvet sorun olmaya devam ediyor. 2009 seçimlerinden sonra Serdar Denktaş, tüm KKTC siyasi partilerinin oy satın aldığını ve kendisinin de bu amaçla 10.000 Euro (13.300 $) dağıttığını itiraf etti. KKTC, Şeffaflık Örgütünün Yolsuzluk Algılama Endeksinde ayrı olarak listelenmemiştir.

- Ocak 2009'da, AİHM, kuzeyde toprak sahibi olan ve komisyona başvurmadan AİHM'ye başvuran sekiz Kıbrıslı Rum'un tüm iç hukuk yollarını tükettiğine karar vererek Taşınmaz Mal Komisyonunun etkinliği konusunda tartışmalara sebep oldu. Bununla birlikte, AİHM Temmuz ayında, Türkiye'nin Kıbrıslı Rumların eski mülklerinden bir kısmını bazı maddi tazminatlarla birlikte iade etmeyi kabul ettiği ayrı bir komisyon kararını kabul etti. Yine Temmuz ayında, Taşınmaz Mal Komisyonu, iki ayrı davada büyük toprak parçalarını Kıbrıs Rumlarına geri götürecek ve nakit tazminat sağlayacak yerleşim yerlerini ilan etti. Bu karar bugüne kadar komisyon tarafından kararlaştırılan en büyük tazminat anlaşmalarını temsil etmekte.

2010 raporu KKTC iç ve dış siyaseti hakkında oldukça dolu bir rapor olmuştur. İç siyasette 2000'li yılların başında sol elitin yükselişiyle yaşanan dönüşüm tersine dönmüştür. CTP'nin ekonomik ve sosyal sorunları çözmedeki başarısızlığı, Annan referandumundan sonra gündeme oturan AB üyeliği ve Rum Kesimi ile görüşmelerin ilerlemesi gibi konularda başarısızlığı, UBP'nin bu başarısızlıklara dikkat çekerek güçlendirdiği milliyetçi söylemleri bu sonucu doğurmuştur. İktidara dair artan yolsuzluk söylemleri, (ülkede yolsuzluk her ne kadar genel bir sorun olsa da) bu duruma katkıda bulunmuştur. KKTC üzerindeki Türkiye etkisi Kıbrıs siyasetini olumsuz etkilese de ülkenin hemen her açıdan Türkiye'ye bağımlı olması durumu karmaşık hale

getirmektedir. Taşınmaz Mal Komisyonunun aldığı kararlar Güney tarafından tanınmasa da uluslararası düzeyde KKTC adına çözüm isteyen olumlu bir imaj yaratmaktadır.

4.2.11. Freedom House KKTC Raporu 2011

2011 yılına ait raporda, KKTC'de 2010 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri, adanın güney kesimiyle yapılan görüşmelerin seyri incelenmiştir. Önceki raporlardan farklı olarak sendikal haklar ve eşcinsellik konuları da raporda ele alınmıştır.[622]

- Ulusal Birlik Partisi genel başkanı Derviş Eroğlu, Nisan 2010'da cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların yüzde 50'sinden fazlasını elde ederek Cumhuriyetçi Türk Partisi'nden Mehmet Ali Talat'ı yendi. Adanın fiili bölünmesine karşı iki devletli bir çözümü desteklediği bilinen Eroğlu, birleşme karşıtı görüşlerini Kıbrıs Rum hükümeti ile yapılan müzakerelere taşıdı. Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Dimitris Hristofiyas ile Eylül ayında yapılan yoğun görüşme turu sonucunda ekim ayında ilerleme sağlandı. İki tarafın da desteğiyle Kuzeybatıdaki Limnitis kasabası yakınlarında bir yedinci sınır kapısını açıldı.

- 2010 yılının Ekim ayında, KKTC'ye 2004 referandumundan sonra vaat edilen Kuzey Avrupa ile AB arasındaki doğrudan ticaret, Avrupa Parlamentosu tarafından bir kez daha reddedildi.

- Dernek kurma ve örgütlenme özgürlüğü hakları KKTC'de genellikle tanınır. Sivil gruplar ve sivil toplum örgütleri kısıtlama olmaksızın çalışabilirler. İşçiler bağımsız sendikalar kurabilir, toplu pazarlık yapabilir ve grev yapabilir. Ancak 2010 yılında sendika üyeleri tacize maruz kalmışlardır. Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu Ağustos 2010'da, tasarruf ve özelleştirme önlemlerine karşı gösteri yapan 24 sendikacının tutuklanmasını kınamıştır.

---

[622] Freedom House Northern Cyprus Report 2011, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/northern-cyprus, (30.01.2017)

- Erkek eşcinsellik hapis cezası ile cezalandırılabilir ve bu nadiren uygulanmasına karşılık eşcinseller ayrımcılığa maruz kalırlar.

- KKTC'nin kurduğu Taşınmaz Mal Komisyonu, Aralık 2010'a kadar 840 başvurudan 202'sini çözdü. Taşınmaz Mal Komisyonunun konumu Mart 2010'da AİHM, komisyonu KKTC ile yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumlar arasındaki mülkiyet anlaşmazlıklarının çözümü için yeterli bir makam olarak kabul etmesiyle kesin bir şekilde resmileşti. AİHM kararına göre; yeni tazminat talepleri, AİHM'ye götürülmeden önce komisyon ve yerel bir temyiz süreci tarafından karara bağlanmalıdır. Bu karar ile komisyona yapılan başvurular ayda 10 başvurudan, 36 başvuruya yükseldi.

2010 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri, sağ-milliyetçi siyasetin yeniden halk nezdinde yükselişe geçmesiyle birlikte yorumlanmalıdır. CTP ve Talat'ın Kıbrıs Sorununa çözüm vaadi ve Türkiye ile uluslararası toplumdan destek alması 2000'lerin ilk yarısında iktidarı ve cumhurbaşkanlığını getirse de, ilerleyen süreçte halkta yaratılan hayal kırıklığı sonucu sağ oylar artışa geçmiş ve 2010 cumhurbaşkanlığı sonucunu belirlemiştir. Bununla birlikte demokratik bir toplumun belirleyicilerinden olan sendikal haklar ve lgbti hakları açısından KKTC'de doğrudan veya şiddetli bir olay yaşanmamasına rağmen bu konularda sıkıntıların var olması eksiklik olarak değerlendirilebilir.

4.2.12. Freedom House KKTC Raporu 2012

2012 raporu, KKTC ile Kıbrıs Rum Devleti arasında uzun süredir yürütülen müzakerelerin sonuçsuz kalması ve KKTC'nin, ada çevresindeki sularda doğal kaynaklar için sondaj çalışması yapılması konusunda Türkiye ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında çıkan bir anlaşmazlığın odağı olmasına yoğunlaşmıştır.[623]

- KKTC hükümetinin mali kemer sıkma önlemlerini uygulamaya koyma konusundaki baskısı 2011'de de devam etti ve protestocular Ekim ayındaki yardım parası

[623] Freedom House Northern Cyprus Report 2012, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/northern-cyprus, (30.01.2017)

kesintilerine karşı tepki gösterdi. Ayrıca o ay, adanın iki hükümeti arasında BM tarafından desteklenen yeniden birleşme müzakerelerinin son turunda bir gelişme olmadığı sonucuna varıldı.

- Kasım ayında Türkiye ve KKTC, Kıbrıs Rum tarafının uluslararası camia tarafından yasal olarak kabul edilmeyeceği yönündeki şikâyetlerine rağmen, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na Kıbrıs Türk topraklarında doğal gaz ve petrol keşfetme izni veren bir enerji sözleşmesi imzaladı.

- Ceza yasasının 171 ve 173. maddelerine göre, erkek eşcinsellik hapis cezası ile cezalandırılabilir. Raporlar, son yıllarda yasalar uyarınca tutuklama sayılarının arttığını ve eşcinsellerin toplumsal ayrımcılıkla yüz yüze geldiğini gösteriyor. Ekim ayında homoseksüel bir hareket başlatma hazırlığında olan üç kişi tutuklandı. Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu daha sonra söz konusu kanunları yürürlükten kaldırma planlarını açıkladı ve 25 Ekim'de Toplumcu Demokrasi Partisi, eşcinsel eylemleri suç sayan ceza yasasının 154. maddesinin yürürlükten kaldırılmasına ilişkin bir öneri sundu. Ancak, ekim ayında tutuklanan üç kişi 2011 yılı sonu itibariyle hala cezaevinde idi.

- Özellikle aile içi şiddet veya cinsel taciz ile ilgili hiçbir kanun yoktur ve olaylar genellikle bildirilmemektedir. KKTC, Kıbrıs Türk İnsan Hakları Vakfı'na göre, özellikle Doğu Avrupa ve Rusya'dan gelen kadın kaçakçılığı için bir varış noktası ve bu sorunu çözmek için çok az çaba gösterildi.

- KKTC resmen seküler bir devlettir. 2011 yılında, Türk İslam ilahiyatçısı Fethullah Gülen'in öğretilerini temel alan harekete bağlı bir okulun açılışı, laik kesim ve öğretmen sendikaları tarafından kızgınlıkla karşılandı.

- Hükümet, akademik özgürlüğü kısıtlamaz. 2004'te Kıbrıslı Türk okulları, Avrupa Konseyi'nin tavsiyeleri uyarınca Kıbrıs tarihini daha az partizan bir şekilde öğretmeye başladı.

- Polisin 2011 yılı boyunca sendika protestolarını tutuklama ve aşırı güç kullanma ile bozduğu için eleştirilmesine rağmen toplanma ve örgütlenme özgürlüğü

hakları genellikle tanınır. Avukat dernekleri ve gazeteciler adalet sistemindeki usulsüzlükleri ortaya çıkarmak ve düzeltmek için aktif bir şekilde çalışırlar.

KKTC'de 2011 yılında da devam eden kemer sıkma önlemleri halk tarafından kızgınlıkla karşılanmıştır. Bu ve sendikal protestoların polisin aşırı güç kullanımı ile birlikte anılması eleştiriye açıktır. Raporda yer bulan enerji kaynaklarını arama konusundaki anlaşmazlık aslında daha eskiye dayanan bir sıkıntıdır. GKRY, 2003 yılında Mısır ile, 2007 yılında Lübnan ile, ve 2010 yılında İsrail ile münhasır ekonomik bölge antlaşmaları imzalamış ve benzer enerji kaynağı arayışlarında rol almıştır. Türkiye'nin dışarıda bırakıldığı bu antlaşmalarda adanın kuzey kesimi de yok farz edilmiştir. Bu hareketler sonucu Güney kesiminin adanın tek hâkimi olduğuna dair iddiasını kuvvetlendirme amacı taşıdığı söylenebilir.

KKTC genelinde azalması umut edilen lgbti karşıtı tutumlar, kadına karşı şiddet ve kadın ticareti, bu konularda yasal yetersizlikler ile birlikte anılmakta ve artış göstermektedir. Dernekler, partiler ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin bu konular üzerinde çalışmalar yapması ise olumlu birer gelişmedir. Seküler bir ülke olan KKTC, Gülen Cemaatine bağlı okulların açılışını hoşnutsuzlukla karşılaşmıştır. Ülke genelinde durumdan rahatsızlığını belirten pek çok ses yükselmiş ve önlem alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır.[624]

4.2.13. Freedom House KKTC Raporu 2013

2013 raporunda KKTC ile Kıbrıs Cumhuriyeti ilişkilerinde olumlu gelişmelerden çok iki taraf arasındaki gerginlik sebebi olan konulara odaklanılmıştır. Taşınmaz Mal Komisyonunu tanımayan GKRY ilk kez 2012 yılında komisyonun aldığı bir kararı onaylamıştır. Bunlara ek olarak ekonomik sorunlar, işçi protestoları ve yasal düzenlemeler raporda bahsi geçen konulardandır.[625]

---

[624] İlgili konuda gazete haberlerine ulaşmak için Bkz. http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/col/147/art/11770/Pa.g.e.Name/KIBRIS_POSTASI (06.10.2016)

[625] Freedom House Northern Cyprus Report 2013, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/northern-cyprus, (30.01.2017)

- 2010 yılından bu yana, yeniden birleşme görüşmelerinde çok az ilerleme oldu. Nisan 2012'de Birleşmiş Milletler yeniden birleşme konulu uluslararası bir konferansın planlarını iptal etti. Yunan ve Kıbrıs Türk liderleri, bir anlaşmaya varamadıkları için birbirlerini suçladı. Şubat 2013'te Rum kesiminde yeni bir cumhurbaşkanının seçilmesi ile ilerleme kaydedilmesi bekleniyor.

- Kasım 2011'de Rum kesiminin açık denizde gaz sondajı yapması, Türkiye ile gerginliklerin tekrar canlanmasına neden oldu. Bununla birlikte KKTC kontrolündeki topraklarda Türkiye tarafından kıyıdan (savaş gemileri tarafından desteklenerek) yapılan sondaj Rum kesiminde protesto gösterilerine yol açtı. Türkiye, uluslararası şirketleri, tartışmalı kıyının açıklarındaki sularda açılmamaları için uyardı. Bazı analistler, petrol ve gaz keşfinin adayı yeniden birleştirme teşvikleri oluşturabileceğini iddia ederken, Kıbrıslı Rum yetkililer, 2012'de, ancak adanın bölünmesi çözüldükten sonra kaynakları paylaşacaklarını söylediler. İsrail'in kıyı açıklarında sondaj alanlarını geliştirme konusunda Kıbrıs Cumhuriyeti ile işbirliğine dikkat çeken diğer bir grup analist, bu durumun daha büyük bir bölgesel çatışma potansiyeli taşıdığını belirtti.

- Bu arada, 2012'de devam eden ekonomik sorunlar ve hükümetin kemer sıkma önerileri, KKTC'de Türk hükümetini eleştiren bazı protesto gösterileri ve grevlere neden oldu.

- Türk ordusu KKTC'de önemli bir rol oynamaktadır ve KKTC, güvenlik ve ekonomik destek için Türkiye'ye bağımlıdır. Bir Türk bakan Mart 2012'de, yeniden birleşme görüşmeleri başarısız olursa Türkiye'nin KKTC'yi ilhak edebileceği şeklinde tartışmalı bir ifadede bulunmuştur. CTP lideri Özkan Yorgancıoğlu, Eylül 2012'de Türkiye'nin, KKTC'nin hükümet politikaları üzerinde yoğun etki yaratmaya çalıştığı yönünde endişelerini dile getirmiştir.

- Hükümet son yıllarda yolsuzlukla mücadele için çaba sarf etse de, rüşvet, sözde oy satın alma ve şeffaflık eksikliği endişe kaynağı olmaya devam ediyor. Mayıs 2012'de bir grup İngiliz ev sahibi Kıbrıslı Rumlardan ele geçirilen "çalıntı" mülkleri satma suçlaması ile KKTC hükümetine karşı dava açtı.

- 2011'de, gazetecilere özellikle hükümet ve Türk ordusunun adadaki varlığına eleştiren Afrika gazetesinin editörüne yönelik çeşitli saldırılar düzenlendi. Milliyetçi gruplar bu eylemleri düzenlemekle suçlanıyordu. Eylül 2012'de hükümet, Afrika'nın başbakan hakkında eleştirilerde bulunan belgeler yayınlaması hakkında bir soruşturma başlattı.

- Kıbrıs Rum makamlarıyla yapılan 1975 tarihli bir anlaşma, ibadet özgürlüğü sağlıyor ve KKTC resmen laik bir devlet. Bununla birlikte, ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonunun Mart 2012 tarihli bir raporuna göre, gayri-Müslimlerin dini faaliyetleri bazı düzenlemelere tabidir ve Hristiyan kiliselerinin durumu ve dini mekânlara erişim konusunda hala anlaşmazlıklar bulunmaktadır. 2012'de CTP, Türk hükümetinin desteklediğini iddia ettiği İslami bir ilahiyat okulunun açılmasına karşı çıktı.

- Ocak 2012'de çıkarılan bir kararname ile elektrik işçilerinin grevi engellenirken, ağustos ayında iki düzineden fazla sendika üyesi hükümetin kemer sıkma politikasını protesto ettikleri için tutuklandı.

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından 2010 yılında "erişilebilir ve etkili" bir mekanizma olarak görülen Taşınmaz Mal Komisyonu Rum kesimi tarafından tanınmıyordu. Ancak Temmuz 2012'de Rum kesimi, daha önce komisyon ve AİHM tarafından onaylanmış olan ve adanın her iki tarafında bulunan mülkiyetlerin takasını içeren tartışmalı bir arazi takas kararını onayladı.

- 2011 yılında KKTC hükümeti "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Onay) Yasası" kabul etmesine karşın, anketlere göre aile içi şiddet büyük bir sorundur. KKTC kadın ticareti için bir duraktır ve yerel yetkililer bu soruna hitap etmek için çok az şey yapmışlardır. Kürtaj yasaldır, ancak evli kadınlar kocalarından izin almalıdır.

- Ceza yasasının 171 ve 173. maddelerine göre, erkek eşcinsellik hapis cezası ile cezalandırılabilir. Ocak 2012'de eşcinsel davranışta bulunduğu iddia edilen iki kişi tutuklanmıştı. Temmuz 2012'de bu yasanın yılsonunda kaldırılmasına rağmen,

eşcinselliğin yasallaşmaması sebebiyle AİHM'ye Türkiye aleyhinde (KKTC'nin yönetiminden sorumlu olduğu için) dava açıldı.

Türkiye'nin KKTC üzerindeki etkisi (özellikle ekonomik alanda), halk tabanında yankı bulmuş ve Türkiye aleyhine protestolar yapılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Türk ordusunun adadaki varlığı ve adanın ilhakına dair yapılan açıklamalar KKTC'nin bağımsız ve iç-dış ilişkilerinde özgür bir devlet imajına zarar vermektedir. KKTC hükümetinin sıkıntılı konular olan, mülkiyet sorunu, kadına şiddet ve yolsuzluğu önleme hakkında adımlar atması olumlu birer gelişmedir. Sendikal haklar, din ve ibadet özgürlüğü, kadın ticareti ise üzerine eğilinmesi gereken durumlardır. Taşınmaz Mal Komisyonunun AİHM sonrası Rum Kesimi tarafından da onaylanması, komisyona dair nitelik tartışmalarını KKTC lehine çeviren gelişmelerdendir.

4.2.14. Freedom House KKTC Raporu 2014

2014 raporunda, Freedom House tarafından kullanılan üç katmanlı derecelendirme sistemi KKTC için ilk kez tam olarak kullanılmıştır. Daha önceki raporlarda söz konusu sistemin ilk katmanı olan "puanlar - siyasal haklar ve insan hakları" puanlama olmaksızın işlenirken 2014 ve sonraki yıllara ait raporlarda puanlar ve alt başlıkları ile incelenmiştir. Bu doğrultuda 2014 raporu bir giriş bölümü ve ilgili başlıklar halinde yazılmış olduğu için aşağıda da o şekilde incelenecektir.[626]

- Şubat 2013'te Kıbrıs Rumları Nicos Anastasiades'i cumhurbaşkanları olarak seçti. Anastasiades, 2003 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından, Kıbrıs Cumhuriyeti'nden (Kıbrıs) ve sadece Türkiye tarafından tanınan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden (KKTC) oluşan tek bir federasyon kurarak Kıbrıs adasının yeniden birleştirilmesi önerisini desteklemişti.

Anastasiades KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ile Mayıs ayında bir araya geldi ancak yeniden birleşme görüşmeleri yoluna girmedi, çünkü Kıbrıs ciddi ekonomik sıkıntılarla meşguldü. Kıbrıslı Türkler genellikle herhangi bir anlaşmanın "adadaki

[626] Freedom House Northern Cyprus Report 2014, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/northern-cyprus, (30.01.2017)

gerçekleri" yansıtması gerektiğinden söz ediyor ve hem Eroğlu hem de Türk hükümeti iki devletli bir çözüme eninde sonunda ihtiyaç duyulacağını öne sürüyor. Kıbrıs ve KKTC ayrıca Doğu Akdeniz'de petrol ve doğalgaz arama hakları üzerinden anlaşmazlık yaşıyor.

- Genel olarak Türk hükümetine hem güvenlik hem de ekonomik destek için bağımlı olan KKTC, 2013'te kendi ekonomik sorunlarını yaşadı. Bu sorunlar, kısmen Türk mali yardımlarındaki azalmalar ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki ekonomik sıkıntılar temelliydi. Buna karşılık, milliyetçi Ulusal Birlik Partisi (UBP) liderliğindeki KKTC hükümeti, destek görmeyen ve Türkiye tarafından dayatılmış gibi görülen kemer sıkma önlemlerini yürürlüğe koydu. Ancak hükümet, Mayıs ayında güvenoyunu kaybetti ve temmuz ayının sonlarında yeni parlamento seçimleri yapılması konusu gündeme alındı.

Seçimler sonrasında merkez sol ve birleşme yanlısı Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) üyesi Özkan Yorgancıoğlu başkanlığında, bir koalisyon hükümeti Eylül ayında göreve başladı. Yeni hükümetin başlıca önceliği ekonomik canlanma olmakla birlikte, bir federasyon kurulması yoluyla Kıbrıs sorununun çözülmesi de gündemlerindedir.

Siyasal haklar ve insan hakları açısından KKTC çeşitli başlıklar altında incelenerek puanlanmıştır. Seçim süreci (11/12), siyasal çoğulculuk ve katılım (12/16), hükümetin işleyişi (9/12) kategorilerinden oluşan siyasal haklar derecesi 40 tam puan üzerinden toplam 32 puan almıştır. İnanç ve ifade özgürlüğü (14/16), dernek kurma ve örgütlenme özgürlüğü (9/12), hukukun üstünlüğü (12/16), kişisel özerklik ve bireysel haklar (12/16) kategorilerinden oluşan insan hakları derecesi ise 60 tam puan üzerinden toplam 47 puan almıştır.

- Seçim Süreci (11/12); Parlamento seçimleri, UBP Başbakanı İrsen Küçük hükümeti güvenoyu alamayınca Temmuz ayında yapıldı. Beş partinin, 50 kişilik Meclis için aday listeleri yarıştı ve dört parti mecliste sandalye kazandı. Daha önce ana muhalefet partisi olmuş olan CTP 21 sandalye ile en çok oy alan parti oldu ve 12 sandalye kazanan Demokrat Parti (DP) ile bir koalisyon kurdu. 2010 yılında beş yıllık bir süre seçilen Derviş Eroğlu, cumhurbaşkanlığı görevine devam ediyor.

- Siyasal Çoğulculuk ve Katılım (12/16); Kıbrıslı Türkler siyasi partileri düzenlemekte serbesttirler ve seçimler rekabetçidir. Bununla birlikte, Türk yetkililerin KKTC'de siyasi güç kullandıkları konusunda yaygın bir algı var; Seçilen KKTC hükümetlerinin Ankara'dan gelen bir itiraz üzerine politikalar benimsemesi için sınırlı bir alanı var. 2013'te Türkiye'nin etkisi bariz şekilde ekonomide görüldü. Ankara, KKTC'yi kemer sıkma önlemleri ve özelleştirme talep eden bir ekonomik protokole uymaya zorladı ve bu önlemlerin uygulanmadığı hallerde desteğini kesme tehdidinde bulundu. Bazı raporlar, Türkiye'nin UBP'nin iç siyasetine müdahale ettiğini ve daha sonra yeni koalisyon hükümetinin oluşumunu etkilemeye çalıştığını da belirtti.

- Hükümetin İşleyişi (9/12); Birçok gözlemci, KKTC hükümetinin etkili bir şekilde işlemesinin, Türkiye'den gelen müdahaleler ile engellendiğini ileri sürdü. KKTC siyasetçileri arasında yolsuzluk da bir endişe kaynağı durumundadır. Mayıs ayında UBP'den ayrılan ve erken seçime gitmeyi mecburi kılan sekiz milletvekili, Başbakan Küçük'ü rüşvet, kayırmacılık ve yolsuzluğa aşırı hoşgörü göstermekle suçladı. DP genel başkanı Serdar Denktaş, Ağustos ayında KKTC Ercan uluslararası havalimanının 650 milyon avroluk (873.5 milyon dolar) özelleştirmesinde şeffaflığın eksikliğinden şikayet etti. Yeni koalisyon hükümeti ise eylül ayında parlamentonun dokunulmazlığının sona ermesi ve geçici kamu hizmetleri de dâhil olmak üzere yolsuzlukla mücadele için tasarlanan çeşitli tedbirleri duyurdu.

- İnanç ve ifade özgürlüğü (14/16); Basın özgürlüğü yasalar tarafından güvence altına alınmıştır ve bazı medya organları hükümeti açıkça eleştirmektedir. Bununla birlikte, son yıllarda, hükümet karşıtı olan bazı gazetecilere, görünüşte milliyetçi grup üyeleri tarafından fiziksel olarak saldırı düzenlendi, ancak 2013'te böyle bir olay yaşanmadı. KKTC'deki bazı gazeteci ve editörler Türk büyükelçiliğine çağrılarak Ankara'yı eleştirmemeleri konusunda telkine uğradı. Haziran ayında kanal T, 2 DP üyesi tarafından, rüşvet iddialarına karıştıklarını iddia eden bir röportaj yayınladığı için dava edildi. Kıbrıs Cumhuriyeti ile yapılan 1975 anlaşması ile ibadet özgürlüğü sağlanır ve KKTC, laik bir devlet statüsündedir. Bununla birlikte, ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu'nun Nisan 2013 tarihli bir raporuna göre, gayri-Müslimlerin dini faaliyetleri bazı düzenlemelere tabidir ve Hristiyan kiliselerinin durumu ve dini mekânlara erişim

konusunda hala anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Ocak ayında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, KKTC makamlarıyla Apostolos Andreas manastırını restore etme konusunda anlaşma sağlanmıştır.

- Dernek Kurma ve Örgütlenme Özgürlüğü (9/12); 2011 ve 2012'de hükümetin kemer sıkma önlemleri üzerine büyük protestolar ve periyodik grevler yaşandı, ancak bunlar 2013'te daha az telaffuz edildi. Haziran ayında, KKTC'deki bazı gösteriler Türkiye'de Gezi Parkı protestocularına sempati dile getirir nitelikteydi. Polis göstericilere kısa süreli çarpıştı ancak yaralanma olmadı.

- Hukukun Üstünlüğü (12/16); Yargı bağımsızdır ve davalar genellikle uluslararası adalet standartlarını yerine getirir. Türk ordusunun kontrolü altındaki Kıbrıs Türk polisi bazen adil yargılanma haklarına saygı göstermemektedir ve tutuklulara yönelik suiistimal iddiaları bulunmaktadır.

- Kişisel Özerklik ve Bireysel Haklar (12/16); KKTC'de özel mülkiyet hakkı vardır. Kıbrıslı Rumların mülkiyet konusundaki şikâyetlerini karara bağlamak için kurulan Taşınmaz Mal Komisyonu, Eylül 2013 yılı itibariyle 5000'den fazla şikâyet almış ve 400 kadarını sonuca bağlamıştır. KKTC'de Kıbrıslı Türk ve Rum nüfusa ek olarak Maronitler ve anakaradan gelen göçmen Türkler de yaşamaktadır. Nüfusun yüzde 36'sını oluşturan göçmenler ile yerli Kıbrıslı Türkler arasında gerginlikler söz konusu olmaktadır. Kadınlar siyasette fazla temsil edilmemektedir. Ağustos ayında yeni hükümetin kabinesine hiçbir kadının atanmaması, kadın örgütlerinden gelen protestolara yol açmıştır. Kısa bir süre sonra daha önce geçici başbakan olarak görev yapmış olan Sibel Siber, Meclis Başkanı seçilmiştir.

2014 raporu ile KKTC siyasal, toplumsal, ekonomik ve demokratik açıdan daha ayrıntılı bir incelemeye tabii tutulmuştur. Siyasal hak ve insan hakları alanında almış olduğu dereceler Freedom House değerlendirmesinde 2 puana karşılık gelmektedir ve özgürlüğün en yüksek derecesinin 1 puan olduğu düşünülürse KKTC oldukça iyi bir skora sahiptir. Ayrıca 2014 raporunda odaklanılan konular Türkiye'nin KKTC siyasetine müdahaleleri ve bunun KKTC demokrasisi ve siyasal kurumları üzerindeki olumsuz etkileri olmuştur. Taşınmaz Mal Komisyonunun etkili bir mekanizma olarak

değerlendirilmesinin ardından, komisyonunun niteliğini ve yetkisini sorgulayan ifadelerin raporlarda gittikçe azaldığı ve komisyonun almış olduğu karar sayısına değinildiği görülmektedir.

4.2.15. Freedom House KKTC Raporu 2015

2015 raporunda KKTC ile GKRY arasında yeniden birleşme görüşmeleri ve KKTC Anayasasının değiştirilmesi için referanduma gidilmesi ana konular olmuştur. Yolsuzluk, mülkiyet davaları, mahremiyet yasasının yarattığı endişeler ve Türkiye'nin KKTC üzerindeki etkisi de raporda kendine yer bulan konulardandır.[627]

- Şubat 2014'te Kıbrıslı Türk Başkan Derviş Eroğlu ve Kıbrıslı Yunan başkan Nicos Anastasiades, Türklerin müdahalesi sonucunda 1974'ten beri ayrı olan ve daha sonra 1983'te sadece Türkiye tarafından tanınarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) olarak bağımsızlık ilan eden adayı birleştirmeye yönelik uzun zamandır yapılan tartışmaları değerlendirdikleri ortak bir bildiri yayınladılar. İki lider kendilerini federasyon oluşturmak için geniş kapsamlı bir yapılanma üzerinde çalışmaya adadı. Temmuz'da Eroğlu, önerilen federasyonun her iki tarafı da içeren bir referandumla sonuçlanacak beş duraklık bir yol haritasını sundu. Bu teklif Kıbrıslı Rumlar tarafından henüz erken olarak görülmesi sebebiyle reddedildi. Yeni yapısal düzenlemeler, sınır anlaşmaları, mülk talepleri ve kıyıdan uzak petrol ve gaz kaynakları gibi konulardaki ikili anlaşmazlıklar belirsiz kaldı.

- 5 Haziran'da KKTC, 1985 anayasasından sonra ilk kez değişikliğe giderek 23 anayasal değişikliği meclisten geçirdi. Bu değişiklikler KKTC yasalarını kısmen Avrupa Birliği (AB) standartlarına uydurmak ve yolsuzlukla mücadele etmek amacı taşıyordu. Bazı merkez sol partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının azınlık haklarını genişletme önerileri, Türk ordusunun polis üzerindeki kontrolünü kaldırma, vicdani reddi tanıma ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) yasal haklar üzerine olan uygulamalarını kendi mahkemelerine öğretme teklifleri kabul edilmedi. Son değişiklik

[627] Freedom House Northern Cyprus Report 2015, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/northern-cyprus, (30.01.2017)

paketi her ne kadar meclisteki bütün partiler tarafından desteklenmiş olsa da, 29 Haziran referandumunda seçmenler tarafından reddedildi. Bazı gözlemciler "hayır" oyu (%62) verilmesinin sebeplerinden birini çoğu seçmenin yeterince bilgilendirilmediğine ya da değişikliklerin yeterince başarılı olmayacağını düşünmelerine bağlarken; bazıları da bu sonucu mevcut hükümete bir tepki olarak yorumladı.

- 2015 raporunda KKTC siyasi haklar alanında 40 tam puan üzerinden 32 puan alırken, insan hakları alanında 60 tam puan üzerinden 47 puan almıştır. Alt kategoriler ise gelişmeler ve puanlarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

- Seçim Süreci (11/12); KKTC'de Yüksek Seçim Kurulu bağımsız bir organdır. Ama Haziran ayında YSK, meclis başkanı makamının referandum oylamasında açık bir şekilde taraf tutmasına izin vermiş ve bu durum anayasa değişikliği paketine muhalifler olanlar tarafından protesto edilmiştir.

- Siyasi Çoğulculuk ve Katılım (12/16); Kıbrıslı Türkler siyasi parti kurmakta özgürlerdir ve seçimler rekabetçidir. Seçmenler tarafından reddedilen 2014 anayasa değişikliklerinden biri kamu personellerinin siyasi partilere katılımının önünü açacaktı.

Türk ordusunun KKTC'nin dış güvenlik ve polis kuvvetleri üzerindeki kontrolünü kabul eden KKTC anayasasının "geçici" 10. maddesini değiştirme veya kaldırma çabaları boşa çıkmıştır ve bu durum kimilerinin anayasal değişiklik paketinin reddi için kampanyalar yürütmesine neden olmuştur.

2014'te anayasal değişiklik paketinin bir parçası olarak azınlık haklarını genişletmeye yönelik çabalar parlamentodan destek görmemiştir.

2013 yılında, Türkiye tarafından KKTC'ye dayatılan ekonomik protokol 2014 yılında da uygulanmaya devam edilmiş ve Türkiye KKTC'nin ekonomi politikaları üzerindeki etkisini sürdürmüştür.

- Hükümetin İşlevi (9/12); KKTC politikacıları arasındaki yolsuzluk hala endişe verici bir durumdur. 2013'teki parlamento seçimleri pek çok temsilcinin mevcut iktidar partisini yolsuzlukla itham etmesi sonrasında gerçekleşmiştir. Ağustos 2014'te

başka bir meclis üyesi yolsuzluk problemi nedeniyle istifa etmiştir. Haziran ayında meclisten geçen ancak halk referandumunda reddedilen anayasal değişikliklerle, parlamento üyeleri ve aileleri varlık bildirimini ilan etmeleri gerekecekti. Hükümeti eleştirenler, bunun destekçilerine vergi affı vermek anlamına geldiğini iddia etmiştir.

- İfade ve inanç özgürlüğü (14/16); Bazı gazeteciler mart ayında kabul edilen ve araştırmacı gazeteciliği ve bilgi paylaşımını sınırlayan mahremiyet yasasını kaygı verici bulmaktadır. Hükümet internet erişimine bir sınırlılık getirmemiştir.

Gayrimüslimlerin dini aktiviteleri bazı uygulamalara tabi tutulmaktadır ve Hristiyan kiliseleri ve dini alanlara erişim koşulları üzerine hala tartışmalar sürmektedir. Örneğin Mayıs 2014'te polis Maronit Kilisesi'ni, ibadet edenlerden bazılarının Kıbrıs Cumhuriyeti'nden olması ve KKTC'nin Dışişleri Bakanlığı'ndan bu kilisenin kullanımı için izinleri olmaması sebebiyle kapamıştır. Sünni Müslümanlığın hakim olduğu hükümet, azınlık olan Alevi topluluğu için vaat ettiği ibadethaneyi inşa etmekte de başarısız olmuştur.

KKTC'de akademik özgürlük ve açık tartışma ortamı bulunmaktadır.

- Dernek kurma ve örgütlenme özgürlüğü (9/12); Haziran ayında pek çok sendika ve STK anayasa değişikliklerin reddedilmesi için açık bir şekilde kulis yapmıştır. Eylül ayında beş ticari sendika organize olmuş ve açlık grevi yaparak hükümetin toplu pazarlık faaliyetlerine müdahalesini protesto etmiştir. Aynı ay içerisinde sendikalar ve diğer STK'lar organize olarak Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ziyaretini protesto etmişlerdir. Polis protestoculara karşı harekete geçmiş ve bazı kişileri gözaltına almıştır.

- Hukukun üstünlüğü (12/16); reddedilen anayasa değişikliği neticesinde, çocuk mahkemesi ve hapishanesi, kamu denetçisinin görevlendirilmesi ve yüksek idari mahkemesinin yerel yönetimler üzerindeki genişletilmiş gücü ile ilgili önerilen anayasal değişiklikler de kabul edilmemiştir.

Ocak 2014'te Meclis erkek eşcinselliğini suç olmaktan çıkarmıştır. Bundan önce suç sayılan eşcinseller davranışlar hapis cezasıyla sonuçlanabiliyordu ama bu yaptırım çok seyrek uygulanıyordu.

- Kişisel Özerklik ve Bireysel Haklar (12/16); 2014 yılında Maronitlerin, KKTC'de ikamet etmeyen veya KKTC kimliği bulunmayan mirasçılarına mülk bırakmalarına izin verilmediğini bildirilmiştir.

AİHM, Mart ayında, istila ve adanın bölünmesinden sonra ortaya çıkan zararlar nedeniyle Türkiye'nin 90 milyon avro (120 milyon ABD Doları) tazminat ödemesine karar verdi; miktarın üçte ikisi KKTC'deki Yunan azınlık gruplarına mülk iddiaları için ödenmiştir. Türk yetkililer Türkiye'nin bu cezayı ödememesi gerektiğini söylemiştir.

Kuzey Kıbrıs'ta Türk vatandaşlarının yerleşimi tartışmaların kaynağıdır. İstatistikler gösteriyor ki KKTC'de ikamet edenlerin üçte birinden fazlası Türkiye'de doğmuştur ve çocuklarını da dâhil ettiğimizde bu kişiler toplam nüfusun neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti Türkiye'yi sırf KKTC üzerinde kontrol kurmak amacıyla nüfus transferinde bulunmakla suçlamış, tekrar birleşme sürecinin altını oymakla itham etmiştir. Temmuz 2014'te Kıbrıslı bir grup Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) Türkiye'nin yerleşim politikasının olası bir savaş suçu olarak soruşturulması talebiyle şikâyette bulunmuştur.

Ağustos ayında hükümet, kadın sığınma evlerine fon sağlamak için yeni bir protokolün oluşturulacağının sözünü vermiştir.

2015 raporunun geneline hakim olan anayasa değişikliği ile yargıdaki eksiklerin giderilmesi ve daha iyi bir hale getirilmesi amacı taşınıyordu. Meclisin kabul ettiği değişiklikler referandumda halk tarafından reddedildi. Anayasa değişikliğinin halk tabanında destek bulmamasının sebeplerini araştıran Girne Amerikan Üniversitesine bağlı Girne Araştırma Enstitüsü, yayınladığı kamuoyu yoklamasında önemli sonuçlara

ulaşmıştır.[628] Buna göre referandumda oy kullananların %65'i hayır derken %35'i evet demiştir. "Anayasa değişikliğine "hayır" denmesinin nedeni nedir?" sorusuna cevap verenlerin %52,7'si "Halk değişiklikleri tam olarak bilmediği için" cevabını verirken, %17,4 "Değişiklikler yeteri kadar halkla tartışılmadığı için", %13,8 "Değişiklikler halk tarafından beğenilmedi", %8,2 "Halk siyasilerden yararlı bir iş beklemediği için", %2,9 "Oylama seçimle aynı gün yapıldığı için" ve %2,3 "Değişiklikler hep birlikte paket olarak oylandığı için" cevaplarını vermiştir. Görülmektedir ki anayasa değişikliği halk tarafından anlaşılmamıştır. Bunda siyasi aktörlerin değişiklikleri halk ile yeterli ölçüde tartışmaması da rol oynamış olabilir. Dikkate değer bir diğer nokta ise halkın siyasilere karşı güvensizliğidir. Halkın %70'i anayasa değişikliğinin yeniden gündeme gelmesini isterken, her değişikliğin ayrı ayrı onaylanması ve seçimlerle aynı gün olmaması da en çok talep edilen konular olmuştur. Yapılan ankette "Sizce ülkenin sorunlarını kim çözer?" sorusuna verilen cevaplarda ilk sırada "Kimse" cevabı yer alırken ikinci sırada "Türkiye" cevabı yer almaktadır. "Halk" cevabı üçüncü, "Recep Tayyip Erdoğan" cevabı dördüncü sıradadır. Kıbrıs siyasetçilerinden ise en çok oyu Derviş Eroğlu almıştır ve beşinci sırada yer almaktadır. Cevaplara bakıldığında halkın genelinin Kıbrıs Sorunu konusunda umutsuz olduğu, büyük bir kısmının ise doğrudan veya dolaylı olarak Türkiye'den medet umduğu yorumu yapılabilir. Çözümü KKTC içinde görenler ise daha sonra gelmektedir.

4.2.16. Freedom House KKTC Raporu 2016

Freedom House tarafından KKTC hakkında yayınlanan son rapor olan 2016 raporunda, KKTC genelinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri gündem maddesi durumundadır. Birleşme yanlısı Mustafa Akıncı'nın cumhurbaşkanı seçilmesi, Kıbrıs Rum kesimi ile yeniden birleşme görüşmelerinin tekrar başlaması, iç ve dış siyasi gelişmelerin KKTC içinde yarattığı etkiler, siyasi partilerde yarattığı dönüşümler ve

[628] Girne Araştırma Enstitüsü, Anayasa Değişikliği İle İlgili Halkoylaması Hakkında Kamuoyu Yoklaması, Kasım 2014, Girne, http://www.gau.edu.tr/multimedia/document/gae_anayasa_sunum.pdf, (30.11.2016)

KKTC-Türkiye ilişkilerine yansıması raporda incelenmiştir. Ayrıca 2015 yılında çıkarılan yasalar ve pratikte ki etkileri de raporda kendine yer bulmuştur.[629]

- Nisan 2015'te Mustafa Akıncı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yeni cumhurbaşkanı olarak seçildi ve oyların yüzde 60'ından fazlası ile görevdeki Derviş Eroğlu'nu bozguna uğrattı. Akıncı, KKTC ile adanın Yunanca konuşan güney kısmını kontrol eden ve uluslararası kabul görmüş bir hükümet olan Kıbrıs Cumhuriyeti ile yeniden birleşme görüşmelerinde ilerleme sözü veren barış adayı olarak öne çıkmıştı. 2014 yılında adada BM tarafından yürütülen müzakereler duraklamıştı. 2015 yılında gelen Akıncı'nın sürpriz zaferi, KKTC seçmenlerinin Kıbrıs Rumları ile uzlaşma ve kendi izolasyonlarının sona erdirilmesi isteklerinin bir işareti olarak algılandı.

- Mayıs ayında Akıncı, Kıbrıslı Rum muadili Nicos Anastasiades ile bir araya geldi. Anastasiades, Akıncı'nın cumhurbaşkanı olarak seçilmesini memnuniyetle karşılamıştı. İki lider düzenli olarak bir araya geleceklerine söz verdi ve "birleşmelerin iki devletli bir federasyonun kurulması yoluyla gerçekleşmesi" konusunda anlaştılar. Bu doğrultuda, iki taraf arasında bağlantıların kurulması ve adayı bölen BM tampon bölgesi boyunca daha fazla geçiş noktasının açılması da dahil olmak üzere, beş aşamalı bir planı onayladılar.

- Yine Mayıs ayında KKTC tek taraflı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nden gelen ziyaretçiler için vize şartını kaldırdı ve iki taraf da Eylül ayında yeni bir mülk mahkemesi kurulması için uğraş veriyorlardı. Görüşmeler yılsonuna kadar sürdü ve her iki taraf da bir yeniden birleşme anlaşmasının 2016 yılının başlarında referanduma sunulması umutlarını dile getirdi. Bununla birlikte, güç paylaşımı, bölgesel düzenlemeler ve Türk yerleşimcilerin ve birliklerin KKTC'deki kaderi dahil olmak üzere zorlu konular çözülmelidir.

- Akıncı'nın seçimi tek başına iç siyasi bir sarsıntıya yol açtı. Yönetimdeki parti CTP'nin adayı Sibel Siber'in cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ki başarısızlığı, CTP'yi

---

[629] Freedom House Northern Cyprus Report 2016, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/northern-cyprus, (30.01.2017)

haziran ayında ki parti kongresinde yeni liderler seçmeye itti. Bunun sonucunda Özkan Yorgancıoğlu başbakanlık görevini CTP Genel Sekreteri Ömer Kalyoncu'ya devrederken, CTP Genel Başkanlığı görevi, Eski cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'ın oldu.

2016 raporunda KKTC'nin toplam skoru 79 olmuştur. Siyasi Haklar alanında 40 tam puan üzerinden 32 puan alırken, insan hakları alanında 60 tam puan üzerinden 47 puan almıştır. Alt kategoriler ise gelişmeler ve puanlarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

- Seçim Süreci (11/12); Nisan 2015 yılında, yedi aday başkanlık için mücadele etti. Hiçbiri çoğunluğu kazanamadı ve en yüksek oyu alan iki aday arasında seçime gidildi. Sosyal demokrat Toplumcu Demokrasi Partisi'nin desteğiyle Akıncı, yapılan oylamada yüzde 60'ın biraz üzerinde oy aldı ve Ulusal Birlik Partisi tarafından desteklenen ve birinci tur oylamada yüzde 28 oy alan görevdeki başkan Eroğlu'nu yendi.

Ana muhalefet partisi olan merkez sol CTP, 2013 seçimlerine 21 sandalye kazanmıştı. Milliyetçi odaklı UBP 14, merkez sağ Demokrat Parti (DP) 12, sosyal demokrat TDP 3 sandalye ile mecliste yer aldı. CTP, DP ile koalisyon hükümeti kurdu. Bununla birlikte, Haziran 2015'te CTP liderliği değiştikten sonra UBP, DP ile yeni koalisyon ortağı olarak yer değiştirdi.

- Siyasi Çoğulculuk ve Katılım (12/16); KKTC'de son genel seçimler 2013 yılında gerçekleştirildi. 2009 yılında ana muhalefet olan CTP, bu seçimlerde galip geldi ve iktidarın rotasını çevirdi. Ekim 2015'te kabul edilen bir yasa, partisini terk eden milletvekillerinin yetkilerini sınırlamakla birlikte oyların en az yüzde 3'ünü alan tarafların devlet yardımı almasını öngörüyor.

2015 yılında cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle Akıncı, Türkiye'nin egemen olduğu bir ilişki yerine Türkiye ile KKTC arasında daha eşit ve kardeşçe ilişki kurulması gerektiğini söyledi. Bu açıklama, Akıncı'nın Türk desteği karşısında nankörlük ettiğini söyleyen Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dan sert tepki aldı.

Genişletilmiş azınlık haklarının da dahil olduğu 2014 anayasa reform paketi referandumda reddedildi ancak Akıncı, azınlık haklarının geliştirilmesi konusunda olumlu konuştu.

- Hükümetin İşleyişi (9/12); KKTC siyaseti üzerinde Türkiye'nin etkisi, yolsuzluk iddiaları ve şeffaflık sıkıntıları devam eden sorunlardandır. Ekim 2015'te kabul edilen siyasi partilere ilişkin yeni yasa, mahkemelerin parti maliyesine gözetimini güçlendirmiştir.

- İnanç ve ifade özgürlüğü (14/16); KKTC'de basın özgürlüğü yasalar tarafından garanti altına alınmıştır ve bir takım medya organları hükümeti açıkça eleştirmektedir. Ancak Kuzey Kıbrıs'taki Türk Silahlı Kuvvetleri Ağustos 2015'te KKTC'nin Afrika gazetesini orduya hakaret etmekle suçlamıştır. Gazetenin baş editörü ve bir yazar, savcılar tarafından sorgulanmak üzere çağrılmış ve daha sonra serbest bırakılmıştır.

- Dernek Kurma ve Örgütlenme Özgürlüğü (9/12); Sivil toplum kuruluşları genellikle kısıtlama olmaksızın çalışırlar, birçok sivil toplum kuruluşu, Kıbrıs Rum tarafındaki kuruluşlar ile birlikte çalışarak birleşme çabalarında aktif olmuştur. İşçiler bağımsız sendikalar kurabilir, toplu pazarlık yapabilir ve greve gidebilir, ancak işverenler zayıf işgücü düzenlemeleri çerçevesinde özel sektörde sendikalaşmayı engelleyebilmektedir.

Mart 2015'te, kamu sektörü sendikaları maaşlarda kesinti yapmayı içeren kemer sıkma önlemlerinin kabulünü protesto etmek için greve gitti ve bazı göstericiler polisle çatıştı.

- Hukukun Üstünlüğü (12/16); 2014 yılında aynı cinsiyetteki cinsel aktivite ceza dışı bırakılmış olsa da lgbti kişilerin sosyal damgalanma ile karşı karşıya oldukları ve genellikle cinsel tercihlerini veya cinsel kimliklerini gizli tuttuğu bildirildi.

- Kişisel Özerklik ve Bireysel Haklar (12/16); Mayıs 2015'te, Kıbrıs Cumhuriyeti'nden ziyaretçiler için KKTC vizesi şartları kaldırıldı, bu da etnik Rum ve

Maronitlerin akrabalarını ve atalarının köylerini ziyaret etmelerini kolaylaştırdı. 2015 yılının sonlarına gelindiğinde, Taşınmaz Mal Komisyonu 6.200'den fazla başvuru almış, 700'ün üzerinde başvuruya karşılık vermiş ve yüz milyonlarca dolar tazminat ödemiştir. Ancak Türkiye, 2014'te komisyona sağlanan fonları durdurmuş ve o zamandan beri çalışmalarına ciddi şekilde engel olmuştur.

Mayıs 2015'te Akıncı ve Anastasiades, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ortak bir komisyon oluşumunu ilan etti. Ekim'deki siyasi parti yasasında da, partilerin adaylarının yüzde 30'unun kadın olmasını gerektiren bir hüküm yer alıyordu. Fuhuş ülkede yasa dışı olsa da, gece kulüplerinde zorla fahişelik yaygın bir sorundur. ABD Dışişleri Bakanlığı'na göre, KKTC yeterli bir kaçakçılıkla mücadele kanunundan yoksundur ve bazı makamların kaçakçılıkla mücadele konusunda suça ortak olduğu bildirilmiştir.

Freedom House tarafından KKTC hakkında yayınlanan son rapor olan 2016 raporundaki en önemli gelişme KKTC Cumhurbaşkanlığı seçimleridir. Barış adayı olarak öne çıkan bağımsız Mustafa Akıncı'nın cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, KKTC halkının Kıbrıs Sorunu hakkında çözüm arayışlarının bir göstergesidir. Mehmet Ali Talat'ın 2005 yılında cumhurbaşkanı seçildiği döneme bakıldığında uluslararası platformda KKTC'nin temsil edilmesi ve Kıbrıs Sorununa çözüm vaadi taşıdığı ve bunun zafer getirdiği görülmektedir. Halkın aynı motivasyon ile solcu ve laik Akıncı'yı seçtiği söylenebilir. Mustafa Akıncı göreve geldikten sonra Rumlar ile federasyon kurma temelli görüşmelere başlamış aynı zamanda Türkiye ile ilişkiler konusunda Ankara'yı rahatsız eden açıklamalar yapmıştır. Türkiye ile yavru vatan ilişkisinden ziyade kardeşçe bir ilişki istediğini söyleyen Akıncı, temelde KKTC'nin bağımsız, özgür ve kendi kararlarını veren bir ülke olması isteğine gönderme yapmış, Türkiye'nin konumunun yürütücüden ziyade destekleyici nitelikte olması gerektiğini ima etmiştir. Akıncı, politikasıyla uyumlu olarak AB temelli, çözümü federasyonda gören, Kıbrıs Türk kimliğine vurgu yapan açıklamalarda bulunmuş, uygulamalarını da bu doğrultuda gerçekleştirmiştir. Türkiye

açısından bu durum belli açılardan (özellikle ayrı Kıbrıslı Türk kimliği vurgusu ve Türkiye'nin değişen AB politikası açısından) hoş karşılanmamıştır.[630]

Yeni cumhurbaşkanı Akıncı, birleşme görüşmeleri ve Türkiye ile ilişkiler dışında azınlık hakları, taşınmaz mal komisyonuna ek olarak mülk mahkemesi kurmak, adanın güneyi ile ortak cinsiyet eşitliği komisyonu kurmak gibi hem KKTC için hem de Rumlarla kurulan ilişkilerde olumlu gelişmeler sağlamak için adımlar atmıştır.

Raporda yer alan diğer gelişmelere bakılacak olursa; TDP destekli bağımsız aday Mustafa Akıncı'nın zaferi, diğer sol parti olan CTP için silkelenme denebilecek bir değişim süreci başlatmıştır. CTP genel başkanı ve başbakan Özkan Yorgancıoğlu genel başkanlığı Mehmet Ali Talat'a, başbakanlık görevini Ömer Kalyoncu'ya bırakmıştır. Başbakanın değişmesiyle birlikte koalisyon ortağı da değişmiş, DP yerine UBP ile koalisyona gidilmiştir. Ancak 2016 yılının nisan ayında bu koalisyon da dağılmıştır. CTP genel başkanı bir kez daha değişmiş eski genel sekreter Tufan Erhürman yeni genel başkan olmuştur. UBP'de ise Hüseyin Özgürgün yeni genel başkan olmuş, DP ve bağımsızlar ile ortak bir koalisyon hükümeti kurmuştur.

4.3. THE ECONOMİST DERGİSİNİN DEMOKRASİ ENDEKSİ VE KKTC'YE UYARLANMASI

The Economist Dergisi İstihbarat Birimi tarafından ilk kez 2007 yılında dünya genelinde 165 ülke ve 2 bölgeyi kapsayan, Demokrasi Endeksi raporunu yayınlamıştır. Bahsi geçen raporda demokrasinin nasıl ölçüleceğine dair bir görüş birliği bulunmadığı ve demokrasinin tanımı hakkında devam eden bir kavram tartışması olduğu belirtilmektedir.

Economist'in demokrasi endeksi siyasal özgürlükler ve sivil hakların varlığını yansıtan demokrasi ölçümlerini temel alır. Demokrasi endeksi beş temel kategoriye dayanmaktadır. Bunlar; seçim süreci ve çoğulculuk; insan hakları; hükümetin işleyişi; siyasal katılım ve siyasal kültürdür. Bu beş kategori birbiriyle ilişkilidir ve tutarlı bir

[630] Benzer görüşler için Bkz. http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/kadri-gursel/kibris-turkleri----yeni-turkiye-nin-yavrusu-olmaz-2051885/?ref=haberici (30.01.2017)

kavramsal bir bütün oluşturur. Özgür, adil ve rekabetçi seçimlere sahip olmak ve politik özgürlükler ile ilgili durumların tatmin durumu, tüm bu koşulların temel gerekliliğini oluşturmaktadır.

Demokrasi endeksinde yukarıdaki verilere göre incelenen ülkeler 4 şekilde sınıflandırılır. Bunlar; tam demokrasiler, kusurlu demokrasiler, melez/hibrit rejimler ve otoriter rejimlerdir.[631]

Tam demokrasiler; temel politik özgürlükler ve insan haklarına saygı duymanın yanında demokrasinin ilerlemesi için siyasal kültür ile de desteklenme eğilimindedir. Hükümetin işleyişi yeterlidir. Medya, bağımsız ve çeşitlidir. Etkili bir kuvvetler ayrılığı (kontrol ve denge) mekanizması vardır. Yargı bağımsızdır ve yargı kararları mecburidir. Demokrasilerin işleyişinde yalnızca sınırlı sorunlar vardır.

Kusurlu demokrasilere sahip ülkelerde seçimler özgür ve adildir, medya özgürlüğü ile ilgili ihlaller vb. sorunlar mevcut olsa dahi, temel insan haklarının geneline saygı duyulmaktadır. Ancak, yönetim sorunları, siyasal kültürün yeteri kadar gelişmemiş olması ve siyasi katılım düzeyinin düşük olması gibi eksiklikler de söz konusudur.

Melez/hibrit rejimlerde yapılan seçimlerde, sıklıkla özgür ve adil olmalarını önleyen önemli düzensizlikler vardır. Muhalefet partileri ve adayları üzerinde hükümet baskısı yaygın olabilir. Siyasal kültür, hükümetin işleyişi ve siyasal katılım gibi alanlarda kusurlu demokrasiler ile kıyaslandığında melez rejimlerin daha ciddi zayıflıkları olduğu görülür. Yolsuzluk yaygın olma eğilimindedir ve sivil toplum gelişmemiştir. Hukukun üstünlüğü zayıftır, yargı bağımsız değildir. Gazeteciler ve basın üzerinde baskı ve yıldırma vardır.

Otoriter rejimlerde siyasi çoğulculuk ya yoktur ya da ciddi oranda kısıtlıdır. Bu kategoride bulunan birçok ülke doğrudan diktatörlükle yönetilmektedir. Demokrasinin bazı resmi kurumları bulunabilir, ancak yetki alanları dardır. Seçimler -eğer yapılırsa- özgür ve adil değildir. İnsan haklarının ihlal edilmesi ve kötü kullanımı göz ardı edilir.

---

[631] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2007", Londra, 2007, s. 1-2

Medya genellikle devlete aittir ya da iktidar rejimine bağlı gruplar tarafından kontrol edilir. Hükümet, tarafına yönelik eleştirileri sansür ve baskı yoluyla engeller. Yargı bağımsızlığı yoktur.[632]

4.3.1. Endeksin Bileşenleri

Economist Demokrasi Endeksi incelediği ülkeleri, seçim süreci ve çoğulculuk; insan hakları; hükümetin işleyişi; siyasal katılım ve siyasal kültür olmak üzere beş kategoride göstergelerine göre 0 ile 10 arası ölçekte puanlar ve sıralar. Her kategorinin ölçekte 0 ile 10 arasında bir derecesi vardır ve genel demokrasi endeksi puanı, bu beş kategorinin basit ortalamasıdır.

Kategori endeksleri, ilgili kategorinin 0-10 ölçeğine dönüştürülmüş gösterge puanlarının toplamına dayanmaktadır. Eğer ülkelerin, aşağıda sayılan demokrasinin kritik alanlarında 1 puanı dahi yoksa kategori puanlamalarında düzeltmeler yapılır;

- Ulusal seçimlerin özgür ve adil olması,
- Seçmenlerin güvenliğinin sağlanması,
- Hükümet üzerinde dış güçlerin etkisi,
- Politika uygulamada kamu hizmetlerinin kapasitesi.

Eğer yukarıdaki ilk 3 madde için skor 0 ise 1 puan, 0,5 puan ise 0,5 puan endeksteki ilgili kategoriden düşülür. (Bu kategori, ya seçim süreci ve çoğulculuk ya da hükümetin işleyişi olur) Eğer 4'üncü madde için skor 0 ise, hükümetin işleyişi kategorisinden 1 puan düşülür. Endeks değerleri, ülkeleri dört rejim tipinden birinde tanımlamak için kullanılır. Bunlar;

Tam demokrasiler – 8-10 arasında puanlanır

Kusurlu demokrasiler – 6-7.9 arasında puanlanır

Melez/Hibrit rejimler – 4-5.9 arasında puanlanır

Otoriter rejimler – 4'ün altında puanlanır

---

[632] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2012", Londra, 2012, s. 26-27

Rejim çeşitleri için eşik puanları, bir ondalık puana yuvarlanan toplam puanlara bağlıdır.[633]

Ekonomist Demokrasi İndeksi modelinde, seçim süreci ve çoğulculuk, hükümetin işleyişi, siyasal katılım, siyasal kültür, insan hakları kategorilerinde çeşitli sorular sorulur. Cevaplar 0 ile 1 puan arasında puanlanır. 60 gösterge için ikili ve üç noktalı puanlama sistemi kombinasyonu kullanılır. İkili puanlama sistemi, 1-0 puanlama sistemi (evet cevabı için 1, hayır cevabı için 0 puan) demektir. Bu sistem sorunsuz değildir fakat daha incelikli puanlama ölçeklerine göre (sık kullanılan 1-5 ya da 1-7 gibi) çeşitli belirgin avantajları vardır. Birçok gösterge için basit bir evet veya hayır cevabının gri bölgeleri yakalamak için yetersiz gelmesi sebebiyle 0.5 puan olasılığı tanıtılır. Böylelikle birçok gösterge için basit ikili puanlama ve daha iyi ölçeklerin arasında uzlaşmayı temsil eden üç noktalı puanlama sistemi kullanılır.[634]

Endekste dikkat çeken bir diğer nokta da, seçimlere katılımın ve seçmen oranının yüksek olmasının mevcut sistemin meşruiyetinin kanıtı olarak görülmesidir. Buna göre, gelişmiş, sağlam demokrasiler daha az gelişmiş demokrasilerden daha fazla katılıma sahiptir (genel olarak %70'in üzerinde). Yasama ve Yürütme Organları arasındaki uygun denge politik teoride fazla tartışmalı bulunmakla birlikte, modelde yasamanın açık üstünlüğü yasa hâkimiyetiyle tam demokrasi ölçüleri arasında güçlü bir bağ olduğu için olumlu bir yönde oylanmıştır.

4.3.1. KKTC'ye Uyarlanması

Ekonomist Demokrasi İndeksi sırasıyla 2006, 2008, 2010, 2011,2012, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında yayımlanan raporlarda farklı ülkelere ait demokrasiler puanlandırılmakta ve sıralanmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin resmen tanınmadığı için yer almadığı indekste, Dünya Değerleri Araştırması, Avrobarometre araştırmaları, kamuoyu yoklamaları, Asya Barometresi, Latin Amerika Barometresi, Afrobarometresi ve ulusal araştırmalar kaynak olarak kullanılmaktadır. Araştırma

[633] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2012", Londra, 2012, s. 27
[634] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2012", Londra, 2012, s. 28

sonuçları bulunamayan ülkelerin durumlarında, benzer ülkelerin araştırma sonuçlarıyla ve uzmanların görüşleriyle boşluklar doldurulur.

KKTC her ne kadar indekste yer almasa da indeksin kaynakları arasında yer alan Avrobarometre'nin kamuoyu araştırmalarında "Kıbrıs Türk Toplumu" adıyla belli dönemlerde ulusal raporlara konu olmuştur. Söz konusu raporlar ışığında Ekonomist Demokrasi İndeksinin birleşenleri açısından bir değerlendirme yapma şansı vardır. Demokrasi endeksinde yer alan kategorilerde çeşitli sorular yer almaktadır. Kategorilere göre soruların niteliği ve özellikleri bakımından KKTC ele alınabilir. Bunun için öncelikle kategorilere ve sorulara değinmek daha sonra KKTC'yi bu açıdan ele almak gerekmektedir.

- Seçim Süreci ve Çoğulculuk kategorisinde yer alan 12 adet soru şu alanlarda yoğunlaşmıştır; genel ve yerel seçimlerin özgür ve adil bir ortamda gerçekleşmesi, yasaların açıkça eşit kampanya olanakları sağlaması, politik partileri finanse etme sürecinin şeffaflığı, sonraki seçimlerde bir hükümetten diğerine usullü güç aktarımı için anayasal mekanizmaların açık, belirli ve kabul edilmiş olması, muhalefet partilerinin hükümet olmak için gerçekçi olasılıklarının varlığı gibi etmenlere ek olarak vatandaşların oylarını (devlet ya da devlet dışı organlardan güvenliklerine dair önemli tehditler almadan) kullanabilmeleri, bütün yetişkinler için genel oy kullanma hakkının varlığı, vatandaşların hükümetten bağımsız politik partiler oluşturma özgürlüğü, devlet dairelerine olası erişimin bütün vatandaşlar için mümkün olması, vatandaşların politik ve sivil organizasyonlar oluşturmakta devlet müdahalesinden ve gözetiminden muaf olması.[635]

Seçim süreci ve çoğulculuk kategorisinde yer alan sorular açısından KKTC'yi değerlendirmek için Freedom House raporlarına ve Avrobarometre raporlarına bakılabilir. Bu açıdan, KKTC'de seçimlerin genel olarak özgür ve adil yapıldığı, tüm siyasal partilerin özgür ve eşit şekilde kampanya yapabildiği söylenebilir. Ayrıca KKTC Anayasası ve Seçim ve Halkoylaması Yasası seçimlerin serbest ve eşit şartlarda yapılması

[635] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2012", Londra, 2012, s.29-31

şartını getiren maddeler içermektedir. Siyasal Partilere seçim sonrası destek verilmesi açısından 2015 yılında çıkarılan Siyasal Partiler Yasasına bakılabilir. Bununla, ülke genelinde %3 (yüzde üç) oranında veya daha fazla oy alan siyasal partilere, milletvekili çıkaramasalar dahi devlet desteği yapılması öngörülmüştür. Politik partileri finanse etme sürecinin şeffaflığı, ülkede yolsuzluğun ve şeffaflık konusunda yaşanan sıkıntıların Freedom House raporlarında sürekli yinelendiği düşünülürse sorunlu bir süreç olarak görülebilir. Sonraki seçimlerde bir hükümetten diğerine usullü güç aktarımı için anayasal mekanizmaların açık, belirli ve kabul edilmiş olması, muhalefet partilerinin hükümet olmak için gerçekçi olasılıklarının varlığı açısından bakılırsa; anayasa ve seçim yasasının buna olanak verdiği söylenebilir. Ülkede her siyasal partinin hükümet olma olasılığı mevcuttur hatta genel seçimler tablosuna bakıldığında 1985'ten 2013'e kadar yapılmış tüm genel seçimlerde partilerin aldığı oyların oranlarının değiştiği ve iktidarın birkaç kez el değiştirdiği görülebilir. Vatandaşların oylarını devlet ya da devlet dışı organlardan güvenliklerine dair önemli tehditler almadan kullanabilmeleri mümkündür ve bu şekilde olagelmiştir. Bütün yetişkinler için genel oy kullanma hakkının varlığı anayasa ile tanınmıştır. Vatandaşların hükümetten bağımsız politik partiler oluşturma özgürlüğü ve vatandaşların politik ve sivil organizasyonlar oluşturmakta devlet müdahalesinden ve gözetiminden muaf olması açısından bakıldığında, ülkede siyasal partilerin kurulması, sendikalaşma ve örgütlenme yönünde bir engel yoktur ancak sendikal hakların savunulmasında belli sıkıntılar yaşanabilmektedir. Devlet daireleri bütün vatandaşlar için ulaşılabilir durumdadır.

- Hükümetin İşleyişi kategorisinde yer alan 12 adet soru genel olarak kuvvetler ayrılığı, hükümetin işlevselliği, hükümet üzerinde iç ve dış güçlerin etkilerinin varlığının sorgulanması, yozlaşmanın yaygın olup olmadığı, şeffaflık ve erişilebilirlik vb alanlara yoğunlaşmıştır.[636]

KKTC için bakıldığında, ülkenin genel sorunlarından biri olarak görülen yolsuzluk, rüşvet ve şeffaflık eksikliği Freedom House raporlarında sürekli belirtilmiştir. Son yıllarda hükümet politikaları arasında bu durumu düzeltmeye yönelik atılımlar

[636] The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2012", Londra, 2012, s.31-33

yapılsa da sorunun kamu ve özel sektöre uzun vadede yerleşmiş olması, yasal düzenlemelerin eksikliği vb. durumlar çözümü zorlaştırmaktadır. KKTC ve Türkiye tarafından imzalanan protokol kapsamında hazırlanan "2010-2012 Kamunun Etkinliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması Programı"nda yer alan araştırma çalışmalarından biri olan "KKTC Devletinde Fonksiyonel ve Kurumsal Gözden Geçirme Projesi" (KKTCFOKUS),[637] kamu ve özel sektörün genel durumuna odaklanmış, sorunlar ve çözüm önerileri sunmuştur. Bu rapora dayanarak denilebilir ki; KKTC kamu yönetiminde göze çarpan eksiklikler, veri eksikliği, politika oluşturma sürecinin ağır ilerlemesi, orta ve uzun vadede projeler hazırlanamaması, vatandaşların kamu kurumlarına erişiminin kısıtlı olması sayılabilir. Proje kapsamında yapılan ankette vatandaşlar "Kamu kurumlarına işim düştüğünde ilgili personeli yerinde bulabiliyorum" ifadesine hemen hemen hiç katılmamıştır. Kamu sektöründe işe girmenin torpille birlikte anıldığı ve bunun hem kamu çalışanı hem de halk tabanında normal karşılanır olduğu da anket sonuçlarında görülebilmektedir. Ayrıca halk nezdinde kamu kurumlarına ve siyasilere karşı güvensizlikte söz konusudur. Bu güvensizlik devletin bir rant kapısı, siyasetin de bunun aracı olduğu inancından beslenmekte bu da hizmetlerde iyileşme yerine, dağıtımdan daha fazla pay almaya yönelik yarışmacı bir kültürü beslemektedir. Kendini yeniden üreten bu kültür ülkenin geleceğine ilişkin karamsarlığa dönüşmektedir. Çünkü aslında bu rant dağıtım sürecinin sürdürülebilir olmadığı içten içe bilinmektedir. Ancak bunun yerine geçecek düzen konusunda belirsizlik vardır. Bu belirsizliği güçlendiren ve bir anlamda kısır döngüye dönüştüren husus KKTC'nin siyasi statüsündeki karmaşanın uzun süredir devam etmesi ve yerel siyasetin ülkenin meselelerini çözeceğine olan inançsızlıktır.

Hükümetin işlevselliği açısından KKTC'de uzun süredir süregelen tartışma başkanlık sisteminin KKTC için daha iyi olup olmadığıdır. Başkanlık sistemini savunanlar mevcut sistemdeki yönetsel sorunlar ve aksaklıklar sebebiyle KKTC'de başkanlık sistemine geçilmesinin yararlı olacağını ileri sürmektedirler. Bu konuda en ilgi çekici iddialarından biri de, böyle bir değişimin, bölgeciliği, çıkar odaklı siyaseti,

[637] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC Politika Oluşturma ve Koordinasyon Sistemi'nin Fonksiyonel ve Kurumsal Analizi, Ankara, ts.

partizanlığı, adam kayırmacılığı ortadan kaldıracağı ve iş bilen insanların yönetime gelmesini kolaylaştıracağıdır. Başkanlık sistemine karşı olanlar ise temsilde adalet, demokratik temsil gibi konularda sıkıntılar yaşanacağını ve KKTC gibi yeni ve oturmamış demokrasilerde başkanlık sisteminin diktatörlüğe kayma riski taşıdığını söylemektedirler.

- Politik Katılım kategorisinde; ulusal seçimlerde seçmen katılımı ve oy kullanımının durumu, etnik, dini ve diğer azınlıkların politik süreçte makul derecede bir özerkliğe sahip olmaları, parlamentoda kadınların temsil oranı, politik katılımın derecesi, politik partilere ve hükümete bağlı olmayan politik organizasyonlara üyelik, yetişkin okur-yazarlık oranı, otoritelerin vatandaşları siyasal katılıma teşvik etmek için ciddi bir çaba göstermesi (Bu konuda eğitim sisteminin rolü ve diğer teşvik edici çabalar göz önüne alınmalıdır. Ülke dışındaki ulusal kökendeki gruplar için oy kullanma imkânlarının sağlanması da ayrıca önemlidir), vatandaşların politikaya ilgileri, nüfusun yasal gösterilerde yer almaya hazır bulunması, yetişkin nüfusun gösterdiği ilgi ve politikayı haberlerden takip etmesi gibi göstergeler öne çıkmaktadır.

KKTC'de genel ve yerel seçimler, cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandumlar olmak üzere pek çok seçim yapıldığı ve erken seçimlerden ötürü olması gerekenden fazla seçim yapıldığı düşünülürse katılımın düşük olması beklenebilir. Ancak seçim sonuçlarına bakıldığında hangi seçim olduğu fark etmeksizin katılımın genelde %70 ve üstü olduğu görülecektir. Pek çok seçimde katılım oranı % 85'i de geçmiştir. Bu durumun istisnasını, 2005 cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki %69,58'lik katılım oranı, 2014 halkoylamasındaki %69,98'lik katılım oranı ve 2015 cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki %62,35'lik ve %64,12'lik katılım oranları oluşturmaktadır (Tablo 6). KKTC seçimlerindeki en düşük katılım oranları cumhurbaşkanlığı seçimlerinde görülmekle birlikte son yıllarda tüm seçimler için katılım oranlarının düştüğü söylenebilir. Seçimlere katılım açısından Demokrasi endeksi yüksek katılım oranını mevcut sistemin meşruiyetinin kanıtı olarak görmektedir. Buna göre, gelişmiş, sağlam demokrasiler daha az gelişmiş demokrasilerden daha fazla katılıma sahiptir (genel olarak %70'in üzerinde). KKTC açısından bakıldığında demokrasi endeksinin katılım şartını yerine getirdiği ve katılım açısından demokratikleşmenin pekiştiği, sistemin meşruiyetinin korunduğu ve

arttığı söylenebilir. Ülkede Yunan ve Maronit azınlıklar mevcuttur ancak azınlıklar güney kesimin seçimlerinde oy kullanırlar. Freedom House raporlarında da bahsedildiği gibi azınlık hakları konusunda ciddi boyutta olmasa dahi sıkıntılar mevcuttur fakat son yıllarda bu konuda çalışmalar arttırılmıştır. KKTC'de okuryazarlık oranı % 94'tür.[638] Yasal gösteriler açısından bakıldığında KKTC'de özellikle sendikalar bu tarz gösterilerde bulunmaktadır. Gösterilerde sorun olarak görülebilecek olan durum polisin şiddetli müdahalesidir. Kadın hakları üzerine son zamanlarda eğilinilen bir konudur. Kadına şiddet ve kadın ticareti gibi konularda yasal düzenlemeler eksik kalmakla birlikte parlamentoda kadınların temsili için çalışmalar yapılmıştır.

Tablo 6. KKTC'de Seçimlere Katılım Oranı

Seçim	Seçmen Sayısı	Kullanılan Oy	Katılım Oranı %
9 Haziran 1985 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	94,277	80,828	85,7
23 Haziran 1985 Genel Seçimleri	95,124	83,175	87,3
22 Nisan 1990 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	101,172	94,572	93,48
6 Mayıs 1990 Genel Seçimleri	101,306	94,403	93,02
13 Ekim 1991 Milletvekilliği Ara Seçimi	115,103	77,555	73,2
12 Aralık 1993 Genel Seçimleri	107,820	100,867	93,45
15 Nisan 1995 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri İlk Tur	113,398	96,540	85,13
22 Nisan 1995 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri İkinci Tur	113,440	90,891	80,12
6 Aralık 1998 Genel Seçimleri	122,370	106,331	88,13

[638] Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/diyih.portal?pa.g.e.=ulkeler&id=kktc (30.11.2016)

15 Nisan 2000 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	126,675	102,636	81.02
14 Aralık 2003 Genel Seçimleri	141,596	121,740	85,84
24 Nisan 2004 Annan Planı Halkoylaması	143,639	121,162	84,35
20 Şubat 2005 Genel Seçimleri	147,249	119,009	81,01
17 Nisan 2005 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	147,823	102,853	69.58
25 Haziran 2006 Ara Seçimleri	75,713	54,561	72,46
19 Nisan 2009 Genel Seçimleri	161,373	131,849	81,7
18 Nisan 2010 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	164,072	125,294	76,37
27 Haziran 2010 Ara Seçimleri	43,356	33,267	76,73
28 Temmuz 2013 Erken Genel Seçim	172,803	119,940	70,79
29 Haziran 2014 Halkoylaması	175,258	122,642	69,98
19 Nisan 2015 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri İlk Tur	176,916	110,303	62,35
26 Nisan 2015 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri İkinci Tur	176,980	113,478	64,12

Kaynak: http://ysk.mahkemeler.net/ (13.02.2017)

- Demokratik siyasal kültür alanında; sabit, işleyen bir demokrasiyi desteklemek için yeterli derecede toplumsal uzlaşma ve tutarlılığın varlığı, liderlik algıları (nüfusun seçimleri ve parlamentoyu es geçen güçlü bir lider isteyen oranı), askeri yönetim algısı (nüfusun askeri yönetimi tercih edeceklerin oranı, eğer mevcutsa, ordu yönetiminin iyi ya da yeterince iyi olduğunu düşünen insanların oranı), uzmanlar ya da teknoloji tabanlı devlet tarafından yönetim algısı; nüfusun uzmanlar ya da teknokratlar tarafından yönetilmeyi tercih edebilecek oranı (eğer mevcutsa, kararların hükümet

tarafından değil, uzmanlar tarafından alınmasının iyi ya da yeterince iyi olduğunu düşünen insanların oranı) demokrasi ve kamu düzeni algısı (nüfusun demokrasinin kamu düzenini sağlamakta başarılı olmadığını düşünen oranı), alternatif olarak, suçluları cezalandırmanın demokrasinin temel karakteristiklerinden biri olduğunu düşünen insanların yüzdesi, demokrasi ve ekonomik sistem algısı; (nüfusun demokrasinin ekonomik performansa yarar sağladığını düşünenlerin oranı), demokrasiye yaygın destek oranı (eğer mevcutsa, demokrasinin herhangi başka hükümet şeklinden daha iyi olduğuna kesinlikle katılan ya da katılan insanların oranı) ve devletle dinin ayrılmasında güçlü bir geleneğin varlığı gibi pek çok gösterge vardır.

- KKTC'yi bu açılardan değerlendirmek için askeri veya teknokratların yönetimini tercih edenlerin oranı, nüfusun demokrasi ve demokrasinin diğer alanlarla ilişkisi hakkında algısının oranı gibi ölçümlere ihtiyaç duyulmaktadır. KKTC açısından böyle bir çalışma akademik olarak gerçekleştirilmediği gibi, Dünya Değerleri Araştırması, Avrobarometre gibi kuruluşlar da böylesi bir ölçümde bulunmamıştır. Literatürde eksiklik oluşturan bu alanlar dışında toplumsal uzlaşma, liderlik algısı ve devletle dinin ayrılması gibi konularda değerlendirmelerde bulunabilir. Güçlü lider algısı KKTC için düşünüldüğünde ilk akla gelen isim Rauf Raif Denktaş olacaktır. KKTC'nin kurucusu ve Kıbrıs Türklerinin varoluş mücadelesinde 40 yılı aşkın süre toplum liderliği yapan Denktaş ile birlikte ardından gelen cumhurbaşkanları da siyasi kimlikleriyle öne çıkan liderlerdir. Toplumsal uzlaşma açısından durum KKTC içinde ve dışında olmak üzere iki şekilde incelenebilir. Ülke içinde toplumsal uzlaşma taraftarı olan kesimler olduğu gibi anavatandan gelen yerleşimcilerin varlığından rahatsız olan ve Kıbrıs Türk milliyetçiliğini ön plana koyan bir kesim de mevcuttur. UBP, tabanı Türkiye'den gelen yerleşimcilerden oluşan ve Türk kimliğine odaklanan bir parti iken, Kıbrıs'ta 2000'li yılların başında yükselen sol elit CTP, TDP ve tabanı Kıbrıslı Türk kimliğine önem vermektedir. Ülke dışında ise adanın bölünmüşlüğü ve geçmişte yaşanan olaylar sonucu kuzey ve güney kesim arasında çok ciddi bir güven sorunu mevcuttur. Ancak Kıbrıs'ta özellikle genç nüfus olmak üzere birleşme yanlısı olan halk toplumsal uzlaşma, güney kesimi ile ilişki kurma, ortak çalışmalarda bulunma vb. durumlara daha yakındır. KKTC

resmen seküler bir devlettir ve 2010 sonrasında ülke içinde dini okulların açılması pek çok kesimde rahatsızlık yaratmıştır.

- İnsan Hakları kategorisinde; özgür bir yazılı basın ve elektronik medyanın varlığı, ifade özgürlüğü ve protesto hakkının varlığı, medya ilgisi ve makul miktarda görüş ayrılıklarıyla açık ve özgür bir biçimde toplum sorunlarının tartışıldığı bir ortamın varlığı, internete erişimde politik kısıtlamaların olmaması, vatandaşların profesyonel organizasyonlar ve sendikalar kurma özgürlüğüne sahip olması, devlet tarafından işkence kullanımının olmaması, yargının hükümet etkisinden bağımsızlık oranı, uluslararası kanuni ve hukuki bekçilerin bakış açıları, (bu konuda adliyelerin, hükümet veya kıdemli bir hükümet görevlisi aleyhine, hiç önemli bir mahkeme kararı çıkartıp çıkartmadığına bakılmalıdır), inanç ve dini ifade özgürlüğünün olması (bütün dinlerin özgürce faaliyet göstermesine izin veriliyor mu, yoksa bazıları kısıtlanmış mı? Hem alenen hem de özel olarak ibadet etme özgürlüğüne izin veriliyor mu? Dini gruplardan bazıları, kanunlar eşitlik ve muhafaza gerektirse de, diğerleri tarafından sindirilmiş hissediyor mu?), kanunlar kapsamında vatandaşların eşit olması (belli başlı gruplardan ayrıcalıklı üyelerinin hukuk önünde kayırılıp kayırılmadığının değerlendirilmesi), vatandaşların kamu güvenliğinden memnun olmaları, özel mülkiyet haklarının korunma ve özel işletmenin uygunsuz hükümet etkisinden bağımsızlığı oranı, vatandaşların kişisel özgürlüklerini kullanmakta memnuniyeti (cinsiyet eşitliği, seyahat hakkı, eğitim ve iş seçimi gibi) insan haklarını muhafazada popüler algı (temel insan haklarının sıkı koruma altında olduğunu düşünen insan popülasyonu oranı, kendi ülkelerinde insan haklarına saygı gösterildiğini düşünen insanların yüzdesi, insanların ırk, renk veya inanç temelinde önemli bir ayrıma tabii tutulmaması, hükümetin insan haklarını engelleme için bir bahane olarak yeni riskler ve tehditlere başvurma derecesi vb.)

KKTC'de basın özgürlüğü vardır, hükümet internete erişimi kısıtlamaz, basın organları hükümeti eleştirebilir ancak doğrudan hükümet ya da Türkiye karşıtı haber yapan gazete ve gazetecilerin zaman zaman sorun yaşadığı söylenebilir. Dernek kurma ve örgütlenme hakkı kısıtlanmaz. KKTC'de işkence benzeri yöntemler uygulanmaz ancak polis aşırı şiddet kullanımı yüzünden eleştirilmiştir. Ülkede azınlıkların inanç ve ibadet özgürlüğü konusunda yaşanan aksaklıklar adanın güneyi ve AB aracılığı ile

çözülmeye çalışılmaktadır. Yargı bağımsızdır ve hukuk önünde herkes eşittir. KKTC'nin tanınmamış olmasından dolayı yaşanan hukuki boşluklar uluslararası adalet standartlarına uygun olarak çözülmeye çalışılmaktadır. Avukat dernekleri ve sivil toplum kuruluşları bu konuda çaba göstermektedirler. Özel mülkiyet ise KKTC kurulduğundan bu yana sorun ola gelmiş bir konudur. Bu sorunun çözümü için en somut adım Taşınmaz mal komisyonu ile atılmıştır. AİHM tarafından etkili bir mekanizma olarak nitelendirilen komisyon, tazminat takas vb usuller ile şikayetleri çözmektedir.

SONUÇ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu, siyasi ve idari yapılanmasının oluşması ve pekişmesi, demokratik bir ülke olarak var olması ve devletleşme süreci 1983 yılında doğrudan ortaya çıkmış değildir. Adanın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesine kadar dayandırılabilecek bu süreç, günümüzde de nihayete ulaşmamıştır.

Osmanlı hâkimiyetinde 308 yıl adil ve barış içinde yönetilen Kıbrıs adasında 18. yy'de etnik temelli isyanlar baş göstermesiyle karışmıştır. Adada her daim var olan Türk halkı ve Rum halkı arasında baş gösteren gerginlikler, Osmanlı Devleti'nin adanın yönetimini İngiltere'ye devretmesiyle beraber sürekli hale gelmiştir. Bu dönemde Kıbrıs Türkleri güç kaybetmeye başlarken, Megali İdea amacı doğrultusunda Kıbrıs Rumları Enosis isteklerini dile getirmişlerdir. İngiliz idaresi döneminde Türkler ekonomik, siyasal ve kültürel olarak pek çok sıkıntı yaşamış bunlar sebebiyle adada Türk nüfusu oldukça azalmıştır. Temel sebebi göçler olmak üzere Rumların İngiliz desteği ile artan şiddet faaliyetleri de buna sebep olmuştur.

Osmanlı Devletinin 1. Dünya savaşında Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle, İngiltere Berlin antlaşmasını tek taraflı olarak feshetmiş ve 36 yıl boyunca idaresinde bulundurduğu Kıbrıs'ı ilhak etmiştir. Kıbrıs'taki İngiliz idaresi 1960 yılına kadar Kıbrıs Türk halkına baskı, yıldırma politikaları uygulayarak devam etmiştir. Bu dönemde Rumlar adanın kendilerine verileceğine dair tekrar umuda kapılmış olsalar da İngilizlerin böyle bir planı yoktu. Ancak İngiltere değişen Ortadoğu politikalarına göre Kıbrıs'ı Rumlara ve Türklere karşı sürekli olarak kullandı. Bu sırada adada artan terör faaliyetlerine ek olarak Yunanistan'ın uluslararası düzeyde başvuruları Kıbrıs sorununu ciddi boyutlara taşımıştır. Yunanistan'ın Enosis temelli self determinasyon talepleri karşısında Türkiye geç tepki vermiş olduğu için eleştirilebilir. Türkiye'nin Kıbrıs Sorununa resmen taraf olması 1955 yılında başlayan görüşmeler ile olur. Bu görüşmelerde Yunanistan self determinasyon talebini yinelerken, Türkiye mevcut durumun devam etmesini veya adanın Türkiye'ye ilhak edilmesini önermiştir.

İngiltere, adada Rumların EOKA aracılığı ile artan şiddet faaliyetleri neticesinde çözüm bulmak için 1958 yılında Macmillan Planını uygulamaya koymuştur. Rumların

kabul etmek zorunda kaldığı bu plan sonucu 1960 yılında Zürih ve Londra anlaşmaları imzalanmış, iki eşit ortağın olduğu ve halkların nüfusları oranında temsil edildiği Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Kıbrıs Türklerinin Türkiye, Kıbrıs Rumlarının ise Yunanistan etkisinde kaldığı bu kısıtlı devlet, millet duygusundan uzak olması, uzlaşma kültürünün olmaması ve tarafların güvensizlikleri sonucu siyasal yapılanmasını oluşturamamıştır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Türklerin yönetimden uzaklaştırılması ve Rumların şiddetine maruz kalmasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti ortadan kalkmıştır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta ki şiddet olaylarını önlemek amacıyla "Birleşmiş Milletler Barış Gücü" kurulması ve adaya gönderilmesi kararını almıştır. Ancak bu karardaki "Kıbrıs Hükümeti" ifadesi, Türk tarafı gibi Cumhuriyet ortaklarından biri olan Rum yönetiminin "Yasal Kıbrıs Hükümeti" olarak tanınmasını sağlamıştır. Bu karara Türkiye de olumlu oy verdiği için Rumlar büyük güç elde etmiştir. Batı, Kıbrıs Devleti'nin yasal temsilcisi olarak Kıbrıs Devleti'ni ele geçiren Rum yönetimini tanımıştır.

1963-1974 dönemi Kıbrıslı Türkler için oldukça zorlu geçmiştir. 11 yıl boyunca büyük baskılar altında inanılmaz özverilerle yaşamlarını sürdüren Türk halkı, adanın küçük bir kesimine sıkışmış, baskıya, izolasyona ve şiddete maruz kalmış ve Türkiye'den gelen yardımlarla ayakta kalmaya çalışmıştır. 1968 yılında başlayan toplumlararası görüşmelerden de sonuç alınamamış, tekrar ortaklık devleti tesis edilememiştir. Bu durum, Kıbrıs Türklerini varlığını devam ettirmek için kendi yönetimini kurmaya, kendi bütçesini yapmaya ve kendi kamu hizmetlerini düzenlemeye ve en sonunda ayrı bir devlet kurmaya yöneltmiştir.

Yunanistan'da başa gelen Askeri Cunta, 15 Temmuz 1974'te Makarios'a darbe girişiminde bulunmuş, bu durum Türkiye'yi harekete geçirmiş ve garantör devlet hakkını kullanarak Kıbrıs'a müdahale etmesi sonucunu doğurmuştur. Adada yaşayan Türk halkının güvenliği için 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleştirilmiştir. Harekât ile ayrıca güney kıyıların güvenliği ile birlikte Kıbrıs Türk ve Rum halkının can güvenliği sağlanmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında olası bir savaş durumundan ötürü askeri cunta yerini demokrasiye bırakmıştır.

Barış harekâtı sonrasında Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasında yapılan nüfus mübadelesi ile KKTC'nin kurulusunun coğrafi zemini de hazırlanmıştır. Kıbrıs Türk Federe Devleti ise KKTC'nin siyasi, idari ve hukuksal temellerini oluşturmuştur. Kıbrıs Türk toplumunda demokrasinin, anayasanın, siyasal partilerin ve devlet oluşumunun yerleşmesinde federe devletin önemli bir rolü olmuştur. KTFD sayesinde, KKTC kurulduğunda siyasal kurumları, mahkemeleri, idari yapılanması vb her yönüyle demokratik bir düzen devralmıştır.

1975-1983 yılları arasında yapılan görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmamıştır. Bu süre zarfında Rumlar, sorunu uluslararası boyuta taşımış, Kıbrıs'ın meşru yöneticisi sıfatına tutunarak federasyona yanaşmamış ve uzlaşmaz tavırlarını sürdürmüşlerdir. İleride oluşabilecek olan bir federasyonun eşit bir kanadı olacak şekilde kurulan KTFD, dünya tarafından tanınma talebi olmayan, federe bir devlet konumundaydı. Türkler, Rumlarla federasyona dayalı bir devlet kurulması talebinde iken, Rumların asıl amacı Kıbrıs Türk halkını azınlık durumuna sokarak, varlıklarını reddetmek ve onlara devlet yönetiminde söz hakkı vermemekti.

Rum tarafının tek taraflı başvuruları üzerine BM Genel Kurulunun ve Avrupa Konseyinin adanın tamamının Rum tarafınca temsil edildiği görüşünü kabul etmesi ile Kıbrıs Türk Federe Devleti 17 Haziran 1983'te self-determinasyon hakkını vurgulayan kararı almış ve 15 Kasım 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Kıbrıs Türk Federe Devletinin devlet yapılanması üzerine kurulan KKTC, çeşitli değişiklikler sonucu son halini almıştır. Modern Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin çekirdeğinin oluşturulduğu ve temellerinin atıldığı bu dönemde devlet olmanın ilkeleri de olgunlaştırılmıştır.

Anavatan Türkiye örnek alınarak kurulan KKTC, ada üzerinde meydana gelen egemenlik değişikliklerinin de etki ettiği bir yapılanmaya sahip olmuştur. KKTC'nin idari ve siyasi yapılanmasına bakıldığında demokratik bir ülke olma şartlarını yerine getirdiği görülmektedir. Halkın oylarıyla seçilen bir Cumhurbaşkanı, çok partili demokratik bir düzen, Cumhuriyet Meclisi, Meclise karşı sorumlu bir hükümet, bağımsız mahkemeler ve Anayasa denetimi yapan bir Yüksek Mahkeme, merkezi ve yerel yönetim birimleri,

güvenlik kuvvetleri, yasalara uygun olarak toplanan vergiler, bütçe ve sosyal güvenlik kurumları gibi çağdaş bir devletin tüm gereklerini yerine getirmektedir. Elbette ki tüm bu siyasi, idari ve hukuki kurumların işleyişi ve yapılanması bazında eleştirilerde bulunulabilir. Örneğin hantal bir idari yapı, kamu yönetiminin liyakatten ziyade torpil sistemi ile personel istihdam etmesi, adada bulunan Türk askerleri, hükümetlerin istikrarsızlığı, seçimlerin sıklığı ve seçim sisteminin karmaşıklığı, yolsuzluk, şeffaflık eksikliği, yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığı alanlara yönelik yapılan eleştiriler gibi. Tüm bunlara ek olarak KKTC üzerinde uluslararası izolasyonlar ve dış aktörlerin etkisi de mevcuttur.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin devletleşme süreci çetrefilli olmuş, ancak modern bir devlet statüsüne ulaşılmıştır. Siyasal kurumsallaşma süreci dışında ülkede demokratik pekişmenin ölçülmesi bu çalışmanın özgün yönlerinden biridir. Bu sebeple ilk bölümde ele alınan demokratikleşme ve demokrasinin ölçümü kavramlarından yola çıkılarak KKTC'nin demokratik pekişmesi öncelikle dar bir çerçevede incelenmiş daha sonra Freedom House raporları ve The Economist Democracy İndex kriterleri aracılığı ile daha geniş bir çerçeveden konuya yaklaşılmıştır.

Samuel Huntington'ın demokratikleşmeyi ölçmede kıstas olarak sunduğu Two Turnover Test, temelde iktidarın özgür, kısıtlamasız ve hilesiz seçimler ile iki kere el değiştirmesine dayanmaktadır. Seçim yolu ile iktidarın ilk kez değişmesi sembolik bir anlam taşırken ikinci iktidar devri; seçilmişler ve seçenler olarak iki ayrı grubun demokrasiyi benimsediğini gösterir. Seçilmişler, makam ve iktidarlarını devredecek derecede demokrasiye bağlılığını kanıtlarken, seçenler, demokratik sistem içinde faaliyet göstermektedir. Bu şekilde demokratik toplumlarda aranan özellikler olan siyasal katılma, demokrasinin siyasal kültür ile bütünleşmesi vb. gereklerin varlığından söz edilebilir. KKTC'nin genel seçimlerine bakıldığında ise 1985-2013 yılları arasında yapılan 8 genel seçimde toplam 5 iktidar değişimi yaşandığı görülebilir. 1993 yılında UBP'nin tek parti iktidarından DP-CTP koalisyon hükümetine yaşanan geçiş ilk iktidar değişimidir. 1998 seçimlerinde iktidar UBP-TKP koalisyonuna geçmiştir. 2003 yılında o döneme kadar sürekli birinci parti çıkan UBP yerine CTP birinci parti olmuştur ve CTP-DP koalisyon hükümetinin kurulmasıyla üçüncü iktidar değişimi yaşanmıştır. 2009

seçimlerinde UBP tekrar birinci parti olmuş ve tek parti hükümeti kurarak dördüncü iktidar değişimini gerçekleştirmiştir. Son olarak 2013 seçimlerinde CTP birinci parti olmuş ve CTP-DP koalisyon hükümeti kurulmuş, beşinci iktidar değişimi yaşanmıştır. Böylece KKTC'nin Two Turnover Test'in şartlarını yerine getirdiği söylenebilir. Ancak seçimler üzerinde yaşandığı iddia edilen iç ve dış etkiler, Türkiye'nin KKTC siyasetini yönlendirmeye çalıştığı konusunda yükselen sesler ve dönem dönem siyasetçilerin bunu protesto etmek için seçimlere katılmaması vb örnekler seçimlerin özgür ve bağımsız şekilde yapılmasına gölge düşürmektedir. Ancak aynı zamanda bu eleştirileri bertaraf etmek için uluslararası bağımsız gözlemciler gözetiminde seçimler yapılması, seçimlerin güvenirliği konusunda basının ve kamuoyunun etkisi söz konusudur.

Daha ayrıntılı bir demokrasi ölçümü için KKTC, Freedom House raporları dahilinde ele alınmıştır. Freedom House tarafından yayınlanan yıllık raporlarda rapora konu olan ülke veya bölge siyasal haklar ve insan hakları derecesinde incelenmiş, puanlamaya tabi tutulmuştur. Puanlama sonucu ülkeler, özgür, kısmen özgür ve özgür değil olmak üzere üç çeşit sınıflandırmadan birine dahil edilmektedir. KKTC ile ilgili yayınlanan raporlar kronolojik sırayla ele alınmış, raporlarda incelenen konular ve gelişmeler yorumlanmıştır. Buna ek olarak KKTC'nin yıllara göre almış olduğu puanlara da bakılmıştır. 1998 yılında ilk ve tek düşük skorlarını alan KKTC daha sonra istikrarlı bir şekilde özgür ülkeler kategorisinde yer almıştır. Hem ülke içinde ki yasal, siyasal ve demokratik kurumlar açısından, hem de dış ilişkiler ve Kıbrıs Sorunu hakkında yapılan çalışmalar doğrultusunda KKTC'nin ilerleme sağladığı görülmektedir. Bu sayede siyasal kurumsallaşma açısından ve demokrasinin konsolidasyonu açısından da ilerleme sağlanmıştır.

The Economist Democracy Index ise doğrudan KKTC'yi incelememiş olsa da Freedom House gibi ayrıntılı bir demokrasi ölçüm sistemine sahiptir. Ülkeler, demokratikleşme seviyelerini ölçmek için seçim süreci ve çoğulculuk; insan hakları; hükümetin işleyişi; siyasal katılım ve siyasal kültür alanlarında aldıkları puanlara göre sınıflandırılır. Sınıflandırma; tam demokrasiler, kusurlu demokrasiler, melez/hibrit rejimler ve otoriter rejimler olmak üzere 4 şekildedir. Özgür, adil ve rekabetçi seçimlere sahip olmak ve politik özgürlükler demokrasi endeksinin temel gerekliliklerdir. KKTC,

demokrasi endeksinde yer alan beş kategori için ayrı ayrı incelenmiştir. Seçim süreci ve çoğulculuk kategorisinde, seçimlerin özgür, eşit şartlarda ve adil bir ortamda gerçekleşmesi temel alınarak genel oy, örgütlenme özgürlüğü ve örgütlenme güvenliği ölçülmeye çalışılmıştır. Bu açıdan demokrasi endeksi, Robert Dahl'ın poliarşi kavramında özellikle üzerinde durduğu, "adil, düzenli ve serbest seçimler, bütün yetişkinler için eşit seçme, etkin katılım ve edilgen seçim hakkı" ile örtüşmektedir. KKTC için, yasal düzenlemeler ve gerçekleştirilen seçimlerin niteliğine bakılarak seçim süreci ve çoğulculuk kategorisinde başarılı olduğu yorumu yapılabilir. Freedom House raporları da bu görüşü destekler niteliktedir. Aynı şekilde insan hakları kategorisinde de KKTC özellikle son yıllarda yapmış olduğu azınlık hakları, LGBT bireyler ve kadın hakları konusunda ki yasal düzenlemeler ve uluslararası çalışmalar temelinde ilerleme sağlamıştır. Ayrıca Demokrasi endeksinde insan hakları kategorisinde yer alan örgütlenme ve dernek kurma özgürlüğü, özgür basın ve bilgi kaynaklarına erişim maddeleri yine Robert Dahl'ın poliarşi tanımı ile paraleldir. KKTC bu açıdan çeşitli sıkıntılar yaşasa da genel olarak haber kaynaklarına ulaşım ve bilgi edinme hakkı mevcuttur, basın özgürlüğü kimi zaman ufak müdahalelerle bölünebilmektedir. Örgütlenme ve dernek kurma özgürlüğü tanınmakla birlikte sivil örgütler adanın güney kısmındaki benzer örgütler ile eşgüdümlü çalışmaktadır. Hükümetin işleyişi kategorisi, hükümetin işlevselliği, iç ve dış etkiler, yozlaşma, şeffaflık ve erişilebilirlik üzerinden ölçülmektedir. KKTC bu açılardan çözüm bekleyen sıkıntılar yaşamaktadır. Koalisyon hükümetlerinin işlevsiz kalması ve dağılması, ülke üzerinde Türkiye, GKRY, AB, BM ve daha birçok ülkenin Kıbrıs Sorununa eklenmesi ile oluşan baskılar ve bunun iç-dış siyasete etkileri, ülke siyasetinde yaşanan yolsuzluk ve şeffaflık eksikliği gibi sorunlar mevcuttur. Politik katılım kategorisi açısından KKTC oldukça aktif olarak değerlendirilebilir. Vatandaşların siyasal katılım oranı demokrasi Endeksinde arzulanan oran (%70) ile uyumludur, okuryazarlık oranı yüksektir ve sendikal hareketler zaman zaman engeller ile karşılaşsa da genellikle aktiftir. Demokratik siyasal kültür kategorisinde, halkın demokrasi yerine asker veya teknokratların yönetimini tercih edecek olan yüzdesi bilinmese de güçlü lider algısı, toplumsal uzlaşma ve devletle dinin ayrılması konularında yorum getirilebilir. KKTC'de Rauf Denktaş ve ardından gelen liderlerin güçlü lider algısını çeşitli yönlerden yerine getirdiği görülmektedir. Annan

Planına evet denilmesi dahi Rum Kesimi ile uzlaşma taraftarı oldukları algısını oluşturmaktadır. Resmen seküler bir ülke olmakla birlikte cemaate bağlı okulların açılması kamuoyunda ve sivil örgütlenmeler nezdinde de tepkiler doğurmuştur. KKTC halkının askeri yönetimi veya teknokratların yönetimini tercih etme konusunda akademik çalışma bulunmasa dahi, halkın ve siyasetçilerin daha demokratik bir ülke, daha temiz bir siyaset arzusu ve ülkenin uluslararası düzeyde tanınması ile maruz kaldığı izolasyon, ambargo ve Rum Kesimi ile yaşadığı sıkıntıların sona ermesi konusunda istekli tavrı ortadadır. Aynı zamanda adada Türk askerinin bulunması siyasetçiler, halk ve medya tarafından da oldukça eleştirilen bir durumdur. Buna dayanarak halkın askeri bir yönetimi tercih etmeyeceği yorumu yapılabilir. 1974 yılında adaya yapılan Barış Harekatından günümüze KKTC'de siyasal kültür, siyasi konjonktür, halkın talepleri ve daha pek çok konuda değişiklik yaşanmıştır. O dönem Türkiye'nin himayesine ihtiyaç duyan KKTC artık kendi ayakları üzerinde durmaya ihtiyaç duymaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Siyasal Sistemin Kurumsallaşma Süreci ve Demokrasinin Konsolidasyonu başlıklı tez çalışmasında, KKTC'nin siyasal sistemi ve siyasal kurumları incelenmiş, ülkede demokrasinin yerleşme süreci incelenmiştir. Gerek kavramsal temeli gerekse ülke üzerinde yapılan tarihsel, siyasi ve idari incelemeler açısından çalışmanın literatüre katkısı olacağına inanılmaktadır. KKTC ile ilgili yapılmış çalışmalar Kıbrıs Sorunu veya Avrupa Birliği ile ilişkiler çerçevesinde yoğunlaşmıştır. KKTC'nin idari yapısı ve devletleşme süreci üzerine sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu tez çalışması, KKTC'nin idari ve siyasi yapısını açıklaması, tarihsel süreçte ülkenin devletleşme aşamalarını incelemesinin yanı sıra doğrudan siyasal kurumları ve bu kurumları kurumsallaşma ölçütleri dahilinde inceleyen, ülkenin demokratikleşme seviyesi hakkında yorum getiren ilk çalışma olması açısından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. İleride bu yönde çalışma yapacaklara yol göstermesi umut edilmektedir. Ancak KKTC'nin tanınmaması sebebiyle pek çok uluslararası kuruluşun demokratikleşme, şeffaflık, yolsuzluk ve siyasal yapıların değerlendirilmesi vb raporlara konu olmamaktadır. Bu sebeple alanda eksik kalan veriler bulunmaktadır. Demokrasi algısı açısından bu eksiklerin tamamlanması yönünde çalışmalar yapılması, KKTC'nin demokratik konsolidasyonu ile ilgili çalışmaları daha sağlam temellere oturtacaktır.

KAYNAKÇA

18/1978 sayılı Sayıştay Yasası.

33/1976 sayılı Devlet Planlama Örgütünün Kurulması Hakkında Yasa.

33/1998 sayılı Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası.

39/2003 sayılı Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği Yasası.

43/2009 sayılı Köy ve Mahalle İhtiyar Heyetleri Yasası.

5/1976 sayılı Seçim ve Halkoylaması Yasası.

51/1995 sayılı Belediyeler Yasası.

57/1977 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş İlkeleri Yasası.

Abadan, Nermin, "Siyasal Gelişme Teorileri ve Modeller", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 25, S. 4, 1970.

Akış, Sevgin, "Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Bilinci", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, c. 1, S. 1, 2000.

Aksu, Fuat, "Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme", Ankara, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, 2001.

Alasya, Halil Fikret, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara, Ayyıldız, 1977

Alasya, Halil Fikret, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşe, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, 1988.

Alkan, Haluk, "Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Kurumsallaşma Süreci: Geçen Yirmi Yılın Bir Bilançosu", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar/61, 2012.

Almond, Gabriel – Verba, Sidney, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Scranton Pensilvanya, Princeton Legacy Library, 1963.

An, Ahmet, "Günümüzde Kıbrıs Türk Toplumu", *Kıbrıs, Dün ve Bugün,* Der. Masis Kürkçügil.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2004.

Atalay, Talip, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, Konya, Mehir Vakfı Yayınları, 2003.

Atasoy, Ahmet, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 8, S.15, 2011.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 22 Kasım 2011 tarihli Başvuru no: 43965/04 sayılı Erçep-Türkiye kararının yayınlanmış Türkçe metni için bkz, http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/ercep-karari, (22.01.2017)

Aydın, Mustafa, *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara, Vadi Yayınları, 2000.

Aydın, Suavi, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2010.

Aydoğdu, Ahmet, *Tarihsel Süreçte Kıbrıs Türk Seçimleri ve Yönetimleri*, BRC Basım, Ankara, 2005.

Baran, Murat, "Avrupa'da Gelişen Modernlik ve Modernleşme Anlayışları ve Bu Anlayışların Türkiye'ye Yansımalarına Tarihî Sosyolojik Açıdan Bir Bakış", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 8, S. 11, 2013.

Bayer, Ertuğrul, "Kurumsallaşma Yönelimli Entelektüel Sermayenin Etkinleştirilmesinde Liderin Stratejik Rolü", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta, 2003.

Birol Ertan, KKTC Seçimlerini Yorumlamak, http://www.ordukentgazetesi.com/author_article_print.php?id=2067 (12.08.2016)

Bozkurt, İsmail, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği*, ed. İrfan Kaya Ülger - Ertan Efegil, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002.

Bozkurt, İsmail, "KKTC'nin Siyasal Yapısı, Çıkmazları ve Çözüm Önerileri", *2013 Kuzey Kıbrıs Geleceğin Planlanması*, ed. Soyalp Tamçelik, Ankara, Eko Avrasya Yayınları, 2014.

Bulunç, Ahmet Zeki, "Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları", *Akademik Bakış Dergisi*, c. 1, S. 1, 2007.

BURCU, Esra, "Evrimci Teorinin Sosyolojik Düşünce Üzerindeki Etkileri ve Sosyobiyoloji", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. 15, S. 2, 1998.

Canan-Sokullu, Ebru Ş., "Siyasal Kültür", *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*, der. Sabri Sayarı - Hasret Dikici Bilgin, İstanbul, İstanbul Bilgi üniversitesi Yayınları, 2014.

Çakmak, Zafer, *Kıbrıs'ta İsyan Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/diyih.portal?p=ulkeler&id=kktc (30.11.2016)

Çam, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul, Der Yayınları, 2011.

Çeçen, Anıl, *Kıbrıs Çıkmazı*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2006.

Dahl, Robert A., *Demokrasi Üzerine*, çev. Betül Kadıoğlu, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010.

Demir, Fevzi, "Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye", *Journal of Yaşar University*, c. 8, S. Özel, 2013.

Demir, Nesrin, "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2005, c. 15, S. 1, s. 358-359

Denker, M: Sami, "Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliğine Uyum Sorunu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, , c. 6, S. 2, 2001.

Diamond, Larry Jay, "Thinking About Hybrid Regimes." *Journal of Democracy*, c.13, S. 2, 2002.

Doğan, Nejat, "Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu", *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 4, 2002.

Durdu, Zafer, *Türkiye'de Siyasal Kültürü Anlamak (Sosyolojik Bir Bakış)*, Ankara, Kadim Yayınları, 2013.

Dursun, Davut, *Siyaset Bilimi*, İstanbul, Beta Yayın, 2006.

Duverger, Maurice, *Yeni Bir Siyasal Sistem Modeli: Yarı Başkanlık Hükümeti, Devlet ve Hukuk Üzerine Yazılar*, çev. & der. Mehmet Turhan, Ankara, Gündoğan, ts.

Duverger, Maurice, *Siyaset Sosyolojisi*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Varlık Yayınları, 2011.

Easton, David, *A System Analysis Of Political Life*, New York, Jhon Wiley And Sons, 1965.

Ecevit, Bülent, *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Erhürman, Tufan, *Çare Başkanlık Sistemi Mi? KKTC'de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Başkanlık Sistemi*, Lefkoşa, Işık Kitabevi, 2011.

Eroğlu, Hamza, *Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı*, Ankara, Türk Devrim Kurumu Yayınları, 1976.

Erözden, Ozan, *Ulus-Devlet*, Ankara, Dost Kitabevi, 1997.

Erzen, Afif, "Tarihî ve Sosyal Bir Dâva Olarak Kıbrıs Meselesi", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971.

Erzen, Meltem Ünal – Yalın, Bahar Eroğlu, "Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasetin Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.41, 2011.

Fehmi, Hasan, *A'dan Z'ye KKTC, Sosyal ve Ansiklopedik Bilgiler*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992.

Fırat, Melek M., "Helsinki Zirvesinden Günümüze Ab-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, c. 4, S.1, 2004.

Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir?,* çev. Nilgün Çelebi, Ankara, Anı Yayınları, 2012.

Freedom House Northern Cyprus Report 1998, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1998/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2002, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2003, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2003/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2004, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2005, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2005/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2006, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2007, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2007/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2008, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2008/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2009, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2010, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2010/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2011, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2012, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2013, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2014, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2015, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House Northern Cyprus Report 2016, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/northern-cyprus, (30.01.2017)

Freedom House, "Freedom in the World 2015 Discarding Democracy: Return to the Iron Fist", Washington, 2015.

Giddens, Anthony, *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği*, çev. S. Yücesoy - M. Sözen, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.

Ginsberg, Morris, "Toward a Theory Of Social Development: The Growth Of Rationality", Paris, İn R. Aron - B. F. Hoselitz Eds. *Social Development*, 1965.

Girne Araştırma Enstitüsü, Anayasa Değişikliği İle İlgili Halkoylaması Hakkında Kamuoyu Yoklaması, Kasım 2014, Girne, http://www.gau.edu.tr/multimedia/document/gae_anayasa_sunum.pdf, (30.11.2016)

Göktolga, Oğuzhan, "Değişen Siyaset Değişmeyen Siyasal Partiler", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi–II, Küresel Değişim ve Demokratikleşme, Malatya, 19-20 Nisan 2012.

Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Ankara, Beta Yayınları, 2012.

Gözler, Kemal, "Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Üzerine bir Deneme)", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000.

Gözler, Kemal, *Anayasa Hukukuna Giriş*, 7. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2006.

Güçlü, Sevinç, "Toplumsal Kurumlar", *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, Ed. Sevinç Güçlü, İstanbul, Kitabevi, 2012.

Güler, Yavuz, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 5, S. 1, 2004.

Gürol, Yonca Koralp, *Örgütlerde Kurumsallaşmanın Temelleri*, İstanbul, Beta Yayınları, 2012.

Gürsoy, Yaprak, "Rejim Değişiklikleri: Otoriterleşme ve Demokratikleşme", *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*, der. Sabri Sayan, Hasret Dikici Bilgin, İstanbul, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Hakeri, H Bener, *Başlangıcından 1878'e dek Kıbrıs Tarihi*, Ankara, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları-28, 1993.

Hasgüler, Mehmet, "TC'den Kıbrıs'a Dış Müdahaleler", *Birikim Dergisi*, S.75, 1995.

Hasgüler, Mehmet, *Kim ve Akis Dergilerinde Kıbrıs 1954-1968*, Ankara, Nobel Yayınevi, 2006.

Heywood, Andrew, *Siyaset*, 5. Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2011.

Heywood, Andrew, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, çev. Fahri Bakırcı, Ankara, BB101 Yayınları, 2016.

Heywood, Andrew, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet K. Bayram, Ankara, Adres Yayınları, 2014.

Huntington, Samuel P., "Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma", çev. Ergun Özbudun, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 22-23, S. 1-4, 1965.

Huntington, Samuel P., Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma, çev. Ergun Özbudun, İstanbul, Yetkin Yayınları, 1996.

Irkıçatal, Eftal, "İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde "Taksim" Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere'nin "Çifte Self Determinasyon" Teklifi", *History Studies*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı/2012.

İnalcık, Halil, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", *Belleten*, c.LII, S. 204.

İsmail, Sabahattin, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Lefkoşa, Dilhan Ofset, 1992.

İsmail, Sabahattin, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1998.

Kalodoukas, Angelos, "Kıbrıs Sorunu: 2. Dünya Savaşından Annan Planı'na", çev. Stefo Benlisoy, *Kıbrıs, Dün ve Bugün*, der. Masis Kürkçügil, İstanbul, İthaki Yayınevi, 2003.

Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2014.

Kaplan, İbrahim, "Demokrasi-Hukuk-Otorite", Ankara, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.49, S.1, 1994.

Karabulut, Yalçın, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Turizm", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 32, S.1.2, 1988.

Karadağ, Ahmet, "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Demokratikleşme, Sivil Toplum ve Sendikalar", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,c.16, S.3, 2011.

Kasım, Kamer, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Akademik Bakış Dergisi*, , c. 1, S. 1, 2007.

Katırcıoğlu, Salih - Öztürk İlhan, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Turizm Sektörünün Yeri ve Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi", *Maltepe Üniversitesi MYO Dergisi*, S. 2, 2001.

Kemahlıoğlu, Özge - Keyman, E. Fuat, "Türkiye'de Demokrasi Algısı", İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi National Democratic Institute MetroPOLL Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2011.

Keser, Ulvi, "2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c.13, 2006.

Keser, Ulvi, "Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin Club Med Projesi ve Perde Arkasındakiler", I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ankara, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 2009.

Keser, Ulvi, "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 12, 2006/Bahar.

Keser, Ulvi, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası 1940-1950-1960-1970*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, ts.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, 1976.

Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1983.

Kıldöküm, Hakan, "Kıbrıs Adası İle Anadolu Yarımadası Arasındaki Siyasi İlişkinin Tarihsel Bir Analizi", Ankara Üniversitesi, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 26. Dönem Uluslararası İlişkiler Uzmanlık Programı, Ankara, Mart 2004.

Kırlıdökme, Utku, "Yunanistan'da Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Dış Politika Olaylarına Uygulanması", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, c. 2, S. 2, Aralık 2013.

Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyasal Sistemler Siyasal Uzlaşma ve Çatışma*, Ankara, İmge Kitabevi, 2006.

Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, Ankara, İmge Kitabevi, 2014.

Kızılyürek, Niyazi, *Daha Önceleri Nerelerdeydiniz? Dünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri*, İstanbul, Birikim Yayınları, 2009.

KKTC Devlet Planlama Örgütü, *Dünya ve KKTC Ekonomisine Bakış*, 2013.

KKTC Devlet Planlama Örgütü, Nüfus Sayımı ile İlgili Gelişmeler, http://www.devplan.org/frame-tr.html (13.11.2016)

KKTC Siyaseti ve Kıbrıs Sorunu, Ankara, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2010.

KKTC-YSK Kararı, 8 Temmuz 1985

Koç, Rasim, *Kıbrıs Basınında Kıbrıs Olayları*, İstanbul Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2010.

Koç, Süleyman, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

Koday, Zeki, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Doğal Bitki Örtüsü ve Orman Varlığı", *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 33, 1998.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası, 1985.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde İstikrarlı ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme-Sektör Temelli Analiz ve Politika Önerileri, KKTC Başbakanlık-Doğu Akdeniz Üniversitesi, Ekonominin Geliştirilmesine Yönelik Projelerin Yürütülmesine İlişkin Protokol, Gazimağusa, 2015.

Lijphart, Arend, *Demokrasi Motifleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, çev. Güneş Ayas - Utku Umut Bulsun, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2006.

Linz, Juan J., *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, Ankara, Liberte Yayınları, 2012.

Macionis, John J., *Sosyoloji*, çev. - ed. Vildan AKAN, 13. Baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2013.

Manisalı, Erol, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2002.

Methodology: Freedom in the World 2016, https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2016/methodology, (30.11.2016)

Meyer, John - Rowan, Brian, "Institutionalized Organizations. Formal Structure as Myth and Ceremony", *The American Journal of Sociology*, c. 83, S. 2, 1977.

Milliyet Gazetesi, (1 Nisan 2004), s.1

Milliyet Gazetesi, (10 Nisan 2004), s. 18

Milliyet Gazetesi, (16 Kasım 1983), s. 3,

Milliyet Gazetesi, (18 Kasım 1983), s. 5

Milliyet Gazetesi, (25 Nisan 2004), s.7

Mor, Ahmet – Çitci, Dursun, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Ekonomik Etkinlikler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 16, S. 1, 2006.

Mor, Hasan, "Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergis*i, c. 7, S. 1-2, 2008.

Morlino, Leonardo "What is a "Good" Democracy? Theory and Empirical Analysis", Stanford University, *Institute for International Estudies*, 2002.

Morlino, Leonardo, "Hybrid Regimes or Regimes in Transition?", *Working Paper*, 2008.

Muno, Wolfgang, "Democracy and the Rule of Law in Mexico", Kas Internatıonal Reports, N.10, 2012.

Mutlusu, Faruk, "Yönetsel Yapıların Oluşumunu ve Niteliğini Belirleyen Etkenler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 3, S. 3, 2001.

Mütercimler, Erol, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı*, İstanbul, Arba Yayınları, 1998.

Mütercimler, Erol, *Satılık Ada Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2010.

Naci Taşeli, "Seçimler Diye Diye", Yenidüzen Gazetesi, http://www.yeniduzen.com/secimler-diye-diye-80565h.htm, (20.07.2013)

O'Donnell, Guillermo, "Delegatıve Democracy", *Journal of Democracy*, , v. 5, N. 1, January 1994.

O'Malley, Brendan - Craig, Ian, *Amerika, Casusluk ve İşgal Kıbrıs Komplosu*, çev. Nalan Çeper, İstanbul, Kalkedon Yayıncılık, 2012.

Olgun, Aydın, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Ankara, Demiroğlu Matbaacılık, 1991.

Olivia. P., *The Birth of Greek Civilization*, London, 1981.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar), Bir Komisyon Tarafından Hazırlanmış, Ankara; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000.

Öksüzoğlu, Oktay, *Dünüyle Bugünüyle Kıbrıs Türkleri*, İstanbul, Hamle Basın Yayın, 2003.

Özbudun, Ergun, *Çağdaş Türk Politikası Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*, çev. Ali Resul Usul, İstanbul, Doğan Egmont Yayınları, 2007.

Özen, Şükrü, "Yeni Kurumsal Kuram: Örgütleri Çözümlemede Yeni Ufuklar ve Yeni Sorunlar", Örgüt Kuramları, der. A. Selami Sargut, Şükrü Özen, Ankara, İmge Kitabevi, 2007.

Özkul, Ali Efdal, *Kıbrıs'ın Sosyo Ekonomik Tarihi 1726-1750*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

Özmen, Süleyman, *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs*, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

Öztürk, Osman Metin, *Kıbrıs: Annan Belgeleri (I., II., III.) Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara, Odak Yayınları, 2004.

Öztürk, Osman Metin, *Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Ankara, Altın Küre Yayınları, 2003.

Öztürk, Osman Nuri, "Türkiye Demokrasilerin Neresinde? Demokrasi Tiplemeleri Işığında Türkiye Örneğine Yeni Bir Bakış Denemesi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, c.66, S.2, 2008.

Przeworski, Adam – Alvarez, Michael E. – Cheibub, Jose Antinio – Limongi, Fernando, "Democracy and Development: Political Institutions and Wellbeing in the World, 1950-1990", Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

Rostow, Dankwart A., "Tranzitions to Democracy-Toward a Dynamics Model", *Comparative Politics*, c. 2, s.3, 1970.

Saklı, Ali Rıza, "Fransa ve Almanya'da Uluslaşma Süreci ve Ulus Bilincinin Oluşumu", *Akademik Bakış Dergisi,* S. 32, Eylül – Ekim 2012.

Sarıbay, Ali Yaşar, *Siyasal Sosyoloji*, İstanbul, Der Yayınları, 1998.

Sartori, Giovanni, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği Yapılar Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ergun Özbudun, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.

Saygılı, Abdurrahman, "Modern Devlet'in Çıplak Sureti", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 59, S.1, 2010.

Schaff, Adam, "The Marxist Theory of Social Development", Paris, İn R. Aron - B. F. Hoselitz Eds. *Social Development*, 1965.

Schedler, Andreas, "The Menu Of Manipulation." *Journal of Democracy*, c. 13, S. 2, 2002.

Schmidt, Manfred G., *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, çev. M. Emin Köktaş, Ankara, Vadi Yayınları, 2001.

Schneider, Carsten – Schmitter, Philippe, "Liberalization, Transition and Consolidation: Measuring the Components of Democratization" , *Democratization*, c.11, S.5, 2004.

Sezen, Saim, *Seçim ve Demokrasi*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2000.

Sitembölükbaşı, Şaban, "Siyasal Kültür'ün Kavramlaştırılmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 2, S. 2, 1997.

Solmaz, Bünyamin, "Modernlik ve Modernleşme Kuramlarına Yöneltilen Eleştiriler", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 32, 2011.

Solsten, Eric, *Cyprus, a Country Study*, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress, 1993.

Sözen, Yunus, "Siyasi Rejimler: Demokrasiler ve Diğer Sistemler", *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*, der. Sabri Sayan, Hasret Dikici Bilgin, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Şafaklı, Okan Veli, "KKTC ve AB'de Sayıştay Müesseselerinin Etkinlik Üzerine Karşılaştırmalı Analizi", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 20, s. 8, 2010.

Şaylan, Gencay, *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Ankara, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 192, 1981.

Şimşir, Bilal, *AB, AKP ve Kıbrıs*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004.

Tamçelik, Soyalp, "Kıbrıs'ta Çözüm İçin Ortaya Çıkan Gali ve Annan Planlarının Temel Özellikleri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, c. 32, 2015.

Tamçelik, Soyalp, "Kıbrıs'ta Gali Fikirler Dizisi'nde Müzakere Süreci ve Temel Özellikleri", *2013 Kuzey Kıbrıs Geleceğin Planlanması*, ed. Soyalp Tamçelik, Ankara, Eko Avrasya Yayınları, 2014.

TEB KOBİ Ekonomi - Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Gelecek Stratejisi Konferansı Sonuç Raporu, 2010.

Tekin, Oğuz, *Hellen ve Roma Tarihi*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2013.

The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2007", Londra, 2007.

The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2008", Londra, 2008.

The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2010", Londra, 2010.

The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2012", Londra, 2012.

The Economist İntelligence Unıt, "Democracy İndex 2014", Londra, 2014.

Touraine, Alain, *Demokrasi Nedir?*, çev. Olcay Kunal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Turhan, Turgut, "Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, , c.57, S. 2, 2008.

Turizm Planlama Dairesi Planlama, İstatistik ve Araştırma Şubesi, http://www.tpd.gov.ct.tr/Turizm%C4%B0statistikleri.aspx, (10.05.2016)

Türk, Hikmet Sami, *Kıbrıs Sorunu: Çözüm Zamanı*, Ankara, TESAV Yayınları, 2003.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC Politika Oluşturma ve Koordinasyon Sistemi'nin Fonksiyonel ve Kurumsal Analizi, Ankara, ts.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC Yönetimler Arası Yetki Paylaşımı ve Yerel Yönetim Sistemi Kurumsal ve Fonksiyonel Analizi, Ankara, 2011.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), KKTC'de Yasa Hazırlama ve Yasa Yapma Süreci Kurumsal ve Fonksiyonel Analizi, Ankara, 2012.

Türkkahraman, Mimar, "Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlar Arası İlişkiler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 14, S. 2, 2009.

Uygun, Oktay, "Demokrasinin Çoğunlukçu ve Çoğulcu Modelleri: İki Bin Beş Yüz Yıllık Bir Tartışmanın Analizi", Çoğulcu Demokrasi Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi ve İnsan Hakları Toplantısı, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 186, 2010.

Vatansever, Müge, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 12, Özel S, 2010 (Basım Yılı: 2012).

Yaka, Özge, "Ulusal Dava'dan 'Ayakbağı'na: Kıbrıs Siyasetinin Dönüşümü", *Memleket Siyaset Yönetim*, c.6, S.16, 2011/16.

Yavuz, Bülent, "Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, 2009.

Yayla, Atilla, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Ankara, Adres Yayınları, 2015.

Yıldırım, Ahmet Faruk, "Türk Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmayı Engelleyen Aile Değerleri Üzerine Isparta İlinde Bir Çalışma", Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007.

Yolak, Seyit, *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, Lefkoşa, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Yücekök, Ahmet N., *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1987.

Yüksek Adliye Kurulu Yasası, 1985.

Zakaria, Fareed, "The Rise of Illiberal Democracy", *Foreign Affairs*, c. 76, S. 6, 1997.

İnternet Kaynakları

http://arsiv.ntv.com.tr/news/179882.asp, (30.01.2017)

http://bianet.org/bianet/siyaset/27136-turkiyenin-abye-giris-kapisi-kibris (21.10.2016)

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/_x2B_2_x2F_vjWjjAn_x2B_GZTbzFG7SeA_x3D__x3D_ (12.09.2015)

http://ubpkuzeykibris.com/haber_detay.asp?haberID=322#KurumsalKimlik_ve_Amaclarimiz, (25.02.2016)

http://ubpkuzeykibris.com/haber_detay.asp?haberID=323#Genel_Baskanlarimiz, (25.02.2016)

http://www.aboutcyprus.org.cy/en/a-historical-brief (24.02.14)

http://www.aboutcyprus.org.cy/en/a-historical-brief (24.02.14)

http://www.ctp-bg.org/parti-tezleri.html, (31.02.2016)

http://www.haberler.com/kktc-de-ctp-bg-genel-baskanligi-na-mehmet-ali-7416908-haberi/, (31.02.2016)

http://www.kibrisadahaber.com/kktcdeki-secimlere-mudahale-iddiasi.html, (30.11.2016)

http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/col/147/art/11770/PName/KIBRIS_POSTASI (06.10.2016)

http://www.kibrispostasi.com/print.php?col=147&art=7788, (27.10.2016)

http://www.yenicaggazetesi.com.tr/abdden-kktc-secimlerine-mudahale-14996h.htm, (30.11.2016)

http://www.metu.edu.tr/~birten/adacogr.html (30.12.2016)

http://www.metu.edu.tr/~birten/ilkcag.html (24.02.14)

http://www.metu.edu.tr/~birten/ilkcag.html (24.12.2014)

http://www.metu.edu.tr/~birten/tarihoncesi.html (30.11.2016)

http://www.mfa.gov.tr/bm-kapsamli-cozum-plani-_annan-plani_.tr.mfa, (02.10.2015)

http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/kadri-gursel/kibris-turkleri----yeni-turkiye-nin-yavrusu-olmaz-2051885/?ref=haberici (30.01.2017)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53b6a503e330a6.37426511, (06.04.2014)

http://www.tdpkibris.org/tdp-tarihce/ , (31.02.2016)

http://www.tdpkibris.org/tdp-tarihce/ , (31.02.2016)
http://www.tdpkibris.org/tdp-tarihce/ , (31.02.2016)
http://ysk.kamunet.net/gb.aspx, (27.12.2015)
http://ysk.mahkemeler.net/secim.aspx?skod=8, (02.10.2015)
https://freedomhouse.org/about-us, (30.11.2016)
https://freedomhouse.org/issues, (04.03.15)

ÖZGEÇMİŞ

I. Medeni Bilgiler

Adı Soyadı: Tuğçe Bayram
Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir / 06.04.1990
Medeni Hali: Bekâr

II. Öğrenim Durumu:

Lisans: Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü (2007 – 2011)

Lisans: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Uluslararası İlişkiler Pr. (2016- Devam Ediyor)

Yabancı Dil: İngilizce (İleri Seviye KPDS 72,50)

III. İletişim Bilgileri

Tel (ev): 02462237397
Tel (gsm): 05065635965
Posta Adresi: Bahçelievler Mah. Işık Yönder Cad. Krizantem Apt. No:45 Daire: 9 Zonguldak, Merkez.
E-Posta: tugcebayram06@hotmail.com

IV. Akademik Çalışmalar

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiri

1. BAYRAM, Tuğçe, (2012), "Ortanın Solu: CHP İçin Bir Başarı Hikâyesi mi?", Siyasi İlimler Türk Derneği X. Lisansüstü Konferansı, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiri

1. SEZER, Özcan – BAYRAM, Tuğçe (2014), "Yerel Yönetimler Arası İşbirliğini Geliştirmede Yerel Ağların Önemi: Balkan Ülkeleri Yerel Yönetimleri ile İşbirliğini Geliştirme Potansiyeli", 1. Karadeniz ve Balkan Ekonomik ve Politik Araştırmalar Sempozyumu, Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, Türkiye.
2. BAYRAM, Tuğçe – Balcı, Ali (2016), "Sendika-Siyasal Parti İlişkisine TİP ve TÇP Üzerinden Bir Bakış: 1960-65 Dönemi", 1. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı: İnsan ve Toplum Bilimleri, Yıldız Teknik Üniversitesi & Autónoma de Madrid Üniversitesi, Madrid, İspanya.
3. Çavuşoğlu, Hüseyin – Bayram, Tuğçe (2016) "İngiltere'de Siyasal Partilerin Ortaya Çıkışı", Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi, Osmaneli Meslek Yüksekokulu, Osmaneli, Bilecik, Türkiye.
4. Çavuşoğlu, Hüseyin – Bayram, Tuğçe (2016) "Bir Baskı Grubu Olarak Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK): Rıdvan Budak'ın Disk Başkanlığı Dönemi (1994-1999)", 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Fırat Üniversitesi, Elazığ, Türkiye.

İş Deneyimleri ve Sertifikalar

1. Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri Ana Bilim Dalında Araştırma Görevliliği (05.12.2013 – Devam Ediyor),

2. Süleyman Demirel Üniversitesi, Radyo Televizyon Araştırma ve Uygulama Merkezi, part-time öğrencilik (13 Şubat - 25 Mayıs 2012)

3. TC Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkçe Topluluğu, yönetim kurulu üyeliği (2009–2011),

4. ASKO Kariyer Bireysel ve Kurumsal Eğitim Hizmetleri, "Foreign Trade" konulu sertifika (19 Aralık 2010),

5. TC Süleyman Demirel Üniversitesi Üniversite Gelişim Programı Genç Yöneticiler Kulübü , "İş Hayatında Başarı Adımları" ve "Medya Sektöründe Kariyer" konulu sertifikalar (2010),

6. TC Süleyman Demirel Üniversitesi Endüstri ve Kalite Kulübü, "Etkili İletişim ve Beden Dili Eğitimi" katılım belgesi (2011),

7. ASKO Kariyer Bireysel ve Kurumsal Eğitim Hizmetleri, "Management Skills Development And Leadership" konulu sertifika (27 Şubat 2011).